STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03826

ALE VERK

Sholem Aleichem

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אלע ווערק פון שלום עליכם

אַכצנטער באַנד

מאָטעל פּייסי דעם חזנ׳ס

ערשטער טייל: פון דער היים קיין אמעריקע

ווילנע—וואַרשע 1926
ווילנער פאַרלאַג פון ב. קלעצקין

עס איז שטרענג פאַרבאָטן צו קויפן און פאַר
קויפן דאָס דאָזיקע בוך אין צפון און דרום
אַמעריקע, אין דרום־אפריקע און אין ענגלאַנד

Copyright 1920, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

צוליב דעם פאַרלאַנג פון שלום־עליכמס יורשים, איז די
אויסגאַבע געדרוקט לויט דער אַמעריקאַנער אויסגאַבע.

Szolem-Alejchem. T. XVIII. „Motel Pejsi dem chazens".
Drukarnia „Wydawnictwo Wilenskie" B. KLECKINA.

מאָטעל פּייסי דעם חזנ'ס

כתבים פון אַ יונגעל אַ יתום

ערשטער טייל: פון דער היים קיין אַמעריקע

געשריבען אין יאָהר 1907

אינהאלט

חיינט איז יום־טוב — מע טאר נישט וויינען! 9
מיר איז גוט — איך בין א יתום! 81
וואס וועט זיין פון מיר? 41
מיין ברודער אליהו האט חתונה 59
איך האב ז' רייכע שטעלע 71
א שמאלץ־גרוב 83
מיין ברודער אליהו'ס געטראנק 93
מיר פארפלייצען די וועלט מיט טינט 105
נאכוועהענישען פון דער טינט־פארפלייצונג 119
א גאס ניסט 127
אונזער חבר פיני 139
שאט, מיר פאהרען קיין אמעריקע! 151
מיר גנב'ענען די גרעניץ 165
מיר זענען שוין אין בראד! 181
קראקע מיט לעמבערג 195
מיט די עמיגראנטען 207
וויען איז א שטארט און גאט איז א פאטער 217
וואונדער פון אנטווערפען 231
די חאליאסטרע 245
די חאליאסטרע ווערד צעקראכען 259
זייט געזונט, אנטווערפען! 271
ניאגרא, פאר וואס ברענסטו נישט? 281

I

הײנט איז יום־טוב — מע טאָר נישט װײנען!

I

היינט איז יום־טוב — מע טאָר נישט וויינען!

א.

איך געה מיט אייך אין געוועט אויף וויפיעל איהר ווילט, אז קיינער אין דער וועלט איז נישט געוועזן אזוי צופריעדען מיט'ן ווארעמען ליכטיגען נאָך־פסח, ווי איך, פּייסי דעם חזנ'ס יונגעל, מאָטעל, און דעם שכנ'ס קעלבעל, וואָס מע רופט דאָס „מעני" (דאָס האָב איך, מאָטעל, דעם א נאָמען געגעבען „מעני").

ביידע גלייך האָבען מיר דערפיהלט די ערשטע שטראהלען פון דער ווארעמער זון אינ'ם ערשטען ווארעמען נאָך־פּסח'דיגען טאָג, ביידע גלייך האָבען מיר דערשמעקט דעם ריח פונ'ם ערשטען גרינעם גרעזעלע, וואָס קריכט, שפּראָצט־ארויס פון דער נאָר־וואָס אָפּגעדעקטער ערד, און ביידע גלייך זענען מיר ארויסגעקראָכען פונ'ם פינסטערען ענגשאַפט צו מקבל־פּנים זיין דעם ערשטען זיסען ליכטיגען ווארעמען פריהלינגס־מאָרגען. איך, פּייסי דעם חזנ'ס יונגעל, מאָטעל, בין ארויס פון א טוואַן, פון א קאַלטען נאַסליכען קעלער, וואָס שמעקט מיט זויערטייג און מיט רפואות פון דער אפּטייק; און מעני, דעם שכנ'ס קעלבעל, האָט מען ארויסגעלאָזט נאָך פון איין ערגערען עפּוש: פון א קליין, פינ־

סטער, בלאָטיג, פאַרפּאַסקודיגט שטעלעכעל מיט אויסגעקרימטע צעפּליקטע ווענט, וואָס ווינטער בלאָזט־אַריין אַהין דער שניי און זומער שמייסט אַריין דער רעגען.

אַרויסגעכאַפּט זיך אויף גאָט'ס פרייע ליכטיגע וועלט, האָבען מיר ביידע, איך און מעני, אויס דאַנקבאַרקייט צו דער נאַטור, זיך גענומען אויסדריקען אונזער צופריעדענהייט. איך, פּייסי דעם חזנ'ס יונגעל, האָב אויפגעהויבען ביידע הענט אַרויף, אויפגעעפענט דאָס מויל און אַריינגעצויגען אין זיך די פרישע וואַרעמע לופט אַזוי פיעל, וויפיעל איך האָב געקאָנט, — און עס האָט זיך מיר אויסגעדאַכט, אַז איך וואַכס אין דער הויך, און עס ציהט מיך אַרויף־אַרויף, אין דער טיעפער־טיעפער בלויער יאַרמעלקע אַריין, דאָרט וואו די שיטערע רויכיגע וואָלקענס שוועבען, דאָרט וואו די ווייסע פויגלען טוקען זיך, באַווייזען זיך און ווערען פאַרשוואונדען מיט אַ קוויטש און מיט אַ צוויטשער, און עס רייסט זיך אַרויס פון מיין אָנגעפילטער ברוסט, אָהן מיין וויסען, אַ מין געזאַנג, נאָך שענער ווי יום־טוב מיט'ן טאַטען ביי'ם עמוד, אַ געזאַנג אָהן ווערטער, אָהן נאָטען, אָהן אַ שום מאָטיוו, אַ מין נאַטור־געזאַנג פון אַ וואַסער־פאַל, פון יאָגענדיגע חוואַליעס, אַ מין שיר־השירים, אַ געטליכע התפעלות, אַ הימלישע באַגייסטערונג: אוי־וועה, טאַטע! אוי־וועה, פאָטער! אוי־וועה, לעבעדיגער גאָאָאָאָט!!!

אָט אַזוי האָט אַרויסבאַוויזען זיין צופריעדענהייט מיט'ן ערשטען פריהלינגס־טאָג פּייסי דעם חזנ'ס יונגעל. גאַנץ אַנדערש האָט דאָס אויסגעדריקט מעני, דעם שכנ'ס קעלבעל.

מעני, דעם שכנ'ס קעלבעל, האָט קודם אַריינגעשטעקט די שוואַרצע נאַסע מאָרדע אין מיסט אַריין, אַ שאַר געטהאָן מיט'ן פאָדערשטען פיסעל די ערד אונטער זיך אַמאָל דריי, פאַרריסען דעם עק, אויפגעשפּרונגען נאָכדעם אויף אַלע פיער, און אַרויסגעלאָזט אַ טומפּיגען „מע!“ דער „מע“ האָט מיר אויסגעוויזען

אזוי קאָמיש, אז איך האָב מיך געמוזט צעלאַכען און נאָכמאַכען פּונקט דעם אייגענעם „מע" מיט'ן זעלביגען נוסח, וואָס מעני. מעני'ן איז דאָס, ווייזט אויס, געפעלען, ווארום עס האָט לאַנג נישט גענומען, האָט דאָס קעלבעל איבערגע'חזר'ט דאָס אייגענע נאָך א מאָל, מיט'ן זעלביגען נוסח און מיט'ן זעלביגען שפּרונג. זעלבסטפארשטענדליך, אז איך האָב דאָס באַלד נאָכגעטהאָן מיט אלע פּישטשעווקעס, מיט'ן קול און מיט'ן שפּרונג. אזוי עטליכע מאָל: איך א שפּרונג, דאָס קעלבעל א שפּרונג; דאָס קעלבעל א „מע", איך א „מע". ווער ווייסט, ביז וואַנען דאָס שפּיעל וואָלט זיך אזוי געצויגען, ווען נים א שנייד פון הינטען אין האַלז אריין פון מיין עלטערען ברודער אליהו מיט אלע זיינע פינף פינגער:

— איינגעזונקען זאָלסט דו ווערען! א בחור'על פון כמעט נייען יאָהר שטעלט זיך אוועק טאַנצען מיט א קעלבעל!... אין שטוב אריין געה, דו הולטיי איינער!... דער טאַטע וועט דיר שוין געבען!...

ב.

בלאָטע! דער טאַטע וועט מיר נים „געבען" גאָרניט. דער טאַטע איז קראַנק. ער דאַווענט שוין ניט פאַר'ן עמוד פון שמחת־תורה אָן. גאַנצע נעכט הוסט ער. עס געהט צו אונז דער שוואַר־צער דאָקטאָר, א גראָבער מיט שוואַרצע וואָנסעס און מיט לאַ־כענדיגע אויגען — א פריילוכער דאָקטאָר. מיך רופט ער „פּופּיק" און שנעלט מיר מיט די פינגער אין בייכעל אריין. ער זאָגט אָן אלע מאָל דער מאַמען, מע זאָל מיך ניט שטאָפּען כּ־ים קיין קאַרטאָפליעס, און דעם קראַנקען זאָל מען געבען נאָר בוליאָן און מילך, מילך און בוליאָן. די מאַמע הערט איהם אויס, און אז ער געהט אוועק, באַהאַלט זי דאָס פּנים אין פאַרטוך און די אַכסלען

טרייסלען זיך ביי איהר... נאָכדעם ווישט זי אויס די אויגען, רופט־אָפּ מיין ברודער אליהו אויף א זייט, און מע סוד'עט זיך שטילערהייד. וואָס זיי רעדען — ווייס איך ניט. נאָר מיר דאַכט, זיי קריעגען זיך. די מאַמע שיקט איהם ערגיץ, ער וויל ניט געהן. ער זאָגט צו איהר:

— איידער אָנקומען צו זיי, וועל איך דיר בעסער געהן אין דער ערד אריין!... איך וועל בעסער שטאַרבען היינטיגען טאָג!...

— בייס דיר אָפּ די צונג, משומד איינער, וואָס רעדסט דו?

אזוי ענטפערט איהם די מאַמע שטיל, ציפּעט צונויף די צייהן, מאַכט צו איהם מיט די הענט, איז גרייט איהם דורס זיין. זי ווערד אָבער באַלד ווייך און מאַכט צו איהם:

— וואָס זאָל איך טהון, מיין זוהן, א רחמנות אויפ'ן טאַטען... מע מוז דאָך איהם ראַטעווען!...

— פאַרקויפט מען עפּיס. — זאָגט מיין ברודער אליהו און חאַפּט א קוק אויף דער גלעזערנער שאַפע. און די מאַמע קוקט אויך אויף דער זעלבער שאַפע, ווישט די אויגען און זאָגט שטיל:

— וואָס זאָל איך פאַרקויפען? די נשמה? שוין נישטאָ וואָס צו פאַרקויפען. סיידען די לעדיגע שאַפע?

— פאַר וואָס ניט? — זאָגט איהר מיין ברודער אליהו.

— רוצח! — ענטפערט איהם די מאַמע מיט רויטע אויגען. — פון וואַנען האָבען זיך צו מיר גענומען אזעלכע רוצחים קינדער?!

די מאַמע פייערט און קאָכט, וויינט זיך אויס, ווישט־אויס די אויגען און בעט זיך באַלד איבער. אזוי איז געווען אויך מיט די ספרים, מיט דער זילבערנער עטרה פונ'ם טלית, מיט די צוויי געגילטע בעכערלעך, מיט איהר זיידען מלבוש, און מיט אַלע איבעריגע זאַכען, וואָס זענען פאַרקויפט געוואָרען ביי אונז איינציגווייז, און אַלע מאָל איין אַנדער קונה.

די ספרים האט אוועקגעקויפט מיכל דער פאקענטרעגער, א איד מיט א שיטער בערדעל, וואס ער האלט דאס אין איין קראצען. מיין ברודער אליהו איז נעבאך געגאנגען צו איהם דריי מאל, איידער ער האט איהם אראפגעבראכט. די מאמע האט זיך מחיה געווען, אז זי האט איהם דערזעהן, און באוויזען איהם מיט'ן פינגער, ער זאל רעדען שטיל, בכדי דער טאטע זאל נישט הערען. מיכל האט פארשטאנען, פארריסען דעם קאפ ארויף אויף דער פאליצע, זיך געקראצט אונטער'ן בערדעל און א זאג געטהאן:

— אנו ווייזט, וואס האט איהר דארטען?

מיט א וואונק האט מיר די מאמע באוויזען, איך זאל ארויף אויפ'ן טיש און דערלאנגען די ספרים. צוויי מאל איבער'חזר'ען איז נישט געווען נויטיג. איך בין מיט איין שפרונג ארויף מיט אזא גדולה, אז איך האב מיך אויסגעצויגען איבער'ן טיש און נאך געחאפט א צוגאב פון מיין ברודער אליהו, איך זאל נים שפרינגען, ווי א משוגענער. מיין ברודער אליהו האט זיך אליין מטריח געווען אויפ'ן טיש און האט דערלאנגט מיכל'ען אלע ספרים. מיכל האט מיט איין האנט געבלעטערט די ספרים, מיט דער אנדערער זיך געקראצט דאס בערדעל און געזאגט חסרונות. יעדער ספר האט זיין חסרון: דארט איז דער בונד געווען נישט גום. ביי דעם איז דער רוקען שטארק צעגעסען. דא איז דער ספר אליין קיין ספר נים. און אז ער האט שוין גאנץ גוט איבער־געקוקט אלע ספרים, מיט אלע בונדען, מיט אלע רוקענס, האט ער זיך א קראץ געטהאן אין בערדעל:

— ס'זאל זיין משניות'ען, א גאנצער גאנג, וואלט איך זיי אפשר אוועקגעקויפט.

די מאמע איז געווארען טוידט ווי די וואנט, און מיין ברודער אליהו איז, פארקעהרט, געווארען רויט ווי פייער; ער איז אנ־געפאלען אויפ'ן פאקענטרעגער:

— האָט איהר דאָך לכתחילה געקאָנט זאָגען, אַז איהר קויפט נור משניות'ען! וואָס זענט איהר געקומען דולעז אַ ספּאָדיק און דרעהען אַ מוח?

— לאָז זיין שטיל! — בעט זיך ביי איהם די מאַמע, און עס הערט זיך אַ הייזעריגע שטים פונ'ם צווייטען אַלקיר, וואו דער טאַטע ליגט:

— ווער איז דאָרטען?

— קיינער ניט! — ענטפערט איהם די מאַמע און שיקט-אָפּ מיין ברודער אַליהו'ן צום קראַנקען, און אַליין האַנדעלט זי מיט מיכל דעם פּאַקענטרעגער, פאַרהאַנדעלט איהם די ספרים, אפּנים, פאַר זעהר ווינציג געלט, וואָרום אַז מיין ברודער אליהו קומט-אַרוים פונ'ם טאַטענ'ס אַלקיר און פרעגט זי: „וויפיעל?" — שטופּט זי איהם אָפּ און זאָגט איהם: „ס'איז ניט דיין עסק!"... און מיכל חאַפּט די ספרים גיך-גיך, פּאַקט זיי איין אין אַ זאַק אַריין און מאַכט פּליטה.

ג.

פון די אַלע זאַכען, וואָס מיר האָבען אויספאַרקויפט פון שטוב, האָט מיר קיינע פון זיי ניט צוגעשטעלט אַזוי פיעל פאַר-דעניגען, ווי די גלעזערנע שאַפע.

אמת, די זילבערנע עטרה פונ'ם טאַטענ'ס טלית אַז מע האָט באַדאַרפט אָפּטרענען, איז אויך געווען פאַר מיר אַ שטיקעל יום-טוב. קודם — דאָס דינגען זיך מיט יאָסעל דעם גאָלדשמיעד, אַ בלייכער איד מיט אַ רויטער פליאַמע אויפ'ן פּנים. דריי מאָל איז ער אוועקגעגאַנגען צוריק — און אויסגעפיהרט האָט ער. נאָכדעם האָט ער זיך אוועקגעזעצט אַ פוס איבער אַ פוס צום פענסטער מיט'ן טאַטענ'ס טלית, אַרויסגענומען אַ קליין מעסערעל מיט אַ געל קלעצעל פון הירשענביין, אויסגעבויגען דעם מיטעל-

סטען פינגער און גענומען טרענען די עטרה אזוי קונציג, אז ווען איך קאָן אזוי טרענען עטרות, וואָלט איך, דאכט זיך, געווען איי־נער א גליקליכער! און פון דעסטוועגן, האָט איהר באדארפט אָנקוקען דעמאָלט די מאמע מיינע, ווי אזוי זי האָט זיך עס א ביסעל צעוויינט! אפילו מיין ברודער אליהו, וואָס ער איז שוין א בחור און א חתן, האָט זיך עפּיס אויך מאָדנע אויסגע־בויגען מיט'ן פּנים צו דער טיר, כלומרשט געשנייצט די נאָז מיט איין פינגער, פארקרימט דאָס פּנים און ארויסגעלאָזט א מאָדנעם קוויטש פונ'ם האלז און געווישט מיט דער פּאָלע די אויגען.

— וואָס איז דאָרטען? — פרעגט דער טאטע פון זיין קראנקען אַלקיר.

— גאָרניט! — ענטפערט איהם די מאמע און ווישט די רויטע אויגען, און די אונטערשטע ליפּ מיט איהר גאנצען האלבען פּנים מרייסעלט זיך אזוי, אז מע דארף זיין שטארקער פון אייזען, מע זאָל ניט פּלאצען פאר געלעכטער.

נאָר ווי קומט דאָס צו דער גלעזערנער שאפע?

ערשטענס, וואָס הייסט מע ווערט זי צונעמען? מיר האָט זיך תמיד געדאכט, אז אונזער גלעזערנע שאפע איז צונויפגעוואכסען מיט דער וואנט, — ווי אזוי ווערט מען זי נעמען? צווייטענס, וואו ווערט די מאמע פארשליסען דאָס ברויט, מיט דער חלה, מיט די טעלער, מיט די בלייענע לעפעל און גאָפּלען (צוויי זילבערנע לעפעל און איין גאָפּעל א זילבערנעם האָבען מיר געהאט, האָט זיי די מאמע שוין לאנג פארקויפט!), און וואו וועלען מיר האַל־טען פּסח די מצה? די געדאנקען זענען מיר געקומען אויפ'ן קאָפּ, בשעת נחמן דער סטאָליער איז געשטאנען און געמאָסטען די שאפע מיט זיין גרויסען רויטען נאָגעל פונ'ם גראָבען פינגער פון דער אויסגעשמירטער האנט. ער האָט אלץ געדרונגען, אז די שאפע ווערט ניט ארויס פון דער טהיר. א סימן: אָט האָט

איהר איך די ברייט פון דער שאפע און אַט האָט איהר די טהיר — אָסור אויב זי וועט ארוים!

— ווי אזוי זשע איז זי אריין? — פרעגט איהם מיין ברודער אליהו.

— געה פרעג זי! — ענטפערט איהם נחמן מיט כעס. — איך וויים, ווי אזוי זי איז אריין? מע האָט זי אריינגעטראָגען, איז זי אריין!...

איין מינוט איז געווען אַזעלכע, וואָס איך האָב מורא געהאַט פאַר דער שאַפע. דאָס הייסט, איך האָב געמיינט, זי בלייבט ביי אונז. עס האָט אָבער לאַנג נישט גענומען, און נחמן דער סטאָליער איז געקומען מיט זיינע צוויי בנים, אויך סטאָליארעס, און מע האָט גענעבען אַ נעם אונזער גלעזערנע שאַפע, טאַקי גאָר ווי דער רוח דעם מלמד; פריהער איז געגאַנגען נחמן, נאָכדעם ביידע בנים, הינטען — איך. דער פאָטער האָט געקאָמאַנדע־וועט: „קאַפּעל, אָן אַ זייט! מענדעל, רעכטס! קאַפּעל, ניט לויף! מענדעל, האַלט!“... איך האָב זיי געהאָלפען נאָכטאַנצען. די מאַמע און מיין ברודער אליהו האָבען ניט געוואָלט העלפען. זיי זענען געשטאַנען, געקוקט אויף דער לעדיגער וואַנט, וואָס איז געווען באַדעקט מיט שפּינוועבס, און האָבען געוויינט... איין אקציע מיט די צוויי — נאָר זיי וויינען!... פּלוצים — טרראַך! סאַמע ביי דער טהיר האָט געפּלאַצט דאָס גלאָז, און דער סטאָליער מיט די בנים האָבען גענומען זידלען זיך, ארויפלעגען איינס אויף דאָס אנדערע די באַד: „אַ ריחר פון אַ בלייענעם פויגעל!“ „בערישע פּים!“ „דער רוח חאַפּט איהם אַוועק!“ „ברעך דעם קאָפּ, צו־נ־אַלדי שווארצע יאָהר!“...

— וואָס איז דאָרטען? — הערט זיך אַ הייזעריג קול פונ׳ם קראַנקען אַלקיר.

— גאָרנישט! — ענטפערט די מאַמע און ווישט די אויגען.

ד.

די בעסטע שמחה פון אַלע שמחות איז געװען בײַ מיר, אַז ס'איז געקומען צו מײַן ברודער אליהו'ס קאַנאַפּקע און צו מײַן בעטעל. מײַן ברודער אליהו'ס קאַנאַפּקע איז פריִער געװען אַ קאַנאַפּע, װאָס מע פלעגט אױף איר זיצן. נאָר זינט מײַן ברודער אליהו איז געװאָרען אַ חתן און האָט אָנגעהױבען צו שלאָפען אױף דער קאַנאַפּע און איך אױף זײַן בעטעל, איז די קאַנאַפּע געװאָרען אַ „קאַנאַפּקע". אַמאָל, אין די גוטע יאָהרען, אַז דער טאַטע איז געװען געזונט און געדאַװענט מוספים אין דער קצב'ישער קלױז מיט פיער משוררים, האָט די קאַנאַפּע גע־האַט אין זיך „שפּרינזינעס". איצט זענען שױן די „שפּרינזינעס" געװען מײנע. איך האָב פון זײ געמאַכט כל המינים פּאָקוסען שבעולם: צעקאַליטשעט די הענט, שיער ניט אַרױסגענומען זיך אײן אױג, אָנגעטהאָן זײ אײנמאָל אױפ'ן האַלז און געשטאַנען אַ מינוט אױף צו דערװאָרגען װערען. ביז מײַן ברודער אליהו האָט מיך גוט אָנגעבוכעט און פאַרװאָרפען די „שפּרינזינעס" אױפ'ן בױדעם און צוגענומען דעם לײטער.

אָפּגעהאַנדעלט די קאַנאַפּע מיט'ן בעטעל האָט חנה די אידינע. אײדער חנה האָט דאָס מעבעל אָפּגעקױפט, האָט זי די מאַמע נישט צוגעלאָזט אַרײַנקוקען אינװעניג אין תוך אַרײַן: „אַט דאָס, װאָס איהר זעהט, דאָס קאָנט איהר האַנדלען; קוקען איז נישטאָ װאָס!" נאָר אַז חנה האָט זיך אױסגעדונגען און געגעבען אײן אױפגאָב, איז זי צוגעגאַנגען צו דער קאַנאַפּע און צום בעטעל, אױפגעהױבען דאָס בעטגעװאַנט, פּאַװאָלינקע אַרײַנגעקוקט אין אַלע פּאַרבאָר־גענע ערטער און האָט שטאַרק געשפּיגען... די מאַמע איז געװען ברוגז פאַר'ן שפּײַען, געװאָלט אומקעהרען דעם אױפגאָב, האָט זיך אַרײַנגעמישט מײַן ברודער אליהו:

— געקויפט, איז פארפאלען!

אויסגעבעט אויף דער ערד, האבען מיר זיך אויסגעצויגען ביידע, איך און מיין ברודער אליהו, ווי די גראפען, צוגעדעקט זיך ביידע מיט איין קאלדרע (זיינע האט מען פארקויפט), און ס'איז מיר געווען זעהר איינגענעהם צו הערען פון מיין עלטערען ברודער, אז אויף דער ערד צו שלאפען איז גאר ניט אזוי שלעכט.

איך ווארט־אפ ביז ער לייענט־אפ קריאת־שמע און ווערד אנשלאפען, דעמאלט נעם איך מיך קאטשען איבער דער גאנצער ערד. פלאץ איז היינט דא, ברוך השם, געגוג. א פעלד, א פאר־גענינגען, א גן־עדן!...

ה.

— וואס טהוט מען ווייטער?

אזוי זאגט די מאמע צו מיין ברודער אליהו איינמאל און א פריהמארגען און באטראכט מיט א געקנייטשטען שטערן די לע־דיגע פיער ווענט. איך און מיין ברודער אליהו העלפען איהר באקוקען די פיער ווענט. מיין ברודער אליהו קוקט אויף מיר פארזארגט און מיט רחמנות.

— געה אין דרויסען! — מאכט ער צו מיר שטרענג. — מיר דארפען דא עפּיס רעדען...

אויף איין פוס שפרינג איך ארויס אין דרויסען ארויס — און, פארשטעהט זיך, גלייך צום שכנ'ס קעלבעל.

די לעצטע צייט האט זיך „מעני" געגעבען א הויב אויף די פיסלעך, קיין עין־הרע אויסגעוואכסען, געווארען שען, דאס שוואר־צע מארדעלע חנ'עוודיג, די קיילעכיגע אויגען קלוג, מיט פאר־שטאנד, ווי להבדיל א מענטש, א בר־דעת, קוקט־ארויס, מע זאל דעם עפּיס געבען אין מויל אריין, האט ליעב, אז מע קראצט דעם מיט צוויי פינגער אונטער'ן העלזעל.

— שוין? דו האָסט זיך שוין ווידער צונויפגעסקאָמפּאָניעט מיט׳ן קעלבעל? קאָנסט זיך גאָר ניט צעשיידען מיט דיין טייערען חבר?

אזוי זאָגט צו מיר מיין ברודער אליהו שוין אָהן קללות און נעמט מיך פאר א האנט און זאָגט, אז ער געהט מיט מיר צו הערש־בער דעם חזן. ביי הערש־בער דעם חזן, זאָגט ער, וועט מיר זיין גוט. ערשטענס, זאָגט ער, וועל איך האָבען וואָס צו עסען. אין דער היים איז ניט גוט, זאָגט ער; דער טאטע, זאָגט ער, איז קראנק, מע הארף איהם, זאָגט ער, ראטעווען. מיר ראַ־טעווען איהם, זאָגט ער, ווי ווייט מיר קאָנען. און מיין ברודער אליהו צעשפּיליעט די קאפּאָטע און ווייזט מיר אויף זיין זשילעט:

— אָט האָב איך געהאט א זייגער, א מתנה פון מיין מחותן, האָב איך איהם פארקויפט. דער מחותן זאָל וויסען, וואָלט זיך געטהאָן חושך! די וועלט וואָלט זיך איבערגעקעהרט!...

איך דאנק און לויב גאָט, וואָס זיין מחותן ווייסט ניט פון׳ם זייגער און וואָס די וועלט קעהרט זיך נאָך ניט איבער. וועה! וועה! ווען חלילה, די שעה זאָל גאָר ניט זיין, עס קעהרט זיך איבער די וועלט, וואָס וואָלט דעמאָלט זיין מיט מעני׳ן, מיט׳ן שכנ׳ס קעלבעל? א שטומע צונג!...

— אָט זענען מיר געקומען! — מאכט צו מיר מיין ברודער אליהו, וואָס ווערד צו מיר אלע מינוט מעהר צוגעלאָזט און פריינדליך.

הערש־בער דער חזן איז א איד א „מנגן". דאָס הייסט, ער אליין קאָן ניט זינגען; ער האָט נעבאך קיין קול נישט. אזוי האָב איך געהערט פון טאטען. נאָר ער פארשטעהט נגינה. און זינגערלעך האָט ער א שטיקלעך פופצעהן, און איז א בייזער מענטש — סכנות! ער פארהערט מיך זינגען. איך זאָג איהם א „מנגן־אבות" מיט א „דריידעל". ער גלעט מיך און זאָגט צו מיין

ברודער, אז איך האָב אַ „סאָפּראַנאָ“. מיין ברודער זאָגט, אז ניט נאָר אַ סאָפּראַנאָ, נאָר אַ סאָפּראַנאָ שבסאָפּראַנאָ!... מיין ברודער אליהו דינגט זיך מיט איהם, נעמט איין אויפגאָב און זאָגט מיר, אז איך בלייב שוין דאָ, ביי רב הערש־בער דעם חזן. איך זאָל איהם פאָלגען, זאָגט ער, און איך זאָל ניט בענקען!...

איהם איז גרינג צו זאָגען, איך זאָל נישט בענקען! ווי אזוי זאָל איך ניט בענקען זומער־לעבען? די זון באַקט, דער הימעל איז ווי אַ קרישטאָל, די בלאָטע האָט שוין לאַנג אויסגעטריקענט. אין דרויסען ביי אונז נעבען שטוב ליגען קלעצער. נישט אונזערע, דאָס איז יאָסי דעם נגיד'ס קלעצער. ער קלויבט זיך בויען אַ שטוב, האָט ער צוגעגרייט קלעצער, האָט ער ניט וואו זיי אָפּצו־לעגען, האָט ער זיי אָפּגעוואָרפען נעבען אונז. לאַנג לעבען זאָל ער, יאָסי דער נגיד! ווארום פון די קלעצער קאָן איך מיר מאַכען אַ „קרעפּאָסט“, און צווישען די קלעצער וואַכסען שטעכעלקעס מיט קריגעלעך. די שטעכעלקעס זענען גוט אויף צו שטעכען, און די קריגעלעך בלאָזט מען אָן און מע טהוט זיי אַ קנאַק אָן שטערן — פּלאַצען זיי.

מיר איז גוט. מעני'ן, אונזער שכנ'ס קעלבעל, איז אויך גוט. איך און מעני זענען די איינציגע בעלי־בתים אָט דאָ, „איג־וועניג אין דרויסען“, און ווי אזוי זאָל איך ניט בענקען נאָך מעני'ן, אונזער שכנ'ס קעלבעל?...

ז.

עס איז שוין באַלד דריי וואָכען, ווי איך בין ביי הערש־בער דעם חזן, און זינגען זינג איך כמעט גאָר ניט. איך האָב איין אַנדער ארבייט. איך טראָג מיך ארום מיט זיין דאָבצי'ן. דאָבצי איז אַ קינד אַ הויקער. קיין צוויי יאָהר אַלט, און פון דעסט־וועגען איז זי, קיין עין־הרע, אַ שווערינקע, שווערער פון מיר.

איך רײַס מיר אײַן דאָס געזונט, זי טראָגענדיק. דאָבצי האָט מיך ליעב. זי כאַפּט מיך אַרום מיט איהרע דאַרע הענטלעך און טשעפּעט זיך אָן מיט די דינע פינגערלעך. זי רופט מיך „קיקאָ“. װאָס עפּיס קיקאָ, װײס איך ניט. דאָבצי האָט מיך ליעב. לאָזט מיך ניט שלאָפען גאַנצע נעכט: „קיקאָ, קי!“ — דאָס הײסט, איך זאָל זי װיעגען. דאָבצי האָט מיך ליעב. אַז איך עס, רײַסט זי בײַ מיר פון׳ם מויל: „קיקאָ, פּי!“ — דאָס הײסט: גיב עס מיר!... עס ציהט מיך אַהײם. דאָס עסען איז דאָ אויך ניט אײַ־אײַ־אײַ... יום־טוב. שבועות אויף דער נאַכט. עס װילט זיך געהן אין דרויסען זעהן, װי דער הימעל שפּאַלט זיך. דאָבצי לאָזט ניט. דאָבצי האָט מיך ליעב: „קיקאָ, קי!“ — איך זאָל זי װיעגען. איך װיעג זי און װיעג זי און װער אַנשלאָפען. און עס קומט צו מיר אַ גאַסט — מעני דעם שכנ׳ס קעלבעל, קוקט אויף מיר מיט אויגען, װי אַ בר־דעת, און זאָגט מיר: קום! און מיר לאָזען זיך געהן באַרג־אַראָפּ, צום טײַך. נישט לאַנג גע־טראַכט, פּאַרקאַטשע איך די הויזלעך: האָפּ! איך בין שוין אין טײַך. איך שװים, און מעני שװימט מיר נאָך. אויף יענער זײַט איז גוט. ניטאָ קײן חזן, ניטאָ קײן דאָבצי, ניטאָ קײן קראַנקער טאַטע... איך כאַפּ זיך אויף — ס׳איז נאָר אַ חלום. אַנטלויפען! אַנטלויפען! אַנטלויפען! װי אַזוי אַנטלויפט מען? װאוהין? אַהײם, געװעהנטליך. הערש־בער דער חזן איז שוין אָבער אויפגעשטאַנען פריהער פון מיר. ער האָט אַ גרויסען קאָ־מערטאָן, פּרובט איהם מיט די צײהן, טראָגט־צו צום אויהער. ער הײסט מיר אָנטהון זיך אויף גיך און געהן מיט איהם אין שוהל. מע װעט הײנט צו מוסף זאָגען „אײַן אויסגעשטעלטע זאַך“. אין שוהל זעה איך מײַן ברודער אליהו. װי קומט ער אַהער? ער דאַװענט דאָך גאָר בײַ די קצבים, דאָרט װאו דער טאַטע איז חזן! װאָס באַדײַט עס?... מײַן ברודער אליהו רעדט עפּיס מיט הערש־בער דעם חזן. הערש־בער דער חזן איז ניט צופריעדען. ער זאָגט:

— גערענק זשע, למען השם, תיכף נאָכ'ן עסען!...

— קום! וועסט זיך זעהן מיט'ן טאַטען! — אַזוי זאָגט צו מיר מיין ברודער אליהו, און מיר געהען אהיים אין צווייען. ער געהט, און איך שפּרינג. איך לויף, איך פליה.

— האָב צייט! וואָס פליהסט דו אַזוי? — זאָגט צו מיר מיין ברודער אליהו און האַלט מיך צו. איהם ווילט זיך, אַפּנים, מיט מיר אַ ביסעל רעדען.

— דו ווייסט? דער טאַטע איז קראַנק, זעהר־זעהר קראַנק!... גאָט ווייסט, וואָס ס'וועט זיין מיט איהם... מע דאַרף איהם ראַטעווען, ניטאָ מיט וואָס... קיינער וויל ניט העלפען... אין „הקדש" וויל די מאַמע איהם נישט לאָזען בשום אופן! זי וועט פריהער שטאַרבען, זאָגט זי, איידער לאָזען איהם אין הקדש!... שאַ, אַט געהט די מאַמע.

ז.

מיט אויסגעשטרעקטע הענט געהט אונז די מאַמע אַקעגען, פאַלט מיר אויפ'ן האַלז, און איך פיהל אויף מיינע באַקען אַ פרעמדע טרער. מיין ברודער אליהו געהט צום קראַנקען טאַטען, און איך מיט דער מאַמען בלייבען שטעהן אין דרויסען. מע האָט זיך אונז אַרומגעשטעלט פון אַלע זייטען: אונזער שכנ'ס ווייב פעסי די גראָבע, און איהר טאָכטער מינדעל, און איהר שנור פערעל, און נאָך אַ צוויי ווייבלעך.

— איהר האָט אַ גאַסט אויף שבועות? גאָט ליעב אייך מיט אייער גאַסט!

די מאַמע לאָזט־אַראָפּ די אָנגעשוואָלענע אויגען.

— אַ גאַסט. משטיינס געזאָגט, אַ קינד. געקומען געוואָהר ווערען דעם קראַנקען טאַטען. פאַרט אַ קינד...

אזוי זאָגט די מאַמע צו דער גאַנצער כנופיה ווייבער, און צום שכנ'ס ווייב, צו פעסין, זאָגט זי עקסטרא, שטילערהייד, בשעת פעסי שאָקעלט מיט'ן קאָפּ:

— א שטאָדט! עמיצער זאָל זיך אפילו ארומקוקען... דריי און צוואנציג יאָהר אָפּגעקלאָפּט ביי'ם עמוד... דאָס געזונט אוועקגעלעגט... איך וואָלט איהם אפשר ראטעווען — נישטאָ מיט וואָס... אלץ, ברוך השם, פארקויפט... דאָס לעצטע קישעלע... דאָס קינד באשטעלט ביי א חזן... אלץ צוליעב איהם... אלץ צוליעב'ן קראנקען...

אזוי באַקלאָגט זיך די מאַמע פאַר איהר שכנה פעסי, שטעהענדיג אין דרויסען. איך דרעה דעם קאָפּ אויף אלע זייטען.

— וועמען זוכסט דו? — מאַכט צו מיר די מאַמע.

— וועמען זוכט א קונדס? דאָס קעלבעל מן הסתם...

אזוי זאָגט פעסי אונזער שכנה און מאַכט צו מיר מיט א מאָדנע פריינדשאפט:

— ע, יונגעלע! נישטאָ קיין קעלבעל! געמוזט פארקויפען דאָס דעם קצב. א ברירה האָט מען? געגוג אז מע דאַרף האָדעווען איין סקאָטינע — נאָך צוויי סקאָטינעס טראָגען אויפ'ן קאָפּ!...

איז שוין ביי איהר דאָס קעלבעל, דאנקען גאָט, אויך געוואָרען א סקאָטינע?...

א מאָדנע אידינע אָט די פעסי. אומעטום שטופּט זי אריין איהר נאָז. זי דאַרף וויסען, צי האָבען מיר א מילכיגע סעודה?

— אקעגען וואָס פרעגט איהר דאָס? — פרעגט ביי איהר די מאַמע.

— גלאָט אזוי! — זאָגט פעסי, הויבט אויף די שאָל און שטופּט דער מאַמען א טעפּעל מיט סמעטענע. די מאַמע שטופּט־אָפּ דאָס טעפּעל מיט ביידע הענט.

— נאָט איז מיט אייך, פּעסי! וואָס טהוט איהר דאָס? וואָס זענען מיר? חלילה עפּיס ווייס איך ווער? איהר קענט מיך נישט?

— ארדבה, — פאַרענטפערט זיך פּעסי — טאַקי ווייל איך קען אייך. דאָס בהמה'לע, קיין עין־הרע ניט, האָט זיך די לעצטע צייט פאַרריכט. פאַרהאָן, קיין עין־הרע, קעז און פּוטער. איך לייה אייך אויס... איהר וועט מיר, אם ירצה השם, אָפּגעבען...

און פּעסי די שכנה רעדט נאָך לאַנג מיט דער מאַמען, און מיר ציהט דאָס הארץ צו די קלעצער, צום קעלבעל, צום קעלבעל, צום קעלבעל!... איך זאָל מיך ניט שעמען, וואָלט איך מיך צעוויינט...

— אז דער טאַטע וועט דיך פרעגען, זאָלסט דו זאָגען: א דאַנק גאָט!

אזוי זאָגט מיר אָן די מאַמע, און מיין ברודער אליהו גיט דאָס מיר צו פאַרשטעהן א ביסעל ברייטער:

— זאָלסט זיך ניט באַקלאָגען, ניט דערצעהלען קיין פזמונות, נעכטיגע טעג. זאָלסט נאָר זאָגען: א דאַנק גאָט. דו הערסט, וואָס מע רעדט צו דיר?

און מיין ברודער אליהו פיהרט מיך אריין אין קראַנקען חדר. דער טיש איז אָנגעשטעלט מיט פלעשעלעך, פּידעלעך, באַנקעלעך. סע שמעקט אַפּטייק. דאָס פענסטער איז צוגעמאַכט. לכבוד שבועות האָט מען איהם צונעקליבען דעם חדר מיט גרינס, צו־קאָפּענס איבער'ן בעטעל האָט מען איהם אויפגעהאַנגען א מגן־דוד פון „ליוביסטיק". דאָס איז מיין ברודער אליהו'ס אַרבייט. אויף דער ערד איז אויסגעשפּרייט שמעקענדיג גראָז. דער טאַטע דערזעהט מיך, רופט מיך צו צו זיך מיט א לאַנגען דאַרען פינגער. מיין ברודער אליהו שטופּט מיך אונטער. איך געה־צו צום טאַטען. איך האָב איהם קוים דערקענט. דאָס פּנים ווי לעהם. די גרויע האָר גלאַנצען, שטאַרצען איינציגווייז, ווי אריינגע־

שטרייכטע, פרעמדע האָר. די שווארצע אויגען זיצען טיעף, ווי אריינגעפּאַסטע, פרעמדע אויגען. די ציינער זעהען־אויס, ווי אריינגעזעצטע, פרעמדע ציינער. דער האַלז איז אַזוי דין, אז קוים וואָס דער קאָפּ האַלט זיך איין אויף איהם. א גליק, וואָס ער קאָן ניט זיצען... מיט די ליפּען מאַכט ער עפּיס מאָדנע, ווי א מענטש בשעת ער שווייגט: מפּפּו!... ער לעגט־אַרויף אויף מיין פּנים א הייסע האַנט מיט ביינעריגע פינגער, דאָס פּנים מאַכט א קרומען שמייכעל, ווי א מת.

אין דעם קומט־אָן די מאַמע. נאָך איהר דער דאָקטאָר, דער פרייליכער שווארצער דאָקטאָר מיט די גרויסע וואָנסעס. ער באַגעגענט מיך, ווי איין אַלטען גוטען ברודער. ער איז מיך מכבד מיט א שנעל אין בייכעל און מאַכט צום טאַטען פרייליך:

— איהר האָט א גאַסט אויף שבועות? גאָט ליעב אייך מיט אייער גאַסט!

— א דאַנק! — זאָגט די מאַמע און ווינקט צום דאָקטאָר, ער זאָל באַטראַכטען דעם חולה און זאָל איהם עפּיס פאַרשרייבען. דער שווארצער דאָקטאָר עפענט דאָס פענסטער מיט א רעש און בייזערט זיך אויף מיין ברודער אליהו, פאַר וואָס מע האַלט דאָס פענסטער צו.

— איך האָב אייך טויזענד מאָל געזאָגט, אז א פענסטער האָט ליעב, אז מע האַלט איהם אָפען!

מיין ברודער אליהו ווינקט אויף דער מאַמען, אז דאָס איז די מאַמע שולדיג: זי לאָזט נישט עפענען קיין פענסטער, האָט מורא פאַר'ן טאַטען, ער זאָל זיך חלילה נישט פאַרקיהלען. די מאַמע ווינקט צום דאָקטאָר, ער זאָל שוין באַטראַכטען גיכער דעם חולה און זאָל איהם עפּיס פאַרשרייבען... דער שווארצער דאָקטאָר נעמט־אַרויס דעם זייגער, א גרויסען גאָלדענעם זייגער. מיין ברודער אליהו קוקט זיך איין מיט ביידע אויגען אין'ם דאָקטאָר'ס זייגער. דער דאָקטאָר באַמערקט דאָס.

— איהר ווילט וויסען, וואו האלט דער זייגער? אהן פיער האלב עלף. וויפיעל איז ביי אייך?

— מיין זייגער שטעהט. — ענטפערט איהם מיין ברודער אליהו און ווערד מאדנע רויט פון דעם שפּיץ נאז ביז אויף יענער זייט אויהערען.

די מאמע קוהט ניט. זי וואלט געהרען, מע זאל שוין באטראכטען דעם חולה און איהם עפּיס פארשרייבען... דער דאקטאר האט אבער צייט. ער פרעגט זיך אוים ביי דער מאמען זייטיגע ענינים: ווען איז מיין ברודער'ס חתונה? און וואס זאגט הערש־בער דער חזן אויף מיין שטים? ביי מיר דארף זיין, זאגט ער, א גוטע שטים. א שטים, זאגט ער, געהט בירושה. די מאמע עקט זיך! מיט א מאל טהוט זיך דער דאקטאר א דרעה־אוים מיט'ן בענקעל צום קראנקען טאטען, נעמט איהם אן ביי דער טרוקענער הייסער האנט:

— נו, חזן, ווי אזוי דאווענט מען עפּיס ביי אונז היינטיגע שבועות?

— א דאנק גאט! — ענטפערט איהם דער טאטע מיט א שמייכעל פון א מת.

— דהיינו? ווינציגער געהוסט? גוט געשלאפען? — פרעגט איהם דער דאקטאר און בויגט זיך איין צו איהם גאנץ נאהענט.

— ניין! — ענטפערט איהם דער טאטע, קוים וואס ער האפּט דעם אטהעם. — אדרבה... הוסטען הוסט מען... און שלאפען שלאפט מען דוקא ניט... נאר דאנקען גאט... ס'איז שבועות... אזא טאג... מקבל געווען די תורה... חיינט א גאסט... א גאסט אויף שבועות...

אלעמענ'ס אויגען קוקען אויפ'ן „גאסט", און דער „גאסט" קוקט אראפּ אויף דער ערד, און דער קאפּ איז איהם אין דרויסען, ערגיץ ביי די קלעצער, ביי די שטעכעלקעס, וואס שטעכען, ביי די קריגעלעך, וואס קנאקען, ביי'ם שכנ'ס קעלבעל דעם בר־דעת,

וואָס איז שוין געוואָרען אַ „סקאַטינע", ביי'ם טייכעל, וואָס רוישט דאָרט באַרג־אַראָפּ, אָדער גאָר אין דער הויכער, ברייטער, טיעפער, בלויער יאַרמעלקע, וואָס מע רופט דאָס הימעל...

ח.

דאָס ביסעל „מילכיגס", וואָס אונזער שכנה, פּעסי די גראָבע, האָט אונז „אויסגעליהען", איז אונז, נישקשה, צונוץ געקומען. איך און מיין ברודער אליהו האָבען דאָס געמאַכט אַ מילכיגע סעודה, געטונקען ביידע פון איין שאָל פרישע חלה אין דער קאַלטער סמעטענע, און ס'איז טאַקי געוועזען גאָר ניט שלעכט.

„איין חסרון, וואָס אזוי ווינציג". — האָט באַמערקט מיין ברודער אליהו, וואָס איז דעם טאָג געוועזען זעהר האָפּערדיג, אזוי האָפּערדיג, אז ער האָט מיר צוליעב געטהאָן, איך זאָל ניט געהן אזוי גיך צוריק צו הערש־בער דעם חזן און איך זאָל זיך נאָך אביסעל שפּיעלען אין דער היים.

— דו ביזט דאָך ביי אונז איין אורח אויף שבועות, — האָט ער מיר געזאָגט און ערלויבט צו שפּיעלען זיך אין דרויסען אויף די קלעצער, נאָר מיט אַ תנאי, איך זאָל ניט קלעטערען צו פיעל און חלילה ניט צערייסען די איינציגע פּאָר הויזלעך.

חאַ־חאַ־חאַ! נישט צערייסען די איינציגע פּאָר הויזלעך? נישטאָ ווער ס'זאָל לאַכען, ווי איך בין אַ איד! איהר זאָלט זעהען אַ פּאָר הויזלעך — נו־נו! לאָמיר בעסער ניט רעדען פון קיין הויזען!... לאָמיר בעסער רעדען פון יאָסי דעם נגיד'ס קלעצער. אַי, קלעצער, קלעצער! יאָסי דער נגיד מיינט, אז די קלעצער זענען זיינע קלעצער. אַ נעכטיגער טאָג! די קלעצער זענען מ י י נ ע קלעצער! איך האָב מיר געמאַכט פון זיי אַ פּאַלאַץ מיט אַ וויינגאָרטען. איך בין דער פּרינץ. דער פּרינץ שפּאַציערט אַרום פראַנק און פריי ביי זיך אין וויינגאָרטען, רייסט־אָפּ אַ

קריגעלע — אַ קנאַק אַן שטערן, נאָך אַ קריגעלע — אַ קנאַק אַן שטערן... אַלע זענען מיר מקנא. אפילו יאָסי דעם נגיד'ס יונ־געל, הענעך מיט'ן אויגעל, פאַרגינט מיר ניט מיין גוטס. ער געהט פאַרביי אין זיינע נייע ליוסטרינענע מלבושים'לעך און ווייזט מיר אויף מיינע הויזען און לאַכט און קרימט דאָס אויגעל און זאָגט צו מיר:

— זעה נאָר, זאָלסט עפּים ניט פאַרלירען...

— געה בעסער אוועק מיט גוטען, — זאָג איך איהם — אַניט, רוף איך אַרויס מיין ברודער אליהו!...

פאַר מיין ברודער אליהו האָבען אַלע יונגלעך דרך־ארץ, און הענעך מיט'ן אויגעל טראָגט זיך אָפּ, און איך בלייב ווידער אַליין, ווידער דער זעלבער פרינץ ביי זיך אין וויינגאָרטען... איין עבירה נאָר, וואָס „מעני“ איז דאָ ניטאָ! אונזער שכנ'ס קעלבעל איז שוין מעהר קיין קעלבעל, ס'איז שוין אַ „סקאַטינאַ“ (אַזוי זאָגט אונזער שכנה פעסי). וואָס הייסט דאָס אַ סקאַטינאַ? און צוליעב וואָס האָט מען דאָס פאַרקויפט צום קצב? שוין זשע אויף אַוועקצוקוילען? צוליעב דעם איז דאָס געבוירען געוואָרען, מע זאָל דאָס נאָכדעם קוילען?... צו וואָס ווערד געבוירען אַ קעלבעל און צו וואָס ווערד געבוירען אַ מענטש?...

פלוצים דערהער איך פון שטוב אַרוים אַ מאָדנע אויסגעשריי מיט אַ געוויין... איך דערקען דער מאַמע'ס קול... איך הויב אויף די אויגען — איין איינגעלויף ביי אונז אין שטוב... אידען און ווייבער... דער אַרוים, דער אַריין... איך ליג אויף אַ קלאָץ מיט'ן בויך אַראָפּ. מיר איז גוט!... שאַט־שאַט! אָט געהט יאָסי דער נגיד! יאָסי דער נגיד איז גבאי אין דער קצב'ישער קלויז, דאָרט וואו מיין טאַטע איז חזן שוין דריי און צוואַנציג יאָהר. יאָסי איז אַליין געוועזען אַמאָל אַ קצב. היינט האַנדעלט ער מיט אָכסען און מיט פעל און איז אַ נגיד, אַ גרויסער נגיד!

יאָסי מאַכט מיט די הענד, בײזערט זיך אויף דער מאַמע און טענה'ט:

— סטײטש, סטײטש! װאָס האָט מען מיר ניט געזאָגט, אַז פּײסי דער חזן איז אַזױ סלאַף? (ער קאָן ניט אויסרעדען קײן שין). װאָס האָט איהר געשװיגען?

— װאָס זאָל איך שרײען? — פאַרענטפערט זיך פאַר איהם די מאַמע און גיסט מיט טרערען. — די גאַנצע שטאָדט האָט געזעהען, װי איך מוטשע מיך, געװאָלט איהם ראַטעװען... און ער אַלײן האָט אויך געבעטען זיך, מע זאָל איהם ראַטעװען...

און די מאַמע קאָן נישט רעדען װײטער, פאַרברעכט מיט די הענט, פאַרװאַרפט מיט'ן קאָפּ. מײן ברודער אליהו חאַפּט זי אונטער:

— מאַמע! װאָס דאַרפסט דו זיך פאַרענטפערען? מאַמע! פאַרגעס ניט, מאַמע, ס'איז יום־טוב, ס'איז שבועות, מע טאָר ניט װײנען, מאַמע!...

און יאָסי דער נגיד הערט ניט אויף צו פײערען אויף מײן מאַמע:

— װאָס דערצעהלט איהר מיר — די גאַנצע סטאָדט! װער איז די סטאָדט? זאָגען זאָלט איהר מ י ר! למען השם, צו מיר! אַלסדינג אויף מײן חשבון! חברה קדישא, סאַמאָסים, תכריכים — אַלץ אויף מיר, אַלסדינג אויף מײן חשבון!... און טאָמער דאַרף מען עפּיס מהון פאַר די יתומים, זאָלט איהר געהן צו מיר, איהר זאָלט זיך גאָר ניט סעמען!

יאָסי דעם נגיד'ס װערטער באַרוהיגען אָבער װינציג־װאָס מײן מאַמע. זי האַלט אין אײן יאָמערען און אין אײן חלש'ען בײ מײן ברודער אליהו אויף די הענט. און מײן ברודער אליהו, װאָס האַלט אַלײן אין װײנען, הערט נישט אויף צו דערמאַנען איהר, אַז „הײנט איז יום־טוב, מאַמע, הײנט איז שבועות, מאַמע! מאַמע. מע טאָר ניט װײנען, מאַמע!"...

און מיט אַ מאָל ווערד מיר אַלץ קלאָר. און עס טהוט מיר אַ קלעהם דאָס הארץ, אַ ציה ביי דער נשמה, און עס גלוסט זיך מיר וויינען, און איך וויים ניט אויף ועמען... און רחמנות האָב איך אויף דער מאמע, און איך קאָן ניט זעהען ווי זי וויינט, און ווי זי חלש'ט, און ווי זי צאַפּעלט ביי מיין ברודער אויף די הענט. און איך פאַרלאָז מיין פּאַלאַץ, מיט מיין וויינגאָרטען, און איך געה־צו צו איהר פון הינטען, און איך זאָג איהר מיט'ן זעלבען לשון, וואָס מיין ברודער אליהו, און טרערען קאַפּען פון מיינע אויגען:

— מאמע! היינט איז יום־טוב, מאמע, היינט איז שבועות, מאמע! מאמע, מע טאָר ניט וויינען, מאמע!...

II

מיר איז גוט — איך בין אַ יתום!

II

מיר איז גוט — איך בין אַ יתום!

א.

פון זינט איך בין צו מיין שכל געקומען, געדענק איך ניט, איך זאָל זיין אזא מיוחס, ווי אצינד. וואָס איז מיט מיר דער יחוס? — מיין טאַטע, פייסי דער חזן, ווייסט איהר דאָך, איז געשטאָרבען דעם ערשטען טאָג שבועות, און איך בין געבליבען א יתום.

פון דעם ערשטען טאָג נאָך שבועות האָבען מיר אָנגעהויבען זאָגען קדיש — איך און מיין ברודער אליהו. ער טאַקי האָט מיך אויסגעלעהרענט זאָגען קדיש.

מיין ברודער אליהו איז א געטרייער ברודער, אָבער נישט קיין גוטער רבי. ער איז א כעסן, ער שלאָגט זיך! ער האָט אויפגעעפענט א סדור און האָט זיך אוועקגעזעצט מיט מיר און האָט אָנגעהויבען מיט מיר שטודירען:

— יתגדל ויתקדש שמיה רבה... ער וויל, אז איך זאָל שוין קאָנען אויסענווענינ. ער חזר'ט־איבער מיט מיר נאָך א מאָל און נאָך א מאָל, פון אָנהויב ביז'ן סוף, און הייסט מיר, אז איצט זאָל איך שוין זאָגען אליין. איך זאָג אליין, אָבער עס געהט ניט.

ביז „ויצמח פורקניה" איז נאָך ווי עס איז, און קומט צו „ויצמח פורקניה", פאַרטשעפּע איך מיך. דערלאַנגט ער מיר מיט'ן עלנבויגן און זאָגט מיר, אַז דער קאָפּ איז מיר, אַפּנים, ערגיץ אין דרויסן (גלייך ווי געטראָפן), אָדער ערגיץ ביי'ם קעלבעל (גלייך ווי ער איז געווען דערביי)... ער פוילט זיך ניט און חזר'ט איין מיט מיר נאָך אַ מאָל. איך האָב מיך קוים דער־שלאָגן ביז „לעילא ולעילא מן כל ברכתא ושירתא תושבחתא" — און ווייטער נישט אַ טראָט! ער נעמט מיך אָן פאַר'ן אויער און זאָגט, אַז דער טאַטע זאָל אויפשטעהן און זעהן, וואָס פאַר אַ זוהן ער האָט!...

— וואָלט איך פאַרשפּאָרט זאָגן קדיש...

אַזוי זאָג איך צו מיין ברודער אליהו און כאַפּ פון איהם אַ געשמאַקען פּאַטש מיט דער לינקער האַנט אין דער רעכטער באַק אריין. דערהערט די מאַמע און גיט איהם אַ פּסק, ער זאָל מיך ניט שלאָגן, וואָרום איך בין אַ יתום.

— גאָט איז מיט דיר! וואָס טהוסט דו? וועמען שלאָגסט דו? האָסט פאַרגעסען, אַפּנים, אַז דאָס קינד איז אַ יתום?!

שלאָפען שלאָף איך מיט דער מאַמען אינ'ם טאַטענ'ס בעט — דאָס איינציגע שטיקעל מעבעל אין שטוב. די קאָלדרע גיט זי אָפּ כמעט אינגאַנצען מיר.

— דעק דיך איין, זאָגט זי צו מיר, און ווער אַנשלאָפען, מיין טייערער יתום. עסען איז ניטאָ וואָס...

דעקען דעק איך מיך איין, אָבער שלאָפען שלאָף איך נים. איך חזר מיר דעם קדיש, אויף אויסענווענייג. אין חדר געה איך ניט, לערנען לערען איך ניט, דאַוונען דאַווען איך ניט, זינגען זינג איך נים. פּטור פון אַלסדינג.

מיר איז גוט — איך בין אַ יתום.

ב.

מזל טוב! איך קאָן שוין גאַנץ קדיש אויף אויסענווייניג. רבנן־קדיש אויך. אין שוהל שטעה איך אויף אַ באַנק און קלאַפּ דעם קדיש, ווי אַ מזיק. אַ קול־נגינה האָב איך אויך, בירושה פון מיין טאַטען, איין אמת'ע סאָפּראַנאָ. אַלע יונגלעך שטעלען זיך אוים ארום מיר און זענען מיר מקנא. ווייבער וויינען. בעלי־בתים שענקען מיר אַ קאָפּיקע. יאָסי דעם נגיד'ס יונגעל, העניך מיט'ן אויגעל (ער איז אַ מורא'דיגער נים־פאַרגינער!), אַז עס קומט צו רבנן־קדיש, שטעלט ער מיר ארויס אַ צונג, — ער וויל, ער געהט־אוים, ער חלש'ט, איך זאָל מיך צעלאַכען. איהם אויף צו־להכעים וועל איך נים לאַכען! האָט דערזעהען אהרן דער שמש, האָט ער איהם גענומען פאַר איין אויהער און האָט איהם צוגע־פיהרט צו דער טיר. אַ מצוה אויף איהם! מחמת איך זאָג קדיש אין דער פריה און אויף דער נאַכט, געה איך שוין מעהר ניט צו העדר־בער דעם חזן און טראָג מיך נים אום מיט זיין דאָבציי'ן. איך בין פריי. אַ גאַנצען טאָג געפין איך מיך ביי'ם טייך — אָדער איך חאַפּ פּיש, אָדער איך באָד מיך. חאַפּען פּיש האָב איך מיך אויסגעלערענט פון זיך אַליין. אַז איהר ווילט, קאָן איך אייך אויך אויסלערנען. מע טהוט־אוים דאָס העמד און מע פאַרקניפּט דעם אַרבעל און מע געהט פּאַוואָלי ביז'ן האַלז אין וואַסער. מע דאַרף געהן לאַנג — לאַנג. אַז איהר פּיהלט, אַז דאָס העמד איז שווער, איז אַ סימן, אַז ס'איז פול, געהט איהר ארוים וואָס גיכער און טרייסעלט־אוים דאָס גאַנצע גראָז מיט דער בלאָטע און קוקט זיך גוט צו. אין גראָז ליגען פאַר־פּלאָנטעט אָפּטמאָל קליינע זשאַבקעלעך — וואַרפט זיי אריין צוריק אין וואַסער אריין, ס'אַ צער בעלי־חיים. אין דער גע־דיכטער בלאָטע קאָנט איהר אַמאָל געפינען אַ פּיאַווקע. פּיאַוו־קעס איז געלט — פאַר אַ צעהנדליג פּיאַווקעלעך קאָנט איהר באַ־

קומען דריי גראָשען, אַנדערהאַלבען קאָפּיקעס. עס געהט נישט צו־פוס... קיין פיש זאָלט איהר ניט זוכען. אַמאָל איז געווען פיש אויך, היינט איז נישטאָ. איך יאָג זיך ניט נאָך קיין פיש. איך בין צופריעדען, עס זאָל חאַטש זיין פּיאַווקעס. ניט אַלע מאָל איז דאָ פּיאַווקעס. היינטיגען זומער איז ניט געווען איין פּיאַווקע! פון וואַנען האָט זיך דערוואוסט מיין ברודער אליהו, אַז איך חאַפּ פיש — ווייס איך ניט. ער האָט מיר שיער ניט אָפּגעריסען איין אויהער פאַר די פיש. אַ גליק, וואָס פּעסי די גראָבע, אונזער שכנה, האָט דערזעהען. איין איינענע מאַמע דאַרף זיך אַזוי ניט איינשטעלען פאַר איהר קינד.

— אָט אַזוי שלאָגט מען אַ יתום?...

מיין ברודער אליהו האָט זיך פאַרשעמט און האָט מיר אָפּ־געלאָזט דעם אויהער. אַלע שטעלען זיך איין פאַר מיר. מיר איז גוט — איך בין אַ יתום.

ג.

אונזער שכנה פּעסי די גראָבע האָט זיך אין מיר פאַר־ליעבט. זי האָט זיך צוגעטשעפּעט צו דער מאַמען, ווי אַ קלעשטש, איך זאָל דערווייל זיין ביי איהר, ביי פּעסי'ן הייסט עס.

— וואָס וועט אייך אַהרען? — האָט זי גע'טענה'ט. — עס געהען ביי מיר צום טיש צוועלף, וועט ער זיין אַ דרייצעהנ־טער. ביי דער מאַמען האָט זי קוים גע'פּועל'ט. האָט זיך אָבער אַרויסגעשטעלט מיין ברודער אליהו.

— ווער וועט אויף איהם אַכטונג געבען, ער זאָל געהן זאָ־גען קדיש?

— איך וועל אַכטונג געבען, ער זאָל געהן זאָגען קדיש. נו, שוין? האָט איהר צו מיר גאָרניט?

פּעסי איז נישט קיין גביר'טע. איהר מאַן איז איין איינ־בינדער און הייסט משה. ער האָט אַ שם פאַר'ן בעסטען בעל־מלאָכה. דאָס אליין איז אָבער קארג. מע דאַרף נאָך האָבען מזל אויך. אזוי זאָגט פּעסי צו מיין מאַמען. מיין מאַמע גיט איהר נאָך. זי זאָגט, אַז צום שלים־מזל דאַרף מען אויך האָבען מזל. פאַר אַ סימן נעמט זי מיך. אָט בין איך אַ יתום, און אלע ווילען מיך. פאַרהאַן בעלנים, וואָס ווילען מיך צו זיך אויף שטענדיג, נאָר ווי לאַנג קרענקען איהרע שונאים, ווי לאַנג זי וועט מיך אַוועקגעבען אויף שטענדיג! אזוי זאָגט די מאַמע און וויינט. זי האַלט זיך איין עצה מיט מיין ברודער אליהו.

— ווי מיינסט דו? זאָל ער זיין דערוויילע ביי פּעסי'ן?

מיין ברודער אליהו איז שוין אַ גרויסער. אַניט, וואָלט מען זיך מיט איהם ניט געהאַלטען קיין עצה. ער גלעט זיך מיט דער האַנט דאָס ריינע נאָך ניט באַוואַקסענע פּנים, גלייך ווי ער וואָלט שוין געהאַט אַ באָרד, און רעדט ווי אַ גרויסער:

— מהיכי תיתי, אבי ער זאָל נאָר ניט זיין קיין שייגעץ.

און עס בלייבט, אַז איך ועל זיין דערוויילע ביי אונזער שכנה פּעסי, נאָר בתנאי, איך זאָל ניט זיין קיין שייגעץ. אלסדינג הייסט ביי זיי אַ שייגעץ! אָנהענגען דער קאַץ אַ פּאַפּיער אויפ'ן עק, זי זאָל זיך דרעהען — הייסט ביי זיי אַ שייגעץ. קלאַפּען מיט אַ שטעקעל איבער די גראַטעס פונ'ם גלח'ס הויף, אלע הינט זאָלען זיך צונויפלויפען — הייסט ביי זיי אַ שייגעץ. אָפּשטעל־קען ביי לייבקע דעם וואַסער־פיהרער דעם צאַפּען פון דעם פאַס, ס'זאָל אויסלויפען העכער האַלב וואַסער — הייסט ביי זיי אַ שייגעץ.

— דיין גליק, וואָס דו ביזט אַ יתום! — זאָגט צו מיר לייבקע דער וואַסער־פיהרער. — אַניט, וואָלט איך דיר איבער־

געבראָכען אַ האַנט מיט אַ פוס! מענסט מיר גלויבען אויף נאמנות.

איך גלויב איהם אויף נאמנות. איך ווייס, אַז איצט וועט ער מיך ניט אָנריהרען, ווייל איך בין אַ יתום.

מיר איז גוט — איך בין אַ יתום.

ד.

אונזער שכנה פעסי, זאָל מיר מוחל זיין, האָט געזאָגט אַ גרויסען ליגען. צוועלף, האָט זי געזאָגט, געהען ביי איהר צום טיש. לויט מיין רעכענונג, בין איך דער פערצעהנטער. אפנים, זי האָט פארגעסען אריינרעכענען דעם בלינדען פעטער ברוך. און אפשר האָט זי איהם ניט אריינגעשטעלט צווישען די עסערס דער־פאַר, ווייל ער איז שוין זעהר אַלט און האָט קיין ציינער ניט אויף צו קייען. איך וועל מיך ניט שפּאַרען. קייען קאָן ער נישט, דערפאַר אָבער שלינגט ער, ווי אַ גאַנז, און האַפּט. אַלע האַפּען זיי. זייער האַפּען איז חוץ לדרך הטבע. איך האַפּ אויך. שלאָ־גען זיי מיך. מיט די פיס אונטער'ן טיש שלאָגען זיי מיך. מעהר פון אַלע שלאָגט זיך ושתי. ושתי איז אַ רוצח. הייסען הייסט ער הערשעל, נאָר מחמת ער האָט אַ גאָלי אויפ'ן שטערן, האָט מען איהם אַ נאָמען געגעבען „ושתי". אַלע האָבען זיי דאָ נעמען און צונעמען: „קלעצעל", „קאָטער", „טשערנאָהוז", „בופלאָקס", „פעטעלעלע, „געב־מיר־נאָך", „שמיר־מיט־פוטער"...

האָט קיין יסורים ניט — יעדער נאָמען האָט זיך זיין שורש. פיני הייסט „קלעצעל" דערפאַר, ווייל ער איז גראָב און קיילעכיג, ווי אַ קלעצעל. וועלוועל איז אַ שווארצער, רופט מען איהם „קאָ־טער". חיים איז אַ בופלאָקס, הייסט ער „בופלאָקס". מענדעל האָט אַ שפיצעכיגע נאָז, איז ער אַ „טשערנאָהוז". „פעטעלעלע"

האט מען א נאמען געגעבען פייטלען דערפאר, ווייל ער קאן ניט רעדען. בערעל איז א גרויסער נאשער: אז מע גיט איהם א שטיקעל ברויט מיט שמאלץ, זאגט ער: „געב מיר נאך". זרח'ען האט מען געגעבען א מיאוסען נאמען „שמיר־מיט־פוטער" איבער א מיאוסען חסרון, וואס ניט ער איז שולדיג. שולדיג קאן זיין איז די מוטער, וואס זי האט דאס פארלאזט און קינדווייז ווינציג געצוואגען. און אפשר איז זי אויך ניט שולדיג? איך וועל זיך ניט געהן שפארען. שלאגען זיך אודאי ניט! קורץ, ס'איז א שטוב, וואס יעדער האט א צונעמעניש. וואס דארפט איהר מעהר — די קאץ, שוין גאר א שטומע צונג, שוין געווים גאט די נשמה שולדיג, הייסט זי ביי זיי: „פייגע־לאה די גבאי'טע". איהר ווייסט, פארוואס? דערפאר, וואס זי איז א גראבע, און פייגע־לאה נחמן דעם גבאי'ס ווייב איז אויך א גראבע. וויפיעל, מיינט איהר, האבען זיי שוין געחאפט פעטש דערפאר, זיי זאלען ניט רופען קיין קאץ מיט א מענטשליכען נאמען? ווי איין ארבעס אין וואנט! האבען זיי געגעבען עמיצען א צונעמעניש, איז פארפאלען!

ח.

מיר האבען זיי א נאמען געגעבען — טרעפט ווי אזוי? „מאַ־טעל מיט די לעפצען"... לעפצען איז א דייטשעסווארט. אויף אונזער לשון הייסט דאס „ליפען". אפנים, זיי איז ניט געפעלען מיינע ליפען. זיי זאגען, אז איך עס, מאך איך מיט די ליפען. איך וואלט וועלען זעהען יענעם מענטשען, וואס זאל עסען און ניט מאכען מיט די ליפען! איך בין ניט פון די האנאריסטע, וואס מע טאר זיי ניט אנריהרען זייער כבוד. נאר איך ווייס ניט פאר־וואס — מיר איז דאס צונעמעניש שטארק נישט געפעלען! און ווייל ס'איז מיר ניט געפעלען, רייצען זיי זיך מיט מיר און רופען

מיך דוקא אזוי. איינגעגעסענע ברואים — איהר האָט נאָך אזעל־כע ניט געזעהען! פריהער האָב איך ביי זיי געהייסען: „מאָטעל מיט די לעפּצען". נאָכדעם: גלאָט „מיט די לעפּצען". שפּע־טער: „די לעפּצען". גאָר שפּעטער: „לעפּצען".

— לעפּצען! וואו זענט איהר געוועזען?

— לעפּצען! ווישט אָפּ די נאָז!

עס פאַרדריסט מיך און עס ברענט מיך, און איך וויין. דער־זעהט דער פאָטער זייערער, פּעסי'ס מאַן, משה דער איינבינדער, איינמאָל, אז איך וויין, פרעגט ער מיך: וואָס וויין איך? זאָג איך איהם: ווי אזוי זאָל איך ניט וויינען, אז איך הייס מאָטעל און מע רופט מיך „לעפּצען"! פרעגט ער: ווער? זאָג איך: „ושתי". וויל ער שלאָגען „ושתי'ן", זאָגט „ושתי": ס'איז ניט איך, ס'איז „קלעצעל". וויל ער שלאָגען „קלעצלען", זאָגט „קלע־צעל": ס'איז ניט איך, ס'איז „קאָטער".

איינער אויפ'ן אנדערען, דער אנדערער אויפ'ן דריטען — א מעשה אָהן איין עק! איז זיך מיישב דער פאָטער, משה דער איינ־בינדער, און לעגט זיי אוועק אלע איינציגווייז און שמייסט זיי אָפּ מיט א טאָוועל פון א „קרבן־מנחה" און זאָגט זיי:

— ממזרים! איך וועל אייך ווייזען, ווי אזוי צו לצ'עווען פון א יתום! עס וועט א רוח אין אייער טאַטענ'ס ערד אריין!...

אָט אזוי. יעדער נעמט זיך אָן מיין קריוודע. אלע, אלע שטעלען זיך איין פאַר מיר.

מיר איז גוט — איך בין א יתום...

III

וואס וועט זיין פון מיר?

III

וואָס וועט זיין פון מיר?

א.

אנו, טרעפט, וואו איז דער גן־עדן? איהר וועט ניט טרעפען. ווייסט איהר, פאַר וואָס? ווייל ביי איטליכען איז ער אויף איין אנדער אָרט. למשל, די מאמע זאָגט, אז דער גן־עדן איז דאָרטען, וואו מיין טאטע, פייסי דער חזן, געפינט זיך. דאָרטען, זאָגט זי, געפינען זיך אַלע עהרליכע נשמות, וואָס זענען נעבאך אַפּגעקומען אויף דער וועלט; דערפאַר וואָס זיי האָבען ניט די וועלט, קומט זיי יענע וועלט. דאָס איז דאָך קלאָר, ווי דער טאָג. דער בעס־טער באַווייז איז טאַקי דער טאַטע מיינער. וואָרום וואו דען זאָל ער זיין, אז ניט אין גן־עדן? קאַרג האָט ער זיך אָנגעמוטשעט אויף דער וועלט?... אזוי זאָגט די מאמע מיינע און ווישט זיך בשעת מעשה די אויגען, ווי איהר שטייגער איז, אז זי רעדט פונ'ם טאַטען. פרעגט־זשע אָבער ביי מיינע חברים, וועלען זיי אייך דערצעהלען מעשיות, אז דער גן־עדן געפינט זיך ערגיץ אויף א באַרג פון סאַמע קרישטאָל, הויך ביז'ן הימעל. יונגלעך לויפען דאָרט אַרום פראַנק און פריי, לערנען לערנט מען ניט, נאָר מע באָדט זיך גאַנצע טעג אין מילך און מע עסט האָניג מיט פולע

הויפענס. זענט איהר שוין פארטיג? קומט צו געהן א איד איין איינבינדער און טהוט זיך א זאָג, אז דער אמת'ער גן־עדן איז גאָר פרייטאָג אין באָד. איך האָב עס אליין געהערט פון אונזער שכנה'ס מאַן, משה דעם איינבינדער, איך זאָל אזוי הערען אלדאָס גוטס! היינט געהט דערגעהט איין עק! מע זאָל, אשטייגער, פרעגען מיך, וואָלט איך געזאָגט, אז דער גן־עדן — דאָס איז מנשה דעם רופא'ס גאָרטען. זינט איהר לעבט, האָט איהר נאָך אזא גאָרטען ניט גע־זעהען. דאָס איז דער איינציגער גאָרטען ניט נאָר אויף אונזער גאַס, ניט נאָר ביי אונז אין שטאָדט, — איך האָב מורא, אז אויף דער גאנצער וועלט איז ניטאָ נאָך אזא גאָרטען. נישט געווען און סע וועט ניט זיין! דאָס וועלען אייך אלע זאָגען. וואָס ווילט איהר, זאָל איך אייך באשרייבען פריהער: מנשה דעם רופא מיט זיין ווייב מנשה'כע די רופא'טע? צי איך זאָל אייך מאָהלען פריהער דעם גן־עדן, מיין איך דעם גאָרטען זייערען? איך רעכען, אז פריהער פון אלץ זאָל איך אייך דערצעהלען פון מנשה'ן מיט מנשה'כען. זיי זענען דאָך די בעלי־בתים, קומט זיי פריהער דער כבוד.

ב.

מנשה דער רופא טראָגט סאַי ווינטער סאַי זומער א הענג־קאָלנער. ער טהוט נאָך דעם שווארצען דאָקטאָר. איין אויג האָט ער א קליינס, און דאָס מויל איז איהם, ניט אין מיין מאָס, א ביסעל אויף א זייט. דאָס הייסט, ניט א ביסעל, נאָר א סך, טאַקי גאָר א סך. פון א ווינטעל איז דאָס איהם געקומען. אזוי זאָגט מנשה דער רופא אליין. איך פארשטעה ניט, ווי אזוי ווערד דאָס פון א ווינטעל דאָס גאנצע מויל אויף א זייט? וויפיעל ווינ־טען, גרויסע און קליינע, בין איך, אשטייגער, אויסגעשטאנען אין מיין לעבען! דער גאנצער קאָפּ וואָלט שוין אצינד באדארפט זיין

ביי מיר פון יענער זייט פּלייצעס. איך רעכען, אַז ס'איז נאָר אַ רגילות, ווי אַזוי מע געוועהנט זיך איין. אָט, למשל, פאַרהאַן ביי מיר אַ חבר בערעל, פינטעלט ער מיט די אויגען. נאָך אַ חבר האָב איך, וועלוועל, זופּט ער לאָקשען מיט יויך ווען ער רעדט. אַלסדינג אויף דער וועלט איז אַ רגילות. און חאַטש דאָס מויל איז איהם אויף אַ זייט, פון דעסטוועגען מאַכט מנשה בעסער פון אַלע דאָקטוירים. ערשטענס, איז ער ביי זיך ניט אַזאַ פּריץ, ווי אַנדערע דאָקטוירים. אַז מע רופט איהם, קומט ער באַלד צו לויפען אַ פאַרשוויצטער. און צווייטענס, איז ביי איהם נישט קיין מאָדע שרייבען רעצעפּטען. רפואות מאַכט ער אַליין. אַנור־מעלטען האָט מיך אַ חאַפּ געטהאָן אַ מין שטעכעניש מיט אַ קעלט מיט אַ ציטערניש (אַפּנים, פון צופיעל ליגען אין טייך?), איז די מאַמע באַלד אַוועקגעלאָפען און האָט אַראָפּגעבראַכט מנשה דעם רופא. האָט ער מיך באַטראַכט און אַ זאָג געטהאָן מיט'ן קרומען מויל צו דער מאַמען:

— איהר האָט זיך ניט וואָס צו שרעקען. ס'איז אַ געלעב־טער. דער שיינעץ האָט זיך צוגעקיהלט די לונג.

און מיט די ווערטער נעמט ער אַרויס פון קעשענע אַ בלוי פּלעשעלע און שיט אויס אין זעקס שטיקלעך פּאַפּיער עפּיס אַ ווייסע זאַך. דאָס ווערד אָנגערופען „פּראָשקעס". איין פּראָשעק הייסט ער מיר, איך זאָל איינגעמען באַלד. דרעה איך מיך און קנייטש מיך אויף אַלע זייטען. דאָס האַרץ זאָגט מיר, אַז עס דאַרף זיין ביטער, ווי דער טויט. כך הוה. איך האָב דאָך טאַקי געטראָפען! ביטער צו ביטער איז ניט גלייך. פרישע קאָרע פון קליינע ביימעלעך האָט איהר אַמאָל פאַרזוכט? אָט אַזאַ טעם האָ־בען זיינע פּראָשקעס. איהר זאָלט האָבען אַ כלל: וויבאַלד פּראָש־קעס, מוזען זיי זיין ביטער. עס האָט מיר ניט געהאָלפען קיין שום רבונו־של־עולם. איך האָב דעם פּראָשעק איינגענומען און

געזעהען זיך מיט'ן טוידט... די איבעריגע פינף פּראָשקעס, האָט ער אָנגעזאָגט דער מאַמען, זאָל איך איינגעמען אַלע צוויי שעה א פּראָשעק. געפונען א בעלן אויף איינגעמען גאָל! די מאַמע האָט זיך נאָר אָפּגעקערעוועט אויף א מינוט, געגאַנגען אָנזאָגען מיין ברודער אליהו, אַז איך בין קראַנק, האָב איך אַלע פינף פּראָשקעס אויסגעשאָטען אין פּאַמעניצע און אָנגעשאָטען אין די פּאַפּיערלעך א ביסעל מעהל. א גוט שטיקעל ארבייט האָט אויף זיך געהאַט די מאַמע: אַלע צוויי שעה האָט זי געמוזט לויפען צו אונזער שכנה פּעסי קוקען אויף'ן זייגער. נאָך יעדען פּראָשעק, וואָס איך האָב איינגענומען, האָט זי באַמערקט, אַז עס ווערד מיר בעסער. נאָך דעם זעכסטען פּראָשעק בין איך אויפגעשטאַנען א געזונטער מענטש.

— אָט דאָס הייסט א דאָקטאָר! — האָט זי געזאָגט און נישט געלאָזט מיך געהן אין חדר, געהאַלטען א גאַנצען טאָג אין שטוב און געגעבען מיר זיסען טיי מיט ווייסער בולקע.

— מנשה איז מעהר דאָקטאָר פון אַלע דאָקטוירים, געבען זאָל איהם גאָט געזונט און א סך יאָהרען! ער האָט אַזעלכע פּראָש־קעס, וואָס זענען מחיה מתים, מאַכען פון טוידט לעבעדיג...

אזוי האָט זיך די מאַמע נאָכדעם באַריהמט פאַר דער גאַנצער וועלט, בשעת־מעשה זיך געווישט די אויגען, ווי איהר שטייגער איז.

ג.

מנשה דעם רופא'ס ווייב רופט מען אויף איהר מאַנ'ס נאָ־מען: „מנשה'כע די רופא'טע". זי איז א טרפה אידינע. אזוי זאָ־גען אַלע. ווייסט איהר, פאַר וואָס? ווייל זי איז א רשע'טע. א פּנים האָט זי, ווי אויף צו־להכעיס, א מאַנסבילשען, א קול פון

א מאנסביל, טראגט מאנסבילשע שטיוועל און אז זי רעדט, דאכט זיך אייך אויס, אז זי בייזערט זיך. זי האט א שענעם שם אויף דער וועלט. זינט זי לעבט, האט נאך קיין ארעמאן ביי איהר קיין שטיקעל ברויט ניט אויפגעגעסען. און א שטוב איז ביי איהר פון כל טוב. ביי איהר קאנט איהר געפינען איינגעמאכטסען פון פאר־א־יאהרען, פון פאר דריי יאהרען און פון פאר צעהן יאהרען. וואס דארף זי, למשל, אזוי פיעל איינגעמאכטס? פרעגט זי, אשטייגער, ווייסט זי אליין ניט. אט אזא טבע איז ביי איהר. א פארפאלענע זאך, איהר וועט זי שוין ניט איבערמאכען. זי ווייסט, אז עס קומט דער זומער, האלט זי אין איין פרעגלען איינגעמאכטס. איהר מיינט, זי פרעגעלט אויף קויהלען? ווער־וואס? זי קאן באשטעהן אויף שטעכעלקעס, שישקעס, אפגעפאלענע בלעטלעך. זי מאכט אן אזא רויך אויף דער גאנצער גאס, אז מע קאן דערשטיקט ווערען. טאמער וועט זיך אייך מאכען אמאל קומען צו אונז זומער־צייט און איהר וועט דערפיהלען א רויך פון „סמאלינע״, זאלט איהר זיך ניט שרעקען, ס'איז ניט קיין שרפה. דאס פרעגעלט מנשה'כע די רופא'טע איינגעמאכטס, אליין, מיט איהרע אייגענע הענט, פון איהרע אייגענע פירות, אין איהר אייגענעם גארטען. און אט אזוי קומען מיר צו צום גארטען, וואס כ'האב אייך צוגעזאגט.

ד.

וואס פאר א פירות געפינט איהר ניט אין'ם דאזיגען גארטען? עפעל, און בארען, און וויינשעל, און פלוימען, און קארשען, און אגרעסען, און ווימפערלעך, און פערשקעס, און שפאנקעס, און מארעלען, און מאלינעס, און אזשעניצעס, און שאלקאוויצעס, און וואס ניט? וואס דארפט איהר מעהר — אפילו וויינטרויבען ערב ראש־השנה אויף שהחיינו וואו קריגט מען? — ביי איהר,

ביי מנשה׳כע דער רופא׳טע! אמת, די ווי נטרויבען אז מע פאר־
זוכט, דערזעהט מען קראַקע מיט לעמבערג. אזוי שטארק זויער
זענען זיי! פון דעסטוועגען, נעמט זי אָפּ פאר זיי גוט געלט!
פון אַלסדינג מאכט זי געלט. אפילו פון די סאַנישניקעס. גאָט
זאָל אייך היטען, איהר זאָלט ביי איהר בעטען אויסרייסען א סאַ־
נישניק! זי וועט אייך ניט געבען! א צאָהן זיך אויסרייסען
פונ׳ם מויל איז ביי איהר גרינגער, ווי אויסרייסען א סאַנישניק
ביי איהר פונ׳ם גאָרטען. חיינט ווער רעדט פון איין עפּעל, א
באַר, א ווײַנשעל, א פלוים? חיות ניט זיכער! איך בין באַקאַנט
מיט׳ן דאָזיגען גאָרטען, ווי א איד אין אשרי. איך ווייס אפילו,
וואו איטליכס בוימעלע געפינט זיך, און וואָס עס וואַכסט אויף
דעם, און צי ס׳איז היינטיגס יאָהר געראָטען אָדער ניט אזוי גע־
ראָטען. פון וואַנען ווייס איך דאָס? שרעקט אייך ניט, איך
בין דאָרטען נאָך קיינמאָל ניט געוועזן. ווי אזוי האָב איך געקאַנט
זיין, אז דער גאָרטען איז אַרומגעצוימט מיט א הויכען פּאַרקאַן,
איבערגעדעקט מיט מורא׳דיגע שטעכעלקעס? זענט איהר שוין
פאַרטיג? איז אינוועניג דאָ א הונט. נישט קיין הונט, נאָר א
וואָלף! אויף א לאַנגען שטריק שטעהט ער צוגעבונדען — אָט
דער דאָזיגער כלב שבכלבים, און אנו, לאָז נאָר עמיצער דורכגעהן
פאַרביי, אָדער לאָז זיך איהם דאַכטען, אז עמיצער געהט פאַרביי,
הויבט ער אָן צו רייסען זיך, שפּרינגען און בילען מיט אזא כעס,
גלייך ווי דער רוח חאַפּט איהם אוועק! פרעגט זיך א קשיא:
וויבאַלד אזוי, ווי קום איך אין גאָרטען אריין? הערט־זשע, וועל
איך אייך דערצעהלען.

ח.

מענדעל דעם שוחט'ס קענט איהר, צי ניין? קענט איהר דאָך מענדעל דעם שוחט'ס דירה אודאי נישט. זי איז די אנדערע פון מנשה דעם רופא'ס און קוקט גלייך צו איהם אין גאָרטען אריין. ביי מענדעל דעם שוחט'ס אז מע זיצט אויפ'ן דאַך, קאָן מען זעהען אלסדינג, וואָס ביי מנשה דעם רופא אין גאָרטען טהוט זיך. די גאנצע קונץ איז, ווי אזוי קלעטערט מען ארויף צו מענדעל דעם שוחט'ס אויפ'ן דאַך? מיר איז דאָס גאָרנישט. ווייסט איהר, פאַר וואָס? ווייל מענדעל דעם שוחט'ס דירה איז די אנדערע פון אונז און איז א סך נידעריגער פון אונזער דירה. אז מע דראַפּעט זיך ארויף צו אונז אויפ'ן בוידעם (איך טהו דאָס אָהן א לייטער; איך וועל אייך אפשר אמאָל זאָגען, ווי אזוי), און שטעלט איהר ארויס א פוס פונ'ם קליינעם פענסטערעל, אזוי זענט איהר שוין ביי מענדעל דעם שוחט'ס אויפ'ן דאַך. דאָרטען לעגט איהר זיך אוועק ווי אזוי איהר ווילט: אָדער מיט'ן פּנים ארויף, אָדער מיט'ן פּנים אראָפּ. יעדענפאַלס, לעגען זיך מוזט איהר, אניט — קאָן מען אייך חלילה דערזעהען: וואָס טהוט איהר ביי מענדעל דעם שוחט'ס אויפ'ן דאַך? איך האָב אויסגעקליבען תמיד א צייט פאַרנאַכטליך, צווישען מנחה און מעריב, ווען איך בין געגאַנגען אין שוהל אריין קדיש זאָגען. דעמאָלט איז ניט טאָג און ניט נאַכט, די בעסטע צייט. פון דאָרטען אראָפּגעקוקט אין גאָרטען אריין, שווער איך אייך, אז ס'איז א גן־עדן שבגן־עדן!...

אז דער זומער הויבט זיך אָן און די ביימער הויבען אָן צו בליהען, זיך באַדעקען מיט ווייסע פעדערלעך, קאָנט איהר האָפען, אז ניט היינט איז מאָרגען — וועלען זיך באַווייזען אין די קורצע שטעבעלדיגע ביימעלעך גרינע אגרעסען. דאָס איז די ערשטע פּרי, וואָס עס גלוסט זיך אייך פאַרזוכען. פאַרהאַן מענטשען, וואָס וואַרטען ביז די אגרעסען ווערען רויט. נאַראָנים! איך זאָל האָ־

בען די ברכות, וואָס גרינערהייד זענען זיי אַ סך מעהר באַ'טעמ'ט און געשמאַק. איהר וועט זאָגען, זיי זענען זויער? עס ווערד פון זיי הייליג די צייהן? נו, וואָס־זשע איז? אַ זויערס קוויקט דאָס הארץ, און צו הייליגע צייהן איז דאָ אַ סגולה: זאַלץ. מע שיט ארויף זאַלץ אויף די צייהן און מע האַלט אָפען דאָס מויל אַקעגען אַ האַלבע שעה, קאָן מען נאָכדעם עסען ווידער אַ מאָל דיזעלבע אַגרעסען. נאָך די אַגרעסען קומען־אויף די ווייַנפּערלעך. רוי־טינקע, מיט שוואַרצע פּיסקעלעך, מיט געלע קערעלעך, און צעהנ־דליגער־צעהנדליגער אויף איין צווייגעלע. איין צווייגעלע אַז איהר פּיהרט דורך צווישען די ליפּען, באַקומט איהר אַ פולע מויל מיט ווייַנפּערלעך, ווייניגע, שמעקענדיגע, מחיה נפשות! אַז זיי קומען־אויף, קויפט מיר די מאַמע פּאַר אַ גראָשען אַ קווערטעלע ווייַנ־פּערלעך אויף שהחיינו — עס איך זיי מיט ברויט. ביי מנשה'כע דער רופא'טע אין גאָרטען זענען דאָ צוויי רייהען קליינע בוימע־לעך, האַרט ביי דער ערד, אָנגעזעצט מיט ווייַנפּערלעך. אויף דער זון ברענען זיי און פינקלען אָפּ, און עס גלוסט זיך חאַטש איין צווייגעלע, חאַטש איין ווייַנפּערעל מיט צוויי פינגער געבען אַ ריס־אָפּ און גלייך אין מויל אַריין! איהר וועט מיר גלויבען? אַז איך רעד פון גרינע אַגרעסען מיט רויטע ווייַנפּערלעך, ווערד מיר שוין הייליג די צייהן. לאָמיר בעסער רעדען פון ווייַנשעל. ווייַנשעל האַלטען זיך ניט לאַנג גרין. ווייַנשעל ווערען גיך פאַרטיג. איך קאָן אייך שווערען ביי וואָס איהר ווילט, אַז איך אַליין האָב באַ־מערקט, ליגענדיג ביי מענדעל דעם שוחט'ס אויפ'ן דאַך, עטליכע ווייַנשעלעך זענען אין דער פריה געוועזען גרין אַזוי ווי גראָז. איך האָב זיי גוט באַמערקט, געמאַכט אויף זיי אַ סימן. בייטאָג האָבען זיי פון דער זון באַקומען רויטע בעקעלעך. דעם זעלבען טאָג פאַר־נאַכט זענען זיי שוין געוועזען רויט ווי פייער! ווייַנשעל פלעגט מיר אויך די מאַמע ברענגען אויף שהחיינו. אָבער וויפיעל ווייַנשעל? פינף שטיק אויף אַ פּאָדעם. וואָס טהוט מען מיט פינף ווייַנשעל?

מע שפּילט זיך מיט זיי אזוי לאַנג, ביז מע ווייסט ניט, וואו זיי זענען אהינגעקומען...

ו.

וויפיל שטערען אין הימעל — אזוי פיעל וויינשעל ביי מנשה דעם רופא אין גאָרטען. איהר קאָנט פאַרשטעהן, אז איך בין א בעלן געוועזן אויף איין צווייגעלע איבערצעהלען די וויינשעל. האָב איך געצעהלט, און נישט געקאָנט איבערצעהלען!... וויינשעל האָבען א טבע, זיי האַלטען זיך שטאַרק אויף די ריטלעך. זעל־טען־זעלטען וועט עס פאַלט אראָפּ א וויינשעל אויף דער ערד — ער מוז שוין זיין איבערצייטיג, שוואַרץ אזוי ווי א פּלוים. זעהט איהר, פערשקעס — די פאַלען אָפּ, וויבאַלד נאָר זיי ווערען רעכט געל. אָך, פערשקעס! פערשקעס! איך האָב זיי ליעב מעהר פון אַלע פּירות. איך האָב אויף מיין לעבען געגעסען נישט מעהר ווי איין פערשקע, ליגט זי מיר נאָך אין טעם. דאָס איז געווען מיט עטליכע יאָהר פריהער, איך בין דעמאָלט נאָך נישט אַלט געוועזן קיין פינף יאָהר. מיין טאַטע האָט נאָך געלעבט, און אין שטוב איז נאָך געווען ביי אונז אַלסדינג: די גלעזערנע שאַפע, מיט דער קאַנאַפּקע, מיט די ספרים, מיט'ן גאַנצען בעטגעוואַנט. קומט צו געהן איינמאָל דער טאַטע פון שוהל אהיים און מאַכט צו מיר און צו מיין ברודער אליהו, און לעגט אריין די האַנט אין דער הינטער־שטער קעשענע, דאָרט וואו מע האַלט די נאָזפּאַטשיילע:

— קינדער! פערשקעס וועט איהר עסען? איך האָב אייך געבראַכט פערשקעס. א פּאָר פערשקעס.

און ער נעמט אַרויס די האַנט פון דער הינטערשטער קע־שענע, דאָרט וואו מע האַלט די נאָזפּאַטשיילע, און טראָגט אונז אונטער, מיר און מיין ברודער אליהו, צוויי גרויסע געלע קיילע־

כיגע שמעקענדיגע פירות. מיין ברודער אליהו האָט קיין צייט ניט. ער מאַכט אַ ברכה, הויך אויף אַ קול, „בורא פרי העץ", און האַפּט־אַריין די גאַנצע פּרי אין מויל אַריין. איך קאָן באַשטעהן פריהער זיך אָנשפּיעלען, זיך אָנשמעקען, אָנשפּיעגלען, און נאָכדעם שוין וועל איך זי עסען. אי דאָס — נישט אויף איין מאָל, נאָר שטיקלעכווייז, און מיט ברויט. פערשקעס זענען גוט מיט ברויט. פון דעמאָלט אָן האָב איך מעהר קיין פערשקעס נישט פאַרזוכט, נאָר דעם טעם פון יענער ערשטער פערשקע קאָן איך ניט פאַרגעסען! איצטער שטעהט פאַר מיר אַ גאַנצער בוים מיט פערשקעס, און איך ליג ביי מענדעל דעם שוחט'ס אויפ'ן דאַך און קוק און קוק און זעה, ווי עס פאַלט אַ פערשקע נאָך אַ פערשקע. שיינע אַ געלע, אַזש אַ רויטליכע, האָט זיך פאַרשפּאָלטען און געעפענט. עס זעהט זיך אַרויס פון איהר דאָס בייכיגע קערעל. וואָס וועט זי טהון, די רופאַ'טע, מיט אַזוי פיעל פערשקעס? זי וועט זיי אָפּטרייסלען מן הסתם און וועט פרעגלען פון זיי איינגעמאַכטס. דעם איינגעמאַכטס וועט זי פאַררוקען ווייט אין דער חרובע. ווינטער וועט זי איהם אוועקשטעלען אין קעלער אַריין, און דאָרטען וועט ער שטעהן אַזוי לאַנג, ביז ער וועט ווערען געצוקערט און האַפּען אַ שימעל.

נאָך די פערשקעס קומען־אויף פלוימען. נישט אַלע פלוימען מיט אַ מאָל. איך האָב צוויי סאָרטען פלוימען ביי מנשה דעם רופא אין גאָרטען. איין בוים האָב איך מיט „טשערקינעס". דאָס איז אַ מין קיילעכיגע, זיסע, האַרטע, שוואַרצע פלוים. דער אַנדערער בוים איז אַ בוים פון פּראָסטע פלוימען. דאָס איז אַ מין פלוימען, וואָס מע רופט זיי „עמערפלוימען". מע פאַרקויפט זיי אויפ'ן עמער. זיי האָבען אַ דין הייטעל, זענען גליטשיג און קלעפּעדיג און וואַסעריג אויפ'ן טעם. פון דעסטוועגען זענען זיי ניט אַזוי שלעכט, ווי איהר מיינט. הלואי וואָלט מען זיי נאָר וועלען געבען. מנשה'כע די רופאַ'טע איז אָבער ניט פון די איבעריגע גע־

בערקעס. זי מאַכט בעסער פון די פלוימען פּאָווידלע אויפ'ן ווינטער. ווען וועט זי אויפעסען אזוי פיעל פּאָווידלע?

ז.

אראָפּגעפּטר'ט די ווײַנשעל מיט די פּערשקעס מיט די פלוימען, הויבט זיך אָן פּאָר מיר א סדרה עפּעל. עפּעל, דאַרפט איהר וויסען, איז ניט קיין בארען. בארען, זיי מעגען זיין די בעסטע בארען אין דער וועלט („בערגאַמאָטען"), ווײַבאַלד זיי זענען ניט י'עכט פּארטיג, קאָנט איהר מיט זיי גאָרניט מאַכען. גערהט קייט האַלץ! עפּעל מעגען זיין ווי גרין, די קערעלעך מעגען זיין ווי ווייס, האָבען זיי שוין א טעם פון עפּעל. איהר שטעקט אריין די צייהן אין א גרינעם עפּעל, ווערד אייך זויער אין מויל. ווייסט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען? איך וועל אייך ניט אוועקגעבען קיין האַלבען גרינעם עפּעל פּאַר צוויי צייטיגע. אויף צייטיגע דאַרף מען וואַרטען ביז העט־העט, און גרינע עפּעל קאָנט איהר האָבען תיכף, נאָכדעם ווי דאָס בוימעלע האָט אָפּגעבליהט. עס ווענדט זיך נאָר אין דער גרויס. וואָס ווייטער איין עפּעל וואַכסט, ווערד ער גרעכער, ווי, להבדיל, א מענטש... עס איז ניט קיין ראיה, אז א גרויסער עפּעל דאַרף זיין גוט. אמאָל מאַכט זיך, א קליין עפּעלע זאָל זיין בעסער פונ'ם גרעסטען עפּעל. למשל, נעמט „ארץ־ישראל־עפּעלעך". זיי זענען ווייניג, אָבער געשמאַק. צי, אשטייגער, קיסליצעס, אָדער קוואַסעפּעלעך, וואָס געהט זיי אָפּ? היינטיגען זומער איז אויף זיי א מורא'דיג גערעטעניש. עס וועט זיין אזוי פיעל, אז מע וועט זיי פיהרען מיט וועגען. אזוי האָב איך געהערט פון מנשה'כע דער רופא'טע'ס מויל. זי האָט דאָס געזאָגט צו „ראובן דעם עפּעל־איד", בשעת די עפּעל זענען נאָך געווען אין רעכטען בליהען. ראובן דער עפּעל־איד איז געקומען צו געהן אָנקוקען דעם גאָרטען. ער האָט געוואָלט אָפּהאַנדלען ביי איהר די עפּעל מיט די בארען אויפ'ן בוים. אויף עפּעל און אויף בארען

איז ראובן שוין איין מאָל אַ מבין. ער, אַז ער טהוט אַ קוק מיט איין אויג אויף אַ בוים, וועט ער אייך באַלד זאָגען, וויפיעל פּרנסה דער בוים קאָן געבען. ער וועט אייך קיינמאָל נישט האָבען קיין טעות אויף אַט אַזוי פּיעל. סיידען עס וועלען זיין גרויסע ווינטען, און די עפּעל וועלען אָפּפאַלען פאַר דער צייט, אָדער אַ וואָרעם וועט זיך אַריינהאַפּען, אַ „האָסעניצע” וועט זיך זעצען. דאָס איז אַלץ אַזעלכע זאַכען, וואָס אַ מענטש קאָן ניט וויסען. אַ ווינט איז דאָך פון גאָט, און „האָסעניצעס” אויך. האָטש אפילו איך ווייס ניט, אויף וואָס דאַרף גאָט ווערעם מיט „האָסעניצעס”? סיידען צוליעב דעם, זיי זאָלען צונעמען ביי ראובן דעם עפּעל־איד דאָס שטיקעל ברויט?... ראובן זאָגט, אַז ער פאַרלאַנגט נישט מעהר פון אַ בוים, ווי אַ שטיקעל ברויט. ער האָט, זאָגט ער, אַ ווייב און קינדער און זוכט פאַר זיי אַ שטיקעל ברויט. מנשה'כע זאָגט איהם צו נישט נאָר אַ שטיקעל ברויט, נאָר ברויט מיט פליישׁ. זי ווינשט זיך אַזאַ מזל, וואָס פאַר בוימער זי גיט איהם. ס'איז דען בוימער? ס'איז גאָלד, ניט קיין בוימער.

— איהר ווייסט, אַז איך בין אייך, חלילה, נישט קיין שונא'טע. — זאָגט איהם מנשה'כע. — וואָס איך ווינטש אייך, מעג עס מיר אָנקומען.

— אָמן! — מאַכט צו איהר ראובן מיט אַ שמייכעל אויף זיין גוט רויט פּנים, וואָס עס שיילט זיך פון דער זון. — איהר גיט מיר אַרויס אַ כתב, פאַר ווינטען, ווערעם און האָסעניצעס, געב איך אייך נאָך מעהר וויפיעל איהר ווילט.

מנשה'כע טהוט אויף איהם אַ מאָדנעם קוק פון אונטען אַרויף און מאַכט צו איהם מיט איהר מאַנסבילשער שטים:

— גיט מיר אַרויס אַ כתב, אַז איהר געהט אוועק פון דאַנען און גליטשט זיך ניט אויס אויפ'ן גלייכען וועג און ברעכט זיך ניט אויס אַ פוס.

— פון אויסגליטשען זיך און אויסברעכען זיך אַ פוס איז קיינער ניט באַוואָהרענט! — זאָגט ראובן און קוקט אויף איהר

מיט זיינע גוטע שמייכלענדיגע אויגען. — דאָס קאָן זיך טרעפען מיט אַ נגיד נאָך גיכער ווי מיט איין אָרעמאַן, ווייל אַ נגיד האָט מיט וואָס צו קרענקען.

— איהר זענט אַ איד אַ חכם! — ענטפערט איהם מנשה'כע מלאַ גזלן. — נאָר אַ מענטש, וואָס ווינטשט דעם אַנדערען זיך אויסברעכען אַ פוס, קאָן איהם אָפּדאַרען די צונג אַזוי, אַז ער זאָל גאָרניט וויסען, פון וואַנען ס'איז צו איהם געקומען.

— פאַר וואָס ניט? — זאָגט זיך ראובן אַליין מיט'ן זעלבען שמייכעלע. — פאַר נויט איז אַ צונג אויך נישקשה, אַבי נישט חלילה ביי'ם קבצן...

ח.

איין עבירות, וואָס דער גאָרטען איז ניט אַריבער צו ראובן דעם עפּעל־איד אין רשות אַריין. מיר וואָלט דאָס געווען אַ סך מעהר ניחא, ווי ביי דער מכשפה'טע. איהר האָט נאָך אַזאַ צרה ניט געזעהען. לאָז אַראָפּפאַלען איין עפּעלע אַ ווערעמדיגס, איין איינגעדאַרטס, איין איינגעקנייטשטס, ווי ביי איין אַלטער באַבעצי דאָס פּנים, וועט זי זיך ניט פוילען זיך אָנבויגען, אויפהויבען, אַריינלעגען אין פאַרטוך אַריין און אַוועקטראָגען. וואוהין טראָגט זי זיי? אַפּנים, אויפ'ן בוידעם, און אפשר אין קעלער? עס ווייזט אויס, אַז אין קעלער. מחמת איך האָב געהערט דערצעהלען, אַז פאַראיאָהרען איז ביי איהר פאַרפוילט געוואָרען אַ קעלער מיט עפּעל. איז נישט אַ מצוה, מע זאָל ביי איהר רייסען עפּעל? יאָ, אָבער ווי אַזוי רייסט מען זיי? אַריינכאַפּען זיך אין גאָרטען ביי־דערנאַכט, ווען אַלע שלאָפען, און אָנשטופּען פולע קעשענעס, וואָלט אודאי געווען אַ שכל. וואָס־זשע וועט אָבער זאָגען דער כלב? און ווי אויף צו־להכעיס וואַכסען היינטיגען זומער עפּעל איינס אין איינס. זיי בעטען זיך, זיי חלש'ען, מע זאָל זיי אָפּרייסען! וואָס טהוט מען? ס'זאָל זיין אַזאַ שפּרוך, אַ מין כישוף, די עפּעל

זאָלען געהן צו מיר!... איך קלער אזוי לאַנג, ביז איך דערקלער. נישט קיין שפּרוך און נישט קיין כישוף, נאָר איין אנדער זאַך. א שטעקען, א לאַנגען שטעקען מיט א צוויאַק בײ׳ם שפּיץ. מיט דעם שטעקען אבי איהר טרעפט נאָר מיט׳ן צוויאַק בײ׳ם הענגערעל פונ׳ם עפּעל און טהוט א ציה צו זיך — איז דער עפּעל אײערער. איהר דאַרפט נאָר זעהען האַלטען דעם שטעקען אזוי, אז דער עפּעל זאָל חלילה ניט אראָפּפאַלען אויף דער ערד. און טאָמער פאַלט דער עפּעל אראָפּ, איז אויך אָהן איין אומגליק. זי וועט מיינען, אז דאָס האָט איהם דער ווינט אראָפּגעשליידערט. פאַר־שטעהט זיך, איהר דאַרפט דעם עפּעל ניט אָנריהרען מיט׳ן צוויאַק, זי זאָל זיך ניט שטויסען... איך שווער אייך בנאמנות, אז איך האָב איין עפּעל נישט צעשלאָגען. און אראָפּגעפאַלען איז בײ מיר אויך ניט. בײ מיר פאַלען נישט קיין עפּעל. איך ווייס, ווי אזוי מע דאַרף האַלטען א שטעקען, אז מע רייסט עפּעל. דער עיקר איז, מע זאָל זיך ניט חאַפּען. וואָס האָט איהר קיין צייט ניט? איהר האָט דערטאַפּט איין עפּעל? עסט איהם אויף שטילערהייד, רוהט זיך אָפּ א ביסעל און רייסט ווייטער. איך בין אייך ערב, אז קיין פויגעל וועט נישט וויסען!

געהט זייט א נביא, אז די מכשפה וועט גאָר וויסען דעם חשבון פון די עפּעל נאָך אויפ׳ן בוים! אפּנים, זי האָט זיי איבער־געצעהלט בייטאָג און האָט זיך געחאַפּט אויף מאָרגען, אז עס פעהלען איהר עטליכע שטיק. האָט זי זיך באַהאַלטען בײ זיך אויפ׳ן בוידעם און גענומען אונטערקוקען זיך, טאָמער וועט איהר געראָטען חאַפּען דעם גנב. אזוי דענק איך. מחמת פון וואַגען דען האָט זי געקאָנט דערוויסען זיך, אז איך ליג בײ מענדעל דעם שוחט׳ס אויפ׳ן דאַך און ארבייט מיט׳ן שטעקען? נעחיי וואָלט זי מיך חאָטש געחאַפּט אליין אָהן עדות, וואָלט איך מיך געקאָנט אָפּבעטען בײ איהר. פאָרט א יתום — טאָמער וועט זי האָבען אויף מיר רחמנות? איז זי זיך אָבער מיישב און געהט־אַוועק צו מיין מאַמען און צו אונזער שכנה פּעסי און צו דער שוחט׳קע און

נעמט זיי אַלע דריי מיט זיך און קלעטערט מיט זיי אַרויף צו אונז אויפ׳ן בוידעם (אַ מכשפה קאָן!). פונ׳ם בוידעם איז זיי שוין געווען ניט שווער צו זעהען דורכ׳ן פענסטערל, ווי אַזוי איך אַר־בייט מיט׳ן שטעקען.

— נו? וואָס זאָגט איהר אויף אייער תכשיט? אַצינד גלויבט איהר שוין?

די ווערטער האָבען געהערט צו דער רופאַ׳טע. איך האָב דערקענט איהר מאַנסבילשע שטים. איך האָב אויסגעדרעהט דעם קאָפּ צום בוידעם און האָב דערזעהען אַלע פיער ווייבער. איך האָב דעם שטעקען מיט׳ן עפּעל ניט אַוועקגעוואָרפען. זיי זענען אַליין אַרויסגעפאַלען. אַ גליק, וואָס איך אַליין האָב מיך גע־האַלטען אויף די פיס. איך האָב נישט געקאָנט קוקען קיינעם אין די אויגען אַריין. דער הונט זאָל ניט ליגען אין גאָרטען, וואָלט איך זיך דער׳הרג׳עט פאַר בזיון. ערגער פון אַלץ איז מיר געווען דער מאַמע׳ס טרערען. זי האָט ניט אויפגעהערט צו קלאָ־גען און צו יאָמערען און צו באַוויינען מיך:

— וועה איז מיר! ווינד איז מיר! צו וואָס איך האָב מיך דערלעבט! איך האָב געמיינט, אַז מיין יתום געהט אין שוהל אַריין זאָגען קדיש נאָכ׳ן טאַטען, צום סוף ליגט ער גאָר אויף אַ בוידעם, אַ דונער איז מיר, און רייסט עפּעל פון אַ פרעמדען גאָרטען!...

און די מכשפה שטעהט איבער איהר און לעגט־צו מיט איהר מאַנסבילשער שטים:

— שמייסען דאַרף מען איהם, אָט אַזאַ משומד! קאַטעווען! גנאַטעווען, בלוט זאָל געהן! אַ יונגעל זאָל וויסען דאָס אַנדערע מאָל, ווי אַזוי צו זיין אַ ג...

די מאַמע דערלאָזט נישט אַרויסזאָגען דאָס וואָרט „גנב״.

— ער איז אַ יתום! נעבאַך אַ יתום! — טענה׳ט די מאַמע צו דער רופאַ׳טע און קושט איהר אין די הענט אַריין און בעט ביי איהר, אַז זי זאָל מיר מוחל זיין, אַז מעהר וועט דאָס שוין ניט

זיין! זי שווערט איהר מיט כל השבועות שבעולם, אז דאָס איז דאָס לעצטע מאָל, אניט — זאָל זי אָדער אליין שטארבען, אָדער זי זאָל חלילה מיך ביזגראָבען!...

— לאָז ער שווערען, אז ער וועט שוין מעהר אפילו ניט אַריינקוקען צו מיר אין גאָרטען אריין! — פּאָדערט די רופא'טע מיט איהר מאַנסבילשער שטים אָהן א קאַפּ רחמנות צו א יתום.

— לאָז מיר אָפּדארען די הענט! לאָז מיר ארוים די אויגען! — זאָג איך, און געה מיט דער מאַמען אהיים און הער־אויס איהר מוסר מיט איהר וויינען, און צעוויין מיך אליין אויך גאַנץ געשמאַק.

— איך פרעג דיך נאַר, וואָס וועט פון דיר זיין? — פרעגט מיך די מאַמע מיט טרערען, און שטעלט מיר צו א בענקעלע פאַר מיין ברודער אליהו. מיין ברודער אליהו הערט־אויס די מעשה מיט די עפּעל און ווערד בלאַס. אפּנים, פאַר כעס. די מאַמע דערזעהט, אז ער איז אויסער זיך. זי האָט מורא, ער זאָל מיך ניט שלאָגען. זי רוימט איהם איין א סוד, ער זאָל מיך ניט שלאָגען, ווארום איך בין א יתום.

— ווער טשעפּעט איהם? — זאָגט מיין ברודער אליהו. — איך בין נאַר א בעלן צו וויסען, וואָס וועט זיין פון איהם? וואָס וועט זיין פון איהם?!!

אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו און קריצט מיט די צייהן און קוקט אויף מיר, איך זאָל איהם זאָגען, וואָס וועט זיין פון מיר? איך וויים, וואָס וועט זיין פון מיר? אפשר ווייסט איהר, וואָס וועט זיין פון מיר?

IV

מיין ברודער אליהו האט חתונה

IV

מײן ברודער אליהו האָט חתונה

א.

מזל טוב! איהר װײסט? מײן ברודער אליהו האָט חתונה!

װעה־װעה, װאָס סע טהוט זיך! עס קאָכט די שטאָדט. די װעלט װיעגט זיך! אזוי זאָגט אונזער שכנה, פעסי די גראָבע. זי זאָגט, אז עס װעט זײן א געהויבענע חתונה. אזא חתונה, זאָגט זי, איז שוין לאַנג ניט געװען בײ אונז אין שטאָדט!

װאָס איז די מעשה? נאָר מצד רחמנות. מחמת די מאַמע איז איין אלמנה און דער חתן איז א יתום. און א ביסעל איז טאקי צוליעב זכות אָבות. דעם טאַטענ'ס נאָמען! דער טאַטע, עליו השלום, האָט איבערגעלאָזט א שענעם נאָמען! פאר'ן לעבען האָט מען עפּיס ניט געהערט, עמיצער זאָל פון איהם אזוי שטארק רעדען. איצט, נאָכ'ן טויט, איז פּײסי דער חזן געהױכט און גע־קרױנט. סכנת נפשות! איך הער, װאָס מענטשען זאָגען דער מאַמע מײנער. זײ זאָגען איהר, אז דער מחותן איז ניט קראַנק צו נעמען אויף זיך אלע הוצאות און נאָך עפּיס צוצאָהלען אויך. ער טאָר ניט פארגעסען, זאָגען זײ, אז ער נעמט פּײסי דעם חזנ'ס זוהן פאר א חתן! מײן ברודער אליהו הערט דאָס. ער פאר־

שעמט זיך, גלעט זיך דאָס בערדעל, ווי א גרויסער, ווי א מאַנסביל. ער איז שוין א מאַנסביל. ערשט אָט דאָ ניט לאַנג האָט זיך איהם אָנגעהויבען שיטען א בערדעל. געווים איז דאָס איהם געקומען פון רויכערען. פון זינט דער טאַטע איז געשטאָרבען, האָט ער אָנגעהויבען רויכערען. די ערשטע צייט האָט ער זיך געמוטשעט, פלעגט זיך פאַרהוסטען. איצט פאַרציהט ער זיך שוין און קאָן ארויסלאָזען דעם רויך דורך דער נאָז. א טייערע מציאה! איהר מיינט, אז איך קאָן דאָס ניט? די גאַנצע צרה, וואָס איך האָב ניט קיין טיטון! רויכער איך פאַפּיער, רויכער איך שטרוי, רויכער איך דער רוח ווייסט וואָס. איז געוואָהר געוואָרען דערפון מיין ברודער אליהו. האָט ער מיר געגעבען! ער מעג, און איך טאָר ניט! באשר איך בין נאָך ניט אַלט קיין גאַנצע נייען יאָהר, אם כן וואָס בין איך שולדיג? איך האָב איהם געגעבען דאָס וואָרט, איך האָב איהם געשוואָרען ביי א חומש, אז איין עק, מעהר רויכער איך ניט. ווי מיינט איהר, לאַנג האָב איך געהאַלטען וואָרט? איך בעט אייך, ווער רויכערט ניט היינטיגע צייטען?

ב.

באלד וועט זיך איבערקעהרען די וועלט. אזוי זאָגט פּעסי, אונזער שכנה. זי איז געקומען צו געהן פונ'ם מחותן א געקאָכטע. ס'איז א מיאוסע מעשה. דער מחותן איז געוואָהר געוואָרען, אז דער חתן (מיין ברודער אליהו) האָט ניט דעם זייגער. דער זייגער איז געווען א גוטער זייגער, איין אמת'ער א זילבערנער זייגער. דאָס האָט איהם דער מחותן געקויפט א מתנה. וואו איז אהינ־געקומען דער זייגער? ער האָט איהם, חלילה, ניט פאַרשפּיעלט אין קאָרטען. ער האָט איהם פאַרקויפט און דאָס געלט אויס־געגעבען אויף דאָקטוירים און רפואות. ער האָט געוואָלט ראַטע־ווען דעם טאַטען — וואָס קומט איהם דערפאַר? אזוי האָט גע'־טענה'ט פּעסי. דער מחותן איז אָבער א פּראָסטער איד. ער

פרעגט, וואָס געהער זיך אָן א פרעמדער טאַטע צו זיין זייגער? ער איז ניט מחויב, זאָגט ער, מיט זיינע זייגערס אויסצוהאַלטען פרעמדע טאַטעס. פונ׳ם זייגער איז שוין ביי איהם געוואָרען „זייגערס״ און פונ׳ם טאַטען — „טאַטעס״! פעסי זאָגט, אַז פון א חזיר׳שען עק קאָן מען קיין שטריימעל ניט מאַכען!... דאָס מיינט זי אונזער מחותן. ער איז א פראָסטער נפש. א בעקער איז ער און הייסט יונה דער בייגעלבעקער. ער באַקט בייגעל. „איהר מעגט שוין ליגען אין דער ערד און באַקען בייגעל״. אזוי זאָגט איהם פעסי, מסתמא אויף קאַטאָוועס. און אפשר מיינט זי טאַקי אויף דער אמת׳ען? איך פארשטעה ניט, ווי אזוי קאָן מען ליגען אין דער ערד און באַקען בייגעל: ווער וועט זיי דאָרטען קויפען?... ער איז א איד א נגיד, אונזער מחותן. פעסי דרינגט, אַז ער איז איין אדיר! זי זאָגט איהם אין די אויגען, אַז ווען זי פאַרמאָגט האַלב פון איהם, טהוט זי מיט איהם קיין שידוך ניט. זי האָט פיינט א חזיר. ער מוז אָפּשווייגען, וואָרום צו איהר אַז מע פאַלט אריין, איז דאָס בעסטע — שווייגען. ער איז שוין מוחל דעם חתן דעם זייגער, אבי לאָז דאָס האָבען א סוף. זאָגט אָבער פעסי, אַז זי איז ניט מוחל. זי וויל, ער זאָל קויפען דעם חתן א נייעם זייגער. עס פאַסט ניט, זאָגט זי, א חתן זאָל געהן צו דער חופּה אָהן א זייגער. טענה׳ט ער: וואָס פאַר א שייכות האָט זי מיט זיין חתן? זאָגט זי: עס האָט א שייכות. דערפאַר, וואָס דער חתן איז פּייסי דעם חזנ׳ס א זוהן, און ער, יונה דער בייגעלבעקער, איז ביידע זאכען: אי א נגיד, אי א חזיר. פאַר־דריסט דאָס איהם, טהוט ער א קלאַפּ מיט דער טיר און זאָגט: „לאָז דאָס געהן אין דער ערד אריין!״ זאָגט איהם פעסי: „אויף געהן אין דער ערד אריין זענט איהר בילכער — איהר זייט א בעקער!״...

די מאַמע האָט שטאַרק מורא, טאָמער חלילה שיקט ער אָפּ די תנאים. זאָגט איהר פעסי, זי זאָל שלאָפען רוהיג: א יתום שיקט מען נישט אָפּ קיין תנאים. איהר מיינט, ווער האָט אויס־

געפיהרט ? מיר ! דער מחותן האָט געקויפט דעם חתן (מיין ברודער אליהו) אַ נייעם זייגער, אויך אַ זילבערנעם. נאָך אַ בעסערען פון יענעם. דער מחותן האָט איהם אַליין געבראַכט צו טראָגען. אוי, ווען איך האָב אַזאַ זייגער ! וואָס מיינט איהר, וואָלט געוועזן ? קודם וואָלט איך ארויסגענומען די גערעדערים און דערגאַנגען דעם שכל, פאַר וואָס אַ זייגער געהט. און נאָכדעם ? נאָכדעם וויים איך שוין וואָס ס'וואָלט געווען. די מאַמע ווינשעוועט איהם, דעם מחותן, ער זאָל דערלעבען איהם קויפען אַ גאָלדענעם זייגער. דער מחותן ווינשעוועט איהר אָפּ צוריק, זי זאָל דערלעבען חתונה מאַכען דעם מיזיניק. דאָס מיינט מען מיך. איך בין צופריעדען אפילו היינטיגען טאָג, אַבי אַ זייגער. די מאַמע גלעט מיך און זאָגט, אַז עס וועט נאָך געגוג וואַסער איבערלויפען, און בשעת מעשה זענען איהר די אויגען נאַס. איך פאַרשטעה ניט, וואָס דאַרף לויפען אַזוי פיעל וואַסער איידער איך געה חתונה האָבען, און וואָס דאַרף מען דערביי וויינען ? וויינען איז ביי איהר אַ וואָכעדיגער גאַנג, און דאָס מוז זי אַלע טאָג. וויינען איז ביי איהר, ווי, למשל, ביי אייך דאַוונען, אָדער עסען. דער שניידער האָט אָפּגעבראַכט דעם חתן די מלבושים, וואָס דער מחותן האָט באַשטעלט — דאַרף זי וויינען. עפּעס האָט איהר אָפּגעבאַקען לעקאַך צו דער חתונה — דאַרף מען וויינען. מאָרגען איז דער צייט איז די חופּה — ווידער געוויינט ! איך פאַרשטעה ניט, פון וואַנען נעמען זיך ביי מענטשען אַזוי פיעל טרערען ?...

ג.

עס גיט זיך אויס אַ מאָל אַ טאָג — אַ גן־עדן ! אין דרויסען איז חצי־אלול, און טאַקי חצי־אלול'דיג. די זון בראָט ניט אויף צו שוויצען, אויף צו וועלען באָדען זיך. זי וואַרעמט און גלעט און קושט אַזוי ווי אַ מאַמע. דער הימעל איז אויסגעצוואָגען שבת'דיג. דער גאַנצער אינדרויסען פרעהט זיך, וואָס מיין ברודער

אליהו האָט חתונה. גאַנץ פריח האָט זיך אויסגעשטעלט א יריד אין שטעדטעל. ווײבאַלד א יריד, מוז איך דאָרטען זיין. איך האָב ליעב א יריד דאָס חיות. אידען לויפען־ארום, ווי פאַר׳סמ׳טע מייז. שוויצען, שרייען, פּילדערען זיך, רייסען די גויים פאַר די פּאָלעס, געהען אויס לייזען געלט — א טהעאַטער מיט זיי! און די גויים האָבען צייט; זיי געהען דוקא פּאַוואָלי, די חיטלען ארויף, קוקען, טאַפּען, קראַצען זיך, דינגען זיך, ווילען האַנדלען מציאות. גויעס מיט משונה מאָדנע שלייערס, מיט ברייטע אָפענע פּאַזוכעס, מע זעהט ארויס די ברוסט. אין די פּאַזוכעס האַפּען זיי אריין אַמאָל, אז מע זעהט ניט, א שטיקעל סחורה. אידען ווייסען שוין, קוקען מיט אויגען. אז מע דערזעהט, טרייסעלט מען אויס, און עס ווערד א חתונה. אמאָל מאַכט זיך, אז איין ערלית קויפט א ליכטעל אין קלויסטער אריין און פארשטעקט דאָס אין שלייער. יונגע לייט האָבען ניט וואָס צו טהון, ווילען זיך מאַכען א שטיקעל יום־טוב, צינדען זיי איהר אָן שטילערהייד דאָס ליכטעל. אלע קוקען אויף דער ערלית און לאַכען. די ערלית ווייסט ניט וואָס די אידען לאַכען. הויבט זי אָן צו שעלטען אלע אידען מיט טוידטע קללות. לאַכט מען נאָך מעהר. אמאָל ווערד דערפון א געשלעג צווישען גויים און אידען. איך זאָג אייך — מע דאַרף נישט קיין טהעאַטער!... שענער פון אלץ איז די „קאָננע”. ווייסט איהר, וואָס דאָס הייסט? דאָס איז דער פערד־מאַרק. דאָרט קויפט מען און מע פאַרקויפט פערד. דאָרט זעהט איהר פערד, ציגיינער, בייטשען, אידען, גויים און פריצים. דער טומעל איז דאָ חוץ לדרך הטבע, מע קאָן טויב ווערען. די ציגיינער שווערען זיך, אידען פּאַטשען איבער די הענט, פריצים קנאַקען מיט די בייטשען און פערדלעך לויפען אהין און אהער פּייל אויס׳ן בויגען. איך האָב ליעב צו קוקען, ווי פערדלעך לויפען, און ווער שמועסט לאָשעקלעך! איך געה־אויס, איך שטאַרב נאָך א לאָשעקעל! און נישט נאָר קליינע לאָשעקלעך האָב איך ליעב — אלסדינג וואָס איז קליין: קליינע הינטלעך, קליינע קעצלעך. איהר ווייסט?

אפילו אונטערסעלעך קליינינקע, קארטאפעל יונגעטשקע, ציבעלקע־לעך, קנעבעלעך — אלץ וואס קליין איז ליעב. א חוץ חזירים'לעך. חזירים האב איך פיינט אפילו קליינערהייד... איך קעהר מיך אום צו די פערדלעך. די פערד לויפען. די לאשעקלעך לויפען נאך די פערד. איך לויף נאך די לאשעקלעך. אלע לויפען מיר. אויף לויפען בין איך א פייער. איך האב זעהר גרינגע פיס. דערצו געה איך בארוויס און זעהר לייכט אנגעטהאן: א העמדעל, איין הויז, און פון אויבען א סיצען ארבע־כנפות'על. אז איך לויף אראפ א בארג און ס'איז א ווינטעל און די ציצית צעלאזען זיך, מאהלט זיך מיר אויס, אז איך האב פליגעל און איך פליה.

— מאטעל! גאט איז מיט דיר! שטעה א ווײלע!

אזוי שרייט צו מיר פעסי'ס מאן, משה דער איינבינדער. ער לויפט פונ'ם יאריד אהיים מיט א פאק באבולע פאפיער. איך האב מורא, ער זאל מיר ניט צושטעלען א בענקעלע פאר דער מאמען, און איך זאל ניט חאפען קיין פסק פון מיין ברודער אליהו. איך הער־אויף צו לויפען, געה־צו פאמעליך, מיט אראפגעלאזטע אויגען, צו אונזער שכנה'ס מאן. ער לעגט־אפ דאס פעקעל פאפיער, ווישט זיך מיט דער פאלע דעם שוויס און זאגט מיר מוסר:

— ווי שעמט זיך דאס ניט א יונגעלע א יתום דרעהען זיך צווישען ציגיינערס און לויפען משוגענערהייד מיט אלע פערד? און נאך אין אזא טאג! שוין באלד די חופה ביי דיין ברודער — דאס ווייסט דו? קום אהיים!

ד.

— וואו ביזט דו געווען? א דונער איז מיר!

אזוי זאגט צו מיר די מאמע מיט א פליעסק מיט די הענט און באטראכט מיין צעריסען הויזעל, מיינע צעבלוטיגטע פיס און מיין פארפלאמט, פארשוויצט פנים. לאנג לעבען זאל משה דער איינבינדער. קיין ווארט האט ער ניט דערצעהלט פאר קיינעם.

די מאַמע וואַשט מיך אָרום, טהוט מיר אָן א פּאָר נייע הויזלעך מיט א קאַשקעטעל צו דער חתונה. די הויזלעך זענען געמאַכט געוואָרען איך ווייס ניט פון וואַסער א מאַטעריע: אז מע שטעלט זיי אַוועק, שטעהען זיי, און אז מע געהט, שרייען זיי. מאָדנע הויזלעך!

— אז דו וועסט צערייסען אַטאַ די הויזלעך, איז שוין עק וועלט!

אַזוי זאָגט די מאַמע, און איך מיין אויך אַזוי. אַזעלכע הויזען קאָנען זיך שוין ניט צערייסען. סיידען מע זאָל זיי צעברעכען. דאָס קאַשקעטעל איז גאָר פון די אַנטיקען, און א דאַשעקעל האָט דאָס א שוואַרצס, א גלאַנצענדיגס. אז עס הערט אויף צו גלאַנצען, באַשפּייט מען דאָס, הויבט עס אָן אויפס־ניי צו גלאַנצען. די מאַמע קוקט אויף מיר און קוועלט, און טרערען קייקלען זיך אויף איהרע געקנייטשטע באַקען. איהר ווילט זיך זעהר, אז איך זאָל אויף דער חתונה אויסנעמען. זי זאָגט צום חתן:

— אליהו! ווי מיינסט דו? איך וועל מיט איהם ניט פאַרשעמט ווערען? ער געהט אָנגעטהאָן, קיין עין־הרע, ווי א מאַנאַרכ׳ס א קינד.

מיין ברודער אליהו באַטראַכט מיך, גלעט זיך דאָס בערדעל און קוקט אויף מיינע פיס. איך ווייס, וואָס באַדייט זיין קוקען. ער קוקט, וואָס דעם „מאָנאַרכ׳ס קינד" געהט באָרוויס... די מאַמע פאַרשטעהט אויך זיין קוק, נאָר זי מאַכט זיך ניט וויסענדיג... אַליין געהט זי אָנגעטהאָן אין א מאָדנע געל מלבוש, וואָס איך האָב עס אויף איהר קיינמאָל נישט געזעהען. דאָס מלבוש איז אויף איהר מגושם ברייט. איך וואָלט געמעגט שווערען, אז איך האָב עס אַמאָל געזעהען אויף אונזער שכנה פּעסי... דערפאַר טראָגט זי אויפ׳ן קאָפּ א זיידענע פאַטשיילע, א שפּאָגעל־נייע, נאָך מיט אַלע קנייטשען. דעם קאָליר פון דער פאַטשיילע איז שווער צו באַשרייבען. מע קאָן זאָגען ווייס, מע קאָן זאָגען געל, מע

קאָן זאָגען רויז — עס ווענדט זיך אָן דער צייט. בייטאָג איז דאָס העל־רויז, פאַרנאַכט קוקט דאָס אויס געלבליך, און ביינאַכט — ווייס. גאַנץ פריה מאַהלט זיך עס אויס גרינליך, און אמאָל, אז מע קוקט זיך שטאַרק איין, פאַלט דאָס גאָר אריין אין „אַנטיק־מאָרע״, דאָס הייסט: העל־רויטליך־בלוי־טונקעל־גרין־פּאַפּעליאַטע. זאָגען אויף דער פּאַטשיילע א חסרון קאָן מען ניט, וואָרום ס'איז א זעלטענע פּאַטשיילע. נישט מעהר, אויף דער מאַמע זעהט זי אויס פּרעמדר, שטאַרק פרעמד. עפּיס קלעפּט זיך ניט די פּאַטשיילע צום פּנים. די פּאַטשיילע איז פאַר זיך, און דאָס פּנים איז פאַר זיך. א ווייבערשע פּאַטשיילע איז ווי, להבדיל, א מאַנסבילש היטעל. דאָס היטעל מיט'ן פּנים באַדאַרפען זיך פּאַרען, זיין ווי צונויפגעגאָסען. אָט, למשל, מיין ברודער אליהו. ער געהט אָנ־געטהאָן א קאַרטוזעל, איז דאָס ווי אויסגעוואַכסען ביי איהם אויפ'ן קאָפּ. די פּאות האָט מען איהם אינגאַנצען אָפּגעשאָרען. און ניט נאָר אָפּגעשאָרען, נאָר אָפּגעגאָלט. א מאַנישקע האָט ער אָנגע־טהאָן א ווייסע מיט א האַרטען קאָלנער, מיט אָפּגעלעגטע שפּיצען. און א שניפּסעל האָט ער געקויפט א ווייס מיט רויטע, גרינע און בלויע פּינטעלעך. א רייכער שניפּס! שטיוועל מיט'ן גלאַנץ און מיט'ן סקריפּ און אויף שטאַרק הויכע אָבצאַסען — ער זאָל אויס־זעהען א ביסעל העכער. עס וועט איהם אָבער העלפען, ווי א טוידטען באַנקעס: ער איז זעהר קליין געוואַכסען. ער איז ניט אזוי קליין, ווי זי איז גרויס און הויך און מאַנסבילדיג, און רויט און האַבעטיני, און א שטימע האָט זי א מאַנסבילשע. איך רעד פון דער כלה, פון יונה דעם בעקער'ס טאָכטער. ברכה הייסט זי. א פאַרגעניגען געוועזען צו זעהען דאָס פּאָרעל אונטער דער חופּה. איך האָב קיין צייט ניט צו קוקען אויף חתן־כלה. איך בין פאַר־נומען. איך דאַרף זעהען די כלי־זמר. און ניט אזוי די כלי־זמר, ווי זייערע כלים. מעהר ווי אַלץ — דעם קאָנטערבאַס מיט'ן קעסעל־פּויק. שענע צוויי כלים! דער חסרון, וואָס מע קאָן ניט צוגעהן נאָהענט א פּרוב טהון די כלים. באַלד עפּיס געבען זיי

איבער די הענט, אָדער דרעהען אייך אָן אַיין אויהער. דער רוח חאַפּט זיי אַוועק, טאָמער ריהרט איהר זיך צו מיט אַ פינגער! איהר וועט זיי אָפּבייסען! אַך, ווען די מאַמע זאָל זיין אַ גוטע מאַמע, וואָלט זי מיך געמאַכט פאַר אַ כלי־זמר. איך ווייס אָבער, אַז זי וועט דאָס ניט וועלען. ניט מחמת זי איז אַ שלעכטע, נאָר מחמת די וועלט וועט ניט דערלאָזען, אַז פּייסי דעם חזנ׳ס יונגעל זאָל זיין אַ כלי־זמר. ניט קיין כלי־זמר און ניט קיין בעל־מלאָכה. מע האָט שוין גערעדט דערפון ניט איין מאָל, וואָס וועט זיין פון מיר דער תכלית. די מאַמע, מיין ברודער אליהו, אונזער שכנת פּעסי און איהר מאַן, משה דער איינבינדער. ער האָט חשק מיך געמען צו דער ארבייט. דערלאָזט נישט פּעסי. זי זאָגט, אַז פּייסי דער חזן, עליו השלום, האָט ניט פאַרדיענט, אַז זיין זוהן זאָל זיין אַ בעל־מלאָכה... איך האָב מיך פאַררעדט און גאָר פאַרגעסען פון דער חתונה. ס׳איז שוין לאַנג נאָך דער חופּה. מע גרייט שוין צום טיש. ווייבער און מיידלעך טאַנצען אַ קאַדריל. איך האָב מיך אַריינגעפּלאָנטעט מיט מיינע הילצערנע הויזען אין מיטען. די וואָס קוקען ווי מע טאַנצט האָבען מיך גענומען וואַרפען איינער צום אַנדערען, ווי אַ מיאַטש. „וואָס איז דאָס פאַר אַ פּריטשעפּע?" זאָגט איינער. „עפּיס אַ שלים־מזל!" זאָגט דער אַנדערער. „אַ רעשטעל צו די צרות!" זאָגט אַ דריטער. דערזעהט אונזער שכנה און צעשרייט זיך (זי איז שוין הייזעריג ווי די וואַנט):

— צי איהר זענט משוגע, צי חסר־דעה, צי [illegible], צי גע־ריהרט, צי פונ׳ם זינען, צי ניט ביי אַלע געדאַנקען? דאָס איז דאָך דעם חתנ׳ס ברודערל!!!...

אהאַ! עס האָט זיי גענומען! אודאי האָט מען מיך אַוועק־געזעצט ביי׳ם טיש גלייך מיט כלה׳ס צד. און ווייסט איהר, מיט וועמען מע האָט מיך באַזעצט? אַז איהר וועט זיין מיט אַכצעהן קעפּ, וועט איהר אויך ניט טרעפען! מיט דער כלה׳ס שוועסטערל. יונה דעם בעקער׳ס קליין טעכטערעל. אַלטע הייסט

זי. זי איז עלטער פֿון מיר סך־הכל מיט איין יאָהר און טראָגט צוויי צעפּלעך, צונויפגעבונדען פֿון אונטען מיט א סטענגעלע און זעהען־אוים, ווי א געפּלאָכטענער בייגעל. איך און אַלטע עסען פֿון איין טעלער ניט ווייט פֿון חתן־כלה. דער חתן, מיין ברודער אליהו, קוקט אויף מיר, איך זאָל זיצען ווי א מענטש, איך זאָל עסען מיט א גאָפּעל און זאָל ניט חאַפּען, און זאָל אכטונג געבען אויף דער נאָז. איהר ווייסט, וואָס איך וועל אייך זאָגען? איך האָב קיין הנאה ניט פֿון דער וועטשערע. איך האָב פּיינט, אז מע קוקט אויף מיר. צו די אַלע זאכען טראָגט אָן דער גוטער יאָהר אונזער שכנה פּעסי.

— זאָלט איהר זיין געזונט! — שרייט זי מיט אַלע כחות צו דער מאמע. — טהוט נאָר א קוק אהער. פאַר וואָס זאָל ניט זיין קיין שידוך?... א זיווג מן השמים!

אויף איהר הייזעריגען געשריי קומט אָן דער מחותן, יונה דער בעקער, אָנגעטהאָן שבת׳דיג, און עס ווערד א שמועס, אז איך און אַלטע זענען חתן־כלה. יונה דער בעקער לאכט מיט א האַלבען מויל. דאָס הייסט: די אויבערשטע ליפּ ביי איהם לאכט, די אונטערשטע וויינט. דער גאַנצער עולם קוקט אויף אונז. מיר ביידע, איך און אַלטע, לאָזען אראָפּ די אויגען אונטער׳ן טיש און שטיקען זיך פאר געלעכטער. בכדי איך זאָל ניט אויסשיסען, האַלט איך מיך צו ביי דער נאָז און בלאָז מיך אָן ווי א פּאָחיר. נאָך א מינוט וועט דער פּאָחיר פּלאַצען, און ס׳וועט זיין א סקאַנ־דאַל. א גליק, וואָס די כלי־זמר טהוען א זעץ א שענעם ניגון, א וואָלאַך. דער גאַנצער עולם ווערד פארטראַכט. איך הויב־אויף דעם קאָפּ און דערזעה די מאמע מיט׳ן געלען פרעמדען מלבוש און מיט דער זיידענער פּאַטשיילע. זי טהוט דאָס, וואָס אַלע מאָל: זי וויינט! איהר ווייסט ניט, זי וועט אַמאָל אויפהערען צו וויינען?...

ט

איך האָב אַ רייכע שטעלע

V

איך האָב אַ רייכע שטעלע

א.

די מאַמע האָט מיר אָנגעזאָגט אַ בשורה, אַז איך האָב שוין אַ שטעלע. נישט חלילה ביי אַ בעל־מלאָכה — איהרע שונאים, זאָגט זי, וועלען דאָס ניט דערלעבען, אַז פּייסי דעם חזנ'ס זוהן זאָל זיין אַ בעל־מלאָכה. מיין שטעלע, זאָגט זי, איז אַ רייכע שטעלע, אַ גרינגע שטעלע. אַ גאַנצען טאָג וועל איך געהן אין חדר, אין תלמוד־תורה הייסט עס, און ביינאַכט וועל איך געהן שלאָפען צום אַלטען לוריא. דער אַלטער לוריא איז אַ גרויסער גביר, זאָגט זי. ער איז נאָר אַ קראַנקער, דאָס הייסט, אַזוי איז ער געזונט, עסט און טרינקט און שלאָפט, נאָר ניט ביינאַכט. ביינאַכט קאָן ער ניט שלאָפען. קיין איין אויג מאַכט זיך איהם ניט צו. האָבען די קינדער מורא איהם לאָזען איינעם אַליין ביינאַכט. דאַרף מען האָבען אַ מענטש זאָל זיין מיט איהם. עס מעג זיין אַ קינד, אַבי אַ מענטש. אַוועקזעצען צו איהם איין אַלטען אידען פּאַסט נישט. אַ קינד — גאָרנישט, עלעהיי אַ קעצעל. פינף רובעל אַ וואָך האָבען זיי צוגעזאָגט, און וועטשערע פאַר דיר אַלע פאַרנאַכט, ווען דו קומסט פון תלמוד־תורה (אַזוי

זאָגט מיר די מאַמע מיינע). א גוטע וועטשערע, א נגיד'ישע. וואָס ביי זיי פאַלט אראָפּ קאָן עס זיין גענוג פאַר אונז אַלע. גיי, מיין קינד, אין חדר, פאַרנאַכט וועסט דו קומען, וועל איך דיך אָפּפיהרען אהין. וועסט נישט האָבען קיין שום ארבייט. א נגיד'ישע וועטשערע און א געלעגער אויף א גוטען. און פינף רובל א וואָך. איך וועל דיר מאַכען א פּאָר מלבושים'לעך, שטי־וועלעך דיר קויפען.

דאַכט זיך, גוט — איאָ? וואָס זשע דאַרף מען וויינען? קאָן זי אָבער אַנדערש ניט, די מאַמע מיינע. וויינען מוז זי!

ב.

אין תלמוד־תורה גיי איך דערווייל אזוי. לערנען לערען איך ניט. נישטאָ פאַר מיר קיין כתה. העלף איך דער רביצין אין שטוב און שפּיעל מיך מיט דער קאַץ. דער רביצינ'ס ארבייט איז ניט קיין שווערע ארבייט. אויסקעהרען די שטוב, העלפען אריינטראָגען האָלץ, גיין א גאַנג — ס'איז בלאָטע, ס'איז ניט קיין ארבייט. אבי ניט לערנען. לערנען איז ערגער. דערפאַר אָבער די קאַץ — א סך מעהר איינגענעהם. א קאַץ, זאָגט מען, איז א טמא. איך זאָג: ס'א ליגען. א קאַץ איז א ריינע חיה. א קאַץ, זאָגט מען, איז א מזיק. איך זאָג: ס'א ליגען. א קאַץ איז א צוגעלאָזטע זאַך. א הונט האָט אין זיך חניפה, א הונט דרעהט מיט'ן עק. א קאַץ לאַשצעט זיך, און אז מע גלעט זי איבער'ן קעפּעל, מאַכט זי צו די אויגלעך און הויבט־אָן מורקען. איך האָב ליעב א קאַץ, — וואָס קומט מיר דערפאַר? רעדט־זשע אָבער מיט זיי, מיט מיינע חברים, וועלען זיי אייך דער־צעהלען טויזענד מעשיות. אז מע האַלט א קאַץ, דאַרף מען וואַשען די הענט. אז מע האַלט א קאַץ, שאַדט צום זכרון. זיי ווייסען שוין ניט וואָס אויסצוטראַכטען. זיי האָבען א טבע — לאָז צו־גיין צו זיי די קאַץ, דערלאַנגען זיי איהר א שנייד מיט'ן פוס

אין זייט אַריין. איך קאָן ניט זעהען, ווי מע שלאָגט אַ קאַץ. לאַכען זיי פון מיר. ביי זיי איז ניטאָ קיין צער בעלי־חיים. איך רעד פון די קינדער, וואָס מיט מיר אין דער תלמוד־תורה. זיי זענען רוצחים. פון מיר לאַכען זיי. זיי רופען מיך: „די היל־צערנע הויזען", און מיין מאַמע — „די קלאָגעדיגע", ווייל זי וויינט שטענדיג.

— אָן געהט דיין קלאָגעדיגע מאַמע! — זאָגען זיי צו מיר. דאָס איז זי געקומען מיך אָפּנעמען פון חדר און אָפּפיהרען אויף מיין רייכע שטעלע.

ג.

אויפ'ן וועג באַקלאָגט זיך די מאַמע, אַז איהר איז ביטער און פינסטער (ביטער אליין איז קאַרג). גאָט האָט איהר גע־געבען צוויי קינדער, און זי דאַרף זיין אליין. מיין ברודער אליהו האָט, זאָגט זי, חתונה געהאַט, קיין עין־הרע, זעהר גוט, אַריין אין אַ שמאַלץ־גרוב. איז אָבער דער חסרון, וואָס דער שווער איז אַ גראָבער יונג. אַ בעקער, משטיינס געזאָגט. וואָס קאָן מען פאַרלאַנגען פון אַ בעקער? אזוי טענה'ט מיט מיר די מאַמע, און מיר קומען אויף מיין רייכער שטעלע, צום אַלטען לוריא. דער אַלטער לוריא זיצט אין אַ קייזערליכען פּאַלאַץ. אזוי זאָגט די מאַמע. אין אַ קייזערליכען פּאַלאַץ בין איך אַ בעלן זיין. דער־ווייל זענען מיר אין קיך. איך און די מאַמע. אין קיך איז אויך ניט מיאוס. דער אויווען איז ווייס און גלאַנצט, און די כלים גלאַנצען, און אַלסדינג גלאַנצט. מע בעט אונז זיצען. עס קומט אַרויס אַ ווייבעל, אָנגעטהאָן ווי אַ פּריצה. זי רעדט מיט דער מאַמע און ווייזט אויף מיר. די מאַמע שאָקעלט צו מיט'ן קאָפּ, ווישט אַלע מאָל די ליפּען און וויל ניט זיצען. איך זיץ דוקא יאָ. די מאַמע געהט אוועק, זאָגט מיר אָן, איך זאָל זיך האַלטען ווי אַ מענטש. דערביי חאַפּט זי דערווייל אַ וויין און

א וויש די אויגען. מאָרגען וועט זי קומען נאָך מיר און וועט מיך אָפּפיהרען, זאָגט זי, אין חדר אריין. מע גיט מיר עסען. יויך מיט קוילעטש (אין דער וואָכען קוילעטש!) און פלייש — א גוזמא פלייש! אָפּגענעסען, הייסט מען מיר געהן ארויף. ווייס איך ניט, וואָס הייסט „ארויף"? פיהרט מיך אָפּ די קעכין. חנה הייסט זי. זי איז אַ שווארצע מיט א לאַנגער נאָז. מע פיהרט מיך ארויף אויף טרעפּ. די טרעפּ זענען אויסגעבעט מיט ווייכען. מיט באָרוויסע פיס איז א מחיה צו געהן. ס'איז נאָך ניט רעכט נאַכט, און ביי זיי ברענען שוין לאָמפּען. אָהן א שיעור לאָמפּען. די ווענט זענען אויסגעקלעפּט מיט צאַצקעס און מיט מענטשעלעך. די שטוהלען זענען באַדעקט מיט לעדער. די סטעלי איז צע־מאָהלט, ווי להבדיל אין בית־המדרש. נאָך שענער ווי אין בית־המדרש. מע האָט מיך אריינגעפיהרט אין א גרויסען אַלקיר. דער אַלקיר איז אַזוי גרויס, אַז ווען איך זאָל זיין איינער אליין, וואָלט איך געלאָפען פון איין וואַנט ביז דער אַנדערער, אָדער איך וואָלט מיך גאָר אַנידערגעלעגט און געקאַטשעט זיך אויף דער סאַמעטענער קאָלדרע, וואָס איז אויסגעשפּרייט איבער דער גאַנ־צער ערד. אויף אַזאַ קאָלדרע דאַרף זיין ניט שלעכט צו קאַטשען זיך. שלאָפען דאַרף זיין אויך נישקשה'דיג.

ד.

א שענער איד, א הויכער, מיט א גרויען באָרד, מיט א ברייטען שטערן, א זיידענער חאַלאַט, א יאַרמעלקע פון גאַלע סאַמעט, שטעקשיך אויף די פיס, אויך פון סאַמעט מיט בליטשקע אויסגע־נייהט, — אָט דאָס איז דער אַלטער לוריא. ער זיצט איבער א גרויסען גראָבען ספר. זאָגען זאָגט ער גאָרניט, נאָר ער קייט די שפּיצען פון'ם באָרד, קוקט־אריין אין ספר, שאָקעלט מיט א פוס און ברומט שטילערהייד צו זיך אליין. א מאָדנער איד אָט דער אַלטער לוריא. איך קוק אויף איהם און טראַכט: ער זעהט מיך,

 צי ער זעהט מיך ניט? ווייזען ווייזט אויס, אַז ניין. ווארום קוקען קוקט ער ניט, און געזאָגט האָט מען איהם גאָרניט. מע האָט מיך נאָר אריינגעלאָזט אהער און מע האָט פארשלאָסען די טהיר פון יענער זייט. פלוצים רופט זיך אָן דער אלטער לוריא, און קוקען קוקט ער אלץ נאָך ניט אויף מיר:

— קומט אהער, וועל איך אייך ווייזען אַ שטיקעל רמב"ם.

צו וועמען רעדט ער דאָס? צו מיר? מיר זאָגט ער „איהר"? איך קוק מיך אום אויף אלע זייטען. אחוץ מיר איז נישטאָ דאָ קיינער. דער אלטער לוריא ברומט אויס נאָך אַ מאָל אויף זיין גראָבער שטים:

— קומט אהער, וועט איהר זעהען, וואָס דער רמב"ם זאָגט!

איך בין אַ בעלן צוצוגעהן צו איהם נאָהענט.

— מיך רופט איהר?

— אייך, אייך, וועמען דען?

אזוי מאכט צו מיר דער אלטער לוריא און קוקט אין גרויסען בוך אריין און נעמט מיך פאַר אַ האַנט און טייטעלט מיט איין פינגער און גיט מיר צו פארשטעהן וואָס דער רמב"ם זאָגט. און וואָס ווייטער, רעדט ער העכער און מיט אלץ מעהר היטץ. ער צעקאָכט זיך אזוי שטארק, אַז ער ווערד אזש רויט. ער דרעהט מיט'ן גראָבען פינגער, און מיט'ן עלענבויגען דערלאנגט ער מיר אלע מינוט אין זייט אריין און מאכט צו מיר:

— נו, וואָס זאָגט איהר? איאָ, עס איז גוט?

ס'זאָל זיין שטארק גוט — זעה איך ניט. דעריבער שווייג איך. איך שווייג, און ער קאָכט זיך. ער קאָכט זיך, און איך שווייג. עס הערט זיך אַ קלונג פון אַ שליסעל פון יענער זייט. עס עפענט זיך די טהיר און עס קומט אריין די זעלבע וואָס געהט פריציש אָנגעטהאָן. זי געהט־צו צום אלטען לוריא און רעדט איהם גלייך אין אויהער אריין. אפנים, ער איז אַ טויבער. אַניט — וואָס דארף זי שרייען? זי זאָגט איהם, ער זאָל מיך

צופלאָזען, וואָרום איך דאַרף שוין שלאָפען. זי נעמט מיך צו פון זיינע הענט און באַלעגט מיך אויף אַ סאָפע מיט „שפּרינגזינעס". דאָס בעטגעוואַנט איז ווייס אַזוי ווי שניי. אַ קאָלדרע אַ זיידענע, אַ ווייכע — טעם גן־עדן! די וואָס גייט פּריציש אַנגעטהון דעקט מיך איין, גייט אַוועק און פאַרשליסט די טהיר פון יענער זייט. דער אַלטער לוריא גייט־אַרום איבער דער שטוב, די הענט פאַרלעגט אַהינטער, קוקט־אַראָפּ צו זיך אויף די שענע שטעק־שיך, און ברומט, און באַמקעט, און מאַכט עפּיס מאָדנע מיט די ברעמען. מיר קלעפּען זיך די אויגען. איך וויל שלאָפען. פּלוצים גייט־צו צו מיר דער אַלטער לוריא און זאָגט מיר:

— דו ווייסט? איך וועל דיך אויפעסען!

איך קוק אויף איהם און פאַרשטעה ניט וואָס ער זאָגט.

— שטעה אויף, איך וועל דיך אויפעסען.

— ווּעמען? מיך?

— דיך! דיך! איך מוז דיך אויפעסען! אַנדערש קאָן דאָס ניט זיין!

אַזוי זאָגט דער אַלטער לוריא. ער גייט אַרום איבער דער שטוב, האַלט דעם קאָפּ אַראָפּ, די הענט אַרונטער, דעם שטערן פאַרקנייטשט. ער רעדט אָבער אַלע מאָל שטילער, צו זיך אַליין. איך הער זיך צו צו איטליכס וואָרט. קוים וואָס איך חאַפּ דעם אָטהעם. ער אַליין פרעגט ביי זיך און ענטפערט זיך אַליין. אָט וואָס דער אַלטער לוריא זאָגט:

— דער רמב"ם זאָגט, אַז די וועלט איז ניט קיין קדמון. פון וואַנען איז געדרונגען? ווייל אַ סבה מוז האָבען אַ מסבב! מיט וואָס קאָן איך דאָס באַווייזען? מיט מיין רצון. ווי אַזוי? אָט וויל איך איהם אויפעסען, עס איך איהם אויף. אי וואָס? רחמנות? עס קעהר זיך גאָר ניט אָן. איך טהו מיין רצון. דער רצון איז ניט דער תכלית. איך עס איהם אויף. איך וויל איהם אויפעסען. איך מוז איהם אויפעסען!...

ח.

אַ גוטע בשורה האָט ער מיר אָנגעזאָגט, אַז דער אַלטער לוריא. ער מוז מיך אויפעסען! וואָס וועט די מאַמע זאָגען? עס פּאַלט־אָן אויף מיר אַ פּחד. עס ציטערט אויף מיר דאָס לייב. די סאָפּע, וואָס איך ליג אויף איהר, איז אָפּגערוקט פון דער וואַנט. ביסלעכווייז רוק איך מיך צו דער וואַנט און גליטש מיך אַראָפּ אויף דער ערד, צווישען סאָפּע און צווישען וואַנט. עס קלאַפּט מיר אַ צאָהן אָן אַ צאָהן. איך הער מיך איין און וואַרט, ווען וועט ער מיך עסען. און ווי אַזוי? שטילערהייד רוף איך די מאַמע און פּיחל, ווי נאַסע טראָפּענס קאַטשען זיך מיר איבער די באַקען, פון די באַקען אין מויל אַריין. די טראָפּענס זענען געזאַלצען. איך האָב קיינמאָל אַזוי ניט געבענקט נאָך דער מאַמע, ווי אַצונד. נאָך מיין ברודער אליהו בענק איך אויך, נאָר ניט אַזוי. און אָן דעם טאַטען דערמאָן איך מיך, וואָס איך זאָג נאָך איהם קדיש. ווער וועט נאָך מיר זאָגען קדיש, אַז דער אַלטער לוריא וועט מיך אויפעסען?...

. . . .

אַפּנים, איך בין גוט געשלאָפען? וואָרום אַז איך כאַפּ מיך אויף, קוק איך מיך אַרום, וואו בין איך אין דער וועלט? איך טאַפּ די וואַנט. איך טאַפּ די סאָפּע. איך שטעק אַרויס מיין קאָפּ — אַ גרויסער, אַ ליכטיגער אַלקיר. סאַמעטענע קאָלדרעס אויף דער ערד. די ווענט אויסגעקלעפּט מיט מענטשעלעך. די סטעלי — ווי להבדיל אין בית־המדרש. דער אַלטער לוריא זיצט נאָך אַלץ איבער יענעם גרויסען ספר, וואָס ער רופט איהם רמב"ם. מיר געפעלט דער נאָמען „רמב"ם". עס קומט אויס ביי מיר ווי „בימבאָם". פּלוצים דערמאָן איך מיך, אַז דער אַלטער לוריא האָט מיך ערשט נעכטען געוואָלט אויפעסען. איך האָב מורא,

ער זאָל מיך ניט דערזעהען און ווידער וועלען עסען. באהאַלט איך מיך צוריק צווישען וואַנט און צווישען סאָפע און שווייג. עס עפענט זיך די טהיר מיט א קלונג פון יענער זייט. עס קומט־אריין אלץ יענע, וואָס געהט אָנגעטהאָן ווי א פּריצה. נאָך איהר געהט נאָך די קעכין, וואָס מע רופט זי חנה, מיט א גרויסען בעקען. אויפ'ן בעקען שטעהען קריגעלעך מיט קאווע, הייסע מילך און פּוטערבולקעס פרישע.

— וואו איז דאָס בחור'על? — פרעגט חנה און קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען. זי דערזעהט מיך צווישען וואַנט און צווישען סאָפע.

— ביזט א רעכטער שייגעץ, ווי איך זעה! וואָס טהוסט דו דאָ? קום אראָפּ מיט מיר אין קיך. דאָרט וואַרט אויף דיר די מאַמע.

איך טהו א שפּרונג־ארויס פון מיין באהעלטעניש און לויף־אראָפּ איבער די אויסגעבעטע טרעפּ מיט די באָרוויסע פיס און זינג מיר אונטער צום טאַקט: ראַמבאָם, בים־באָם! בים־באָם, ראַם־באָם! — ביז איך קום אין קיך אריין.

— חאַפּט זיך נישט! — זאָגט חנה די קעכין צו דער מאַ־מע. — לאָז ער אויסטרינקען חאָטש א גלעזעל קאווע מיט א פּוטער־געבעקסעל! און איהר אליין, נישקשה, מעגט אויכעט נע־מען א גלעזעל קאווע. דער גוטער יאָהר וועט זיי ניט נעמען. זיי האָבען גענוג.

אזוי זאָגט חנה די שווארצע, און די מאַמע דאַנקט איהר און זעצט זיך אוועק, און מע דערלאַנגט אונז הייסע שמעקעדיגע קאווע מיט פרישע פּוטער־געבעקס.

— איהר האָט אמאָל געגעסען אייער־קיכלעך מיט צוקער? — אָט דאָס זענען די נגיד'ישע פּוטער־געבעקסלעך. און אפשר נאָך בעסער. דעם טעם פון דער קאווע קאָן איך אייך ניט באשרייבען. טעם גן־עדן! די מאַמע האַלט דאָס גלאָז און זופּט און קוויקט

זיך און גיט מיר פון איהר פּוטערגעבעקסעל העכער האַלב. דער־זעהט חנה די קעכין און מאַכט אַ גוואַלד, גלייך ווי מע האָט זי געקוילעט:

— וואָס טהוט איהר דאָס? עסט, עסט, ס׳איז דאָ גענוג!

און חנה די קעכין גיט מיר נאָך אַ פּוטערגעבעקסעל. האָב איך שוין צוויי מיט אַ האַלבען. איך הער מיך צו צו זייער שמועס. דער שמועס איז מיר באַקאַנט. די מאַמע קלאָגט זיך אויף איהר מזל. איין אלמנה, צוויי קינדער, איינער אין אַ שמאַלץ־גרוב, דער אַנדערער נעבאָך אַזוי. איך וואָלט וועלען וויסען, ווי אַזוי איז דאָס מיין ברודער אליהו אין אַ שמאַלץ־גרוב? אַ גרוב מיט שמאַלץ? תמיד פלייש׳ג? חנה הערט־אויס די מאַמע, שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ. נאָכדעם הויבט אָן חנה רעדען, קלאָגען זיך אויף איהר מזל, וואָס זי דאַרף זיין ביי יענעם. זי איז אַ טאַטענ׳ס אַ קינד. איהר טאַטע איז געווען אַ איד אַ בעל־הבית, איז ער אָפּגעברענט געוואָרען. נאָכדעם האָט ער אָנגע־הויבען קרענקען. נאָכדעם איז ער געשטאָרבען. איהר טאַטע, זאָגט זי, זאָל אַצינד אויפשטעהן און געבען אַ קוק אויף זיין חנה, ווי זי שטעהט ביי אַ פרעמדען אוייוען! זי קאָן זיך ניט באַקלאָגען. דאַנקען גאָט דערפאַר. זי האָט אַ גוטע שטעלע. איין חסרון — דער אַלטער בעל־הבית איז אַ ביסעל...

וואָס „אַ ביסעל“ — ווייס איך ניט. חנה ווייזט עפּיס מיט׳ן פינגער אויפ׳ן שטערן. די מאַמע הערט־אויס חנה׳ן, שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ. נאָכדעם הויבט־אָן ווידער די מאַמע רעדען. חנה הערט־אויס די מאַמע, שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ. אויפ׳ן וועג גיט זי מיר מיט נאָך אַ פּוטערגעבעקסעל, און איך ווייז די יונגלעך אין תלמוד־תורה. זיי רינגלען מיך ארום און קוקען אין די אויגען, ווי איך עס. אַפנים, ביי זיי איז דאָס אַ גאַנצער אַנטיק? איך גיב זיי אַלעמען צו קליינע שטיקעלעך. זיי לעקען די פינגער.

— וואו האָסטו דו גענומען אַזאַ מאכל?

איך שטופ זֵן ביידע באַקען, שטעל זיך אוועק אַקעגן זיי מיט די הענט אין די טיעפע קעשענים פון מיינע הילצערנע הויזען און קיי און שלינג און טאַנץ־אונטער אויף מיינע בּרוויסע פיס אָהן ווערטער, ווי איינער רעדט:

— עך, קבצנ׳ישע טאַרבעס וואָס איהר זייט! א מייערע מציאה פּוטערגעבעקס, חא־חא־חא! איהר זאָלט נאָך פּרובּירען מיט קאַווע, וואָלט איהר ערשט דעמאָלט געוואוסט וואָס הייסט טעם גן־עדן אויף דער וועלט!...

VI

אַ שמאַלץ־גרוב

VI

אַ שמאַלץ־גרוב

א.

דאָס איינציגע שטיקעל גליק, וואָס האַלט מיין מאַמען אויף די פיס, איז דאָס, וואָס מיין ברודער אליהו איז, דאַנקען גאָט, גוט. ער האָט זיך אַריינגעכאַפּט אין אַ שמאַלץ־גרוב. אַזוי זאָגט די מאַמע מיינע, און פאַר גרויס נחת כאַפּט זי אַ וויש די אויגען, ווי איהר שטייגער איז. זי האָט איהם שוין פאַרזאָרגט, זאָגט זי, אויף אייביג. איהר שנור, זאָגט זי, איז אפילו ניט קיין אי־אַי־אַי (איך מיין אויך אַזוי!). האָט איהם אָבער גאָט צוגעשיקט דער־פאַר אַ רייכען שווער. ער איז אַ בעקער. יונה רופט מען איהם, יונה דער בעקער. דאָס הייסט, ער אַליין באַקט ניט. באַקען באַקען אַנדערע. ער קויפט נאָר מעהל און פאַרקויפט ברויט. פסח באַקט ער מצות פאַר דער גאַנצער שטאָדט. ער איז צו בעקעריי אַ ברען, און דערצו איז ער אַ בייזער איד — סכנות. איך מעג זאָגען, אז ער איז אַ רוצח. ער האָט מיך איינמאָל גע־כאַפּט, בשעת איך בין געווען צוגאַסט ביי מיין ברודער אליהו און האָב מיך מכבד געווען מיט איין אייער־בייגעל. דער בייגעל איז געווען אַ פרישער, אַ וואַרעמער, נאָר־וואָס פונ׳ם אויווען. האָט דער רוח באַדאַרפט אַנטראָגען יונה דעם בעקער. איהר

זאָלט געווען זעהען זיין רציחה'דיג פּנים מיט זיינע גזל'עוואַיע אויגען! פון דעמאָלט אָן געה איך ניט מעהר אַהין. מיין פוס וועט שוין דאָרט ניט זיין מעהר, איך זאָל וויסען גאָלד! א איד זאָל האָבען א טבע אָננעמען פאַר'ן קאָלנער און ארויסוואַרפען אויף יענער זייט טהיר, און נאָך געבען גוטע דריי סטוסאַקעס פון הינטען! איך האָב עס דערצעהלט דער מאַמען, איז זי באַלד אוועקגעלאָפען אהין — זי האָט איהם געוואָלט אָפּשפּיעלען א תתונה, ווי איהם קומט. האָט אָבער מיין ברודער אליהו ניט דערלאָזט. ער האָט איהם אָפּגעגעבען דעם געדעכט. ער האָט געדרונגען דער מאַמען, אז ער האָט דורך מיר בזיונות. אַלע מאָל, ווען איך קום צו איהם, עס איך, זאָגט ער, בייגעל. ער וועט מיר בעסער געבען, זאָגט ער, א קאָפּיקע און לאָם איך געהן ערגיץ אנדערש זיך קויפען א בייגעל. זאָגט איהם די מאַמע, אז ער האָט אויף מיר קיין קאָפּ רחמנות ניט, אז עס אהרט איהם ניט, וואָס דאָס קינד איז א יתום. זאָגט איהר מיין ברודער אליהו, אז מע קאָן זיין א יתום און מע טאָר ניט חאַפּען קיין בויגעל פון א פרעמדען אויוועז. זאָגט איהם די מאַמע, ער זאָל רעדען א ביסעל שטילער. זאָגט איהר מיין ברודער אליהו, אז ער וועט דוקא שרייען הויך, בכדי אַלע זאָלען וויסען. אז איך בין א גנב. דאָס וואָרט „גנב" קאָן די מאַמע נישט הערען. זי ווערד אַלערליי פאַרבען און זאָגט צו מיין ברודער אליהו, ער זאָל ניט פאַרגעסען, אז ס'איז דאָ א גאָט אויף דער וועלט. מיט גאָט שפּיעלט מען זיך ניט. גאָט וועט ניט שווייגען. ער איז איין אבי-יתומים. ער וועט זיך אָננעמען פאַר'ן יתום. נישקשה, ער איז א גרויסער גנָם. ער קאָן. אז גאָט וויל, קאָן יונה דער בעקער ניט פאַר־מאָגען וואָס א בייגעל איז ווערטה!... אזוי זאָגט-אָפּ די מאַמע צו מיין ברודער אליהו. זי נעמט מיך פאַר א האַנט, טהוט א קלאַפּ מיט דער טהיר, און מיר געהען אהיים.

ב.

הערט איהר, אפּנים, אז מיט גאָט טאָר מען זיך טאַקי ניט שפּיעלען! איהר וואָלט וויסען וואָסער א סוף יונה דער בעקער האָט געהאַט! איך האָב דאָך אייך געזאָגט, אז ער אליין באַקט ניט. באַקען באַקען אַנדערע. עפּיס צוויי אידען שווארצע מיט דריי ווייבער פּרעמדע, אָפּגעריסענע, אָפּגעשליסענע, מיט רויטע ווארעמע פּאַטשיילקעס אויפ׳ן קאָפּ (האָטש אין דרויסען איז א היץ — סכנת נפשות!). האָט זיך געטראָפען א מעשה. ניט איין מעשה, נאָר עטליכע מעשיות. דער עולם האָט זיך געקלאָגט, אז מע געפינט אין די בולקעלעך פּאָדעם, און טאַשמעס, און טאראַקאַנעס, און שטיקלעך גלאָז. איינער א כריסט האָט געבראַכט צו טראָגען צו דעם בעקער א גאַנצען זשמוט מיט האָר, שווארצע האָר. פאַר א כריסט האָט זיך יונה דער בעקער איבערגעשראָקען. ובפרט דער כריסט האָט געסטראַשעט מיט פּאָליציע. מע האָט זיך גענומען צו די בעקערס, פאַרגלייכען וועמענ׳ס האָר. די מאַנסבילען האָבען געזאָגט אויף די ווייבער. די ווייבער האָבען געזאָגט אויף די מאַנסבילען. די ווייבער האָבען גע׳טענה׳ט, אז זיי האָבען אַלע געלע האָר. די מאַנסבילען האָבען גע׳טענה׳ט: וואו האָט איהר געזעהען ביי מאַנסבילען אזעלכע לאַנגע האָר? ביז די ווייבער האָבען זיך צעקריעגט. און אז די ווייבער האָבען זיך צעקריעגט, איז מען געוואָהר געוואָרען שענע זאכען: איינע האָט פאַרלוירען א זאָקענבענדעל אין דער חלה. איינע האָט פאַרקנאָטען אין טייג א זאַניטעצע פון א קראַנקען פינגער. נאָך איינע פלעגט זיך לעגען אַלע ביינאַכט צוקאָפּענס די אויפגעווירענע חלה. זי האָט געשוואָרען מיט כל השבועות שבעולם, אז ס׳איז שקר וכזב. סך הכל האָט זיך דאָס געטראָפען איין מאָל, אָדער, חעכסטענס, צוויי מאָל. זי האָט ניט געהאַט קיין קישען...

די גאַנצע שטאָדט האָט זיך געוויעגט. יונה דער בעקער האָט נעבאָך געהאַט דאָס לויפעניש. עס האָט נישט געהאָלפען

קיין שום רבונו־של־עולם. מע האָט נישט געוואָלט נעמען זיין געבעקס אין די הענט אריין! חאַטש ווצרף עס ארויס פאַר די הינט! א מצוה אויף איהם!

ג.

יונה דער בעקער איז אָבער א יונג מיט ביינער. ער האָט צעטריבען די בעקערס, די אידען מיט די ווייבער, און האָט צו־גענומען אנדערע בעקערס. שבת האָט ער געלאָזט אויסרופען אין אַלע שוהלען, אז ער האָט צוגענומען נייע בעקערס, און אז פון היינט אָן און ווייטער גיט ער אכטונג אליין, ס'זאָל זיין ריין און ציכטיג. ער איז ערב מיט צעהן רובעל שטראָף, טאָמער גע־פינט מען ביי איהם אין דער חלה איין האָר אפילו. פון דע־מאָלט אָן האָט ער אָנגעהויבען לייזען געלט. דער עולם האָט געזוכט האָר ביי איהם אין די געבעקס און מע האָט דוקא נישט געפונען. אפילו אז מע האָט יאָ עפּים געפונען און מע האָט איהם געבראכט, האָט ער ארויסגעטריבען. ער האָט געזאָגט, אז דאָס האָט מען אומיסטנע אריינגעלעגט, בכדי צו באקומען די צעהן רובעל שטראָף. מע ווייסט די מעשות!... א רעכטער חברה־מאַן אָט דער יונה דער בעקער! גאָט האָט אָבער געוואָלט זיך אָפּרעכענען מיט איהם, האָט ער איהם צוגעשיקט א נייעם אומ־גליק. איינמאָל אין א שענעם פריהמאָרגען זענען אַלע זיינע בעקערס אויפגעשטאַנען, צונויפגענומען די קלומקעס און זענען אוועק. זיי וועלען מעהר ניט באַקען ביי איהם פאַר קיין געלט. סיידען ער וועט זיי העכערען דעם פרייז אויף א קערבעל א וואָך, און וועט זיי לאָזען אויף ביינאכט אהיים שלאָפען, און וועט זיי ניט שלאָגען מיט די הענט גלייך אין די צייהן אריין. ביי יונה דעם בעקער איז אזא טבע: באלד עפּים — גיט ער מיט די הענט אין די צייהן אריין. יונה איז געוואָרען אָנגעצונדען. ער איז שוין א בעל־הבית פון היבשע עטליכע יאָהר, האָט זיך איהם

נאָך ניט געטראָפּען, אַז אַ בעל־מלאָכה זאָל גאָר זאָגען אַ דעה, ווי אַזוי צו שלאָגען זיך! פון העכערען דעם פּרייז איז גאָר ניטאָ וואָס צו רעדען. ער קאָן קריגען צעהן אַנדערע אויף זייער אָרט. אַ טייערע מציאה ארבייטער! קאַרג מענטשען שטאַרבען פון הונגער? ער איז אַוועק זוכען בעקערס. ניטאָ קיין בעקערס. קיינער וויל ניט געהן. וואָס איז די מעשה? אַלע בעקערס האָבען זיך געמאַכט יד־אחת. זיי וועלען צו איהם ניט געהן, ביז ער וועט ניט צונעמען אַלע פריהעריגע בעקערס, און ביז ער וועט ניט מקיים זיין אַלע דריי זאַכען: 1) אַ קערבעל אַ וואָך. 2) ביי־נאַכט אַהיים שלאָפען. 3) ניט שלאָגען זיך מיט די הענט אין די צייהן... שען געוועזן אָנצוקוקען, ווי יונה האָט זיך געקאָכט, געפּינעט, געקלאָפּט מיט די הענט אין טיש און געשאָלטען זיך. אי, האָב איך געהאַט אַ נקמה! נאָר דאָס איז נאָך גאָרניט אַקעגען דעם, וואָס ס'איז געווען ווייטער.

ד.

אַ הייסער זומערטאָג. נאָר וואָס זענען אויפגעקומען דיניס מיט קאַווענעס (אַרבוזעס). דאָס איז די בעסטע צייט אין יאָהר. שפּעטער אַ ביסעל הויבען זיך אָן די ווייענדיגע טעג. גאָט זאָל מיך ניט שטראָפען פאַר די רעד — איך האָב פיינט די ווייענ־דיגע טעג. איך האָב בעסער ליעב, אַז ס'איז פריילין. און וואָס קאָן זיין פריילינער פון אַ פולען מאַרק מיט דיניס און מיט קאַ־ווענעס? אומעטום, וואו איהר טהוט זיך אַ קעהר, איז אָדער דיניס, אָדער קאַווענעס. די דיניס זענען געל און שמעקען ווי אתרוגים. די קאַווענעס זענען רויט (אינוועניג), ווי פייער, און קערלעך האָבען זיי שווארצע, און די זיסקייט זייערע איז ווי אַ גוטער האָניג. מיין מאַמע האַלט ניט פון קאַווענעס. זי זאָגט, אַז דיניס זענען שפּאָרעוודיגער. אַז זי קויפט, זאָגט זי, אַ דיני, האָט זי אויף צוויי טעג פאַר אונזביידען — אויף אָנבייסען,

אויף וואַרעמעס און אויף וועטשערע. און אַ קאַווענע, זאָגט זי, איז אַ נאַשערייַ: פּויזשעט נאָר אַן אַ פולען בויך מיט וואַסער. איך מיין, אַז זי האָט אַ טעות. איך זאָל זיין אַ קייסער, וואָלט איך אַ גאַנץ יאָהר געגעסען קאַווענע מיט ברויט. עס מאַכט ניט אויס, וואָס ס'איז דאָ אין זיי אַ סך קערלעך. אַ גוטע קאַווענע אַז מע טהוט אַ רעכטען טרייסעל, טהוען די קערלעך אַ פאַל־ אַרויס — און דעמאָלט עסט וויפיעל איהר ווילט אַליין! אַהאַ! זעהט נאָר, איך האָב מיך אַזוי פאַררעדט פון די קאַווענעס, אַז איך האָב פאַרגעסען פון וואָס איך האָב אָנגעהויבען. איך האַלט ביי מיין ברודער אליהו'ס שוועהר, יונה דעם בייגעלבעקער. ס'איז געקומען אויף איהם אַ רעכטע מפּלה. קיינער האָט זיך אויף אַזעלכעס ניט געריכט. שטעלט אייך פאָר, מיר זיצען מיט מיין מאַמען ביי'ם טיש און עסען וואַרעמעס: דיני מיט ברויט. עפּענט זיך די טהיר און עס קומט אַריין מיין ברודער אליהו מיט אַ חומש אין האַנט, דעם טאַטען'ס חומש. נאָך איהם שלעפּט זיך נאָך זיין ווייב ברכה. אין איין האַנט האַלט זי אַ פוטערנעס קאַלנער מיט ווייַדעלעך, אין דער אַנדערער האַנט — אַ פאַרעוועון „דורכשלאָג". איהר ווייסט ניט, וואָס הייסט אַ דורכשלאָג? אַזאַ כלי, וואָס מע זייעט־אָפּ אויף דעם די לאָקשען. מיין ברודער אליהו איז מוידט, ווי די וואַנט. מיין שוועגערין ברכה איז רויט, ווי אַ העליש פייער.

— שוויעגער, מיר זענען געקומען צו אייך. — זאָגט מיין שוועגערין ברכה.

— מאַמע, מיר זענען קוים אַרויס מיט'ן לעבען. — זאָגט מיין ברודער אליהו.

און ביידע זעצען זיך אַוועק וויינען, און די מאַמע העלפט זיי אונטער. וואָס האָט זיך געטראָפען? אָפּגעברענט געוואָרען? אַרויסגעטריבען? עס הויבט זיך גאָר ניט אָן! מיין ברודער אליהו'ס שוועהר, יונה דער בעקער, האָט זיך געשמעלט. אָנגע־

זעצט הייסט דאָס ביי אונז. זענען געקומען די בעלי־חובות און האָבען איהם אָפּגעשריבען פון קאָפּ ביז פיס. זיי האָבען צוגענומען ביי איהם ביז א פאָדעם. אַלץ וואָס אין שטוב, און אפילו די שטוב אַליין אויך, נאָך מיט וואָסערע בזיונות! מע האָט איהם געבעטען מחילה, ער זאָל אָפּרייניגען די שטוב. דאָס הייסט, מע האָט איהם ארויסגעוואָרפען, זאָגט ער, אויף דריי שפּענדלעך.

— וועה איז מיר! — זאָגט די מאמע און ברעכט די הענט.— וואו איז אהינגעקומען זיין געלט? ער איז דאָך געווען אזא נגיד!

ענטפערט איהר מיין ברודער אליהו, אז, ערשטענס, איז ער גאָר ניט געווען אזא נגיד. און צווייטענס... דאָ מישט זיך אריין מיין שווערין ברכה, אז איהר טאטע איז דוקא יאָ געווען א נגיד. חוץ זיין שאָדען אויף איהר געזאָגט געוואָרען האָטש האַלב. נאָר וואָס דען? איהר חתונה האָט איהם אָפּגעקאָסט איין אוצר! זי האָט ליעב רעדען פון איהר חתונה. אַלעמאָל, ווען זי קומט צו אונז, הערט איהר נאָר פון איהר חתונה. אזא חתונה, ווי איהר חתונה, איז ניט געווען, זאָגט זי, אויף דער גאַנצער וועלט. דאָס געבעקס וואָס אויף איהר חתונה, די געבראָטענס וואָס אויף איהר חתונה, די טאָרטען מיט די לעקאכער, מיט די שטרודלען, מיט די מלכות-ברויטלעך, מיט די איינגעמאכטסען וואָס אויף איהר חתונה!... דערווייל איז זי געבליבען ווי זי שטעהט און געהט, מיט א פוטערען קעלנערעל און מיט א פארעווען דורכשלאָג. דאָס נדן, וואָס איהר פאָטער האָט צוגעזאָגט, שמועסט מען ניט, אז ס'איז פארפאַלען. מיין ברודער אליהו האָט נאָך געהאַט רווחים: מע האָט איהם אָפּגעשריבען זיינע שבת'דיגע מלבושים, מיט'ן טלית, מיט'ן בעטגעוואַנט. דעם זייגער אויך. ער איז געבליבען ווי אויפ'ן וואַסער. מיין מאמע האָט איינגעלעגט די וועלט. סטייטש, אזא־נ־אומגליק! ווער האָט זיך געקאָנט ריכטען? איהר האָבען דאָך אַלע מקנא געווען אויפ'ן שידוך! אפּנים, לייט האָבען איהר א גוט אויג געגעבען, אָדער זי אַליין האָט איהם דעמאָלט מיט איהר מויל פארשאָלטען?... ווי אזוי די מעשה איז, איהר

האָט דאָס געטראָפּען, זאָגט זי, מעהר פון אַלעמען. אַ שמאַלץ־גרוב האָט זיך איהר פאַרגלוסט!

— די שמאַלץ רינט־אויס, די גרוב בלייבט איבער. זיי דערוויילל ביי מיר, מיין קינד, ביז גאָט וועט רחמנות האָבען...

אזוי זאָגט די מאַמע און טרעט־אָפּ דער שנור איהר בעט, דאָס איינציגע שטיקעל מעבעל, וואָס ביי אונז אין שטוב.

VII

מיין ברודער אליהו'ס געטראַנק

VII

מיין ברודער אליהו'ס געטראנק

א.

„פאר איין רובעל — הונדערט רובעל! הונדערט רובעל א מאנאט און מעהר קאן פארדיענען יעדער איינציגער, ווער עס וועט זיך באקענען מיט'ן אינהאלט פון אונזער בוך, וואס קאסט סך הכל איין רובעל מיט פארטא. לויפט, קויפט! סטאפט, חאפט — איהר וועט פארשפעטיגען!"

אט אזא מין זאך האט אויסגעלייענט ערגיץ אויף די בלעטער מיין ברודער אליהו באלד ווי ער איז אראפ פון קעסט. און אראפ פון קעסט איז מיין ברודער אליהו ניט דערפאר, ווייל עס איז איהם „אויסגעגאנגען די יאהרען". צוגעזאגט האט מען איהם, אייגענטליך, קעסט גאנצע דריי יאהר, און געהאלטען האט מען איהם אפילו נישט קיין דריי פערטעל יאהר. עס האט זיך מיט זיין רייכען שוועהר געטראפען איין אומגליק. יונה דער בעקער האט אנגעזעצט און איז געווארען פון א נגיד א קבצן. פון וואנען דער בראך איז געקומען — האב איך אייך שוין דערצעהלט. צוויי מאל איין זאך דערצעהל איך קיינמאל נישט, סיידען מע בעט מיך. איצטיגס מאל וועט זיך ניט העלפען קיין בעטען אויך, ווייל איך בין זעהר פארנומען. איך פארדיען געלט. איך טראג ארום א

געטראַנק, וואָס מיין ברודער אליהו מאַכט איהם אַליין מיט זיינע אייגענע הענט. ער האָט זיך אויסגעלערענט מאַכען דאָס פון אַ בוך, וואָס קאָסט סך הכל איין רובעל, און פאַרדיענען קאָן מען מיט דעם הונדערט רובעל אַ חודש און מעהר. מיין ברודער אליהו, וויבאַלד ער האָט נאָר איבערגעלייענט, אַז ס'איז דאָ אַזאַ בוך אויף דער וועלט, אַזוי האָט ער באַלד אַוועקגעשיקט אויף דער פּאָסט אַ קערבעל (דאָס לעצטע קערבעל) און האָט אָנגעזאָגט דער מאַמען אַ בשורה, זי זאָל ניט זאָרגען מעהר.

— מאַמע! דאַנקען גאָט, מיר זענען געהאָלפען. מיט פּרנסה זענען מיר שוין פאַרזאָרגט אָט אַזוי וויט (ער וויזט מיט דער האַנט אויפ'ן האַלז).

— וואָס איז דען? — פרעגט די מאַמע. — האָסט גע־קריגען אַ שטעלע?

— נאָך בעסער פון אַ שטעלע! — ענטפערט איהר מיין ברודער אליהו, און די אויגען ביי איהם לייכטען. אפּנים, פון גרויס שמחה. ער הייסט איהר ווארטען נאָך עטליכע טעג, ביז דאָס בוך וועט איהם אָנקומען.

— וואָסער בוך? — פרעגט איהם די מאַמע.

— ס'איז שוין איין מאָל אַ בוך! — זאָגט איהר מיין ברודער אליהו און פרעגט זי, אויב זי וועט זיין צופריעדען מיט הונדערט רובעל אַ חודש? לאַכט פון איהם די מאַמע און זאָגט איהם, אַז זי וואָלט געווען צופריעדען מיט הונדערט רובעל אַ יאָהר, אבי זיכערע. ענטפערט איהר דערויף מיין ברודער אליהו, אַז ביי איהר איז צו אַ קליינע השגה, און ער לאָזט זיך געהן אויף דער פּאָסט. אַלע טאָג געהט ער אויף דער פּאָסט און פרעגט זיך נאָך אויפ'ן בוך. שוין העכער אַ וואָך, אַז ער האָט אַוועקגעשיקט דאָס קערבעל, און קיין בוך איז נישטאָ! דערווייל דאַרף מען לעבען. „די נשמה אויסשפּייען קאָן מען ניט". אַזוי זאָגט די מאַמע. איך פאַרשטעה ניט, ווי אַזוי שפּייט מען דאָס אויס אַ נשמה?

ב.

שאַט, שוין דאָ אַ בוך! מיר האָבען דאָס נאָר אויסגעפּאַקט, האָט מיין ברודער אליהו זיך אַוועקגעזעצט לייענען דאָס בוך. וועה־וועה, וואָס ער האָט דאָרטען אויסגעלייענט! וויפיעל סגולות אויף צו מאַכען געלט דורך פאַרשיעדענע רעצעפּטען! אַ רעצעפּט אויף צו פאַרדיענען הונדערט רובעל אַ חודש דורך מאַכען די בעסטע טינטען. אַ רעצעפּט אויף צו פאַרדיענען הונדערט רובעל אַ חודש דורך מאַכען גוטע שוואַרצע שוהוואַכס. אַ רעצעפּט אויף צו פאַרדיענען הונדערט רובעל אַ חודש דורך אַרויסטרייבען מייז, טאַראַקאַנעס און אַנדערע מיאוסקייטען. אַ רעצעפּט אויף צו פאַרדיענען הונדערט רובעל אַ חודש און מעהר דורך מאַכען ליקערען, זיסע בראַנפּענס, לימאָנאַד, סאָדע־וואַסער, קוואַס און אַנדערע נאָך מעהר ביליגע געטראַנקען.

מיין ברודער אליהו האָט זיך אָפּגעשטעלט אויפ'ן לעצטען רעצעפּט. ערשטענס, ווייל דורך איהם קאָן מען פאַרדיענען נאָך מעהר פון הונדערט רובעל אַ חודש. אַזוי שטעהט דאָך בפירוש געשריבען אין בוך. צווייטענס, מע דאַרף זיך ניט פּאַטשקען מיט טינט און מיט שוהוואַכס און ניט האָבען צו טהון מיט מייז, טאַראַקאַנעס און אַנדערע מיאוסקייטען. די פראַגע איז נאָר, צו וואָסער אַ געטראַנק זאָל מען זיך נעמען? צו ליקערען און זיסע בראַנפּענס דאַרף מען האָבען רויטשילד'ס פאַרמעגען. צו לימאָ־נאַד און סאָדע־וואַסער דאַרף מען האָבען אַ מאַשינע אַזעלכע, עפּיס אַ מין שטיין, וואָס קאָסט מי יודע וויפיעל! בלייבט איבער נאָר איין זאַך: קוואַס! קוואַס איז אַזאַ מין געטראַנק, וואָס קאָסט וואָלוועל און עס געהט אַ סך. ובפרט נאָך אין אַזאַ הייסען זומער, ווי היינט. פון קוואַס, דאַרפט איהר וויסען, איז ביי אונז ברוך דער קוואַסניק געוואָרען אַ גביר. ער מאַכט „בוטעל־קוואַס“. זיין קוואַס האָט אַ שם אויף דער וועלט. ער שיסט פון די פלעשער, ווי פון אַ האַרמאַט. וואָס איז דער שכל, וואָס סע שיסט, ווייסט

קיינער ניט. דאָס איז ברוכ׳ס סוד. מע זאָגט, אז ער לעגט אריין אינעווייניג עפּיס אזעלכעס, וואָס שיסט. אנדערע זאָגן — אַ ראָזינקע. אנדערע זאָגן — האָפּען. קומט דער זומער, האָט ער ניט קיין הענט. אזוי פיעל לייזט ער געלט!

אונזער קוואס, וואָס מיין ברודער אליהו מאכט נאָכ׳ן רעצעפּט, איז ניט קיין בוטעל־קוואס און שיסט ניט. אונזער קוואס איז איין אנדער מין געטראַנק. ווי אזוי ער ווערד געמאַכט — קאָן איך אייך ניט זאָגען. מיין ברודער אליהו לאָזט קיינעם נישט צו, בשעת ער מאַכט איהם. אז ער גיסט וואסער — זעהען אלע. נאָר אז ער האלט אין רעכטען מאכען, פארשליסט ער זיך אין דער מאמע׳ס אלקיר. נישט איך, נישט די מאמע, נישט מיין שוועגערין ברכה — קיינער האָט ניט די זכיה צו זיין דערביי. נאָר אויב איהר זאָגט מיר צו, אז ס׳וועט זיין אַ סוד, קאָן איך אייך זאָגען, וואָס איז דעם געטראַנק געפינט זיך. איך וויים דאָך וואָס ער גרייט צו. דאָרטען געפינט זיך שאָלעכץ פון לימענע, שיטערער האָניג (מעלים), אַ זאַך וואָס מע רופט דאָס קרימעטאַר־טערום און וואָס איז זויערער פון עסיג, און דאָס איבעריגע — וואסער. וואסער איז דאָרטען דאָ מעהר פון אלסדינג. וואָס מעהר וואסער — מעהר קוואס. דאָס אלץ ווערד גוט אויסגעמישט מיט אַ פּראָסטען שטעקען, אזוי שטעהט געשריבען אין בוך, און דאָס געטראַנק איז פארטיג. נאָכדעם ווערד ער אריינגעגאָסען אין אַ גרויסען קרוג, און מע ווארפט אריין אהין אַ שטיק אייז. אייז איז דער עיקר! אָהן אייז טויג דאָס גאנצע געטראַנק אויף תשעה נייענציג כפרות. דאָס זאָג איך אייך ניט פונ׳ם בוך, נאָר איך האָב איינמאָל אליין פארזוכט אַ ביסעל קוואס אָהן אייז, האָב איך געמיינט, אז ס׳איז איין עק פון מיין לעבען!

ג.

געמאַכט דאָס ערשטע פעסעל קוואס, איז געבליבען, אז ארויס־טראָגען פאַרקויפען איהם אויף דער גאס זאָל איך. ווער דען, אז

ניט איך? מיין ברודער אליהו׳ן פּאַסט ניט. ער איז דאָך שוין א באַוויבטער. דער מאַמען — אודאי ניט. מיר וועלען גאָר ניט דערלאָזען, אז די מאַמע זאָל ארומגעהן מיט א קרוג איבער׳ן מאַרק און שרייען: „קוואַס! קוואַס! אידען, קוואַס!“ אלע האָבען גע׳פּסק׳ענט, אז דאָס דאַרף זיין מיין ארבייט. איך אליין האָב אויך אזוי געדענקט. איך האָב מיך מחיה געווען, אז איך האָב דערהערט דאָס נייעס. מיין ברודער אליהו האָט גענומען מיך לערנען, ווי אזוי איך זאָל טהון. דעם קרוג זאָל איך האַלטען אין איין האַנט אויף א שטריקעל, דאָס גלאָז אין דער אַנדערער האַנט, און בכדי דער עולם זאָל זיך אָפּשטעלען, זאָל איך זינגען הויך, און מיט א ניגון, אָט אזוי:

אידען, א געטראַנק!
א קאָפּיקע א גלאָז!
קאַלט און זיס —
א דערקוויקעניש!...

א קול, האָב איך אייך שוין לאַנג געזאָגט, אז איך האָב א שענס. א סאָפּראַנאָ־שטימע, בירושה פון מיין טאַטען, עליו השלום. איך האָב גענעבען א זינג־ארויס אויף א קול און האָב איבערגע־דרעהט דעם פּסוק מיט די פיס ארויף:

זיסער קוואַס א גלאָז!
א קאָפּיקע א איד!
א קוויק און א קאַלט —
א דערטרינקעניש!...

איך וויים ניט: צי מיין געזאַנג איז אזוי געפעלען געוואָרען? צי דאָס געטראַנק איז טאַקי געווען אזוי גוט? צי אפשר ווייל דער טאָג איז געווען זעהר א הייסער? איך האָב דעם ערשטען קרוג אויספאַרקויפט אין איין האַלבע שעה און בין געקומען אהיים מיט כמעט פינף גילדען פּדיון. מיין ברודער אליהו האָט אָפּ־געגעבען דאָס געלט דער מאַמען, און מיר האָט ער באַלד אָנגע־גאָסען א פרישען קרוג. ער האָט געזאָגט, אז אויב איך וועל מיך

קאָנען אויסדרעהען אַזוי פינף־זעכס מאָל דורכ'ן טאָג, וועלען מיר האָבען פאַרדיענט פונקט הונדערט רובעל אַ חודש. איצט רעכענט, זייט מוחל, אראָפּ די פיער טעג שבת, וואָס אין חודש, וועט איהר שוין אַליין ווּיסען, וויפיעל דאָס געטראַנק קאָסט אונז און וואָס פאַר אַ פּראָצענט מיר פאַרדיענען ביי איהם? דאָס געטראַנק קאָסט אונז זעהר ווּאָלוועל. מע קאָן זאָגען, כמעט גאָרניט. דאָס גאַנצע געלט געהט־אַוועק אויפ'ן אייז. דעריבער דאַרף מען זעהען, וואָס גיכער אויספּאַרקויפען דעם קרוג מיט'ן געטראַנק, בכדי דאָס שטיקעל אייז זאָל צוניץ קומען אויפ'ן צווייטען קרוג, און אויפ'ן דריטען קרוג, און אַזוי ווייטער. דעריבער דאַרף מען מיט'ן געטראַנק געהן גיך, טאַקי לויפען. נאָך מיר לויפען־נאָך יונגלעך, שקצים, אַ גאַנצע טיטשקע. זיי קרימען מיך איבער, ווי איך זינג. איך הער זיי אָבער מיט'ן קאָטער. איך זעה וואָס גיכער אויסברענגען דעם קרוג און לויפען אהיים נעמען נאָך אַ קרוג. וויפיעל איך האָב געמאַכט דעם ערשטען טאָג — ווייס איך אַליין ניט. איך ווייס נאָר, אַז מיין ברודער אליהו מיט מיין שווּעגערין ברכה מיט מיין מאַמען האָבען מיך שטאַרק געלויבט. וועטשערע האָט מען מיר געגעבען אַ שטיק דיני מיט אַ שטיק קאַווענע מיט צוויי פלוימען אינגערשע. פון קוואָס שמועסט מען ניט. קוואָס טרינקען מיר אַלע אַזוי ווי וואַסער. פאַר'ן שלאָף בעט מיר אוים די מאַמע אויף דער ערד און פרעגט מיך, צי עס טהוען מיר ניט וועה חלילה די פיס. מיין ברודער אליהו לאַכט פון איהר. ער זאָגט אויף מיר, אַז איך בין אַזאַ יונגעל, וואָס מיר טהוט קיינמאָל ניט וועה קיין זאַך.

— געוויס! — זאָג איך. — אַ סימן, ואויב איהר ווילט, געה איך באַלד מיט אַ קרוג אין מיטען האַלבע נאַכט.

אַלע דריי צעלאַכען זיך פון מיין בריה'שאַפט. נאָר אויף דער מאַמע'ס אויגען זעה איך טרערען. נו, דאָס איז דאָך איין אַלטער כלל — אַ מאַמע דאַרף וויינען! איך וואָלט וועלען ווּיסען: אַלע מאַמעס וויינען אַזוי שטענדיג, ווי מיין מאַמע?

ד.

עס געהט אונז, קיין עין־הרע, דורך טיר און דורך טויער. איין טאָג איז הייסער פונ׳ם אַנדערן. עס ברענט! מענטשען געהען־אויס פאַר היץ, קינדער פאַלען אַזוי ווי פליעגען. ווען ניט דאָס גלעזעל קוואַס, וואָלט מען פאַרברענט געוואָרען. איך קעהר מיך אום מיט׳ן קרוג, בלא גוזמא, צעהן מאָל אַ טאָג! מיין ברודער אליהו קוקט אַריין אין פאַס אַריין מיט איין אויג און זאָגט, אַז עס טאָגט שוין. פאַלט ער אויף איין עצה און גיסט־צו נאָך אַ פּאָר עמער וואַסער. אויף דער עצה בין איך געפאַלען נאָך פריהער פון איהם. איך מוז מיך מודה זיין פאַר אייך, אַז איך האָב אָפּגעטאָן אַ שפּיצעל שוין עטליכע מאָל. כמעט אַלע טאָג חאַפּ איך מיך אַריין צו אונזער שכנה פעסי און געב איהר פאַרזוכען אַ גלעזעל פון אונזער אייגענעם געטראַנק. איהר מאַן, משה דעם איינבינדער, געב איך צוויי גלעזלעך. ער איז אַ גוטער מענטש. די קינדער אַלע געב איך אויך צו גלעזלעך קוואַס. לאָזען זיי אויך וויסען, וואָס פאַר אַ געטראַנק מיר קאָנען מאַכען. דעם בלינדען פעטער געב איך אויך אַ גלעזעל קוואַס אויף צו פאַרזוכען. אַ רחמנות, ער איז נעבאַך אַ קאַליקע. אַלע מיינע באַקאַנטע געב איך קוואַס. אומזיסט, אָהן אַ קאָפּיקע געלט. און בכדי ס׳זאָל ניט זיין קיין שאָדען, דערגיס איך דעם קרוג מיט וואַסער. אויף איטליכס גלעזעל קוואַס, וואָס איך געב־אַוועק אומזיסט, דערגיס איך צוויי גלעזער וואַסער. דאָס אייגענע טהוט מען אין דער היים אויך. למשל, מיין ברודער אליהו טרינקט־אויס אַ גלעזעל קוואַס, דערגיסט ער באַלד מיט וואַסער. ער איז גערעכט. ס׳איז איין עבירה אַ קאָפּיקע. מיין שוועגערין ברכה טרינקט־אויס אַ פּאָר גלעזלעך קוואַס (זי האָט ליעב מיין ברודער אליהו׳ס קוואַס — סכנות!), דערגיסט זי באַלד מיט וואַסער. די מאַמע פאַרזוכט אַמאָל אַ גלעזעל קוואַס (זי דאַרף מען בעטען. אַליין וועט זי ניט נעמען!), דערגיסט מען באַלד מיט וואַסער.

הכלל, עס געהט ניט חסר קיין טראָפּען, און מיר מאַכען, קיין עין־הרע, פיין געלט. די מאַמע האָט זיך ארומגעצאָהלט מיט אַ סך חובות. אויסגעלייזט אַ פּאָר נויטיגע משכונות, דאָס בעט־געוואַנט. אין שטוב האָט זיך באַוויזען אַ טישעל, אַ בענקעל. אויף שבת האָבען מיר פיש און פלייש און ווייסע קוילעטשען. מיר האָט מען צוגעזאָגט, אם ירצה השם, אויף ימים־טובים אַ פּאָר שטיוועלעך נייע. מיר דאַכט, אַז קיינעם איז ניט אַזוי גוט, ווי מיר!

ה.

געהט זייט אַ נביא און טרעפט, אַז ס'וועט זיך טרעפען אַזאַ מין אומגליק, און אונזער געטראַנק וועט ווערען פּסול, חאָטש נעמט גיסט איהם ארויס אין פּאָמעניצע! נאָך אַ גליק, וואָס מע האָט מיך ניט פארנומען אין פּאָליציע. הערט אַ מעשה! איינ־מאָל האָב איך פארבלאָנזעט מיט'ן קרוג קוואַס צו אונזער שכנה פּעסי. דער גאַנצער עולם האָט גענומען צו גלעזלעך קוואַס, און איך אליין אויך מיט זיי. אויסגערעכענט, אַז עס פעהלט מיר אַ גלעזלעך צוועלף־דרייצעהן געטראַנק, האָב איך מיך ארייגעהאַפּט אין הויז, דאָרטען וואו דאָס וואַסער שטעהט ביי זיי. אָנשטאָט דער דייזשע מיט וואַסער האָב איך, אפּנים, געטראָפען צו דער באַלייע, וואו מע וואַשט גרעט, און ארייגעפּליאַסקעט אַ פופצעהן־צוואַנציג גלעזער צו מיר אין קרוג אריין, און בין אַוועק אין גאַס אריין מיט אַ נייעם ניגון, וואָס איך אליין האָב צוגעטראַכט:

> אידען, אַ געטראַנק!
> טעם גן־עדן!
> אַזאַ יאָהר אויף מיר,
> אויף אייך און אויף אונז ביידען!

שטעלט מיך אָפּ אַ איד, באַצאָהלט מיר אַ קאָפּיקע און ער הייסט זיך אָנגיסען אַ גלעזעל קוואַס. ער טרינקט־אויס דאָס גאַנצע גלאָז און פארקרימט זיך.

— יונגעלע! וואָס איז דאָס ביי דיר פאַר אַ געטראַנק?

איך הער איהם אין טראַק. עס שטעהען נאָך צוויי אידען און ווארטען, איך זאָל זיי שוין אָנגיסען. איינער זופּט־אָפּ אַ האַלבע גלאָז, דער אַנדערער אַ דריטעל. זיי באַצאָהלען, שפּייען־אויס און געהען אַוועק. נאָך איינער טראָגט צו דאָס גלאָז צו די ליפּען. ער פאַרזוכט און זאָגט, אַז סע שמעקט מיט זייף און ס'איז, דאַכט זיך, געזאַלצען. נאָך איינער טהוט אַ קוק אויפ'ן גלאָז און גיט מיר אָפּ צוריק מיט די ווערטער:

— וואָס איז דאָס ביי דיר?

— אַזאַ געטראַנק. — זאָג איך.

— אַ געטראַנק? — מאַכט ער צו מיר. — אַ געשטאַנק, נישט קיין געטראַנק!

איינער געהט־צו, פאַרזוכט און טהוט אַ פּאַליאַסקע־אויס דאָס גלאָז גלייך מיר אין פּנים אריין. און אַ מינוט אַרום שטעהען אַרום מיר אַ גאַנץ רעדעל מיט אידען, ווייבער און קינדער. אַלע רעדען, מאַכען מיט די הענט, קאָכען זיך. דערזעהט אַ יון, אַז מע קלייבט זיך, געהט ער צו און פרעגט, וואָס איז דאָ? דערצעהלט מען איהם. געהט ער און קוקט אריין צו מיר אין קרוג אריין און הייסט זיך געבען פאַרזוכען. גיס איך איהם אָן אַ גלעזעל מיט קוואַס. דער יון טהוט אַ טרונק־אָפּ און שפּייט־אויס און ווערד מלא רציחה.

— וואו האָסט דו גענומען אַזעלכע פּאַמאַיעס? — פרעגט ער מיך.

— דאָס איז פון אַ בוך, זאָג איך איהם, מיין ברודער'ס מלאכה. מיין ברודער אַליין מאַכט דאָס.

— ווער איז דיין ברודער? — פרעגט ער מיך.

— מיין ברודער אליהו. — זאָג איך איהם.

— וואָסער אליהו? — פרעגט ער מיך.

— דבר נישט, דו נארישער יאַלד, אויף דיין אַחי! — זאָגען צו מיר עטליכע אידען אַלע מיט אַ מאָל. עס ווערד אַ טומעל, אַ

רעש, א מהומה. אלע מינוט קומען־צו נייע מענטשען. דער יון האלט מיך פאר א האנט און וויל אונז אפפיהרען (מיך מיט'ן געטראנק) גלייך אין פאליציע אריין. דער טומעל ווערד נאך גרעסער: „א יתום! נעבאך, א יתום!“ — הער איך פון אלע זייטען. דאס הארץ זאגט מיר, אז איך האלט שמאל. איך קוק אויפ'ן עולם, וואס ארום מיר: „אידען, האט רחמנות!“... מע וויל אריינרוקען דעם יון א מטבע. דער יון נעמט ניט. רופט זיך אן צו מיר איינער, איין אלטער איד מיט גנבה'שע אויגען, פארשטעלט, אויף לשון־קודש:

— מאטעל! רייס ארויס דעם יד פונ'ם יון און הויב אויף די רגלים און מאך פליטה!

איך טהו זיך א רייס־אויס, נעם די פיס אויף די פלייצעס און מארש אהיים! ניט טוידט, ניט לעבעדיג, פאל איך אריין אין שטוב אריין.

— וואו איז דער קרוג? — פרעגט מיך מיין ברודער אליהו.

— אין פאליציע! — ענטפער איך איהם און פאל־צו צו דער מאמען מיט א געוויין.

VIII

מיר פאַרפלייצען די וועלט מיט טינט

VIII

מיר פאַרפלייצען די וועלט מיט טינט

א.

אוי, בין איך געווען אַ נאַר! דערפאַר, וואָס איך האָב פאַר־קויפט ניט אַזאַ גוטען קוואַס, האָב איך געמיינט, אַז מע וועט מיך קעפּען! צום סוף — גאָרנישט. אומזיסט איבערגעשראָקען. יענ־טע מעג פאַרקויפען חלב פאַר געגענזענשמאַלץ? און גדליה דער קצב האָט ניט געהאָדעוועט די שטאָדט אַ קיילעכיג יאָהר מיט טרפה פלייש? אַזוי האָט אונזער שכנה פעסי אויסגערעדט מיין מאַמע דאָס הארץ. איין אַקציע מיט מיין מאַמען! אַלסדינג נעמט זי זיך צום הארצען. דערפאַר האָב איך ליעב מיין ברודער אליהו. מיין ברודער אליהו פאַלט ניט אַראָפּ ביי זיך דערמיט, וואָס מיר האָבען זיך אָפּגעבריהט אויף׳ן קוואָס. אבי ער האָט דעם בוך, איז איהם גוט. ער האָט געקויפט אַ בוך פאַר אַ רובעל. דאָס בוך הייסט „פאַר אַ רובעל הונדערט!״ ער זיצט און לערענט איהם אויף אויסענוועניג. דאָרטען זענען דאָ אָהן אַ שיעור רעצעפּטען, ווי אַזוי מע מאַכט געלט. ער קען שוין כמעט אַלע רעצעפּטען. ער ווייסט שוין, ווי אַזוי מע מאַכט טינט, ווי אַזוי מע מאַכט שוה־וואַכס, ווי אַזוי מע טרייבט־אַרויס מייז און טאַראַקאַנעס און אַנ־

דערע מיאוסקייטען. ער רעבענט, קודם־כל, זיך נעמען צו טינט. טינט, זאָגט ער, איז אַ גוטער אַרטיקעל. אַלע לערנען זיך שרייבען. ער איז אַ בעלן געווען פרעגען ביי יודעל דעם שרייבער, וויפיעל געהט אַוועק ביי איהם טינט? זאָגט ער: אַ פּאַרמעגען! יודעל דער שרייבער האָט אפשר זעכציג מיידלעך, וואָס ער לעהרענט זיי שרייבען. יונגלעך לערנען ניט ביי איהם. מע האָט פאַר איהם מורא. ער שלאָגט זיך. ער שלאָגט מיט אַ ווירע איבער די הענט. מיידלעך קאָן מען ניט שלאָגען. שמייסען אודאי ניט. עס טהוט מיר באַנג, וואָס איך בין ניט געבוירען געוואָרען בעסער אַ מיידעל. ערשטענס, וואָלט איך פאַרשפּאָרט דאַוונען יעדען טאָג. ס׳איז מיר נמאס געוואָרען. אַלע טאָג איין זאַך. היינט וואָלט איך נישט געוואוסט פון קיין תלמוד־תורה. אַ האַלבען טאָג געה איך אין תלמוד־תורה. לערנען לערען איך אויפ׳ן שפּיץ מעסער, נאָר פּעטש האָב איך אָהן אַ שיעור. איהר מיינט, פון׳ם רבין? דווקא פון דער רביצין. איהר עסק, וואָס איך האָדעווע די קאַץ! איהר זאָלט אָנקוקען ביי איהר אַ קאַץ — אַ גאָט׳ס רחמנות! תמיד איז זי הונגעריג. ניאַווקען ניאַווקעט זי שטילערהייד, מיט אַ געוויין, ווי להבדיל אַ מענטש. עס רייסט־אויס אַ שטיק הארץ! ביי זיי איז אָבער ניטאָ קיין קאָפּ רחמנות. וואָס האָבען זיי צו איהר? לאָז זי צוגעהן צו עמיצען אַ שמעק טהון — טהוט מען אויף איהר אַ געשריי: אַ טפרוסס! פליהט זי אַוועק וואו דער שוואַרצער פעפער וואַכסט. קיין קאָפּ לאָזט מען איהר ניט אויפהויבען. אנומעלטען איז זי גאָר פאַרפאַלען געוואָרען אויף עטליכע טעג. איך האָב געמיינט, אַז זי איז חלילה גע׳פגר׳ט. צום סוף האָט זי זיך געקעצעלט... איך קעהר מיך אום צו מיין ברודער אליהו׳ס טינט.

ב.

מיין ברודער אליהו זאָגט, אַז די וועלט איז געוואָרען גאָר נישט דאָס, וואָס אמאָל. אמאָל, אַז מע פלעגט וועלען מאַכען

טינט, האָט מען, זאָגט ער, באַדאַרפֿט קויפֿן גאַליש־עפּעלעך, די גאַליש־עפּעלעך צעקלאַפּן, נאָכדעם קאָכן זיי אויפֿ'ן פֿייער, ווייס איך וויפֿיעל, נאָכדעם אַריינוואַרפֿן קופּערוואַסער; און בכדי די טינט זאָל גלאַנצן, האָט מען נאָך געמוזט צוגעבן אַ שטיקל צוקער — אַ גאַנצער טאַרעראַם! היינט, זאָגט ער, איז אַזאַ חיות! איך קויף מיר, זאָגט ער, אין דער אַפּטייק אַ „פּראָשעק" אַזעלכען מיט אַ פלעשעל „גליצערינע", מיש דאָס אויס מיט וואַסער, אַ זיד אויפֿ'ן פֿייער — און פֿאַרטיג טינט. אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. ער איז אַוועק אין דער אַפּטייק און האָט געבראַכט אַ גוזמא „פּראָשקעס", און „גליצערינע" אַ גאַנצע פלאַש. נאָכדעם האָט ער זיך פֿאַרשפּאַרט אין אַלקיר און האָט עפּיס געטהאָן. וואָס — ווייס איך ניט. ס'אַ סוד. אַלסדינג איז ביי איהם אַ סוד. אַז ער דאַרף זאָגען דער מאַמען, למשל, זי זאָל איהם געבען דאָס אויבערשטע פֿונ'ם שטויסעל, רופֿט ער זי אָפּ אויף אַ זייט און זאָגט איהר שטילערהייד: „מאַמע! דאָס אויבערשטע פֿונ'ם שטויסעל". די „פּראָשקעס" מיט דער „גליצערינע" האָט ער אויסגעמישט אין אַ גאַנץ גרויסען טאָפּ (אַ נייעם טאָפּ געקויפֿט). דעם טאָפּ מיט'ן געמישעכץ האָט ער פֿאַרדוקט אין אויוועץ און האָט געבעטען די מאַמע שטילערהייד, זי זאָל פֿאַרקייטלען די טיר. מיר אַלע האָבען געמיינט, מי יודע וואָס. די מאַמע האָט אַלע מינוט געחאַפּט אַ קוק צום אויוועץ. אפּנים, זי האָט מורא געהאַט, דער אויוועץ זאָל ניט צעפּאַלען ווערען אויף שטיקלעך. נאָכדעם האָט מען אַריינגעקאַטשעט אין שטוב אַריין דאָס פעסעל פֿון קוואַס. נאָכדעם האָט מען פּאַוואָלינקע אַרויסגענומען דעם טאָפּ פֿונ'ם אויוועץ און מע האָט פּאַוואָלינקע אַריינגעגאָסען דאָס געמישעכץ אין פעסעל אַריין. נאָכדעם האָט מען אָנגעהויבען גיסען אין פּעסעל אַריין וואַסער. אַז דאָס פעסעל איז געוואָרען אָנגעפֿילט העכער האַלב, האָט מיין ברודער אליהו אַ זאָג געטהאָן: „גענוג!" און האָט זיך גענומען צום בוך וואָס „פּאַר אַ רובעל — הונדערט". געקוקט און געהייסען שטילערהייד זיך ברענגען אַ פּרישע פּען מיט

— װײסען בױגען פּאַפּיער. „װאָס מע שרײבט פּראָשעניעס" — האָט ער אַ זאָג געטהאָן שטילערהײד דער מאַמען אױפ'ן אױהער. אײנגעטונקען די פּען אין פאַס און געגעבען אַ שרײב עפּיס אױפ'ן װײסען בױגען פּאַפּיער מיט אַ דרײדעל און מיט אַ צוק. דאָס אָנ־געשריבענע האָט ער צוגעטראָגען פריהער צו דער מאַמען, נאָכדעם צו מײן שװעגערין ברכה. די בײדע האָבען געגעבען אַ קוק־אַרײן און אַ זאָג צו איהם:

— סע שרײבט!

באַלד נאָכדעם האָט מען זיך גענומען װידער צו דער פריהע־ריגער אַרבײט. אָנגעגאָסען נאָך אַ פּאָר עמער װאַסער, האָט מײן ברודער אליהו אױפגעהױבען די האַנט: „גענוג!" װידער אַ מאָל אײנגעטונקען די פּען אין פאַס, װידער אַ מאָל געגעבען אַ שרײב־אַרײן אין װײסען פּאַפּיער אַרײן און װידער אַ מאָל צוגעטראָגען דאָס אָנגעשריבענע פריהער צו דער מאַמען און נאָכדעם צו מײן שװעגערין ברכה. די בײדע האָבען װידער געגעבען אַ קוק־אַרײן אין פּאַפּיער אַרײן און אַ זאָג:

— סע שרײבט!

אָט אַזױ עטליכע מאָל, ביז דאָס פאַס איז געװאָרען פול, װי אײן אױג. עס איז שױן ניט געװען װאוהין צו גיסען װאַסער. דעמאָלט האָט מײן ברודער אליהו געגעבען אַ הױב־אױף די האַנט: „גענוג!" — און מיר אַלע פיער האָבען זיך געזעצט עסען.

ג.

נאָכ'ן עסען האָבען מיר זיך גענומען צום צעגיסען די טינט אין פלעשער. פלעשער האָט מײן ברודער אליהו צונױפגעבראַכט פון דער גאַנצער װעלט. אַלערלײ פלעשער און פלעשלעך. גרױסע און קלײנע. פלעשער פון ביער, פלעשער פון װײן, פלעשער פון קװאַס, פלעשער פון בראָנפען. און גלאַט פלעשער. אױך פּראָב־קעס האָט ער אײנגעהאַנדעלט אַלטע, ס'זאָל קאָסטען װעלװעלער,

און א „לייקע" האט ער געקויפט א נייע, און א קווערטעל א בלע־כענס, אויף צו גיסען די טינט פון פאס אין די פלעשער. דא האט ער ווידער איינגערוימט דער מאמען א סוד, זי זאל פארקייטלען די טהיר. נאכדעם האט מען זיך אלע פיער גענומען צו דער ארבייט. די ארבייט איז געוועזן איינגעטיילט דוקא גוט. מיין שוועגערין ברכה האט די פלעשער דורכגעשווענקען און איבער־געגעבען צו דער מאמען. די מאמע האט אריינגעקוקט אין יעדער פלאש און איבערגעגעבען צו מיר אין די הענט אריין. איך האב נאר באדארפט אריינשטעקען אין פלאש אריין די „לייקע" און צוהאלטען מיט איין האנט די לייקע, מיט דער אנדערער די פלאש. און מיין ברודער אליהו האט געהאט איין ארבייט: אננעמען מיט'ן קווערטעל פון פאס און גיסען צו מיר איבער דער „לייקע". איין ארבייט איז דאס זעהר א וואוילע, א פרייליכע. איין חסרון נאר: ס'איז טינט — עס פלעקט די פינגער, די הענט, די נאז, דאס גאנצע פנים. מירביידע, איך און מיין ברודער אליהו, האבען זיך געמאכט שווארץ ווי די שדים. דאס ערשטע מאל זעה איך, מיין מאמע זאל לאכען. פון מיין שוועגערין ברכה שמועסט מען ניט: יענע איז שיער צעזעצט געווארען פאר געלעכטער. מיין ברודער אליהו האט פיינט, אז מע לאכט פון איהם, בייזערט ער זיך אויף מיין שוועגערין ברכה, און פרעגט זי, וואס זי לאכט. לאכט זי נאך שטארקער. ווערד ער נאך מעהר אין כעס, לאכט זי נאך מעהר. אלע מינוט חאפט זי אן א ספאזמע. ממש זי נעמט איין א מיתה משונה! ביז די מאמע הויבט זיך אן בעטען, עס זאל האבען א סוף, און אונז זאגט זי, מיר זאלען זיך איינוואשען. מיין ברודער אליהו האט אבער קיין צייט ניט. איהם קריכט ניט אין קאפ וואשען זיך. איהם ליגט דער קאפ אין פלעשער. אויסגע־גאנגען אלע פלעשער. ניטא קיין פלעשער! וואו קריגט מען נאך פלעשער? ער רופט־אפ מיין שוועגערין ברכה אויף א זייט, גיט איהר געלט און רוימט איהר איין א סוד, זי זאל געהן נאך פלעשער. הערט זי איהם אויס, טהוט איהם א קוק אין פנים אריין און שיסט

אוים א געלעכטער. ווערד ער אין כעס און רופט אוועק די מאמע אויפ'ן זעלבען סוד. די מאמע געהט אוועק קויפען פלעשער, און מיר נעמען זיך גיסען וואסער אין פאס אריין. פארשטעהט זיך, נים מיט א מאָל — ביסלעכווייז. נאָך יעדען עמער וואסער טהוט ער א הויב־אויף די האנט און א זאָג צו זיך אליין: „גענוג!" נאָכדעם טהוט ער א טונק־איין די פען אין פאס און א שרייב־אריין אין ווייסען פאפיער אריין און א זאָג צו זיך אליין:

— סע שרייבט!

און אזוי עטליכע מאָל, ביז די מאמע קומט צו געהן מיט א נייעם טראנספארט פלעשער. מיר נעמען זיך ווידער צו דער פריהעריגער ארבייט: גיסען טינט פון פאס אין פלאש. ביז מיר בלייבען ווידער אָהן פלעשער.

— ביז וואנען איז דער שיעור? — טהוט א זאָג מיין שוועגערין ברכה.

— קיין עין־הרע ניט! — מאכט די מאמע, און מיין ברודער אליהו טהוט אויף ברכה'ן א בייזען קוק, ווי איינער רעדט:

— ביזט מיר טאקי א ווייב, נאָר א בהמה ביזט דו, זאָל זיך נאָט דערבארעמען!

ד.

וויפיעל טינט מיר האָבען — קאָן איך אייך ניט זאָגען. איך האָב מורא, אויב ניט טויזענד פלעשער! נאָר וואָס קומט ארויס — ס'איז ניטאָ זיי וואו אהינצוטהון. מיין ברודער אליהו איז געווען שוין אומעטום. פארקויפען לאחדים, פלעשלעכווייז — איז נישט קיין פלאָן. אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו צו אונזער שכנה'ס מאן, משה דעם איינבינדער. אז ער איז אריינגעקומען צו אונז און דערזעהען, קיין עין־הרע, אזוי פיעל פלעשער, האָט ער זיך דער־שראָקען און זיך געגעבען אזש א וואָרף צוריק. דערזעהט מיין

ברודער אליהו, און עס קומט פאר צווישען די צוויי א מאדנער שמועס. איך געב אייך איבער דא דעם שמועס ווארט ביי ווארט:

א ל י ה ו: וואס האט איהר זיך אזוי דערשראקען?

א י י נ ב י נ ד ע ר: וואס איז ביי דיר אין די פלעשער?

א ל י ה ו: וואס זאל זיין? ווייןǃ

א י י נ ב י נ ד ע ר: וואסער וויין? ס'דאך טינטǃ

א ל י ה ו: היינט וואס זשע פרעגט איהר?

א י י נ ב י נ ד ע ר: וואס וועסטו דו טהון מיט אזוי פיעל טינט?

א ל י ה ו: טרינקען.

א י י נ ב י נ ד ע ר: ניין, איך מיין אהן קאטאוועס. וועסט פארקויפען לאחדים אויך?

א ל י ה ו: וואס בין איך, א משוגענער? אז פארקויפען, וועל איך פארקויפען צעהן פלעשער, צוואנציג פלעשער, פופציג פלעשער. דאס וועלד אנגערופען „הורט". איהר ווייסט, וואס הייסט „חורט"?

א י י נ ב י נ ד ע ר: איך וויים, וואס הייסט חורט. וועמען וועסט דו פארקויפען?

א ל י ה ו: וועמען? דעם רבǃ

און מיין ברודער אליהו געהט־אוועק צו די קרעמער. געקומען צו איינעם, א גרויסען הורטאווניק, הייסט ער זיך ברענגען א פלע־שעל. ער וויל עס אנקוקען. דעם אנדערען האט ער געבראכט א פלאש טינט, וויל ער ניט נעמען אין די הענט אריין, ווייל ס'איז אהן א קוויטעל. אויפ'ן פלעשעל דארף זיין, זאגט ער, א שען קוויטעל מיט א צאצקע. זאגט איהם מיין ברודער אליהו: „איך מאך ניט קיין צאצקעס, איך מאך טינט". ענטפערט ער איהם: „מאכט געזונטערהייד". האט ער זיך א ווארף געטהאן צו יודעל דעם שרייבער. האט איהם יודעל דער שרייבער געזאגט עפּיס זעהר א מיאוס ווארט. ער האט שוין, זאגט ער, זיך אנגעקויפט מיט טינט אויף א גאנצען זומער. פרעגט איהם מיין ברודער אליהו: „וויפיעל פלעשער טינט האט איהר דאס איינגעהאנדעלט?"

זאָגט איהם יודעל דער שרייבער: „פלעשער? איך האָב געקויפט א פלאַש טינט, וועל איך האָבען און האָבען, ביז ס'וועט אויסגעהן, וועל איך קויפען נאָך א פלאַש"... אָט האָסט דו דיר א געשעפט! א שרייבערוק קאָן! פריהער האָט ער געזאָגט, אז אויף טינט געהט ביי איהם אוועק א פאַרמעגען; איצט קויפט ער א פלאַש טינט, וועט ער האָבען און האָבען!... מיין ברודער אליהו איז געבאָך אויס מענטש. ער ווייסט ניט, וואָס זאָל ער טהון מיט אזוי פיעל טינט? פריהער האָט ער געזאָגט, אז לאחדים פאַרקויפט ער ניט קיין טינט, נאָר הורט. איצט איז ער בעסער געוואָרען. ער וועט שוין אָנהויבען, זאָגט ער, פאַרקויפען לאחדים. איך וואָלט שוין א בעלן זיין וויסען, וואָס הייסט „לאחדים"?

אָט וואָס „לאחדים" הייסט. איהר מעגט דאָס האָרכען.

ה.

מיין ברודער אליהו האָט געבראַכט צו טראָגען א גרויסען בויגען פאַפיער. ער האָט זיך אוועקגעזעצט און אָנגעשריבען מיט גרויסע סדור־אותיות:

דאָ פאַרקויפט מען טינט הורט
און ל א ח ד י ם גוט און ו ו אָ ל ו ו ע ל.

די צוויי ווערטער „לאחדים" און „וואָלוועל" זענען געווען אזוי גרויס, אז זיי האָבען פאַרנומען כמעט דעם גאַנצען בויגען. אז דאָס אָנגעשריבענע האָט זיך אויסגעטריקענט, האָט ער דאָס פאַפיער אויסגעהאַנגען ביי אונז אויף דער טהיר פון יענער זייט. א סך מענטשען זענען דורכגעגאַנגען און האָבען זיך אָפּגעשטעלט קוקען. איך האָב עס געזעהען דורכ'ן פענסטער. מיין ברודער אליהו קוקט אויך אין פענסטער אריין און ברעכט די פינגער. א סימן, אז ער איז צעטראָגען. ער מאַכט צו מיר:

— ווייסט דו וואָס? געה אומיסטנע, שטעל זיך אוועק ביי דער טיר און הער זיך צו, וואָס זאָגט מען?

מיך דאַרף מען לאַנג ניט בעטען. איך שטעל מיך אוועק ביי דער טיר און הער זיך צו, וואָס זאָגט מען: ווער עס שטעלט זיך אָפּ און וואָס מע רעדט. אָפּגעשטאַנען אַקעגען אַ האַלבע שעה, קום איך אַריין צוריק אין שטוב. מיין ברודער אליהו גענהט־צו צו מיר און פרעגט מיך שטיל:

— נו?

— וואָס נו?

— וואָס האָבען זיי געזאָגט?

— ווער?

— די מענטשען, וואָס זענען געגאַנגען פאַרביי.

— זיי האָבען געזאָגט, אז ס'איז שען אָנגעשריבען.

— און מעהר גאָרנישט?

— מעהר גאָרנישט.

מיין ברודער אליהו זיפצט. וואָס זיפצט ער? די מאַמע פרעגט איהם אויך דאָס זעלבע.

— וואָס זיפצסט דו, נאַרעלע? וואַרט אויס אַ קאַפּ. אין איין טאָג, ווילסט דו, זאָל אויספאַרקויפט ווערען די גאַנצע סחורה?

— האָטש אַ פּעטשאַטעק!... — זאָגט איהר מיין ברודער אליהו מיט טרערען אין האַלז.

— ביזט אַ גרויסער נאַר, זאָג איך דיר. וואַרט אויס, מיין קינד, דו וועסט, אם ירצה השם, האָבען אַ פּעטשאַטעק אויך.

אזוי זאָגט צו איהם די מאַמע און גרייט צום טיש. מיר וואַשען זיך און געהען עסען. מיר שפּאַרען זיך צונויף אַלע פיער אינאיינעם. איבער די פּלעשער איז ענג אין שטוב — סכנות. נאָר־וואָס מיר האָבען געמאַכט המוציא, לויפט אַריין אַ בחור'על. אַ ציקאַווע בחור'על. ער איז שוין אַ חתן. איך קען איהם. קאָפּעל הייסט ער. דער טאַטע זיינער איז אַ שניידער. אַ דאַמסקי שניידער.

— דאָ פאַרקויפט זיך טינט לאַחרים?

— יאָ, וואָס איז דען?

— איך האָב געוואָלט אַ ביסעל טינט.

— וויפיעל דאַרפסט דו טינט?

— גיט מיר פּאָר אַ קאָפּיקע טינט.

מיין ברודער אליהו איז אויסער זיך. ער זאָל זיך ניט שעמען פאַר דער מאַמען, וואָלט ער אָט דעם חתן קאָפּעל פריהער דורכ־געפּאַטשט און נאָכדעם אַרויסגעוואָרפען פון שטוב. ער האַלט זיך איין און גיסט איהם אָן פּאָר אַ קאָפּיקע טינט. עס געהט ניט אַוועק קיין פערטעל שעה, קומט אַריין אַ מיידעל. דאָס מיידעל קען איך ניט. זי קאַלופּעט מיט'ן פינגער די נאָז און רעדט צו מיין מאַמען:

— דאָ מאַכט מען טינט?

— יאָ, וואָס איז דען?

— די שוועסטער האָט געבעטען, טאָמער קאָנט איהר איהר לייהען אַ ביסעל טינט? זי דאַרף אָנשרייבען אַ בריוועל קיין אַמעריקע צו איהר חתן.

— ווער איז דיין שוועסטער?

— בתיה די נייהטאָרין.

— אַ? זעה נאָר, ווי זי איז אויסגעוואַקסען! קיין עין־הרע! איך האָב דיך גאָרניט דערקענט. אַ טינטורעל האָסט דו?

— ווי קומט צו אונז אַ טינטורעל? מיין שוועסטער האָט געבעטען, טאָמער האָט איהר אַ פּען, זי וועט נאָר אָנשרייבען דאָס בריוועל קיין אַמעריקע, גיט זי אייך אָפּ צוריק די טינט און פּען.

מיין ברודער אליהו איז נישטאָ ביי'ם טיש. ער איז אין אַלקיר. ער געהט אַרום מיט שטילע טריט, קוקט אַראָפּ און בייסט די נעגעל.

ז.

— וואָס האָסט דו אָנגעמאַכט אַזוי פיעל טינט? האָסט, אַפּנים, געוואָלט פאַרזאָרגען די וועלט מיט טינט, טאָמער וועט זיין אַ הונגער אויף טינט?

אזוי האָט איהם געזאָגט אונזער שכנה'ס מאַן, משה דער איינבינדער. א מאָדנער איד אָט דער איינבינדער! ער האָט אייך א טבע זאָלצען יענעם אויף די וואונדען. אזוי איז ער, דאכט זיך, גישקשה פון א מענטש, נאָר א ביסעל א נודניק. האָט ליעב זיך איינעסען יענעם אין דער גרגרת. מיין ברודער אליהו האָט איהם אָבער גוט געגעבען! ער האָט איהם געזאָגט, אז ער זאָל בעסער אכטונג געבען אויף זיך אליין, ער זאָל ניט פאַרבייטען די יוצרות. גיט בינדען א הגדה מיט א סליחה אינאיינעם... משה דער איינבינדער ווייסט שוין, וואָס דער שטאָך באדייט! ער האָט אמאָל גענומען א שטיקעל ארבייט ביי א אידען א בעל־עגלה. א הגדה האָט איהם דער בעל־עגלה געגעבען איינבינדען. האָט זיך געטראָפען איין אומגליק: על־פי טעות, האָט דער איינבינדער אריינגעבונדען אין דער הגדה א שטיק פון א פרעמדער סליחה. דער בעל־עגלה וואָלט זיך אפשר ניט חאפּען, האָבען די שכנים דערהערט, אז אָנשטאָט „שפוך חמתך על הגויים" האָט דער בעל־עגלה געגעבען א זינג־אויס מיט א וויינענדיגען ניגון פון סליחות „הנשמה לך והגוף פעלך"... ס'איז געוואָרען זעהר א גרויס געלעכטער. אויף מאָרגען איז דער בעל־עגלה געקומען צו אונזער שכן דעם איינבינדער און האָט איהם געוואָלט צערייסען אויף צווייען.

— גזלן, וואָס האָט איהר געהאַט צו מיר? למאי האָט איהר אריינגעהאַקט אין מיין פסח'דיגער הגדה א חמצ'דיגע סליחה? אָט רייס איך אייך ארויס די קישקעס פון בויך!...

יאָ, מיר האָבען געהאַט דעמאָלט א פריילינבען פסח.

נאָר האָט קיין פאַראיבעל ניט, וואָס איך בין אריין מיט א פרעמדער מעשה. איך קעהר מיך באלד אום צוריק צו אונזערע גאָלדענע געשעפטען.

IX

נאָכוועהעני׳שען פון דער טינט־פארפלייצונג.

IX

נאָכוועהענישען פון דער טינט־פאַרפלייצונג

א.

מיין ברודער אליהו געהט־ארום אין איינע צרות. וואָס טהוט מען מיט דער טינט?

— ווידער אמאָל טינט? — זאָגט איהם די מאמע.

— איך רעד נישט פון קיין טינט! — ענטפערט איהר מיין ברודער אליהו. — חאפט דער רוח די טינט! איך רעד פון די פלעשער! עס ליגט א קאפיטאל אין די פלעשער! מע האַרף זעהען אויסלעדיגען די פלעשער און מאכען פון זיי געלט!...

פון אלסדינג מאכט ער געלט! און עס בלייבט, אז מע דאַרף די טינט אויסגיסען צו אלדי שווארצע יאָהר! שלעכט איז נאָר איין זאַך: וואוהין גיסט מען אוים אזוי פיעל טינט? עס איז פשוט א בזיון!...

— עס וועט זיך ניט העלפען. — זאָגט מיין ברודער אליהו. — מע וועט מוזען צו־ווארטען ביז ביינאכט. ביינאכט איז פינסטער, וועט קיינער ניט זעהען.

קוים דערלעבט נאכט. אויף צו־להכעים, שיינט די לבנה, ווי א לאַנטערן. דעמאָלט ווען מע דאַרף, וועט זי זיך באהאלטען.

איצט איז זי דאָ. מע האָט געשיקט נאָך איהר!... אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו, און מיר טראָגען־ארויס אַ פלאַש נאָך אַ פלאַש — און פליוך אין דרויסען ארויס. פון גיסען אויף איין אָרט ווערד אַ טייך. מע דארף נישט גיסען כסדר אויף איין אָרט. אזוי זאָגט צו מיר מיין ברודער אליהו, און איך פאָלג איהם. איך זוך אויס אַלע מאָל אַ פריש אָרט. יעדע פלאַש האָט ביי מיר איין אנדער אָרט. דער שכנה'ס וואנט — פליוך! דעם שכנ'ס פאַר־קאַן — פליוך! צוויי ציעגען ליגען אקעגען דער לבנה און מעלה־גרה'ן — פליוך!

— היינטיגס מאָל גענוג! — זאָגט מיין ברודער אליהו, און מיר געהען שלאָפען. שטיל און פינסטער. עס לאָזט זיך הערען דער טשירקון. פון אונטער'ן אויווען הערט זיך אַ מרוקען פון דער קאַץ. אַ גרויסע פעפערין: טאָג ווי נאכט וואָלט זי זיך נאָר גע־וואַרעמט און געדרימעלט. אין הויז אויף יענער זייט טיהר הערען זיך שטילע טריט. אפשר אַ ניט־גוטער?... די מאַמע שלאָפט נאָך ניט. זי שלאָפט, דאכט זיך, קיינמאָל ניט. איך הער זי שטענדיג, ווי זי קנאַקט די פינגער, זיפצט און קרעכצט און רעדט צו זיך אליין. אַזאַ טבע ביי איהר. אַלע נאכט טענה'ט זי זיך אויס אַ ביסעל. זי דערצעהלט איהרע גרויסע צרות. מיט וועמען רעדט זי דאָס? מיט גאָט?... אַלע מינוט לאָזט זי אויס מיט אַ קרעכץ:

— אוי, גאָט! גאָט!...

ב.

איך ליג נאָך אויף מיין געלעגער, אויף דער ערד, און הער פונ'ם שלאָף אַ הו־הא. עס לאָזען זיך הערען אַלערליי באַקאַנטע קולות. ביסלעכווייז עפען איך אויף די אויגען — ס'איז שוין גרויסער טאָג. די שיין פון דער זון האָט זיך אריינגעריסען דורכ'ן פענסטער. רופט מיך אין דרויסען ארויס. איך וויל מיך דער־מאַנען, וואָס איז געווען נעכטען — אהא! טינט!... איך חאַפ

מיך אויף און טהו זיך אָן אויף גיך. מיין מאַמע איז פאַרוויינט (ווען איז זי ניט פאַרוויינט?). מיין שוועגערין ברכה איז אין כעס (ווען איז זי ניט אין כעס?). און מיין ברודער אליהו שטעהט אין מיטען שטוב, דעם קאָפּ אַראָפּ, חאָטש מעלק איהם אוים. וואָס איז די מעשה? ניט איין מעשה, נאָר עטליכע מעשיות! אונזערע שכנים זענען אויפגעשטאַנען אין דער פריה, האָט זיך אָנגעהויבען א חתונה — מע האָט זיי געקוילעט. איינעם האָט מען אָפּגע־שפּריצט די גאַנצע וואַנט מיט טינט. דעם אַנדערען האָט מען אָפּגעגאָסען דעם פאַרקאַן, א נייעם פאַרקאַן. דער דריטער האָט געהאַט צוויי ווייסע ציעגען. האָט מען זיי איהם געמאַכט שוואַרץ, נישט צו דערקענען. דאָס אַלץ וואָלט נאָך געווען צו דערליידען, ווען ניט דעם שוחט'ס זאָקען. א נייע פּאָר זאָקען, ווייסע זאָקען, האָט די שוחט'קע אויסגעהאַנגען ביי אונזער שכנה אויפ'ן פאַרקאַן, האָט מען פון זיי געמאַכט א תל. עמיצער האָט זי געבעטען, זי זאָל אויסהענגען זאָקען אויף א פרעמדען פאַרקאַן. די מאַמע האָט איהר צוגעזאָגט אָפּקויפען א פּאָר נייע זאָקען, אַבי ס'זאָל זיין שטיל. וואָס זשע וועט זיין מיט דער וואַנט? מיט'ן פאַרקאַן?. ס'איז געבליבען, אַז מיין מאַמע מיט מיין שוועגערין ברכה זאָלען מחילה זיך אוועקשטעלען מיט צוויי בערשטלעך און מיט ווייסער לייהם און פאַרשמירען די פלעקען.

— אייער גליק, וואָס איהר האָט אָנגעטראָפען אויף עהרליכע שכנים. ווען איהר טרעפט מיט אייער טינט אויף מנשה דעם רופא'ס גאָרטען, וואָלט איהר געוואוסט וואָס פאַר א גאָט מיר האָבען!

אזוי זאָגט אונזער שכנה פעסי צו מיין מאַמען.

— וואָס זשע מיינט איהר? צו שלים־מזל באַדאַרף מען אויך האָבען מזל! — ענטפערט איהר די מאַמע און קוקט אויף מיר.

וואָס מיינט זי, אַשטייגער?...

ג.

— איצט וועל איך שוין זיין קלינער. — מאכט צו מיר מיין ברודער אליהו. — לאז נאר ווערען נאכט, אזוי טראגען מיר אפּ די פלעשער צום טייך.

געראכט, ווי איך בין א איד! וואס קאן זיין נאך קליגער דערפון? סאי ווי סאי גיסט מען אין טייך אריין כל הפּאסקוד־סטוועס! דארט וואשט מען גרעט, דארט באדט מען פערד, דארט פּאליאסקען זיך חזירים. איך בין מיט'ן טייך א נאהענטער מחותן. איך האב אייך שוין אמאל באשריבען, ווי איך חאפּ דארטען פיש. דערפון וועט איהר לייכט פארשטעהן, ווי איך האב ארויסגעקוקט אויף דער מינוט, ווען מיר וועלען געהן צום טייך. עס איז נאר געווארען נאכט, האבען מיר אנגעפּאקט פולע קוישען מיט פלעשער און גענומען טראגען זיי צום טייך. אויסגעגאסען די טינט, אפּ־געטראגען די לעדיגע פלעשער אהיים און אנגענומען ווידער א מאל פולע פלעשער. א גאנצע נאכט האבען מיר אזוי געארבייט. איך האב שוין לאנג נישט געהאט אזא גוטע פרייליכע נאכט. שטעלט אייך פאר: די שטאדט שלאפט. דער הימעל איז אויסגעשטע־רענט. די לבנה שיינט־אראפּ אין טייכעל אריין. ס'איז שטיל־מחיה. דאס טייכעל איז א לעבעדיג טייכעל. קומט נאך פסח, אז עס צעגעהט דאס אייז, ארבייט דאס מעשים! בלאזט זיך אן, צעשפרייט זיך און צעגיסט זיך. וואס וויטער ווערד דאס קלענער, שמעלער און פלאטשיגער. צום סוף זומער ווערד דאס גאר אנ־שווינגען. עס חאפּט א דרימעל. עמיצער אויפ'ן דנא אין בלאטע מאכט: בול־בול־בול. א פּאר זשאבקעס רופען זיך אפּ פון יענער זייט: קרוא־קרוא! ס'איז א בזיון, ניט קיין טייך! איהר קאנט פארשטעהן, אז איך קאן איהם איבערגעהן צופוס פון ברעג צו ברעג, נישט אויסגעטהאן די הויזען!

פון אונזער טינט איז דאס טייכעל געווארען א ביסעל גרעסער. א קלייניגקייט, אפשר טויזענד פלאש טינט! דערפאר אבער האבען

מיר זיך אָנגעהאָרעוועט, ווי די אָכסען. אנשלאָפען געוואָרען זענען מיר, ווי די גע׳הרג׳עטע. אויפגעוועקט האָט אונז די מאמע מיט א געוויין:

— פארפינסטערט בין איך געוואָרען און וועה איז מייז וועלט! וואָס האָט איהר געטהאָן אזעלכעס מיט׳ן טייך?...

עס האָט זיך ארויסגעשטעלט, אז מיר האָבען אומגליקליך גע־מאכט א גאנצע שטאָדט: די וועשערינס האָבען ניט וואו צו וואשען גרעט. די בעלי־עגלות האָבען ניט וואו אָנצוטרינקען די פערד. די וואסער־פיהרער . . . אָט וועלען זיי זיך צונויפנעמען אלע אינאיינעם און וועלען קומען זיך רעכענען מיט אונז. אזוי זאָגט אונז אָן די מאמע א בשורה. מיר אָבער ווילען אויף זיי ניט ווארטען. מיר ווילען ניט זעהען, ווי אזוי וואסערפיהרערס וועלען זיך מיט אונז רעכענען. איך און מיין ברודער אליהו נעמען די פיס אויף די פּלייצעס און — מארש צו זיינעם א חבר פיני.

— דאָרט לאָזען זיי אונז זוכען, אז זיי באדארפען!...

אזוי זאָגט מיר מיין ברודער אליהו, נעמט מיך פאר א האנט, און מיר לאָזען זיך גיך און געשווינד בארג־אראָפּ, צו זיין חבר פיני. אז מיר וועלען זיך זעהען, וועל איך אייך אמאָל באקאנט מאכען מיט מיין ברודער אליהו׳ס חבר פיני. ס׳איז כדאי, איהר זאָלט זיך מיט איהם באקענען: ער האָט אויך אין זיך גוטע געדאנקען.

א

א גאָס ניסט

X

אַ גאָט ניסט

א.

— ווייסט איהר, וואָס פֿאַר אַ סדרה עס געהט ביי אונז היינט? מייז! מיין ברודער אליהו האָט אַ גאַנצע וואָך געלערנט דאָס בוך, וואָס מע מאַכט דורך דעם גאַנצן, „פֿאַר אַ רובעל — הונדערט". ער האָט זיך שוין אויסגעלערנט, זאָגט ער, אַרויסטרייבן מייז, טאַראַקאַנעס און אַנדערע מיאוסקייטן. שטשערעס אויך. לאָז מען איהם נאָר אַריינלאָזן ערגיץ מיט זיין פּראָשעק — אַזוי בלייבט נישט איין מויז. זיי צעלויפען זיך. אַ סך פּגר'ען אוועק. נישטאָ מעהר קיין מייז! ווי אַזוי ער מאַכט דאָס — ווייס איך ניט. ס'איז אַ סוד. פֿונ'ם סוד ווייס נאָר דאָס בוך און ער, ווייטער קיינער ניט. דאָס בוך האַלט ער אין בוזעם־קעשענע. דעם פּראָ־שעק אין אַ פּאַפּיער. דער פּראָשעק איז רויטליך און צריבען דין, ווי שמעק־טאַבאַק. רופֿען רופֿט זיך עס „שעמעריצי".

— וואָס הייסט דאָס שעמעריצי?

— טערקישער פֿעפֿער.

— וואָס הייסט דאָס טערקישער פֿעפֿער?

— איך וועל דיר געבען אַ „וואָס־הייסט־דאָס", וועסט דו ביי מיר עפֿענען מיט'ן קאָפּ די טיר!

אזוי זאָגט צו מיר מיין ברודער אליהו. ער האָט פיינט, אז מע פרעגט איהם קשיות סאַמע ביי דער רעכטער ארבייט. איך קוק און שווייג. איך זעה, אז חוץ דעם רויטען פּראָשעק, איז דאָ ביי איהם נאָך אַ פּראָשעק. אויך גוט צו מייז. נאָר מע דאַרף זיין מיט דעם געהיט!

— סם־המות! — זאָגט מיין ברודער אליהו אפשר הונדערט מאָל דער מאַמען, ברכה'ן און מיר. דער עיקר — מיר, איך זאָל מיך חלילה צו דעם ניט צוריהרען — ס'איז סם!

די ערשטע פּרוב האָבען מיר געמאַכט אויף אונזער שכנה פּעסי'ס מייז. דאָרט האַלטען זיך מייז אָהן אַ שיעור. איהר ווייסט דאָך, אז איהר מאַן איז איין איינבינדער. משה רופט מען איהם. תמיד איז ביי איהם אַ פולע שטוב מיט ספרים. מייז האָבען ליעב ספרים. און ניט אזוי ספרים, ווי פּאַפּ. פּאַפּ איז דאָס, וואָס מע קלעפּט מיט דעם ספרים. צוליעב דעם פּאַפּ עסען זיי שוין ספרים אויך. טהוען איהם אָן גרויסע שאָדענס. אַנר־מעלטען האָבען זיי איהם דורכגעלעכערט אַ מחזור. אַ שפּאָגעל־גייעם מחזור. סאַמע דאָרט, וואו ס'איז מיט גרויסע אותיות גע־ווען אָפּגעדרוקט דער „המלך". זיי האָבען זיך דאָס אַ ביסעל צו־געחאַפּט צום „המלך"! איבערגעלאָזט נאָר דאָס אויבערשטע קע־פּעל פון דעם למ"ד.

— לאָזט מיך אויף איין נאַכט! — בעט זיך מיין ברודער אליהו ביי'ם איינבינדער. דער איינבינדער וויל נישט. ער זאָגט:

— איך האָב מורא, זאָלסט מיר ניט איבערפיהרען די ספרים.

— מיט וואָס וועל איך אייך איבערפיהרען די ספרים? — פרעגט איהם מיין ברודער אליהו.

— איך ווייס אַליין ניט מיט וואָס, נאָר איך האָב מורא. ס'איז פרעמדע ספרים.

נו, געהט רעדט מיט איין איינבינדער! קוים גע'פּועל'ט, ער זאָל אונז צולאָזען אויף איין נאַכט.

ב.

די ערשטע נאַכט איז אונז ניט געראָטען. נישט געהאַפּט איין מויז אפילו! מיין ברודער אליהו זאָגט אפילו, אז ס׳איז א גוטער סימן. די מייז, זאָגט ער, האָבען דערשמעקט דעם פּראַשעק, זענען זיי זיך צעלאָפען. דער איינבינדער דרעהט מיט׳ן קאָפּ און שמייכעלט מיט איין ליפּ. אפּנים, ער גלויבט נישט. פונדעסט־וועגען, איז ארויס א קלאַנג אין שטאָדט, אז מיר פּאַרטרייבען מייז. דער קלאַנג האָט זיך גענומען פון אונזער שכנה פעסי. זי איז אוועק גאַנץ פריה אין מאַרק און האָט צעפויקט איבער דער גאַנצער שטאָדט, „אַז אַזוי ווי מיר פּאַרטרייבען מייז, פּאַרטרייבט קיינער ניט". זי האָט אונז געמאַכט א נאָמען. פריהער מיט׳ן קוואַס האָט זי אויך געפויקט איבער דער גאַנצער שטאָדט. נאָכדעם האָט זי אויסגעפויקט, אַז מיר מאַכען אַזאַ טינט, וואָס סע עקט זיך די וועלט. וואָס האָט אָבער געהאָלפען איהר פויקען, אַז קיינער דאַרף ניט קיין טינט? מייז איז נישט דאָס, וואָס טינט. מייז זענען פאַרהאַן אומעטום, כמעט אין יעדער שטוב. יעדער בעל־הבית האָט אַ קאַץ. נאָר וואָס העלפט איין קאַץ קעגען אַזוי פיעל מייז? ובפרט שטשע־רעס! שטשערעס הערען אַ קאַץ, ווי המן דעם גרייגער. אַ סברה, אַז פּאָר שטשערעס האָט אַ קאַץ אליין אויך מורא. אזוי זאָגט בערע דער שוסטער. ער דערצעהלט זיך אָן פון שטשערעס אַזעלכע מעשיות, אַז אַ שרעק! מע האַלט איהם אפילו פאַר אַ שטיקעל בעל־מגזם. נאָר לאָז זיין, אַז ס׳איז נאָר האַלב אמת, איז דאָס אויך שען. ער זאָגט, אַז די שטשערעס האָבען ביי איהם אויפ־געגעסען אַ פּאָר נייע שטיוועל. ער שווערט מיט אַזעלכע שבועות, אַז מע מעג גלויבען אַ משומד. ער זאָגט, אַז ער האָט אליין גע־זעהען, ווי צוויי גרויסע שטשערעס זענען ארויס פון זייערע נאָרעס און האָבען פּאָר זיינע אויגען אויפגעגעסען אַ פּאָר שטיוועל. ביי־נאַכט איז דאָס געוועזען. צוגעהן נאָהענט האָט ער מורא געהאַט — צוויי מורא׳דיגע שטשערעס, ווי קעלבלעך די גרויס. פון דער־

וויטען האָט ער זיי געטריבען, געפייפט אויף זיי, געטופּעט מיט די פיס, געשריגען: קיש־קיש־קיש־קיש! עס האָט נישט געהאָלפען קיין זאַך. ער האָט זיי אַ וואָרף געטהאָן אַ קאַפּיטע פון אַ שטי־וועל, האָבען זיי אַ קוק געטהאָן אויף איהם און געטהאָן זייערס. נאָכדעם האָט ער זיי אַ שמיץ געטהאָן אין פּנים די קאַץ. זענען זיי אָנגעפאַלען אויף דער קאַץ און האָבען זי אויך אויפגעגעסען. קיינער האָט איהם נישט געוואָלט גלויבען, נאָר אַז אַ מענטש שווערט!

— לאָזט מיך קאָרשט אויף איין נאַכט, — זאָגט צו איהם מיין ברודער אליהו, — וועל איך אייך ארויסטרייבען אַלע שטשערעס!

— אַך, מיט'ן גרעסטען כבוד! — זאָגט בערע דער שוס־טער. — איך וועל אייך נאָך זאָגען אַ דאַנק!...

ג.

אַ גאַנצע נאַכט זענען מיר אויסגעזעסען ביי בערע דעם שוס־טער. בערע אַליין איז אויך געזעסען מיט אונז. אַך, וואָסערע שענע מעשיות ער דערצהלט זיך אָן! ער דערצעהלט פון דער טערקישער מלחמה (ער איז איין אויסגעדיענטער סאָלדאַט). ער איז געוועזען אין אַזאַ איין אָרט, וואָס סע הייסט „פּלעוונע". האָט מען דאָרט געשאָסען מיט האַרמאַטען. איהר ווייסט, וויפיעל אַ האַרמאַט האַלט די גרוים? זייט זיך משער, אַז איין קויל איז גרעסער פון דער גאַנצער שטוב, און וואַרפען וואַרפט זי אַרויס אין אַ מינוט אפשר טויזענד אַזעלכע קוילען. זענט איהר צו־פריעדען? די קויל, אַז זי פליהט, שרייט זי אַזוי, אַז מע ווערד טויב. איינמאָל איז ער געשטאַנען אויף דער וואַך — אַזוי דער־צעהלט בערע דער שוסטער. פּלוצים דערהערט ער אַ קנאַק, און סע טראָגט איהם אין דער לופטען, הויך טראָגט דאָס איהם, ביז אַריבער דער חמארע, און דאָרט צערייסט זיך די קויל אויף טוי־זענד שטיקלעך. אַ גליק, זאָגט ער, וואָס ער איז געפאַלען אויף

א ווייבען אָרט. ‫ צניט, וואָלט ער זיך צעשלאָגען דעם קאָפּ. ‫ מיין ברודער אליהו הערט־אויס די מעשה, און די ברעמען ביי איהם שמייכלען. ‫ דאָס הייסט, ער אליין לאכט ניט, נאָר די ברעמען לאכען. ‫ א מאָדנער געלעכטער. ‫ בערע דער שוסטער באמערקט דאָס ניט. ‫ ער הערט ניט אויף צו דערצעהלען זיינע וואונדער־ליכע מעשיות. ‫ איין מעשה איז מורא'דיגער פון דער אנדערער. אָט אזוי זענען מיר אָפּגעזעסען ביז טאָג. ‫ און שטשערעס? ‫ איהר זאָלט זאָגען — איין שטשער אפילו.

— איהר זענט א כישוף־מאכער! — זאָגט בערע דער שוס־טער־צו מיין ברודער אליהו. ‫ און ער געהט ארויס אין שטאָדט און דערצעהלט זיך אָן חדושים, ווי אזוי מיר האָבען ביי איהם מיט א שפּרוך צעטריבען אלע שטשערעס אין איין נאכט. ‫ ער שווערט, אז ער האָט אליין געזעהען, ווי אזוי מיין ברודער אליהו האָט עפּיס געשעפּטשעט, זענען ארויס די שטשערעס פון די נאָ־רעס און האָבען זיך געלאָזט לויפען בארג־אראָפּ, אהין, צום טייך צו, אריבערגעשוואומען דעם טייך און אוועק ווייטער. ‫ ער ווייסט ניט וואוהין...

ד.

— דאָ טרייבט מען מייז? — אזוי קומט מען אלע מאָל צו אונז מיט א נייעס און מע רופט אונז, מיר זאָלען זיך מטריח זיין קומען ארויסטרייבען די מייז מיט אונזער שפּרוך...

מיין ברודער אליהו איז אָבער איין אמת'ער מענטש. ‫ ער האָט פיינט „ליגינים". ‫ ער זאָגט, אז טרייבען טרייבט ער מייז ניט מיט קיין שפּרוך, נאָר מיט א פּראָשעק. ‫ ער האָט א פּראָשעק אזעלכען, וואָס אז די מייז דערשמעקען איהם, צעלויפען זיי זיך.

— לאָז זיין א פּראָשעק, לאָז זיין א שווארץ יאָהר, אבי איהר זאָלט מיר ארויסטרייבען די מייז!... ‫ וויפיעל וועט דאָס קאָסטען?

מיין ברודער אליהו האָט פיינט דינגען זיך. ער זאָגט, אַז פאַר'ן פּראַשעק קומט איהם אַזוי פיעל, און פאַר דער טרחה אַזוי פיעל און אַזוי פיעל. געוויינטליך, זאָגט ער אַלע מאָל טייערער. אַלע טאָג העכערט ער דעם פּרייז. דאָס הייסט, ניט ער העכערט, נאָר מיין שווענערין העכערט.

— ממה־נפשך, — זאָגט זי — עסט מען חזיר, זאָל רינען איבער'ן באָרד. אַז דו ביזט שוין יאָ געוואָרען אַ מייזענטרייבער, נעם חאַטש געלט.

— נו, און יושר וואו איז? וואו איז גאָט? — אַזוי מישט זיך אריין די מאַמע. און מיין שווענערין ברכה ענטפערט איהר אָפּ:

— יושר? אָט איז יושר! (זי ווייזט איהר אָן אויפ'ן אויווען). גאָט? אָט איז גאָט! (זי טהוט זיך אַ פּאַטש איבער דער קעשענע).

— ברכה! וואָס האָסטו דו געזאָגט?! גאָט איז מיט דיר!!!

אַזוי שרייט־אויס די מאַמע און טהוט אַ בראָך מיט די הענט.

— וואָס הערסטו דו מיט אַ בהמה?! — זאָגט מיין ברודער אליהו, שפּאַציערט איבער דער שטוב און ציפּעט זיך דאָס בערדעל. ער האָט שוין אַ היבש בערדעל. סע וואַכסט ביי איהם מיט רוחות. ער ציפּעט דאָס, און סע וואַכסט. מאָדנע וואַכסט דאָס בערדעל. אויפ'ן האַלז גאָר האָט זיך עס ביי איהם צעוואַכסען. דאָס פּנים איז גלאַט, נאָר דאָס האַלז איז פול מיט באָרד. איהר האָט געזעהען אַמאָל אַזאַ באָרד?

איין מאָל ווען ער מיר אַ דנערם מאָל וואָלט איהם מיין שווענערין ברכה פאַר'ן וואָרט „בהמה" אָפּגעשפּיעלט אַ פריהמאָרגען, אַז עס וואָלט איהם פינסטער געוואָרען אין די אויגען. איצט האָט זי איהם פאַרשוויגען, וויל ער פאַרדיענט געלט. אַלע מאָל, ווען מיין ברודער אליהו פאַרדיענט געלט, ווערד ער ביי איהר אַ מיוחס. איך ווער אויך ביי איהר טייערער, וואָרום איך העלף מיין ברודער פאַרדיענען געלט. אַזוי רופט זי מיך „שלעפּער" אָדער „שלים־מזל",

אָדער „קבצנישע קישקע“. איצט האָט זי מיך פאַרצויגנען. איך הײם שוין בײַ איהר „מאַמעלע“:

— מאַמעלע! דערלאַנג מיר די שיך.

— מאַמעלע! נעם מיר אָן א קוואַרט וואַסער.

— מאַמעלע! טראָג אַרויס דאָס מיסט.

אַז מע פאַרדיענט געלט, איז גאָר אַנדערע ווערטער.

ה.

דער חסרון פון מײַן ברודער אליהו — וואָס ער האָט ליעב א סך. קוואַס — א דײַזשקע. טינט — טויזענד פלעשער. א פּראָשעק פון מײַז — א פולער זאַק. אונזער שכנה'ס מאַן, דער אײַנבינדער, האָט איהם אָבער געזאָגט: „וואָס דאַרף מען אַזוי פיעל?“ — האָט איהם נאָך מײַן ברודער אליהו גוט מכבד געווען. וואָלט מען חאַטש דעם זאַק פאַרשלאָסען ערגיץ אין א שאַפע. געהען זײַ אַלע אַוועק און לאָזען מיך איבער אײנעם אַליין מיט'ן זאַק. וואָס קומט מיר דערפאַר, וואָס איך האָב מיך אַוועקגעזעצט אויף איהם אויף א ווײַלע רײַטענדיג? עלעהיי ס'איז א פערדעל! זאָל איך זײַן א נביא, אַז דער זאַק וועט פּלאַצען, און עס וועט זיך געבען א שאָט־אויס פון איהם עפּיס א געלע זאַך! דאָס איז טאַקי דער פּראָשעק, וואָס מײַן ברודער אליהו פאַרטרײַבט מיט איהם מײַז. ער האָט אַזא שאַרפען ריח, אַז מע קאָן חלש'ען! איך בויג מיך אָן, איך וויל צונויפנעמען דאָס, וואָס האָט זיך צעשאָטען, פאַלט אָן אויף מיר א ניסערײַ. איך זאָל אַרײַנציהען אין נאָז אַרײַן א גאַנצע פּושקע מיט שמעקטאַבעקע, וואָלט איך ניט באַדאַרפט אַזוי שטאַרק ניסען. איך ניס אַזוי לאַנג, ביז איך חאַפּ מיך אַרויס אין דרויסען. טאָמער וועל איך אויפהערען ניסען. ווער־וואָס? עס קומט אָן די מאַמע און דערזעהט, איך ניס. פרעגט זי מיך: וואָס איז? איך קאָן איהר ענטפערען נאָר טשחי! און טשחי! און ווידער א מאָל טשחי!

— ווינד איז מיר, וואו האָט דו געחאַפּט אזא קאַטאַר? — זאָגט צו מיר די מאַמע און ברעכט די הענט. איך הער ניט אויף צו ניסען און וויז איהר מיט דער האַנט אהין, אין שטוב אַריין. זי געהט אַריין און לויפט אַרויס צוריק נאָך מיט איין ערגערער ניסעריי, ווי איך. קומט־אָן מיין ברודער אליהו און דערזעהט אונז ביידע ניסען. פרעגט ער: וואָס איז דאָס? ווייזט איהם די מאַמע מיט דער האַנט אהין, אין שטוב אַריין. ער חאַפּט זיך אַריין און לויפט־אַרויס צוריק מיט א גוואַלד:

— ווער האָט דאָס צע — טשחי! טשחי!...

איך האָב שוין לאַנג ניט געזעהען מיין ברודער אליהו אין כעס, אזוי ווי אַצינד. ער לאָזט זיך מיט ביידע הענט גלייך אויף מיר. א גליק, וואָס ער ניסט, אניט — וואָלט איך פון זיינע הענט אַרויס א קאַליקע. מיין שוועגערין ברכה קומט־אָן, טרעפט זי אונז אַלע דריי האַלטען זיך מיט די הענט ביי די זייטען און ניסען.

— וואָס איז מיט אייך? וואָס האָט איהר זיך פּלוצים צעניסט?

וואָס זאָלען מיר איהר זאָגען? מיר קאָנען רעדן אויסרעדען א וואָרט? ווייזען מיר איהר מיט דער האַנט אהין, אין שטוב אַריין. חאַפּט זי זיך אַריין, און לויפט באַלד אַרויס צוריק רויט, ווי העליש פייער, און פאַלט־אָן אויף מיין ברודער אליהו:

— וואָס האָב איך דיר גע — טשחי! טשחי! טשחי!...

קומט־אָן אונזער שכנה, פּעסי די גראָבע. זי רעדט צו אונז, נאָר קיינער קאָן איהר ניט ענטפערען קיין וואָרט. מיר ווייזען איהר מיט דער האַנט אהין, אין שטוב אַריין. זי געהט־אַריין און לויפט־אַרויס צוריק:

— וואָס האָט איהר אזעלכעס גע — טשחי! טשחי! טשחי!...

אונזער שכנה מאַכט מיט ביידע הענט. עס קומט־אַרויס איהר מאַן, דער איינבינדער. דער איינבינדער קוקט אויף אונז און לאַכט.

— וואָס איז דאָס אויף אייך אָנגעפאַלען פּלוצים פאַר אַ ניסערייַ?

— זייט זיך מטריח אהי — טשחי! טשחי! טשחי! — זאָגען מיר צו איהם און ווייזען איהם אַלע אהין, אין שטוב אַריין. דער איינבינדער גערט אַריין צו אונז אין שטוב אַריין, און שפּרינגט־אַרויס צוריק מיט אַ געלעכטער:

— איך ווייס שוין וואָס דאָס איז! איך האָב אַ שמעק געטהאָן! דאָס איז שעמע — טשחי! טשחי!

און ער חאַפּט זיך מיט ביידע הענט ביי די זייטען און ניסט געשמאַק. נאָך יעדען ניס טהוט ער אַ שפּרונג־אונטער, בלייבט שטעהן אויף די שפּיץ פינגער און טהוט אַ ניס, און ווידער אַ שפּרונג־אונטער, און ווידער אַ ניס, און אַזוי ווייטער. אין איין האַלבע שעה ניסען שוין אַלע אונזערע שכנים און שכנות מיט זייערע פעטערס און מוהמעס און גליעדשוועסטער־קינדער און זייערע באַקאַנטע — די גאַנצע גאַס, פון איין עק ביז'ן אַנדערען, האַלט אין איין ניסען!

וואָס האָט זיך מיין ברודער אליהו אַזוי דערשראָקען? אַפּנים, ער האָט מורא, מע זאָל ניט אויסלאָזען דעם כעס צו איהם פאַר'ן ניסען, וואָס מע ניסט? ער נעמט מיך פאַר אַ האַנט, און ניסענדיג לאָזען מיר זיך ביידע געהן באַרג־אַראָפּ, צו זיין חבר פיני. עס נעמט גוטע אַנדערהאַלבען שעה, ביז מיר זענען אימשטאַנד צו רעדען אַזוי ווי מענטשען. מיין ברודער אליהו דערצעהלט זיין חבר פיני'ן די גאַנצע מעשה. זיין חבר פיני הערט איהם אויס מיט קאָפּ, אַזוי ווי אַ דאָקטאָר הערט־אויס אַ חולה. אַז מיין ברודער אליהו האָט געענדיגט, מאַכט צו איהם זיין חבר פיני:

— אַגו, ווייז נאָר אַהער דאָס בוך.

מיין ברודער אליהו נעמט־ארוים דאָס בוך פון בוזעם־קעשענע און גיט דאָס איבער צו זיין חבר פּיני. זיין חבר פּיני לייענט־איבער דאָס אויבערשטע בלעטל: „פאַר איין רובעל — הונדערט רובעל! א סגולה ווי אזוי פון גאָרניט, מיט די פינף פינגער, מאַכען הונדערט רובעל א חודש און מעהר“... ער נעמט דאָס בוך און טהוט דאָס א וואָרף־אריין אין אויווען אריין גלייך אויפ׳ן פייער. מיין ברודער אליהו טהוט זיך א לאָז מיטביידע הענט צום פייער. זיין חבר פּיני שטעלט איהם אָפּ:

— פּאַוואָלי, נישט געחאַפּט!

נאָך א פּאָר מינוט — און פון מיין ברודער אליהו׳ס בוך, וואָס לעהרענט, ווי אזוי צו מאַכען הונדערט רובעל א חודש און מעהר, איז געבליבען ניט מעהר ווי א בערגעל אויפגעבלאָזענע אש. פון איין זייט איז פארבליבען א שטיקעל ניט־פארברענט פּאַפּיער, קוים־קוים וואָס מע האָט געקאָנט איבערלייענען: ש־ע־מ־ע־ר־י־צ־י.

XI

אונזער חבר פיני

XI

אונזער חבר פיני

א.

געדענקט איהר, איך האָב אייך אמאָל געזאָגט, אַז איך וועל אייך באַקענען מיט מיין ברודער אליהו׳ס חבר פיני? איך האָב אייך צוגעזאָגט באַקענען, ווייל ער האָט אין זיך גוטע געדאַנקען. נאָר איידער איך וועל אייך דערצעהלען פון פיני׳ן, מוז איך אייך דערצעהלען פריהער פון זיין זיידען, נאָכדעם פון זיין טאַטען, נאָכדעם פון זיין פעטער, און ערשט נאָכדעם שוין פון פיני׳ן אליין.

שרעקט אייך נישט — איך וועל דאָס אייך מאַכען בקיצור. איך הויב אָן פון זיידען.

פון רב העסי דעם גלעזער האָט איהר אמאָל געהערט? דאָס איז פיני׳ס זיידע. ער איז א גלעזער, און א שפּיעגעל-מאַכער, און א פאַרבער, און קאָן מאַכען טאַבעקע. היינט האָט ער אוועק-געוואָרפען אַלע אַרבייט און פאַרנעמט זיך נאָר דערמיט, וואָס ער רייבט טאַבעקע און פאַרקויפט. כל זמן, זאָגט ער, א מענטש לעבט, דאַרף ער אַרבייטען, נישט אָנקומען צו קיינעם. ער איז א הויכער, א דאַרער, מיט רויטע אויגען און מיט א מורא׳דיגער נאָז, אונטען ברייט, אויבען שמאָל, און אויסגעבויגען ווי א שופר. איך האָב מורא, אויב עס איז איהם ניט געקומען פון דעם, וואָס ער שמעקט טאַבעקע. ער איז א זקן. ער איז אַלט אפשר הונ־

דערט יאָהר, און איז נאָך ביי אַלע נעראַנקען. ס'איז אַ סברה, אַז ער האָט נאָך היינט אויך מעהר שכל ווי זיינע צוויי זיהן: הערש-ליב דער מעכאַניק און שניאור דער זייגערמאַכער. הערש-לייב דער מעכאַניק איז אויך אַזוי דין און הויך, ווי רב העסי. ער האָט אויך אַ גרויסע נאָז, נאָר ער שמעקט ניט קיין טאַבעקע. אפשר וועט ער אַמאָל שמעקען. דערווייל נאָך ניט. ער איז אַ מעכאַניק פון אויווענס. ער מאַכט אויווענס. אַלע זאָגען אויף איהם, אַז ער איז אַ קאָפּמענטש. ער האָט טאַקי אַ גרויסען שטערן. מע זאָל איהם געווען, זאָגט ער, לערנען אַ מלאכה, וואָלט ער זיין איינער אין דער וועלט. עס איז גאָר ניטאָ קיין זאַך אויף דער וועלט, וואָס ער זאָל עס ניט פאַרשטעהן מיט'ן שכל. אַזוי זאָגט ער אַליין אויף זיך. אַלסדינג חאַפּט ער מיט'ן קוק. אויווענס מאַכען האָט ער זיך אויסגעלערענט פון זיך אַליין. ער האָט געזעהען אַ פּאָר מאָל, ווי איוואַן פּיטשקור מאַכט אויווענס, האָט ער זיך געהאַלטען ביי די זייטען פון געלעכטער. ער האָט געזאָגט, אַז דער גוי הויבט ניט אָן צו פאַרשטעהן, וואָס הייסט איין אויוועז. איז ער געקומען אהיים און האָט צעוואָרפען דעם אויווען און האָט איבערגעשטעלט, טאַקי פון די זעלבע ציגעל, איין אַנדער אויווען. די ערשטע צייט האָט דער אויווען געררויכערט, מע האָט געקאָנט דערשטיקט ווערען. האָט ער צעוואָרפען דעם אויווען און געשטעלט אַ נייעם אויווען. אַזוי עטליכע מאָל, ביז ער איז געוואָרען דער בארימטער מעכאַניק. ער האָט מיט זיין אייגענעם שכל דערקלערט אַזאַ מין אויווען, וואָס ס'איז גענוג, מע זאָל איהם הייצען איין מאָל אין אַכט טעג. דער גאַנצער חסרון, ער האָט נאָך ניט די ציגעל, זאָגט ער, וואָס מע דאַרף דערצו האָבען. ווען מע גיט איהם, זאָגט ער, „קאַכליאַווע" ציגעל, שטעלט ער אייך אויף איין אויווען, וואָס מע דאַרף איהם געהן זעהען אויף חדושים! ער זאָגט, אַז אין איין אויווען ליגט מעהר שכל, ווי אין אַ זייגער. דאָס זאָגט ער שוין אויף צו-להכעיס זיין ברודער שניאור. זיין ברודער שניאור איז יונגער פון איהם און

העכער פון איהם, און האט אויך א לאנגע נאז, און איז א זייגערמאכער. געזאלט האט ער גאר זיין א רב, אדער א שוחט, אדער א מלמד. אזא קאפ האט ער געהאט צום לערנען! האט ער בעסער געוואלט זיין א זייגערמאכער. ווי קומט צו איהם זייגערמאכעריי? ־ וועט איהר הערען.

אז ער איז נאך געווען א יונגעל און האט געלערענט אין חדר, אזוי דערצעהלט שניאור אליין, האט איהם דער קאפ געטראגען אויף גרויסע זאכען. למשל, דערגעהן דעם שכל פון א שלאס. פאר וואס, אז מע טהוט א דרעה רעכטס, עפענט עס זיך, און אז מע טהוט א דרעה לינקס, פארשליסט עס זיך? אדער ווי אזוי געהט א זייגער? פאר וואס שלאגט ער אקוראט דעמאלט, ווען דער גרויסער ווייזער קומט־צו צום צוועלף? דאס ערשטע מאל, אז ער האט, זאגט ער, דערזעהען א זייגער מיט א פויגעל, איז ער שיער ניט אראפ פון זינען. דעם זייגער מיט'ן פויגעל האט דער אלטער רב העסי באקומען א מתנה פון איין אויסגעדיענטען פאלקאווניק, וואס פלעגט איהם געבען ארבייט. אלע שעה, אז דער זייגער האט באדארפט קלינגען, האט זיך אויפגעעפענט א טהירעל, און ס'איז ארויס א פויגעל מיט א קו־קו! דער פויגעל איז געווען נאטירליך, ווי לעבעדיג. איהר קאנט פארשטעהן, אז אפילו די קאץ האט געהאט א טעות. אלע מאל ווען דער פויגעל איז ארויס מיט א קו־קו, פלעגט זיך די קאץ אנבלאזען און פלעגט איהם וועלען חאפען. שניאור האט זיך נגעבען דאס ווארט, אז ער מוז דערגעהן דעם שכל פונ'ם פויגעל. איינמאל, אז קיינער איז ניט געווען אין דער היים, האט ער זיך צוגעחאפט צום זייגער. ער האט איהם אראפגענומען פון וואנט, אפגעדרעהט אלע שרייפלעך און ארויסגענומען די געדערים. איז אנגעקומען דער פאטער, האט ער איהם אזוי געשלאגען, אז מע האט שוין גישט געהאלטען פון זיין לעבען. עד היום, זאגט ער, שטעהען ביי איהם סימנים אויפ'ן לייב. ער האט אבער אויסגעפיהרט זיינס — ער איז א זייגערמאכער. איך וויים ניט, צי ער איז

פון די בעסטע, נאָר ער נעמט נישט טייער און מאַכט גיך. מיין ברודער אליהו האָט ביי איהם שוין וויפיעל מאָל צו־רעכט גע־מאַכט דעם זייגער. כמעט א וואָך איבער א וואָך פאַרריכט ער איהם דעם זייגער. א מאָדנער זייגער ביי מיין ברודער אליהו: אָדער ער לויפט משוגע'נערווייז, אָדער ער געהט איינגעהאַלטען מיט א שעה פיער, אָדער ער שטעלט זיך גאָר אוועק — און טהוט איהם עפּים! מיין ברודער אליהו וואָלט אפשר געגאַנגען צו איין אנדער זייגערמאַכער, פּאַסט איהם ניט פאַר זיין חבר פיני. זיין חבר פיני זאָגט, אז שולדיג איז מסתמא דער זייגער, ניט דער פעטער שניאור. וואָרום ממה־נפשך: איז דער זייגער א זייגער, וועט דאָך איהם יעדער זייגערמאַכער קאָנען צו־רעכט מאַכען. אלא וואָס דען? דער זייגער אליין איז קיין זייגער ניט, הייסט וואָס וועט איהם העלפען דער זייגערמאַכער?

געהט זאָגט, אז ער איז אומגערעכט!

ב.

מיין ברודער אליהו'ס חבר פיני איז אויך א קאָמפּעטש, אזוי ווי זיין טאַטע הערש־לייב דער מעכאַניק און אזוי ווי זיין פעטער שניאור דער זייגערמאַכער. א נאָז האָט ער אויך א לאַנגע, אזוי ווי זיי. געזעריג זענען זיי אַלע, די גאַנצע משפחה זייערע. זיי האָבען א מוהמע קריינע, האָט זי א טאָכטער מלכה, האָט זי א נאָז, וואָס מע דאַרף געהן קוקען אויף חדושים. און ניט אזוי די נאָז, ווי דאָס פּנים. ס'איז גאָרנישט קיין מענטשליך פּנים. זעהט־אויס ווי א פויגעל, אָדער ווי א חיה. זי שעמט זיך ארויס־געהן אויף דער גאַס. ס'איז אויף איהר א גאָט'ס רחמנות! פיני איז א ביסעל אין איהר געראָטען, נאָר ער איז א מאַנסביל. א מאַנסביל מאַכט נישט אויס. ער זעהט אפילו אויס מאָדנע. אז איהר טהוט אויף איהם א קוק, מוזט איהר זיך צעלאַכען. נישט געווּנג, וואָס ער איז דין און הויך, האָט ער א פאָר לאַנגע אויהערען.

א לאנגען האלז, ווי א גאנער, און א נידעריגע ראיה דערצו. וואו ער זאל ניט געהן, מוז ער זיך מיט עמיצען צעבוצקען. שטעלט ער זיך אוועק, מוז ער עמיצען אנטרעטען אויפ'ן פוס. איין הויז מוז ביי איהם זיין פארקאטשעט. איין זאק מוז זיין ארא פגע־לאזט. דאס העמד מוז זיין צעשפיליעט. דאס שניפסעל מוז זיין פון יענער זייט. און אז ער רעדט, הארכעלט ער, און האט ליעב צוקערקעס. ווען איהר זאלט איהם נישט באגעגענען, האלט ער עפים אין מויל און סמאצקעט. דערפאר איז ער אבער א געראָ־טענע כלי. ניטא איין זאך אויף דער וועלט, וואס ער זאל ניט קאנען. מיט זיין לערנען האט ער, זאגט מען, אריבערגעיאגט דעם רב. מיט זיין שרייבען וועט ער פארשטעקען אין גארטעל אלע קענערס. אחוץ וואס ער האט א זעלטענע האנטשריפט, איז ער א גרויסער בריה אויף גראמען. וואס ער זאל ניט שרייבען, שרייבט ער מיט גראמען. ער האט שוין באשריבען די גאנצע שטאדט: דעם רב, דעם שוחט, די גבאים, די יאטקעס, זיין אייגענע משפחה — אלעמען האט ער שוין באשריבען, און אלעמען אין גראמען. פיני'ס גראמען זענען א צייט ארומגעגאנגען פון האנט צו האנט און מע האט זיך געקאטשעט פאר געלעכטער. אנדערע האבען זיי אויסגעלערנט אויף אויסענווענינ. למשל, איך געדענק א פאר פון זיינע גראמען:

אונזער גבאי,
רב שמואל־אבא,
האט א גרויסען בויך;
זיצט ביי'ם טישעל,
לקח'ענט פון דער שיסעל,
אזש עס געהט א רויך!

זיין ווייב נחמה,
א כשר'ע נשמה —
איך וויל פון איהר ניט ריידען.

זי איז קליג,
ווי דעם רבינ'ס ציג —
חאפּט דער רוח זיי ביידען...

די גאַנצע שטאָדט האָט געקאַכט מיט די דאָזיגע גראַמען. איינער האָט צוגעמאָט צו דעם אַ ניגון פון זמירות. די גאַנצע שטאָדט האָט זיך אַרומגעטראָגען מיט'ן ליעדעל, ביז ס'איז אָנגעקומען צום גבאי מיט דער גבאי'טע. האָבען זיי געשיקט רופען צו זיך דעם פאָטער, הערש־לייב דעם מעכאַניק, און האָבען געוויינט פאַר איהם מיט טרערען. זיי האָבען איהם געפרעגט: וואָס האָט צו זיי זיין פיני?... געקומען אהיים, האָט דער פאָטער, הערש־לייב דער מעכאַניק, אַריינגערופען פיני'ן אין שטוב אריין, פאַרשלאָסען טהיר און טהויער און האָט איהם גוט אַריינגעצימבעלט. ער האָט איהם אַזוי לאַנג געשמיסען, ביז פיני האָט איהם געמוזט געבען תקיעת־כף, אַז ער וועט שוין מעהר קיין גראַמען ניט שרייבען, ווייל ער וועט לעבען.

ג.

פון דעמאָלט אָן שרייבט שוין פיני מעהר ניט קיין גראַמען. עס קריכען איהם שוין ניט אין קאָפּ קיין גראַמען. ער איז אויף גרויסע צרות. אַזוי זאָגט אויף זיך פיני אַליין. עס האָט זיך איהם פאַרגלוסט חתונה האָבען. דאָס הייסט, ניט איהם, זיין טאַטען הערש־לייב האָט זיך פאַרגלוסט, אַז פיני זאָל חתונה האָבען און זאָל ווערען אַ „מענטש". פיני האָט חתונה געהאַט פאַר אַ מילנער'ס אַ טאָכטער. דער מילנער האָט איהם געפּענט אַ קלייטעל פון מעהל. מיין ברודער אליהו איז איהם מקנא, וואָס ער האָט אַ געשעפט. פיני לאַכט פון איהם. ער זאָגט: ס'איז אַ געשעפט, נאָר ניט פאַר איהם. וואָס איז דאָס, זאָגט ער, פאַר איין עובדא פאַטשקען זיך מיט מעהל? דאָס פּאַסט, זאָגט ער, פאַר אַ גראָבען יונג, פאַר אַ מילנער... וואָס איז ער, זאָגט ער,

שולדיג, אַז ער קאָן ניט זיצען אין קלייט? ער קאָן ניט, זאָגט ער. דער קאָפּ טראָגט איהם, דער קאָפּ פליהט. ס'איז ביי זיי, זאָגט ער, אַזאַ משפּחה פון פליהענדיגע קעפּ...

אַזוי זאָגט פּיני און וויל ניט געהן אין קלייט אַריין. ער וועט בעסער, זאָגט ער, זיצען איבער אַ ביכעל, וועט ער מעהר הנאה האָבען. זיין שוועהר, דער מילנער, איז דערפאַר גוט ברוגז, נאָר ער מוז שווייגען. ער האָט מורא פאַר'ן איידעם, ער זאָל איהם ניט באַשרייבען, און אויסער דעם איז די טאָכטער ביי איהם זעהר ציטעריג. זי איז אַ בת־יחידה. טייבעל הייסט זי. זי איז אַ ביסעל קאַסאָקע אויף איין אויג, נאָר זעהר אַ גוטע. מיין מאַמע זאָגט אויף איהר, אַז זי איז אָהן אַ גאַל. איך פאַרשטעה ניט, וואָס הייסט, זי איז אָהן אַ גאַל? וואו איז אַהינגעקומען איהר גאַל?... גאַנצע טעג זיצט זי אין קלייט, און פּיני איז אין דער היים. מיר קומען צו איהם מיט מיין ברודער אליהו כמעט אַלע טאָג. ער רעדט זיך אויס פאַר אונז דאָס הארץ. אַלע מאָל, ווען מיר קומען צו איהם, זיפצט ער און קרעכצט און באַקלאָגט זיך אויף זיין פינסטער מזל. ס'איז איהם דאָ ענג, זאָגט ער, און דושנע. ער פיהלט, זאָגט ער, אַז ער ווערד דערוואָרגען. ער זאָל זיין, זאָגט ער, איז איין אַנדער שטאָדט, וואָלט געווען גאָר אַנדערש. ווען מע לאָזט איהם, זאָגט ער, אַרויס פון דאַנען חאָטש אויף איין יאָהר, קעהרט ער איבער די וועלט! אַזוי זאָגט ער צו מיין ברודער אליהו. קיינעם פאַרגלויבט ער נישט אַזוי פיעל, וויפיעל מיין ברודער אליהו. ער ווייזט איהם בריעף, וואָס ער האָט. די בריעף זענען פון גרויסע מענטשען. די „גרויסע מענטשען“ שרייבען איהם, אַז ער האָט אין זיך עפּיס אינוועניג. פּיני זאָגט, אַז ער אַליין פיהלט אויך, אַז ער האָט אין זיך עפּיס אינוועניג. איך קוק אויף איהם און טראַכט מיר: „רבונו של עולם! וואָס האָט ער אַזעלכעס אין זיך אינוועניג?“...

ד.

איינמאָל קומט צו אונז פּיני און רופט־ארויס מיין ברודער אליהו אויף אַ סוד. ווײַבאַלד אַ סוד, מוז איך וויסען. איך האָב ליעב וויסען אַלע סודות. איך געה זיי נאָך פון הינטען און הער זיך איין און חאַפּ ווערטער. פּיני רעדט, און מיין ברודער אליהו רעדט. איך געב אייך איבער זייערע ביידענ'ס ווערטער:

פּיני: וואָס ווילען מיר דאָ אויסזיצען?

אליהו: איך זאָג אויך דאָס אייגענע.

פּיני: אָט האָב איך געלייענט, אַז איינער איז אוועקגע־פאָהרען אהין מיט פינף פינגער, אַ האַלב יאָהר געשלאָפען אין דרויסען, געקעהרט די גאַסען פאַר'ן שטיקעל ברויט.

אליהו: נו, און היינט?

פּיני: אויף אונז ביידען געזאָגט געוואָרען.

אליהו: אזוי?

פּיני: אזוי! אזוי! וואָס זשע? איך וועל דיך אָפּנארען? איך האָב שוין גערעדט מיט מיין טייבלען.

אליהו: וואָס זשע זאָגט זי?

פּיני: וואָס זאָל זי זאָגען? זי פאָהרט.

אליהו: זי פאָהרט? נו, און דער שוועהר?

פּיני: ווער הערט איהם? אַז איך וועל אוועקפאָהרען אליין, וועט איהם זיין בעסער? ער זעהט דאָך, אַז דער קאָפּ טראָגט מיך, איך קאָן דאָ ניט זיין!

אליהו: און איך, מיינסט דו, קאָן דאָ זיין?

פּיני: טאָ לאָמיר זיך אויפהויבען און לאָמיר פאָהרען.

אליהו: אויפהויבען און פאָהרען? מיט וואָס?

פּיני: שיפסקארטען גיט מען דאָך אונז אומזיסט, נארעלע.

אליהו: וואָס הייסט, אומזיסט?

פיני: אויף אויסצאָהלען. מיר וועלען זיי אמאָל אויס־צאָהלען. דערווייל האָבען מיר זיי אומזיסט.

אליהו: נו, און ביז'ן שיף? הוצאות? היינט בילעטען? באהן?

פיני: וויפיעל בילעטען דארפען מיר דען האָבען, נארעלע?

אליהו: אדרבא, וויפיעל דארפען מיר האָבען?

פיני: רעכען אוים: איך און מיין טייבעל איז ניט צוויי. דו און דיין ברכה צוויי, איז ניט פיער.

אליהו: און די מאמע איז ניט פינף.

פיני: איז פינף.

אליהו: נו, און מאָטעל?

פיני: פאר איהם איז געגוג א האלבער בילעט. גאָן אפשר קיין האלבער אויך ניט... מיר וועלען זאָגען, אז ער איז נאָך ניט אלט קיין דריי יאָהר.

אליהו: ביזט משוגע?

* * *

וואָס זאָל איך טהון? איך קאָן מיך מעהר נישט איינהאלטען. פאר גרוים פרייד לאָז איך ארוים א קוויטש.ביידע דרעהען זיך אוים צו מיר.

— אוועק, דו שייגעץ! וואָס פאר א תנועה זיך אונטער־הערען, אז גרויסע רעדען צווישען זיך?

איך לאָז מיך לויפען, שפרינג־אונטער און פאטש מיך מיט ביידע הענט אין די ליטקעס פון די פיס. א קליינינקייט — איך פאָהר!... שיף!... באהן!... בילעט!... א האלבער בילעט!... וואוהין, אשטייגער, פאָהרען מיר? איך וויל גאָרניט וויסען וואו־הין. וואָס גערט עס מיך אָן וואוהין? איך פאָהר — און גענוג! איהר ווייסט, וואָס איך וועל אייך זאָגען? אז מיר זאָלען זיך וועלען גוט אויסרעכענען, בין איך דאָך נאָך קיינמאָל אויף מיין לעבען אין ערגיץ נישט געפאָהרען. איך ווייס אפילו נישט דעם טעם. וואָס הייסט דאָס פאָהרען? א ביסעל האָב איך יאָ פארזוכט

דעם טעם. איך בין אמאל זיך דורכגעפאָהרען אויף אונזער שכנ'ס ציעג, האָט דאָס מיך געקאָסט טייער. אחוץ וואָס איך בין גע־פאַלען און צעבלוטיגט די נאָז, האָב איך נאָך געהאַפּט אַ פּאָר פּעטש אויך. דערפאַר רעכען איך ניט די נסיעה.

איך בין דעם גאַנצען טאָג ווי אַ צעמישטער. איך האָב פאַר־לאָרען דעם אַפּעטיט צום עסען. ביינאַכט חלום'ט זיך מיר, אַז איך פאָהר. ניט איך פאָהר, נאָר איך פליה. איך האָב פליגעל, ווי אַ טויב, און איך פליה. לעבען זאָל אונזער חבר פיני! ער באַקומט אין מיינע אויגען טויזענד מאָל מעהר חן, ווי פריהער. איך זאָל מיך ניט שעמען, וואָלט איך איהם געקושט און געהאַלזט. אַ טייערער פּיני דאָס איז!

נו, האָב איך אייך נישט געזאָגט, אַז ער האָט אין זיך גוטע געדאַנקען?

XII

שאט, מיר פאהרען קיין אמעריקע!

XII

שאַט, מיר פאָהרען קיין אַמעריקע!

א.

— שאַט, מיר פאָהרען קיין אַמעריקע! וואו איז אַמעריקע? ווייס איך ניט. איך ווייס נאָר, אַז ס'איז ווייט, שרעקליך ווייט. מע דאַרף אַהין פאָהרען און פאָהרען אַזוי לאַנג, ביז מע קומט. און אַז מע קומט, איז פאַרהאַן אַ „קעסטעל־גאַרטעל". דאָרט, אין „קעסטעל־גאַרטעל", טהוט מען אייך אויס נאַקעט און מע קוקט אייך אין די אויגען. האָט איהר געזונטע אויגען, איז גוט. אַלאַ ניט, פאָהרט, זייט מוחל, צוריק! דאַכט זיך, איך האָב געזונטע אויגען. איינמאָל נאָר האָב איך געהאַט צו טהון מיט די אויגען. יונגלעך פון דער שקאָלע האָבען מיך דערטאַפּט, אוועקגעלעגט און אַריינגעבלאָזען מיר אין די אויגען אַריין טאַבאַק. אַי, האָט זיי מיין ברודער אליהו געפּאַטשט! איצט זענען ביי מיר די אויגען לויטער, ווי קרישטאָל. זעהט איהר, מיט מיין מאַמען איז ניט פריילִיך. אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. ווער איז שולדיג? אַז טאָג ווי נאַכט וויינט זי. זינט דער טאַטע איז געשטאָרבען האָט זי נאָך גאָרניט אויפגעהערט צו וויינען.

— אום גאָטעס ווילען! דו האָסט קיין רחמנות ניט אויף אונז! איבער דיר וועלען מיר חלילה אַלע דאַרפען פאָהרען צוריק!

אזוי טענה'ט מיט איהר מיין ברודער אליהו, און זי ענט־פערט איהם:

— נאַריש קינד וואָס דו ביזט! איך וויין דען? עס וויינט זיך אַליין, אָהן מיר!...

אזוי זאָגט די מאַמע, ווישט די אויגען אין פאַרטוך און נעמט זיך צום בעטגעוואַנט, צו די קישענס. מע דאַרף איבערשיטען אַלע קישענס. אַמעריקע איז אַ לאַנד, וואו ס'איז ניטאָ קיין קישענס. אַלסדינג איז דאָרט דאָ, נאָר ניט קיין קישענס. ווי אזוי שלאָפען דאָרט די מענטשען — פאַרשטעה איך ניט. עס דאַרף זיי זיין הארט צוקאָפּענס! מיין שוועגערין ברכה העלפט איהר איבערשיטען די קישענס. מיר האָבען, ניט צו פאַרזינדיגען, היבשע עטליכע קישענס. דריי גרויסע איבערבעטען מיט זעכס קישענס מיט פיער קליינע קישעלעך. ממזרים'לעך הייסען זיי. פון אַלע פיער ממזרים'לעך מאַכט די מאַמע איין קישען. איין עבירה. איך האָב ליעב די קליינע ממזרים'לעך בעסער פון די גרויסע. איך שפּיעל זיך מיט זיי אַמאָל אין דער פריח. איך מאַך פון זיי אַ המן־טאַש, אַ ספּאָדיק...

— מיר וועלען קומען, אם ירצה השם, געזונטערהייד אַהין, וועלען מיר זיי צוריק איבערשיטען אין קליינע ממזרים'לעך.

אזוי זאָגט די מאַמע צו מיר און צו מיין שוועגערין ברכה און ניט איהר אָנצוהערעניש, אַז זי זאָל אויך אזוי טהון. מיין שוועגערין ברכה טהוט אויך אזוי, חאָטש זי איז פון דער נסיעה ניט צופריעדען. ס'איז איהר שווער זיך שיידען מיט איהר טאַטע־מאַמע. מע זאָל איהר געוועןן, זאָגט זי, זאָגען פאַראַיאָהרען אין דער צייט, אַז זי וועט פאָהרען קיין אַמעריקע, וואָלט זי יענעם, זאָגט זי, אָנגעשפּיגען אַ פולען פּנים.

— מע זאָל מיר געוועןן זאָגען פאַראַיאָהרען, אַז איך וועל זיין איין אַלמנה...

אזוי זאָגט די מאַמע און צעוויינט זיך. דערזעהט מיין ברו־דער אליהו און מאַכט אַ גוואַלד:

— ווידער אַ מאָל געוויינט? ווילסט אונז, אַפּנים, אַלעמען אומגליקליך מאַכען?!...

ב.

טאַמער איז קאַרג, טראַגט עס אַן אונזער שכנה פעסי. דער־זעהען אונז ביי דער ארבייט, ווי מיר שיטען איבער די קישענס, שטעלט זי זיך אוועק אונז אויסרעדען אַ ביסעל דאָס הארץ. זי לייענט אונז אַ גאַנצע תחינה:

— פאָהרט איהר, הייסט עס, טאַקי קיין אַמעריקע? הלואי דער אויבערשטער זאָל געבען, איהר זאָלט קומען געזונטערהייד און זאָלט דאָרט באַגליקען. ביי גאָט איז אַלץ מעגליך. אָט איז פאַראיאָהרען אוועקגעפאָהרען מיינע איין אייגענע, ריוועל הייסט זי, מיט איהר מאַן הילי. שרייבען זיי, אַז זיי מוטשען זיך, נאָר זיי מאַכען אַ לעבען... וויפיעל מע בעט זיך ביי זיי, זיי זאָלען שרייבען ווי מענטשען: וואָס און ווען און ווי אַזוי? ענטפערען זיי: אַמעריקע איז אַ לאַנד פאַר אַלעמען. יעדער מוטשעט זיך און מאַכט אַ לעבען... האָט איהר עפּיס צו זיי? נאָך גוט, וואָס זיי שרייבען חאָטש. די ערשטע צייט האָבען זיי גאָרניט גע־שריבען, פאַרגעסען דעם זיי־געזונט. מיר האָבען שוין געמיינט, אַז זיי זענען חלילה אריינגעפאַלען אין ים אריין. ערשט העט ווייס איך ווען, קומט־אָן אַ ידיעה, אַז זיי זענען שוין, אַ דאַנק גאָט, אין אַמעריקע. זיי מוטשען זיך און מאַכען אַ לעבען!... אודאי, זאָג איך אייך, איז כדאי דער גאַנצער טאַרעראַם, מיט'ן ברעכען זיך, מיט'ן איבערשיטען דאָס בעטגעוואַנט, מיט'ן פאָהרען איבער'ן ים, מיט נאָך אַזעלכע זאַכען!

— איך בעט אייך, איהר וועט אַמאָל אויפהערען לעגען קניימלעך?

אַזוי פאַלט־אָן מיין ברודער אליהו אויף אונזער שכנה פעסי און באַקומט פון איהר אַ פּאַרציע:

— לעגען קנייטלעך? זעה נאַר, אַ גאַנצער חכם פון דער מה־נשתנה! ער פאָהרט קיין אַמעריקע זיך מוטשען און מאַכען אַ לעבען! ווי לאַנג האָב איך דיך געהאַלטען אויף די הענט, זיך געניאַנטשעט, געהאַט צו טהון? אַנו, פרעג נאַר די מאַמע דיינע, וואָס איך האָב געהאַט מיט'ן ביינדעל, וואָס דו האָסט קינדווייז איינגעשלונגען איינמאָל פרייטאָג צו־נאַכטס ביי די פיש. ווען ניט איך טהו דיך אַ חאַפּ פון הינטען איינס־צוויי־דריי, וואָלסט דו שוין איצטער ניט געפאָהרען קיין אַמעריקע זיך מוטשען און מאַכען אַ לעבען!...

אונזער שכנה פעסי וואָלט נאָך גערעדט און גערעדט. אַ גליק, וואָס די מאַמע מישט זיך אריין און הויבט אָן צו איהר מיט גוטען:

— איך בעט אייך, פעסיניו, נשמה'ניו, האַרצעניו, ליובעניו, זאָלט איהר מיר זיין געזונט און שטאַרק!...

מעהר קאָן די מאַמע ניט רעדען. זי צעוויינט זיך. דער־זעהט מיין ברודער אליהו, אַז זי וויינט, ווערד ער אָנגעצונדען. ער טהוט אַ וואַרף די אַרבייט און לויפט־אַרויס פון שטוב מיט אַ קלאַפּ די טהיר:

— לאָז דאָס געהן און אין דר'ערד אריין!

ג.

אין שטוב איז שוין ביי אונז פוסט — אַ חורבה. דער אַלקיר איז פול מיט פעקלעך און מיט בעטגעוואַנט. דאָס בעט־געוואַנט פאַרנעמט כמעט ביז דער סטעלי. אַז קיינער איז נישטאָ, דראַפּע איך מיך אַרויף אויף אַלע קישענס און גליטש מיך אַראָפּ, ווי אויף אַ שליטען. מיר דאַכט זיך, אַז אַזוי גוט, ווי איצט, איז מיר נאָך קיינמאָל נישט געווען. קאַכען קאָכט מען שוין ניט ביי אונז פון לאַנג. מיין ברודער אליהו ברענגט פון מאַרק אַ גע־טריקענט פישעל, עסען מיר דאָס מיט ציבעלע. פישעל מיט ציבע־

לע — וואָס קאָן זיין נאָך בעסער פון דעם? אונזער חבר פיני עסט אויך מיט אונז. ער איז דאָך פון תמיד א פארטראָגענער. דער קאָפּ פליהט ביי איהם. נאָר פון זינט מיר פאָהרען קיין אַמעריקע, איז ער גאָר צעדולט. אזוי זאָגט אויף איהם די מאַמע. איין הויז איז ביי איהם פארקאַטשעט ארויף, איין זאָק אראָפּ. דאָס האַלזטיכעל שפּאַרט שוין אָן אויף יענער זייט. און קומט ער אריין צו אונז אין שטוב, אזוי מוז ער חאַפּען א זעץ אין שטערן. אַלע מאָל האָט צו איהם די מאַמע די זעלבע טענה:

— דו זעהסט דאָך, אז דו ביזט הויך אויסגעוואַכסען, בויגט מען זיך איין א ביסעל.

— ער האָט א נידעריגע ראיה, מאַמע!

אזוי פארענטפערט איהם מיין ברודער אליהו, און ביידע געהען זיי מאַכען איין עק מיט אונזער האַלבער דירה. מע דאַרף זיך צעשרייבען. מיר האָבען אונזער האַלבע דירה שוין לאַנג פארקויפט. אונזער האַלבע דירה האָט אוועקגעקויפט זילי דער שניידער. אזוי גיך קויפט א שניידער א דירה! א גרויסער נוד־ניק אָט דער זילי דער שניידער! פריהער איז ער דריי מאָל א טאָג געקומען אָנקוקען אונזער האַלבע דירה איינער אליין. געשמעקט די ווענט, געטאַפּט דעם קוימען, געקראָכען אויפ'ן בוידעם, באַ־טראַכט דעם דאַך. נאָכדעם האָט ער געבראַכט דאָס ווייב. מעני הייסט זי. ווען איך קוק אויף איהר, מוז איך מיך צעלאַכען. אונזער שכנה'ס קעלבעל האָט אויך געהייסען „מעני". ביידע „מענים" האָבען איין פנים. מעני דאָס קעלבעל האָט געהאַט א ווייסע מאָרדע מיט קיילעכיגע אויגען. מעני דעם שניידער'ס אויך אזוי... שפּעטער האָט זילי דער שניידער אָנגעהויבען פיהרען מבינים אָנקוקען די דירה. צום מייסטען, שניידערס. יעדער האָט געפונען אויף אונזער האַלבער דירה איין אַנדער חסרון. ביז ס'איז געבליבען, מע זאָל אראָפּברענגען פיני'ס טאַטען, הערש־לייב דעם מעכאַניק. הערש־לייב דער מעכאַניק איז א מבין אויף דירות. ער איז איין עהרליכער מענטש. אויף איהם קאָן מען זיך פאַר־

לאָזען. הערש-לייב טהוט צוליעב. ער באַטראַכט אונזער האַלבע דירה פון אַלע זייטען. ער הויבט-אויף דעם קאָפּ ווי הויך ער איז, פאַרקאַטשעט דעם היטעל, טהוט זיך אַ קראַץ אונטער'ן האַלז און אַ זאָג:

— אַט די דירה קאָן שטעהן, בלי גוזמא, אַ יאָהר הונדערט, אויב נישט מעהר.

האַפּט זיך אַרויס איינער אַ שניידער, פון זילי דעם שניידער'ס מבינים.

— געוויס! אַבי מע זאָל זי נאָר איבערשיטען מיט ציגעל, אונטערשאַפּרען מיט אַ פּאָר גוטע אַבאַפּאַלקעס, אַריינחמאַליען פּיער נייע ווענט און אַרויפציםבלען אַ בלעכענעם דאַך, וועט זי שטעהן און שטעהן, אם ירצה השם, ביז משיח וועט קומען!

מע זאָל געוועהן הערש-לייב דעם מעכאַניק, אַשטייגער, אויס-שעלטען אין טאָטען אַריין, אָדער אָפּגיסען מיט אַ טאָפּ זודיג וואַ-סער, וואָלט ער ניט באַדאַרפט ווערען מעהר אין כעס. ער האָט נאָר געוואָלט וויסען איין זאַך: „ווי האָט דאָס אין זיך אַ איד אַ פּאַרך, אַ שניידער, אַ גנב, אַ פּאַליגע, אַזאַ פּאַטעפּאַלנאַסט צו רעדען מיט איהם, מיט הערש-לייב דעם מעכאַניק, אַזעלכע ווערטער, מיט אַזעלכע רעד, מיט אַזעלכע דבורים, מיט אַזאַ שפּראַך, און מיט אַזאַ לשון?!" איך בין אומזיסט געוועהן פריילין: איך האָב גע-מיינט, אָט-אָט פליהען פּעטש. צום סוף האָבען זיך אַריינגעלעגט מענטשען (אומעטום וואַכסען-אויס „מענטשען"!) און מע האָט זיי צענומען, און מע האָט געמאַכט שלום, און מע האָט זיך אָנגע-הויבען דינגען, און מע האָט זיך אויסגעגלייכט מיט'ן מקח, און מע האָט געשיקט נאָך בראָנפען, און מע האָט געטרונקען לחיים. מע האָט אונז געווינשעוועט, מיר זאָלען פאָהרען געזונט, און קומען געזונט, און מאַכען גוטע געשעפטען, און פאַרדיענען אַ סך געלט, און קומען צוריק, אם ירצה השם...

— פאַוואָלי! ניט אַזוי גיך קומט מען צוריק פון אַמערי-קע! — זאָגט מיין ברודער אליהו, און עס פאַרבינדט זיך אַ שמועס

וועגען אמעריקע. הערש-לייב דער מעכאַניק ווינטשט זיך אוז שטיק געלד. ווי מיר וועלען אלע, אם ירצה השם, קומען צוריק פון אמעריקע. ווען ניט דער „פריזיוו", וואָלט ער זיין פיני'ן, זאָגט ער, ניט געלאָזט פאָהרען קיין אמעריקע. אמעריקע, זאָגט ער, איז פע! פרעגט איהם זילי דער שניידער: ער זאָל קיין פּאַראַיבעל ניט האָבען, מיט וואָס איז אמעריקע פע? ענטפערט איהם הערש-לייב: דערפאַר, ווייל אמעריקע איז א פאַסקודנע לאַנד. פרעגט איהם ווידער א מאָל זילי דער שניידער: ער זאָל קיין פּאַראַיבעל ניט האָבען, פון וואנען ווייסט ער, אז אמעריקע איז א פאַסקודנע לאַנד? ענטפערט איהם הערש-לייב, אז ער פאַרשטעהט דאָס על-פי שכל. זאָגט איהם זילי, ער זאָל איהם געבען צו פאַרשטעהן דעם שכל. הויבט אָן הערש-לייב מעכאַניק צו שטאַמלען מיט דער צונג, געבען צו פאַרשטעהן על-פי שכל. נאָר עס קלעפּט זיך ניט א וואָרט צו א וואָרט, מחמת ער איז שוין א ביסעל אונטער'ן גלעזעל. אלע זענען אונטער'ן גלעזעל. אלע פיהלען זיך גוט, אויסגעצייכענט גוט. איך אויך. נאָר די מאַמע מיינע באַהאַלט אלע מינוט דאָס פנים אין פאַרטוך און ווישט די אויגען. מיין ברודער אליהו קוקט אויף איהר און זאָגט צו איהר שטילערהייד:

— גזלנ'טע! דו האָסט קיין רחמנות ניט אויף די אויגען! דו קוילעסט אונז!...

ד.

איצט האָט זיך אָנגעהויבען א נייע חתונה — געזעגענען זיך. פון שטוב צו שטוב געהען מיר זיך געזעגענען. מיר זענען שוין געווען ביי אלע אונזערע קרובים, שכנים און באַקאַנטע. ביי אונזער מחותן, יונה דעם בעקער, האָבען מיר פאַרבראַכט א גאַנצען טאָג. אונזערע מחותנים האָבען געמאַכט פאַר אונז א וואַרמעס, צונויפגערופען די משפחה, געשטעלט ביער צום טיש. מיך האָט מען אָוועקגעזעצט באַזונדער מיט מיין שוועגערינ'ס שוועסטערעל.

אלטע הייסט זי. איך האָב אייך שוין אמאָל דערצעהלט פון איהר. זי איז עלטער פון מיר מיט א יאָהר און טראָגט צוויי צעפּלעך, צונויפגעדרעהט פון אונטען ווי א בייגעל. מע האָט זי מיר אמאָל געזעצט פאר א כלה. פון דעמאָלט אָן, אז מע זעהט אונז ביידען, רופט מען אונז: „די חתן־כלה". פון דעסטוועגען, שעמען מיר זיך ניט רעדען צווישען זיך. זי פרעגט ביי מיר, אויב איך וועל נאָך איהר בענקען? — געוויס וועל איך נאָך איהר בענקען! נאָכ־דעם פרעגט זי מיך, אויב איך וועל איהר שרייבען בריוולעך פון אמעריקע? — געוויס וועל איך שרייבען בריוולעך פון אמעריקע!

— ווי אזוי וועסט דו שרייבען? דו קאָנסט דען שרייבען?

— א טייערע מציאה אין אמעריקע זיך אויסלערנען שריי־בען! — זאָג איך און האַלט די הענט אין די קעשענעס. אלטע קוקט אויף מיר און שמייכעלט. איך וויים, וואָס זי שמייכעלט. זי מאכט זיך א הארץ. זי איז מיר מקנא, וואָס איך פאָהר און זי ניט. אלע זענען מיר מקנא, אפילו יאָסי דעם נגיד'ס יונגעל, העניך מיט'ן אויגעל, זאָל מיך קאָנען דערטרינקען אין א לעפעל וואסער! ער שטעלט מיך אָפּ און מאכט צו מיר מיט'ן אויגעל:

— הער נאָר, דו, דו פאָהרסט קיין אמעריקע!

— יאָ, איך פאָהר קיין אמעריקע.

— וואָס וועסט דו דאָרטען טהון? געהן איבער די הייזער?

זיין גליק, וואָס מיין ברודער אליהו איז דערביי נישטאָ. ער וואָלט איהם געגעבען א „געהן איבער די הייזער"!... איך וויל זיך מיט איהם ניט אָנהויבען, מיט אזא לאָבוס. איך ווייז איהם נאָר א צונג און לויף־אוועק צו אונזער שכנה פעסי זיך געזעגענען מיט איהר חאליאסטרע. א היבשע חאליאסטרע. איך האָב אייך שוין אמאָל דערצעהלט פון זיי. אכט שטיק, איינס אין איינס. אלע אכט רינגלען מיך ארום. זיי פרעגען מיך, צי בין איך צופריעדען, וואָס איך פאָהר קיין אמעריקע? א שעהנע מעשה, נאָר א קורצע! וואָס טויג מיר גרוים — זיי זענען מיר גוט מקנא. מעהר פון אלע איז מיר מקנא הערשעל. אָט דער, וואָס מע רופט איהם

„ושתי", דערפאַר וואָס ער האָט אַ גאָלי אויפ'ן שטערן. ער לאָזט פון מיר קיין אויג ניט אראָפּ. ער זיפצט און זאָגט צו מיר: „דו וועסט זיך עס אָנזעהן אַ וועלט!"

יאָ, איך וועל זיך אָנזעהן אַ וועלט! ווי דערלעבט מען שוין!...

ה.

שוין געקומען לייזער מיט די „אָרלערס". דריי ברענענדיגע פערד! זיי קאָנען ניט איינשטעהן אויף איין אָרט. אָדער זיי טופּען מיט די פיס, אָדער זיי פאָרשקען מיט די נאָזלעכער און באשפריצען מיר דאָס פנים. איך ווייס ניט, וואָס איך זאָל טהון פריהער: צי איך זאָל קוקען אויף די פערד, צי איך זאָל העלפען טראָגען די פעקלעך מיט די קישענס אין וואָגען אריין? איך קאָן באשטעהן ביידע זאַכען: איך שטעה ביי די פערד און זעה, ווי מע טראָגט די פעקלעך מיט די קישענס. אַ פולער וואָגען מיט פעקלעך און מיט קישענס. אַ גאַנצער באַרג מיט בעטגעוואַנט. שוין צייט אויפצוזעצען זיך און פאָהרען. מיר האָבען פינף און פערציג וויאָרסט צו דער באַהן. אַלע זענען שוין דאָ: איך, און מיין ברודער אליהו, און מיין שוועגערין ברכה, און אונזער חבר פיני, און זיין ווייב טייבעל, און די גאַנצע משפחה זייערע: פיני'ס טאַטע, הערש-לייב מעכאַניק, שניאור דער זייגערמאַכער, פיני'ס שוועהר און שוויגער, דער מילנער מיט דער מילנערקע, און דער מוהמע קריינ'ס טאָכטער מיט'ן פויגעלש פנים, און אפילו דער אַלטער זיידע רב העסי איז אויך געקומען אָנזאָגען פיני'ן, ווי אַזוי ער זאָל זיך פיהרען אין אַמעריקע. פון אונזער משפחה זענען געווען נאָר אונזערע מחותנים, יונה דער בעקער מיט זיינע בנים. איין עבירה, וואָס איך האָב אייך ביז אהער נאָך נישט באַקענט מיט זיי. איצט איז ניט די צייט. מיר פאָהרען קיין אַמעריקע. אַלע דרעהען זיך אַרום אונז, קוקען אויף אונז, געבען אונז עצות, מיר זאָלען זיין געהיט פאַר גנבים.

— אין אַמעריקע איז נישטאָ קיין גנבים.

אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו און טאַפּט זיך ביי דער קעשענע, וואָס די מאַמע האָט איהם איינגענייהט אין אַזאַ אָרט, וואָס קיין גנב אין דער וועלט וועט ניט איינפאַלען, אַז דאָרט זאָל זיין אַ קעשענע. דאָרט ליגט דאָס גאַנצע געלט, וואָס מיר האָבען אָפּגעלייזט פאַר אונזער האַלבע דירה. נעבּיך, ס'איז דאָרט אַ היבשע פּויטיקע. וואָרום אַלע פרעגען איהם, צי האָט ער האָטש גוט באַהאַלטען דאָס געלט?

— גוט! גוט! האָט קיין יסורים ניט! — זאָגט מיין ברודער אליהו. עס איז איהם שוין פּשוט נמאס געוואָרען איטליכען באַזונדער אָפּגעבען דין־וחשבון פאַר'ן געלט. דער עולם הויבט אָן זאָגען, מע זאָל זיך געזעגענען. אַלע הויבען אָן זיך גרייטען צום געזעגענען. מע טהוט זיך אַ חאַפּ — נישטאָ די מאַמע! וואו איז די מאַמע? קיינער ווייסט ניט, וואו איז די מאַמע! מיין ברודער אליהו איז אויסער זיך. אונזער חבר פּיני האָט איבּערגעגנצען פאַרלאָרען דאָס האַלזטיכעל. לייזער טרייבט האַלז און נאַקען. ער זאָגט, אַז מיר קאָנען פאַרשפּעטיגען די באַהן. שאַט! אָן געהט די מאַמע. דאָס פּנים איז איהר רויט. די אויגען פאַרשוואָלען. מיין ברודער אליהו פאַלט־צו צו איהר.

— וואָס איז מיט דיר? וואו ביזט דו געווען?

— אויפ'ן הייליגען אָרט, זיך געזעגענען מיט'ן טאַטען...

מיין ברודער אליהו קערעוועט זיך אָפּ אָן אַ זייט. אַלע בלייבען שטעהן אָהן לשון. זינט מיר פאָהרען קיין אַמעריקע איז דאָס דאָס ערשטע מאָל, וואָס דער טאַטע קומט מיר אויפ'ן זינען. עס טהוט מיר אַ צופּ ביי'ם הארצען. איך טראַכט מיך: „אַלע פאָהרען קיין אַמעריקע, און דער טאַטע נעבאַך בלייבט דאָ, אויפ'ן הייליגען אָרט, איינער אַליין"... לאַנג טראַכטען לאָזט מען מיך ניט. מע טהוט אויף מיר אַ הוק און מע הייסט מיר קריכען אויפ'ן וואָגען. ווי אַזוי קאָן איך קריכען אויף אַזאַ הויכען וואָגען מיט אַזאַ באַרג מיט בעטגעוואַנט? ס'איז דאָ איין עצה: לייזער שטעלט מיר

אונטער זיינע ברייטע פּלייצעס. לוציס ווערד א קושעריי מיט א געוויין, א יללה. ערגער ווי תשעה־באב. מעהר פון אלע וויינט די מאמע. זי פאלט אונזער שכנה פעסי אויפ'ן האלז און זאגט: „איהר זענט מיר געווען א שוועסטער. געטרייער פון א שוועסטער!"... אונזער שכנה פעסי וויינט ניט, נאר איהר גראבער גידער טרייסעלט זיך, און גרויסע טרערען, ווי באב, קייקלען זיך איבער איהרע פעטע גלאנצענדיגע באקען. אלע האבען זיך שוין צעקושט, נאר פיני נאך נישט. זעהען פיני'ן קושען זיך — דארף מען נישט קיין טהעאטער. מחמת ער האט א נידעריגע ראיה, טרעפט ער ניט וואו מע דארף. אדער ער קושט אין בארד טריין, אדער אין שפיץ נאז, אדער ער טהוט זיך גאר א בוצקע אין שטערן. דערצו האט ער א טבע, אז ער געהט, שברינגט ער צונטער און פארטשעפעט זיך ביי זיינע אייגענע פיס. איך זאג אייך, פון פיני'ן קאן מען בלייבען אהן א בויך לאבענדיג. דאנקען השם יתברך, מיר זיצען שוין אין וואגען. דאס הייסט, איך האב געוואלט זאגען: אויפ'ן וואגען. אויבענאן, אויף די קישענס און צווישען די קישענס, זיצען: די מאמע, ברכה און טייבעל. פאריטש (אקעגען) — מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פיני; איך מיט לייזער'ען — אויף דער קעלניע. די מאמע וויל אפילו, איך זאל מיך אוועקזעצען ביי איהר צווישענס. זאגט אבער מיין ברודער אליהו, אז אויף דער קעלניע וועט מיר זיין בעסער. געוויס וועט מיר זיין בעסער! אויף דער קעלניע זעה איך פאר זיך די גאנצע וועלט, און די גאנצע וועלט זעהט מיך. לייזער נעמט זיך צו דער בייטש. דער עולם געזעגענט זיך נאך. די ווייבער וויינען.

— זייט געזונט!

— פאהרט געזונט!

— שרייבט אונז פון אייער געזונט!

— זייט מצליח!

— פארגעסט אונז ניט!

— שרייבט אלע וואך! למען השם, יעדע וואך א בריעף!

— לאָזט גערים׳ען משה׳ן, מיט בתיה׳ן, מיט מזיר׳ען, מיט זלאַטען, מיט חנה־פּערלען, מיט שרה־רחל׳ען, מיט זייערע קינדער.

— נאָר פריינדליך! זייט געזונט! זייט געזונט!

אַזוי שרייען מיר אַלע פון׳ם וואַגען אַרויס, און איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז מיר פאָהרען שוין. לייזער האָט געשענקט אַלע דריי אָדלערס צו רעבטע שמיץ. איינעם האָט ער מכבד געווען מיט׳ן שטעקען אחוץ. די רעדער קאַטשען זיך. מיר שאָקלען זיך און העצקען זיך. איך שפּרינג־אונטער אויף דער קעלניע און פאַל שיער נישט אַראָפּ פאַר פרייד. עס קיצעלט מיך, עס גענזועלט מיך אין האַלז. עס גלוסט זיך מיר זינגען. מיר פאָהרען. מיר פאָהרען. מיר פאָהרען קיין אַמעריקע!

XIII

מיר גנב׳ענען די גרעניץ

XIII

מיר גנב'ענען די גרעניץ

א.

פֿאָהרען מיט דער באַהן איז א גן־עדן! מיט דער פֿוהר איז אויך ניט שלעכט, נאָר סע טרייסעלט, און די וויטען טהוען נאָכדעם וועה סכנות. לייזער'ס פערד פֿליהען טאַקי ווי די אָדלערס, פֿון דעסטוועגען האָבען מיר זיך גענוג געשלעפּט, ביז מיר זענען געקומען צו דער סטאַנציע. און אז מיר זענען געקומען צו דער סטאַנציע, האָבען מיר נישט געקאָנט ארויס. מיר איז געווען גרינגער פֿון אלעמען. איך בין דאָך געזעסען מיט לייזער'ען אויף דער קעלניע. האַרט איז טאַקי געווען, און די ביינער האָבען גוט וועה געטהאָן. דערפֿאַר האָט מען אָבער געקאָנט אראָפּשפּרינגען אין איין מינוט. זיי האָבען שוין ניט געקאָנט שפּרינגען. איהר ווייסט דאָך ווער: מיין ברודער אליהו מיט מיין שוועגערין ברכה, אונזער חבר פּיני מיט זיין ווייב טייבעל, און די מאַמע מיינע. ערגער פֿון אלע איז געווען די ווייבער. זיי זענען אריין און פֿאַרהרוזנעט געוואָרען! מע האָט פֿריהער באַדאַרפֿט ארויסוואַרפֿען פּונ'ם וואָגען אלע פּעקלעך מיט'ן גאַנצען בעטגעוואַנט, און ערשט נאָכדעם שלעפּען די ווייבער איינציגווייז.

און דאָס האָט אַלץ געטהאָן לייזער. ער איז מייקי אַ בייזער אַיד און שעלט מיט טוידטע קללות. ער איז אָבער איין עהרליבער, אַ געטרייער בעל־עגלה. איין עבירה, וואָס ער האָט אונז געטהאָן ... איז: ער האָט אונז צו־וואָרפען מיט די פּעקלעך און מיט׳ן בעטגעוואַנט אויף דער סטאַנציע פון דער באַהן, און אַליין איז ער אַוועק זוכען פאַרשוינען אויף צוריק. מיר זענען געבליבען אָהן איהם עלענד, ווי אויף׳ן וואַסער. ערשטענס, האָט אונז דער גוי פון דער באַהן אָנגעטהאָן צרות. ער האָט זיך געטשעפּעט צו אונז פאַר די פּעקלעך. און ניט אַזוי פאַר די פּעקלעך, ווי פאַר׳ן בעטגעוואַנט. זיין עסק, וואָס מיר פיהרען אַ סך קישענס. די מאַמע רעדט צו איהם מיט גוטען. זי זאָגט איהם, אַז מיר פאָהרען קיין אַמעריקע. ווערד ער גזלן און זאָגט אונז, אַז מיר זאָלען פאָהרען אין אַזאַ איין אָרט, וואָס איך שעם מיך אויסצוזאָגען.

— מע דאַרף מיט׳ן ערל שלאָגען בלאַט, איהם עפּיס נתנ׳ען אויף דער יד...

אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו צו אונזער חבר פּיני. אונזער חבר פּיני איז אונזער פיהרער, אונזער קאָפּ. ער קאָן רעדען גוט רוסיש. אַ חסרון, וואָס ער איז אַ ביסעל צו אַ היציגער. מיין ברודער אליהו איז אויך אַ גוטער כעסן, אָבער ניט אַזוי היציג, ווי פּיני. באַלד צינדט ער זיך אָן, ווי אַ פייער, און זידעלט זיך. ער געהט־צו צום גוי און טהוט מיט איהם אַ שמועס אויף רוסיש. איך געב עס אייך איבער מיט זיין רוסישער שפּראַך און זעץ עס אייך באַלד איבער אויף אונזער לשון:

— סלוחאַי נאַ, טשעלאָוויקו! טשאָרט טאַבי נע ווזיאַוו קאַק מי פּאָיעהאַלי וו׳אַמעריקו איז מנאָזשעסטוועגע טשיסלאַ ...אַ־דושקי אי פּאָדושעטשקו קאַטאָרע מי טאָבי דאַל נאַ וואָדקע אַי מאַלטשי סווינייאַ!

אויף אידיש קומט דאָס אויס אַ סך שענער:

— הער נאַר, דו מענטשעל! דער שוואַרץ־יאָהר וועט דיך ניט נעמען, וואָס מיר פאָהרען קיין אַמעריקע מיט אַ סך קישענס

און קישעלעך, פאר וועלכע מיר געבען דיר א טרונק בראַנפען — און שווייג, חזיר!

אודאי האָט איהם דער גוי ניט אָפּגעשוויגען. ער האָט איהם אָנגערופען מיט אלערליי נעמען: „זשיד חאַלאמייז", „הינטישע מאַרדע", „חזיר'שער אויהער", „פּאַהאַנער גלויבען". מיר האָבען מורא געהאַט פאר א סקאנדאל, פאר פּאָליציע. מיין מאַמע האָט שוין געבראָכען די הענט, געוויינט פאר פּיני'ן:

— ווער האָט דיך געבעטען, זאָלסט ארוים מיט דיין צונג, באווייזען, אַז דו קענסט?

— האָט קיין מורא ניט, דער ערל וועט נעמען א חצי רו"ב, און מע וועט זיך איבערבעטען.

כך הוה. זיי האָבען זיך טאַקי איבערגעבעטען. פּיני האָט ניט אויפגעהערט צו שימען מיט רוסיש. דער ערל האָט ניט אויפגעהערט צו שעלטען און האָט איבערגעטראָגען אלע פּעקלעך מיט אלע קישענס אין א גרויסע שטוב מיט הויכע פענסטער, וואָס מע רופט דאָס „וואָקזאַל". און ערשט דאָ הויבט זיך אָן די רעכטע חתונה. וואָס איז שוין ווייטער? דער גוי זאָגט, אַז מע וועט אונז ניט ארייגלאָזען אין וואַגאָן אריין מיט אזוי פיעל קישענס און מיט אזוי פיעל שמאַטעס (דאָס מיינט ער, אפּנים, די קאָלדרעס: א ביסעל צעריסען דער אונטערשלאַג, זעהט זיך ארוים די וואַטען, הייסט דאָס שוין ביי איהם שמאַטעס!). עס בלייבט, מע זאָל געהן צום „נאטשאַלניק". ווער זאָל געהן? געווינטליך, פּיני! פּיני געהט מיט'ן גוי צום „נאטשאַלניק". איך געה זיי נאָך. מיט'ן „נאטשאַלניק" שטעלט זיך אוועק פּיני אויס־טענה'ן שוין גאָר מיט איין אנדער לשון. ער בייזערט זיך שוין ניט אזוי שטאַרק, נאָר ער רעדט און מאַכט מיט די הענט. ער זאָגט איהם עפּיס מאָדנע ווערטער, וואָס איך האָב זיי קיינמאָל ניט געהערט: „קאָלומבוס"... „ציוויליזאַציע"... „אלעקסאנדער פאָן הומבאָלד"... „סלאָנימסקי"... „מאַטעמאַטיקע"... די איבעריגע ווערטער האָב איך שוין פארגעסען. דער „נאטשאַלניק" האָט איהם

גוט אויסגעהערט, אנגעקוקט און אפגעשווויגען. אפנים, אז פיני האט איהם גוט דערלאנגט! פון דעסטוועגען, האט דאס אויך ניט געהאלפען. מע האט געמוזט אוועקגעבען דאס גאנצע בעטגעוואנט אין באגאזש און ארויסנעמען א קוויטאנציע. די מאמע איז געווען אויסער זיך: אויף וואס וועלען מיר שלאפען?

ב.

די מאמע האט זיך אומזיסט געזארגט: אויף וואס וועלען מיר שלאפען? איך בין אייך שוין מוחל דאס שלאפען. איך וואלט א בעלן געווען, ס'זאל חאטש זיין וואו צו זיצען. ווי אויף צו־להכעיס, איז אין וואגאן אזוי ענג, אז מע קאן דערשטיקט ווערען. אחוץ אונז, פאהרען נאך א סך פארשוינען, אידען און כריסטען, און מע שלאגט זיך פאר די ערטער. איבער'ן בעטגעוואנט האבען מיר פארשפעטיגט אלע בעסטע ערטער. מיר האבען קוים באזעצט די ווייבער מיט די פעקלעך אויף דער ערד. די מאמע אין איין זייט וואגאן, ברכה און טייבעל אין דער אנדערער זייט וואגאן. אז זיי ווילען רעדען, מוזען זיי שרייען הויך איבער'ן גאנצען וואגאן. לאכט מען פון זיי. מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פיני זענען געבליבען הענגען, ווי אין דער לופטען, ניט אהין, ניט אהער. פיני איז בלינד, חאפט ער אלע מאל א קלאפ אין שטערן. און איך? פאר מיר זארגט אייך נישט. מיר איז גוט. מיר איז אויסגעצייכענט. מע קוועטשט מיך טאקי פון אלע זייטען. איך שטעה אבער ביי א פענסטער. דאס, וואס איך זעה, האט איהר געוויס קיינמאל ניט געזעהן. פאר מיינע אויגען פליהען שטיבער, וויארסטען, בוימער, מענטשען, פעלדער, וועלדער — ס'איז ניט צו באשרייבען! און ווי אזוי פליהט די באהן! און ווי אזוי קלאפען די רעדער! ווי אזוי טראסקעט דאס! ווי אזוי פייפט דאס! ווי אזוי קוויטשעט דאס! די מאמע האט מורא, איך זאל ניט ארויספאלען דורכ'ן פענסטער, שרייט זי אלע מינוט אויף א קול: „מא־

טעל! מאַטעל?״ און עפּים איינער אַ פּריצ׳על מיט בלויע ברילען קרימט איהר איבער און זאָגט איהר נאָך מיט׳ן אייגענעם נגון: „מאַטעל! מאַטעל?״ אַלע כריסטען לאַכען. די אידען מאַכען זיך ניט וויסענדיג. די מאַמע הערט זיי אודאי ווי דעם פאַר־אַ־יאָהריגען שניי. זי הערט ניט אויף צו שרייען: „מאַטעל! מאַ־טעל?״ וואָס וויל זי ווייטער? זי וויל, איך זאָל עפּים נעמען אין מויל אריין. מיר פיהרען מיט זיך פון כל טוב: רעטאַך, און ציבעלעס, און קנאָבעל, און גרינע אוגערקעס, און האַרטע אייער, אויף יעדען איינציגען איין איי. איך האָב שוין לאַנג נישט אַזאַ הנאה געהאַט פונ׳ם עסען. אַ ביסעל האָט אונז פאַרשטעהרט די סעודה טאַקי פיני אַליין. ער דאַרף זיך אַננעמען דעם אידענ׳ס קריוודע. ער קאָן ניט לייזען, למאי די כריסטען לאַכען, וואָס מיר עסען ציבעלקעס מיט קנאָבעל. ער ציהט זיך אויס, ווי לאַנג ער איז, און רופט זיך אָן צום פּריצ׳על, וואָס מיט די בלויע ברילען, אויף זיין רוסישער שפּראַך:

— אַ קאַק ווי קושאַיעטע סווינייא? (און אַז איהר עסט חזיר?)

די דאָזיגע ווערטער האָבען דערלאַנגט די כריסטען ביז׳ן ביין אריין. איינעם פון זיי האָט דאָס, אפּנים, אַנגענומען ביי דער לעבער. ער האָט זיך אויפגעהאַפּט און האָט אַראָפּגעלאָזט אונזער חבר פיני׳ן אַ פּאַטש, אַז עס האָט געגעבען אַ קלונג. פּיני האָט פּוינט אָפּשוויגען. ער האָט איהם געוואָלט געבען צוויי צוריק. איז ער דאָך אָבער בלינד. טרעפט ער אין איין אַנדער כריסט. אַ גליק, וואָס עס קומט אריין דער קאָנדוקטאָר מיט׳ן אָבער־קאָנ־דוקטאָר, און עס ווערד אַ טומעל, אַ מהומה. אַלע רעדען. די אידען קלאָגען זיך אויף די כריסטען. איינעם האָט מען אָפּגע־קוועטשט אַ פינגער פון פּוס מיט אַ טשעמאָדאַן. איינעם האָט מען ארויסגעוואָרפען דאָס היטעל דורכ׳ן פענסטער. די כריסטען שרייען: ס׳אַ ליגען! ס׳אַ בלבול! די אידען שטעלען עדות, און דוקאַ צוויי כריסטען. איינער פון זיי איז אַ גלח. אַ גלח וועט

ניט זאָגען קיין ליגען. די כריסטען זאָגען, אַז די אידען האָבען אונטערגעקויפט דעם גלח. דער גלח האָלט אַ גאַנצע דרשה. עס לויפען־אָפּ אַזוי עטליכע סטאַנציעס. אויף יעדער סטאַנציע לעדיגט אויס דער וואַגאָן אַ פּאָר פּאַרשווינדלעך. עס ווערד אַלע מאָל גראַמער. אונזערע ווייבער זיצען שוין, ווי די פּריצות, אויף די בענק מיט זייערע פּעקלעך. מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פּיני האָבען זיך מחיה געווען. זיי האָבען די בעסטע ערטער. ערשט דאָ דערזעהט טייבעל, אַז ביי איהר מאַן פּיני איז אויפּגע־לאָפּען אַ באַק, און מע קאָן דערקענען פינגער. טייבעל איז אויס מענטש. זי האָט אויף איהם רחמנות. פּיני שווערט איהר, אַז ער פּיהלט ניט קיין זאַך. ער פּיהלט נאָר, ווי סע שמאַרצט. ס׳וועט באַלד איבערגעהן. ער האָט פּיינט רעדען פון אַזעלכע זאַכען. ער רעדט בעסער מיט די אידען. ער פרעגט זיי, וואוהין זיי פאָהרען. אַ סך פון זיי פאָהרען קיין אַמעריקע. דערהערט, אַז קיין אַמע־ריקע, ווערד אויף אונז אַ גדולה.

— סטייטש, וואָס־זשע האָט איהר געשוויגען ביז אַהער? מיר פאָהרען דאָך אויך קיין אַמעריקע!

אַזוי זאָגט זיי פּיני, און מיר ווערען גיך באַקאַנט. מיר ווייסען אַלע, פון וואָסער אַ שטאָדט איטליכער פאָהרט און צו וועמען.

— איהר קיין ניו־יאָרק? מיר קיין פילאַדעלפיע!

— וואָס איז דאָס פילאַדעלפיע?

— אויך אַ שטאָדט, ווי ניו־יאָרק.

— פּאַוואָלי, האַלט זיך איין! פילאַדעלפיע קעגען ניו־יאָרק איז אַזוי ווי איישישאָק קעגען ווילנע, דראַזשנע קעגען אדעס, אָט־וואָצק קעגען וואַרשעווע, סעמיאָנעווקע קעגען פּעטערבורג, קאָזעלעץ קעגען חאַרקאָוו...

— טע־טע־טע! איהר זענט דאָך עפּיס אויסגעוועזן אַ וועלט, קיין עין־הרע!

— לאָם איך עס פאַרמאָגען! אויב איהר ווילט, וועל איך אייך אויסרעכענען אַלע שטעדט, וואָס איך בין דאָרט געווען...

— דאָס לאָזט איבער אויף שבת. זאָגט בעסער, אידען, וואָס טהו איך מיט דער גרעניץ?

— איהר וועט טהון דאָס, וואָס מיר טהוען, דאָס וואָס אלע טהוען.

דאָ רוקען זיך צונויף אלע אידען אינאיינעם, און מע שמועסט וועגען גנב'ענען די גרעניץ. איך פאַרשטעה ניט, וואָס הייסט דאָס „גנב'ענען די גרעניץ"? מיר זענען דען גנבים?... וועמען פרעגט מען? די מאַמע איז אַ אידינע. וואָס ווייסט אַ אידינע? מיין ברודער אליהו האָט פיינט, אַז מע דולט איהם אַ קאָפּ. אַ יונגעלע ווי איך, זאָגט ער, דאַרף זיך נישט אריינמישען צווישען גרויסע. פיני איז פאַרטראַגען. ער רעדט. אלע רעדען. איטליכער דער־צעהלט איין אנדער מעשה פון איין אנדער גרעניץ. איינער זאָגט, אַז די בעסטע גרעניץ אויף צו גנב'ענען איז נאָוואָסעליץ. דער אנדערער זאָגט, אַז אויף בראָד איז בעסער ווי אומעטום. קומט צו געהן אַ דריטער און זאָגט, אַז אונגעני איז אויך ניט שלעכט. ווערד אַ געלעכטער: „אונגעני אויך מיר אַ גרעניץ! רומעניע אויך מיר אַ לאַנד! ימח שמם זאָלען זיי ווערען מיט זייער לאַנד און מיט זייער גרעניץ!"...

— שאַט! מיר זענען שוין ביי דער גרעניץ!

ג.

„די גרעניץ", האָב איך געמיינט, איז מיט הערנער. צום סוף — גאָרנישט: די אייגענע הייזער, די אייגענע אידען מיט די אייגענע גויים, וואָס ביי אונז. אפילו אַ מאַרק מיט קלייטען מיט שטעלעכלעך — אלסדינג אַזוי ווי ביי אונז. מיין שוועגערין ברכה און אונזער חבר פיני'ס ווייב טייבעל זענען געגאַנגען אין מאַרק איינקויפען. איך וויל אויך מיט זיי געהן — לאָזט מיך די מאַמע ניט אָפּ פון זיך אויף איין מינוט. זי האָט מורא, מע זאָל מיך ניט אוועק'גנב'ענען סאַמע ביי דער גרעניץ. מיין ברודער

אליהו און אונזער חבר פיני זענען נישטאָ. זיי דרעהען זיך ארום מיט פרעמדע אידען, וואָס איך קען זיי ניט. די מאַמע זאָגט, אַז דאָס זענען אַגענטען. די אגענטען וועלען מיט אונז גנב'ענען די גרעניץ. איינער זעהט טאַקי אויס ווי אַ גנב. אַ גרינע קאַפּאָטע, אַ ווייסער שירם, און אויגען גנב'ישע. דער אַנדערער איז דוקא אַ פיינער מענטש מיט אַ קאַפּעליש. און אַ אידינע דרעהט זיך אויך ארום אין קאָהן. די אידינע ווייזט אויס אַ פרומע, איין עהרליכע. זי טראָגט אַ שייטעל אויפ'ן קאָפּ און רעדט מיט גאָט. זי פרעגט די מאַמע, וואו וועט זי בענטשען ליכט, אויב מיר האַל־טען דאָ שבת? די מאַמע זאָגט, אַז מיר האַלטען דאָ ניט קיין שבת. שבת וועלען מיר שוין, זאָגט זי, מיט גאָט'ס הילף זיין אויף יענער זייט. די אידינע מאַכט אַ פרום פּנים און זאָגט: אָמן, רבונו־של־עולם! זי האָט אָבער מורא, זאָגט זי, אַז מע פיהרט אונז אין באָד אריין. די אַגענטען, זאָגט זי, וואָס מיר האַנדלען מיט זיי, זענען פראָסטע גנבים. זיי וועלען אויסנאַרען ביי אונז דאָס געלט, זאָגט זי, און וועלען אונז אריינפיהרען אין אַ בלאָטע אריין. אויב מיר ווילען, זאָגט זי, גנב'ענען די גרעניץ, זאָלען מיר גנב'ענען מיט איהר, וועט אונז זיין, זאָגט זי, אַז וואויל און גוט!... אזוי? איז זי, הייסט עס, אויך אַ גנב'טע? הייַנט וואָס טראָגט זי אַ שייטעל און רעדט מיט גאָט?...

שוין געקומען מיין ברודער אליהו מיט אונזער חבר פיני.ביידע זענען עפּיס שטאַרק צעטראָגען. אפשר, זיי האָבען זיך צעקריעגט? איינער זאָגט אויפ'ן אַנדערען, אַז איבער איהם וועלען מיר דאָ מוזען שבת האַלטען. שבת האַלטען אליין איז נאָך גאָר־נישט. מיר ווערען געוואָהר, אַז ביידע אַגענטען האָבען זיך באַ־ריהמט, אַז מע וועט אונז מסר'ען, אַז מיר ווילען גנב'ענען די גרעניץ. ביז עפּיס וואָס — די מאַמע וויינט דערווייַלע. מיין ברודער אליהו בייזערט זיך אויף איהר, וואָס זי מאַכט אַ תל פון די אויגען. איבער איהרע אויגען, זאָגט ער, וועט מען אונז אַלע־מען נישט אריינלאָזען קיין אַמעריקע! מיין ברודער אליהו און

פיני הערען אויף צו האנדלען מיט די אגענטען. זיי זאָגען: איין עק, מיר פאָהרען ניט קיין אמעריקע און גנב'ענען ניט די גרעניץ! מיר רייסט זיך אָפּ אין הארצען. איך מיין, ס'איז טאקי איין אמת. צום סוף, איז דאָס נאָר א מאַניפּאָרגע. פיני'ס קאָפּ! דאָס האָבען זיי אומיסטנע אזוי געזאָגט, בכדי זיך אָפּטשעפּען פון די אגענטען. און מיר האָבען גענומען האנדלען מיט דער אידינע. די אידינע האָט גענומען איין אויפגאָב און האָט אונז געזאָגט, מיר זאָלען זיין גרייט אויף היינט ארום האלבע נאכט. די נעכט זענען פינסטערע נעכט. סוף חודש. אויסגעצייכענט גוט אויף צו גנב'ענען די גרעניץ. איך וואָלט שוין געוואָלט דערלעבען זעהן, וואָס הייסט דאָס „גרעניץ" און ווי אזוי וועלען מיר דאָס גנב'ענען?

ד.

א גאַנצען טאָג זענען מיר געווען באשעפטיגט מיט די זאכען. מיר האָבען אלסדינג באַדאַרפט איינפּאַקען און אוועקגעבען דאָס דער אידינע. די זאכען וועט זי אונז איבערפעקלען נאָכדעם. דער עיקר איז ביי איהר, זאָגט זי, די נפשות. און זי זאָגט אונז אָן, ווי אזוי מיר זאָלען זיך פיהרען. אז ס'וועט ווערען, זאָגט זי, האלבע נאכט, זאָלען מיר ארויסגעהן הינטער דער שטאָדט. דאָרט איז פאַרהאַן, זאָגט זי, א בערגעל. זאָלען מיר, זאָגט זי, דאָס בערגעל דורכלאָזען, און נעמען זיך לינקס, און געהן און געהן, ביז מיר וועלען דערזעהן נאָך א בערגעל. פון דעם בערגעל זאָלען מיר זיך נעמען, זאָגט זי, רעכטס, און געהן אזוי לאַנג, ביז מיר וועלען קומען צו א שענקעל. אין שענקעל זאָל ארייננגעהן נאָר איינער פון אונז, ניט אלע. אין שענקעל וועלען מיר טרעפען, זאָגט זי, צוויי ערלים טרינקען בראָנפען ביי איין טישעל, זאָלען מיר צוגעהן, זאָגט זי, צו די ערלים און א זאָג טהון „חיימאָווא" — איז שוין גענוג. ווייבאלד זיי וועלען דערהערען, זאָגט זי, דאָס וואָרט „חיימאָווא" (ס'איז איהר נאָמען), אזוי וועלען זיי אויפשטעהן און געהן מיט

אייך ביז'ן וועלדעל. זין וועלדעל וועלען אויף אייך ווארטען נאָך פיער גויים. טאָמער וועלען זיי שלאָפען, זאָלט איהר זיי אויפוועקען. אין וועלדעל אז איהר וועט געהן, זאָלט איהר, זאָגט זי, זיין שטיל, קיין פּיפּס ניט אַרויסלאָזען, מע זאָל חלילה ניט דערהערען און אויסשיסען. אויף יעדען טריט, זאָגט זי, איז דאָ א סאָלדאַט מיט א ביקס און שיסט... פון וועלדעל, זאָגט זי, וועלען אייך שוין די ערלים אַרויספיהרען אויפ'ן רעכטען וועג, באַרג־אַראָפּ, און אָט זענט איהר שוין אויף יענער זייט...

מיר איז די מעשה מיט'ן בערגעל, מיט'ן שענקעל, מיט'ן וועלדעל שטאַרק געפעלען. די מאַמע האָט א ביסעל מורא. ברכה און טייבעל — אויך. מיר לאַכען פון זיי. נקבות ציטערען פאַר א קאַץ אויך!...

קוים דערלעבט נאַכט. אָפּגעדאַווענט מעריב, אָפּגעגעסען וועטשערע, האָבען מיר אָפּגעוואַרט ביז עס וועט ווערען רעכט פינסטער. פונקט צוועלף דעם זייגער האָבען מיר זיך אַלע, זאַלבע־זעכסט, געלאָזט אין וועג אַריין. פריהער זענען געגאַנגען מיר, מאַנסבילען. נאָך אונז זענען נאָכגעגאַנגען די ווייבער, ווי געוועהנ־ליך. אַזוי ווי די אידינע האָט נביאות געזאָגט, אַזוי איז טאַקי געוועז. אַרויסגעגאַנגען פון שטאָדט, האָבען מיר דערזעהן א בער־געל. האָבען מיר דורכגעלאָזט דאָס בערגעל און זיך גענומען לינקס. פון דאָרטען זענען מיר געגאַנגען און געגאַנגען און דערזעהן נאָך א בערגעל. פון דעם בערגעל האָבען מיר זיך גענומען, ווי זי האָט אונז אָנגעזאָגט, רעכטס און זענען געגאַנגען אַזוי לאַנג, ביז מיר האָבען דערזעהן א שענקעל. אין שענקעל איז אַריין איינער פון אונז. ווער? געוועהנליך, פיני. מיר וואַרטען א האַלבע שעה, א שעה, צוויי שעה — נישטאָ פיני. הויבען אָן די ווייבער זאָגען, מע זאָל געהן זעהען, וואו איז פיני? ווער זאָל געהן? מיין ברודער אליהו. זאָגט די מאַמע: זי וויל ניט. זאָג איך: „אָט־אָ געה איך". זאָגט די מאַמע: זי האָט מורא. שאַט! אָט איז פיני. „וואו ביזט דו געווען אַזוי לאַנג?" — „אין שענקעל". — „וואו

זענען די ערלים?" — „זיי שלאָפֿען". — „פֿאַר וואָס האָסט דו זיי נישט געוועקט?" — „פֿון וואַנען ווייסט איהר, אַז איך האָב זיי ניט געוועקט?" — „פֿאַר וואָס האָסט דו זיי ניט געזאָגט „חיימאַ־ווא?" — „פֿון וואַנען ווייסט איהר, אַז איך האָב זיי ניט געזאָגט?" „נו?" — „נו־נו!" — „איז דאָך שלעכט!" — „ווער זאָגט דען, אַז ס'איז גוט?"...

ח.

מיין ברודער אליהו איז טאַקי א חכם. ער זאָגט, זיי זאָלען געהן ביידע אין שענקעל אריין, פּרובען זיך נאָך א מאָל אויפוועקען די ערלים. כף הוה. עס האָט ניט גענומען קיין האַלבע שעה, מיר טהוען א קוק, זיי געהען מיט די צוויי ערלים. די ערלים זענען נאָך פֿאַרשלאָפֿען, א ביסעל שכור'ליך און שפּייען און שעלטען זיך — סכנת נפשות. דאָס וואָרט „טשאָרט" ווערד איבערגע'חזר'ט אפשר הונדערט מאָל. די ווייבער הויבען אָן, דאַכט מיר, מורא האָבען. איך דערקען נאָך זייער זיפצען און זייער קרעכצען און נאָך דעם „רבונו־של־עולם", וואָס די מאַמע דערמאַנט אַלע מינוט שטילערהייד. הויך האָט זי מורא. מע הערט ניט פֿון אונז קיין פּיפּס. מיר געהען און געהען, און מעהר קיין גויים זעהען מיר ניט. וואו זענען די איבעריגע פּיער? פּלוצים שטעלען זיך אָפּ אונזערע צוויי ערלים און רופֿען זיך אָפּ צו אונז, מיר זאָלען זיי זאָגען, וויפיעל געלט מיר האָבען. עס פֿאַלט אָן אויף אונז אַזא פּחד, אַז מיר קאָנען ניט רעדען קיין וואָרט. שטעלט זיך ארויס די מאַמע און זאָגט, אַז מיר האָבען נישט קיין געלט. זאָגען זיי: ס'אַ ליגען. אַלע אידען האָבען געלט. און נעמען־ארויס צוויי לאַנגע מעסערס און טראָגען אונז צו גלייך צום פּנים און זאָגען: „ועט איהר אונז נישט אָפּגעבען באַלד אײנגאַנצען וואָס איהר האָט, זענט איהר געקוילעטע!"... אַלע שטעהען אָהן לשון און ציטערען, ווי די לעמעלעך. רופט זיך אָפּ די מאַמע צו מיין

ברודער אליהו, ער זאָל אויפבינדען די קעשענע און אָפּגעבען דאָס געלט (דאָס איז דאָס געלט, וואָס מיר האָבען אָפּגעלייזט פאַר אונ־זער האַלבע דירה). אין דער מינוט געפעלט מיין שווענערין ברכה צו פאַלען חלשות. דערזעהען, אַז ברכה איז געפאַלען, שרייט די מאַמע: גוואַלד! אויף איהר קוקענדיג, שרייט טייבעל אויך: גוואַלד! פּלוצים — טראַך־טאַרעראַך!!!... דאָס האָט מען אויס־געשאָסען. דער שאָס צעטראָגט זיך מיט אַ ווידער־קול איבער'ן גאַנצען וואַלד. די ערלים זענען אויסגעטריקענט געוואָרען. ברכה האָט זיך אויפגעכאַפּט. די מאַמע כאַפּט מיך מיט איין האַנט און מיין ברודער אליהו מיט דער אַנדערער האַנט:

— קינדער! לאָמיר לויפען!... דער שומר ישראל איז מיט אונז!...

איך ווייס ניט, וואו עס נעמט זיך צו איהר אַזוי פיעל כח אויף צו לויפען? אַלע מאָל פאַרטשעפּען מיר זיך אָן אַ בוים און פאַלען. מיר שטעהען־אויף און לויפען ווייטער. אַלע מאָל דרעהט־אויס די מאַמע דעם קאָפּ צוריק און טהוט אַ פרעג שטילער־הייד:

— פּיני, דו לויפסט? ברכה, דו לויפסט? טייבעל, דו לויפסט? לויפט, לויפט, דער שומר ישראל איז מיט אונז!

וויפיעל מיר זענען אַזוי געלאָפען — קאָן איך אייך ניט זאָגען. פון'ם וואַלד זענען מיר שוין לאַנג אַרויס. עס הויבט אָן ווערען ווי טאָגליך. עס בלאָזט אַ קיהל ווינטעל. נאָר אונז איז הייס. סכנות. מיר דערזעהען פאַר זיך אַ גאַס, און נאָך אַ גאַס. אַ ווייסען קלויסטער, גערטנער, הויפען, שטיבלעך. אַפניט, דאָס איז דאָס שטעדטעל, וואָס די אידינע האָט אונז געזאָגט נביאות. ווי־באַלד אַזוי, זענען מיר דאָך שוין פון „יענער זייט". מיר באַ־געגענען אַ אידען, מיט אַזעלכע פאות, וואָס איך האָב אויף מיין לעבען נישט געזעהען. אַ קאַפּאָטע טראָגט ער אַ לאַנגע, אַ צע־פליקטע. אויפ'ן האַלז אַ גרינעם שאַל. ער טרייבט אַ ציעג. מיר שטעלען איהם אָפּ מיט דער ציעג און געבען איהם „שלום". דער

איך פון דער ציעג באטראכט אונז פון קאפ ביז פיס. פיני פאר־בינדט מיט איהם א שמועס. דער איד פון דער ציעג רעדט עפים מאדנע. טאקי אונזער לשון, נאר מיט פתח'ען. פיני פרעגט איהם, צי ס'איז נאך עפים וויים צו דער גרעניץ? דער איד פון דער ציעג קוקט איהם אן: „וואסער גרעניץ?"... עס לאזט זיך אויס א מעשה, אז מיר זענען שוין לאנג אויף דער זייט, מיר זענען שוין וויים פון דער רוסישער גרעניץ.

— וויבאלד אזוי, הייגט וואס־זשע לויפען מיר, ווי די משוגעים?

עס פאלט־אן אויף אונז אלעמען א מורא'דיג געלעכטער. די ווייבער פאלען אזש צו דער ערד לאכענדיג. נאר די מאמע הויבט אויף די הענט ארויף: „איך דאנק דיר, גאטעניו!" — און צע־וויינט זיך.

XIV

מיר זענען שוין אין בראָד!

XIV

מיר זענען שוין אין בראָד!

א.

ווייסט איהר, וואו מיר שפּאַרען־אָן? אזש אין בראָד! איך מיין, אז מיר זענען שוין נאָהענט צו אמעריקע. א שענע שטאָדט אָט דאָס בראָד! ס'איז גאָרניט די שטאָדט, די גאַסען, די מענטשען, וואָס ביי אונז. אפילו די אידען זענען דאָ ניט די אידען, וואָס ביי אונז. דאָס הייסט, די אידען זענען די אייגענע אידען, וואָס ביי אונז. און אויב איהר ווילט, זענען זיי נאָך מעהר אידען, ווי אונזערע אידען. די פּאות א סך לענגערע, ווי ביי אונזערע. די קאַפּאָטעס ביי זיי זענען כמעט ביז דער ערד. זיי טראָגען מאָדנע קאַפּעלישלעך, גאַרטעלעך, מיט שיך און זאָקען, און די ווייבער — פּאַריקען. נאָר דאָס לשון זייערס — אוי, דאָס לשון! דייטש רופט מען דאָס. ס'איז גאָרניט דאָס, וואָס ביי אונז. דאָס הייסט, די ווערטער זענען די אייגענע ווערטער, וואָס ביי אונז, נאָר מיט פּתח'ען. למשל: „וואָס" איז „וואַס", „דאָס" איז „דאַס", „שלאָפען", „ברויט" איז „בראַיט", „פלייש" איז „פלאַיש", „מאיר" איז „מאַיער", א „בהמה" איז „בחאַימע", א „שייגעץ"—„שאַיגעץ", „מילך" איז „מעלך", „ליכט" איז „לעכט", א „איד" איז א „יאַיד", א „אידינע" — א „יאַידינע",

„קינד" איז „קונד", א „טינטורעל" איז א „טונטירעל", א „ציבע־לע" איז א „צייבעלע", א „סירניקעל" — א „שוויבעלע". היינט דאָס רעדען זייערס! אַז זיי רעדען, זינגען זיי. עס קומט אויס גלייך, ווי זיי וואָלטען שטענדיג מעביר געווען די סדרה. מיר האָבען באַלד געהאַפּט דעם שניט. דער ערשטער איז געווען אונ־זער חבר פיני. ער האָט אָנגעהויבען רעדען דייטש כמעט פון'ם ערשטען טאָג, וואָס מיר זענען געקומען. איהם איז געווען גרינ־גער, ווייל דייטש האָט ער געלערענט נאָך אין דער היים. מיין ברודער אליהו זאָגט, אַז האָטש ער האָט קיין דייטש קיינמאָל ניט געלערענט, פון דעסטוועגען פאַרשטעהט ער נישט ווינציגער פון איהם. איך הער מיך צו, ווי מע רעדט אויף דייטש, און לערען מיך. אין א פרעמד לאַנד מוז מען קענען די שפּראַך. אַזוי זאָגט פיני. זיין ווייב טייבעל רעדט שוין אויך האַלב דייטש, האַלב אידיש. מיין שוועגערין ברכה, אליהו'ס ווייב, וואָלט אפשר אויך וועלען רעדען דייטש, קאָן זי נעבאַך ניט. א גראָבער קאָפּ ביי איהר! זעהט איהר, די מאַמע וויל ניט הערען פון קיין דייטש. זי וועט, זאָגט זי, רעדען אַזוי ווי זי האָט גערעדט אין דער היים. ברעכען זיך די צונג צוליעב די דייטשען איז זי ניט מחויב. זי איז גאָר אויף זיי ברוגז. זי האָט געמיינט, אַז די דייטשען זענען עהרליכע מענטשען. צום סוף, איז זי געוואָהר געוואָרען, אַז זיי זענען אויך ניט קיין גרויסע צדיקים. אַנומעלט איז זי געווען אין מאַרק, האָט מען זי אָפּגענאַרט אויף דער וואָג. זי האָט געזאָגט, מע זאָל איהר געבען א פונט, און געגעבען האָט מען איהר — זי ווייסט אַליין ניט וויפיעל.

אַזוי דערצעהלט די מאַמע און לאָזט־אויס, אַז צווישען די דייטשען זענען, אפנים, אויך דאָ גנבים. דערהערט מיין שוועגערין ברכה, האַפּט זי זיך אויף און פייערט און מאַכט מיט די הענט:

— גנבים זאָגט איהר, שוועגער? א גנב אויף א גנב! איין גנב גרעסער פון'ם אַנדערען! מע דאַרף זיך פּאַר זיי היטען ערגער ווי ביי אונז! ביי אונז ווייסט מען האָטש, אַז א גוי איז א גנב.

— ביי אונז, נאַרעלע, ווייסט דער גוי אליין, אז ער איז אַ גנב.

אזוי זאָגט די מאַמע און דערצעהלט אַ מעשה מיט בימקען. ס'איז געווען ביי אונז אמאָל אַ שיקסע בימקע. דער טאַטע, עליו השלום, האָט נאָך דעמאָלט געלעבט. איז די בימקע געווען זעהר אַ וואוילע שיקסע, נאָר אַ ביסעל אַ גנב'טע. אז אלע זענען אוועק־געגאַנגען פון שטוב, פלעגט זי ניט וועלען בלייבען אליין. זי האָט מורא געהאַט פאַר זיך אליין, זי זאָל עפּיס ניט אוועק'גנב'ענען...

ב.

אלסדינג איז ביי די דייטשען אַנדערש. אפילו דאָס געלט איז אויך ניט, ווי ביי אונז. דאָ ווייסט מען ניט פון קאָפּיקעס, גריוונעס, צוואַנציגער, פערציגער. דאָ ווייסט מען נאָר גרייצערס. אלסדינג פארקויפט זיך דאָ אויפ'ן גרייצער. פאַר אונזערען אַ רובעל גיט מען אייך אַהן אַ שיעור גרייצערס. מיין מאַמע געפינט, אַז ס'איז נישט קיין געלט. ס'איז קנעפּלעך. מיין ברודער אליהו זאָגט, אַז זיי צענעהען זיך עפּיס אונטער די פינגער, אזוי ווי שניי. אלע טאָג זעצט ער זיך אוועק אין אַ ווינקעלע, און טרענט אויף די קעשענע, און נעמט־ארויס אַ רובעל, און פארנייהט די קעשענע צוריק. אויף מאָרגען טרענט ער ווידער אויף די קעשענע, נעמט־ארויס אַ רובעל און פארנייהט צוריק. אָט אזוי אלע טאָג. און די טעג געהען־אוועק, און אונזערע פּעקלעך מיט אונזער בעטגע־וואַנט זענען נאָך אלץ נישטאָ. די אידינע, וואָס האָט מיט אונז גע'גנב'עט די גרעניץ, האָט אונז, אפּנים, אָנגעטהאָן אַ רעכטען ספּאָדיק. אחוץ וואָס מען איז אונז באַפאַלען אין וואלד, טאַקי איהרע שומרים אליין, וועלען מיר נאָך אפשר בלייבען אַהן זאכען. די מאַמע הערט ניט אויף צו ברעכען די הענט און צו וויינען אויף די זאכען. „דאָס בעטגעוואַנט! די קישענס! ווי אזוי וועלען מיר זיך ריהרען קיין אַמעריקע אַהן בעטגעוואַנט, אַהן קישענס?”...

פיני פאַלט אַלע מאָל אויף איין אַנדער פּלאַן. ער וועט געהן, זאָגט ער, מיט אַ „זאַיאַוולעניע" דורך דער באַהן, מיט אַ „פּראָשעניע" צום „נאַטשאַלניק" פון דער גרעניץ. ער וועט זיך אריבערחאַפּען אַהין צו דער אידינע און וועט איהר מאַכען אַ פינ־סטערען סוף. ער וועט זי פרעגען: היתכן?!... ס'איז אָבער קאַלטע פּריפּאַרקעס! עס וועט ניט העלפען קיין „זאַיאַוולעניעס" מיט קיין „פּראָשעניעס". אריבערחאַפּען זיך צו דער אידינע וועט איהם טייבעל נישט לאָזען, ס'איז בלאָטע, מע זאָל איהר אָנשיטען די שטוב מיט גאָלד. אַזוי האָט זי געזאָגט בפירוש. עס ליגט איהר נאָך אין טעם דאָס „גנב'ענען די גרעניץ". מיר אַלע גע־דענקען נאָך דעם טעם פון דער גרעניץ. מיר דערצעהלען זיט־ליכען די מעשה, ווי אַזוי מיר האָבען גע'גנב'עט די גרעניץ, ווי אַזוי די אידינע האָט אונז געגעבען ערלים אויף אריבערצופּעקלען אונז, ווי אַזוי די ערלים האָבען אונז געפיהרט און פאַרפיהרט אין אַ וואַלד און געוואָלט אונז קוילען. אַ גליק, וואָס מיין שווענערין ברכה האָט אַ טבע פון חלש'ען און וואָס מיין מאַמע האָט געמאַכט אַ גוואַלד. האָבען דערהערט די סאָלדאַטען און האָבען אָנגע־הויבען שיסען. זענען זיך די ערלים צעלאָפען, און מיר זענען גענעזען געוואָרען. אַזוי דערצעהלט די מאַמע. מיין ברודער אליהו דערצעהלט די אייגענע מעשה, נאָר אַ ביסעל אַנדערש. שלאָגט איהם ברכה איבער און דערצעהלט טאַקי דאָס אייגענע, נאָר אַ ביסעל אַנדערש. זאָגט אונזער חבר פיני'ס ווייב, טייבעל, אַז ברכה געדענקט ניט אַקוראַט, וואָרום ברכה האָט גע'חלש'ט. און טייבעל וויל אָנהויבען דערצעהלען די מעשה פון אָנהויב אָן, האַקט איהר פיני איבער און זאָגט, אַז זי ווייסט גאָרניט. אָט וועט ער דערצעהלען נאָך אַ מאָל פון אָנהויב ביז'ן סוף. אַלע טאָג און איטליכען באַזונדער דערצעהלען מיר די מעשה, ווי אַזוי מיר האָבען גע'גנב'עט די גרעניץ. אַלע די, וואָס הערען, שאָקלען מיט די קעפּ, שמוצערען מיט די ליפּען. זיי זאָגען, אַז מיר זענען גליק־ליכע! מיר דאַרפען בענטשען גומל!

ג.

אויף דער זייט גרעניץ איז אונז גוט, בעסער ווי אין דער היים. טהון טהוען מיר ניט קיין האַנט אין קאַלט וואַסער. אָדער מיר זיצען אויף דער אכסניה, אָדער מיר געהען אויפ׳ן שפּאַציער, אָנקוקען בראָד. אַ שענע שטאָדט. איך ווייס ניט, וואָס מיין שוועגערין ברכה האָט צו דער שטאָדט. אַלע טאָג געפינט זי איין אַנדער חסרון אויף דער שטאָדט. דאָס געפעלט איהר ניט — ס׳איז בלאָטיג. דאָס זאָגט זי — סע שטינקט, ערגער ווי ביי אונז. איינמאָל ביינאַכט חאַפּט זי זיך אויף מיט אַ גוואַלד: מע האָט זי באַפאַלען. מיר זענען אַלע אַראָפּ פון די געלעגערס:

— ווער האָט דיך באַפאַלען? גזלנים?

— וואָסערע גזלנים? וואַנצען!...

אין דער פריה דערצעהלען מיר דעם בעל־הבית פון דער אכסניה, ווייסט ער ניט מיט וואָס מען עסט דאָס. גיט איהם פיני צו פאַרשטעהן אויף דייטש, וואָס דאָס איז. זאָגט ער, אַז ביי זיי ווייסט מען ניט דערפון. אין זייער דייטשעס לאַנד זעהט מען דאָס ניט. דאָס האָבען מיר, זאָגט ער, מסתמא געבראַכט מיט זיך פון דער היים... אַי, איז ברכה געווען אין כעס! זי האָט פיינט, זאָגט זי, דעם אידען, ערגער ווי אַ משומד! איך ווייס ניט, פאַר וואָס. דאַכט זיך, זעהר אַ פיינער מענטש. אַז ער רעדט, האַלט ער אַ ביסעל דאָס מויל אויף אַ זייט און שמייכעלט. הייגט האָט ער ליעב געבען עצות. וואוהין מיר זאָלען געהן, ביי וועמען מיר זאָלען קויפען און ביי וועמען ניט. און אַז מיר געהען עפּיס קויפען, געהט ער מיט. און קויפען קויפען מיר, צום מיינסטען, מלבושים. מיר האָבען אַנגעהויבען צו ביסלעך אויסקליידען זיך. אונזער חבר פיני זאָגט, אַז ס׳איז ניט שען, וואָס מיר געהען, ווי די שלעפּערס. אין אַ פרעמדער שטאָדט דאַרף מען, זאָגט ער, אַרויסגעהן ווי מענטשען. ובפרט דאָ, אין אויסלאַנד, וואו עס איז האַלב אומזיסט.

דאָס איז דאָך באוואוסט אויף דער גאַנצער וועלט. קודם כל האָט ער זיך געקויפט אַ קאַפּעלישעל, ווי מע טראָגט ביי די דייטשען, און אַ פּידזשאַק אַ קורצען ביז די קניע מיט אַ נייעם שניפּס. אָנקוקען פּיני׳ן אין זיינע דייטשע מלבושים דאַרף מען זיין שטאַרקער פון אייזען. לאַנג און דין איז ער. אַ נידעריגע ראיה האָט ער. און אַז ער געהט, שפּרינגט ער. הײנט די נאָז? די מאַמע זאָגט, אַז ער האָט אַ פּנים פון חוזק. מיין ברודער אליהו געפינט, אַז ער זעהט אויס ווי אַ „וויינגער" אָדער ווי אַ „קאַטערינשטשיק". פּיני זאָגט, אַז ער ווייסט ניט וואָס איז שענער: צי אַ „וויינגער", צי אַ „קאַטערינשטשיק", צי גאָר אַ „שלעפּער"? דאָס מיינט ער טאַקי אונז. מיין ברודער אליהו זאָגט, אַז ער זאָל וועלען, קאָן ער זיך אויך אויסקליידען ווי אַ דייטש. ס׳איז אָבער נישט קיין גרויסע קונץ, זאָגט ער, אויסברענגען געלט, טרענצלען קערבלעך. מע דאַרף, זאָגט ער, דאָס קערבעל היטען קיין אמעריקע... זאָגט איהם פּיני: אין אַמעריקע דאַרפען מיר קיין געלט ניט. דאָרטען, זאָגט ער, זענען מיר אַליין געלט! ער רעדט איבער אונז אַזוי לאַנג, ביז מיין ברודער אליהו קויפט זיך אויך אַ קאַפּעליש מיט אַ פּידזשאַק, און מיר אויך אַ קאַפּעלישעל מיט אַ רעקעל. מיר געהען אַלע דריי איבער די גאַסען און רעדען דייטש. איך בין זיכער, אַז אַלע מיינען, אַז מיר זענען דייטשען. איין חסרון נאָר, וואָס אונז געהען נאָך די ווייבער. איך מיין טאַקי די מאַמע, מיין שוועגערין ברכה און פּיני׳ס ווייב טייבעל. זיי טרעטען נישט אָפּ פון אונז אויף קיין ווײלע. די מאַמע האָט מורא, איך זאָל צווישען די דייטשען ניט פאַרבלאָנזעט ווערען, און יענע געהען גלאַט נאָך, ווי די קעלבלעך. וואָס האָבען זיי מורא — ווייס איך ניט. מחמת מיר דרעהען זיך אַרום זאַלבעזעכסט, קוקט די גאַנצע וועלט אויף אונז. וואָס האָבען זיי ניט געזעהען?

— די גרעסטע נאַראָנים אין דער וועלט זענען דייטשען. — אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. אַ סימן, וואָס איהר זאָלט ניט זאָגען, גלויבען זיי אייך אויף גאמנות.

— אחוץ געלט. געלט איז ביי זיי טייערער, ווי ביי אונז! א „גרייצער" איז ביי זיי די נשמה. פאַר א „קרוין" וועלען זיי אייך פארקויפען דעם טאַטען, און פאַר א „גולדען" — גאָט אליין!

אזוי זאָגט ברכה, און טייבעל האַלט זי אונטער. אַלע דריי ווייבער, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט, זענען עפּיס ניט צו־פריעדען מיט די דייטשען. איך ווייס ניט, פאַר וואָס. מיר זענען זיי דוקא געפעלען. ווען ניט אמעריקע, וואָלט איך דאָ געוואָלט זיין אייביג און אייביג. וואו האָט איהר אזעלכע הייזער, ווי דאָ? היינט די מענטשען? אזעלכע גוטע מענטשען! אַלסדינג פאַר־קויפען זיי אייך! אפּילו די בהמות זענען ניט די בהמות, וואָס ביי אונז. שכל, קאָן זיין, האָבען זיי ניט מעהר ווי אונזערע, נאָר זיי זעהען־אויס לייטישער. אַלסדינג האָט דאָ איין אַנדער פּנים. און רעדט מיט די ווייבער, זאָגען זיי, אז ביי אונז איז בעסער. קיין זאַך געפעלט זיי ניט, אפּילו די אכסניה אויך ניט. און ניט אזוי די אכסניה, ווי די בעלי־בתים. זיי רייסען די הויט, זאָגט ברכה. פאַר א גלעזעל וואַרעם וואַסער הייסען זיי זיך באַצאָהלען. א ביסעל זאַלץ וועלען זיי אייך נישט געבען אומזיסט. אז מיר וועלען ניט אָפּפאָהרען פון דאַנען בייצייטענס, וועלען מיר דאַרפען געהן איבער די הייזער.

אזוי זאָגט מיין שוועגעריין ברכה. נאָר וואָס מיין שוועגעריין ברכה קאָן זאָגען! למאי זי זאָגט אויף מיין ברודער אליהו, אז ער איז א אידיגע? און אויף אונזער חבר פּיני זאָגט זי, אז ער איז כל־בו, וואָס אין דער קאָרט. איין אַנדערע אויף טייבעל'ס אָרט וואָלט איהר געגעבען א ווייסטען פּעטשאַטעק. טייבעל איז אָבער, ווי די מאַמע זאָגט, א מענטש אָהן א גאַל. זי שווייגט איהר אָפּ. אַלע שווייגען איהר אָפּ. איך אויך. אויף מיר איז זי גזלן. מיך רופט זי דער „ווישקראַבעק", אָדער „מאַטעל מיט די פּיסקעס". איך האָב זיך אויסגעהאָדעוועט, זאָגט זי, אין וועג א פּאָר גוטע פּיסקעס. מיך הויבט דאָס אפּילו ניט אָן צו אַרען. נאָר די מאַמע

וויל ניט לייקענען, למאי זי רעדט פון מיינע פיסקעס. הויבט אָן די מאַמע וויינען. און מיין ברודער אליהו האָט פיינט, אַז די מאַמע וויינט. ער זאָגט, אַז זי מאַכט זיך קאַלי די אויגען, און מיט קאַליעדיגע אויגען לאָזט אַמעריקע נישט אַריין.

ד.

איך קאָן אייך איבערגעבען אַ נייעס. מיר האָבען אַ גרוס פון אונזערע זאַכען. די אידינע, וואָס האָט מיט אונז גע'גנב'עט די גרעניץ, האָט מען איינגעזעצט אין טורמע. אונזער חבר פּיני קוועלט. ער זאָגט, אַז ס'איז אַ גרויסע מצוה. זאָגט די מאַמע: „ס'טייטש, און מיינע זאַכען?" זאָגט פּיני: „נו, און מיינע זאַכען?"... אַצינד ווייסען מיר שוין פאַר געוויס, אַז אונזערע זאַכען זענען פאַרפאַלען. וואָס טהוט מען? מע דאַרף פאָהרען ווייטער. אַ ברירה האָבען מיר? מיין ברודער אליהו גערהט אַרום אָהן אַ קאָפּ. די מאַמע רעדט איהם אויס דאָס האַרץ. זי זאָגט איהם: וואָס וואָלטען מיר געטהאָן, נאַרעלע, ווען מע זאָל געוועהן צונעמען ביי אונז דאָס געלט, וואָס מיר האָבען אָפּגעלייזט פאַר דער האַל־בער דירה, און נאָך קוילען אויך? אונזער חבר פּיני גיט אָפּ דער מאַמען דעם גערעכט. ער זאָגט, אַז אַ איד דאַרף שטענדיג זאָגען: „גם זו לטובה". ברכה לעגט אויך צו אַ קנייטעל. זי זאָגט, אַז ניט אומזיסט האָט זי איהם אַ נאָמען געגעבען „אידינע". מיר גרייטען זיך אין וועג אַריין. מיר צעפרעגען זיך ביי מענטשען, ווי אַזוי פאָהרט מען קיין אַמעריקע? מענטשען הערען־אויס און געבען אונז עצות. איטליכער איין אַנדער עצה. איינער זאָגט: אויף פאַריז. דער אַנדערער — אויף לאָנדאָן. אַ דריטער דרינגט, אַז אויף אַנטווערפּען איז נעהענטער. מע פּערדולט אונז אַזוי דעם קאָפּ, אַז מיר ווייסען שוין אַליין ניט, וואָס צו טהון. פאַר פאַריז האָט די מאַמע מורא. אַ צו גרויסער טומעל, זאָגט מען. אַנט־ווערפּען געפעלט ניט ברכה'ן. עפּיס אַנטווערפּען — אַ מאָדנער

גאָמען. זי האָט אַזעלכען ניט געהערט. עס בלייבט לאָנדאָן. פיני זאָגט, אַז לאָנדאָן איז דאָס בעסטע. ער האָט געלייענט ווי־פיעל מאָל אין דער געאָגראַפיע (אַזאַ בוך), אַז לאָנדאָן איז אַ שאַרפע שטאָדט. חייִגט קומט אַרויס פון דאָרטען משה מאָנטע־פיאָרע, און ראָטשילד, זאָגט ער, איז אויך פון לאָנדאָן.

— ראָטשילד איז גאָר פון פאַריז!

אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. דאָס איז דאָך ביי זיי אַ כלל. וואָס איינער זאָגט, זאָגט דער אַנדערער פאַרקעהרט. אַז דער זאָגט: טאָג, זאָגט יענער: נאַכט. דאָס הייסט, מע זאָל זיך קריגען — דאָס ניט, נאָר מע שפּאַרט זיך. זיי קאָנען זיך אַמאָל אַזוי אָוועקשפּאַרען אַ שעה כסדר, ביז מע צענעמט זיי. אַנומעלט האָבען זיי זיך צעאַמעפּרט איבער אַ דייטשעס וואָרט: „חריין". איינער האָט געזאָגט, אַז חריין איז אויף דייטש: „חראָן". דער אַנדערער האָט געדרונגען, אַז חריין דאַרף מען זאָגען אויף דייטש: „חראָן". אַ שעה צוויי האָט מען זיך אַוועק־געריסען, ביז ס'איז געבליבען, מע זאָל קויפען אַ ווערצעל חריין און מע זאָל דאָס ווייזען דעם בעל־הבית פון דער אכסניה. גע־בראַכט דאָס ווערצעל חריין, פרעגט מען איהם: „רב דייטש! מיר האָבען צו אייך אַ בקשה, נאָר איהר זאָלט אונז זאָגען דעם ריינעם אמת. ווי אַזוי הייסט ביי אייך אויף אייער לשון אָט די דאָזיגע פּרי — „חראָן", אָדער „חראָן"?" רופט זיך אָפּ דער בעל־הבית: „אויף אונזער דייטשער שפּראַכע הייסט דיעזע פרוכט ניט „חראָן" און ניט „חראָן", נאָר „מערעטיך"... נאַט אייך אַזאַ משוגעת! קירע־דייטש איז אַ גוטער צו־להכעיס'ניק. ער קאָן אייך אַמאָל געבען אַ זאָג אַ וואָרט, זאָל זיין וואָס צו הערען. למשל, נעמט, אַשטייגער, אַ זייגערעל. דאַכט זיך, וואָס קאָן שוין זיין מעהר פשוט פון אַ זייגערעל? הייסט דאָס ביי קירע־דייטש ניט אַ זייגערעל, נאָר „אַ האָר". און אַ האָר איז ביי איהם „אַ האָר". אַ האַר איז ביי איהם „אַ הער". אַהער איז ביי איהם „היר—היר". אַז מע זאָגט קירע־דייטש, זאָל מען גלויבען!

ח.

האָט קיין פּאַראיבעל ניט, איך האָב מיך פּאַררעדט וועגן די נאַרישע דייטשען מיט זייער משוגע׳נער שפּראַך, און האָב פאַרגעסען, אַז מיר פאָהרען קיין אַמעריקע. דאָס הייסט, ניט גלייך קיין אַמעריקע — דערווייל פאָהרען מיר קיין לאָנדאָן. און ניט גלייך קיין לאָנדאָן, נאָר קיין לעמבערג. דאָרט, אין לעמ־בערג, איז פאַרהאַן, זאָגט מען, אַ קאָמיטעט פאַר עמיגראַנטען. אפשר וועלען מיר קאָנען דורכ׳ן קאָמיטעט עפּיס באַהילפיג ווע־רען. מיט וואָס זענען מיר ערגער פון אַלע אַנדערע עמיגראַנטען? ובפרט, מיר האָבען נאָך געהאַט אַזאַ שאָדען — אונזערע אַלע פּעקלעך מיט אונזער גאַנצען בעטגעוואַנט. די מאַמע גרייט זיך שוין, ווי אַזוי זי זאָל זיי זאָגען, ווי אַזוי זי זאָל פאַר זיי וויינען. מיין ברודער אליהו בעט זיך ביי איהר: „נאָר ניט געוויינט! מע דאַרף אין זינען האָבען די אויגען. אָהן אויגען לאָזט אַמעריקע ניט אַריין”...

אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו און געהט אַריין צום בעל־הבית זיך צעצאָהלען פאַר דער אכסניה. אין עטליכע מינוט אַרום קומט אַריין מיין ברודער אליהו אַ טוידטער. וואָס איז? דער בעל־הבית האָט איהם אָוועקגעלעגט אַ חשבון, איז איהם, זאָגט ער, פינסטער געוואָרען אין די אויגען. פאַר אַלסדינג רעכענט ער אונז געלט. פאַר לייכטער אויף ליכט־בענטשען רעכענט ער זעכס לייכטער — זעכס גריייצערס. פאַר הבדלה — פיער גריייצערס. וואָסער הבדלה? ער, דער בעל־אכסניה, האָט געמאַכט הבדלה און מיר האָבען געהערט, קומט איהם פיער גריייצערס. פרעגען מיר איהם: „וואָס עפּיס פיער?” — זאָגט ער: „ווילט איהר פינף, לאָז זיין פינף”. הייסט רעכענט ער אונז עפּיס אַ מין זאַך מיט׳ן נאָמען „קאָמיסיאָן”. וואָס איז דאָס פאַר אַ שלאַק? דאָס קומט איהם, זאָגט ער, פאַר דער טרחה, וואָס ער איז געגאַנגען מיט אונז קויפען מלבושים.

דערהערט אזא מעשה, חאַפּט זיך אויף מיין שווענערין ברכה מיט א פּלעסק אין די הענט.

— שוויענער! וואָס האָב איך אייך געזאָגט? זענען די דייטשען ניט ערגער ווי די נאַכט־גזלנים אין וואַלד? זענען אונזערע רוסישע חוליגאַנעס ניט קיין צדיקים אַקעגען זיי? מיר זענען דען אין בראָד? מיר זענען דאָך אין סדום!!!...

דאָס פאַרגלייכען איהם מיט די רוסישע חוליגאַנעס, ווייזט אויס, האָט דעם בעל־הבית ניט אזוי פאַרדראָסען, ווי דאָס פאַרגלייכען בראָד מיט סדום. ער איז געוואָרען אָנגעצונדען! ער האָט אונז געזאָגט, אַז ס'איז זעהר רעכט, וואָס די רוסישע „חוליגאַנעס" מאַכען אויף אונז פּאָגראָמען. ער געפינט, אַז ס'איז נאָך ווינציג, וואָס מע טהוט אונז. ווען ער זאָל זיין, זאָגט ער, דער רוסישער „קאַיזער", וואָלט ער „געהאַייסען", מע זאָל אונז אַלעמען „אויסקאַילען" ביז „איינעם"!

מיר דאַכט, איך האָב אייך שוין געזאָגט, אַז אונזער חבר פּיני איז א היציגער פּאַרשוין. ביז מע ריהרט איהם ניט שטאַרק אָן, קאָן ער אייך שוויגען און שוויגען. נאָר טאָמער דערלאַנגט מען איהם מיט אזא וואָרט, וואָס ער האָט פיינט, איז חיות ניט זיכער! פּיני האָט זיך אויפגעחאַפּט, אויסגעצויגען זיך ווי לאַנג ער איז, צוגעגאַנגען גלייך צום בעל־הבית פון דער סטאַנציע און האָט איהם אויסגעשריען אויפ'ן קול גלייך אין פּנים אריין:

— קירע־דאַאייטש!!!... א רוח אין דיין טאַאַטען אריין!

אמת, דער „קירע־דייטש" האָט אונזער חבר פּיני'ן געקאָסט טייער. דער בעל־הבית האָט איהם פאַר'ן „קירע־דייטש" אויפגעוואָרפען צוויי שווערע, געשמאַקע פּעטש, אַז פונקען זענען געפלויגען. עס האָט אָבער געהאַט דעם זיבעטען חן. גאַנץ בראָד האָט זיך צונויפגעלאָפען. ס'איז געווען „ליהודים". איך האָב ליעב, אַז ס'איז פריילאָך.

רעמזעלבען טאָג זענען מיר אַנטלאָפען קיין לעמבערג.

XV

טראָקע מיט לעמבערג

XV

קראָקע מיט לעמבערג

א.

לעמבערג, זעהט איהר, איז שוין גאָר ניט דאָס, וואָס בראָד. ערשטענס, די שטאָדט אליין. ריין, ברייט, ציכטיג, שען — פאַר־ נעמט איין אויג! דאָס הייסט, ס'איז פאַרהאַן אין לעמבערג אויך אזעלכע גאסען, ווי אין בראָד, וואָס אז מע געהט אין מיטען זומער, דאַרף מען אָנטהון טיעפע קאַלאָשען און פאַרשטעלען די נאָז. דערפאַר אָבער איז פאַרהאַן אין מיטען שטאָדט א גאָרטען, וואָס אַלע מעגען דאָרטען געהן שפּאַציערען, אפילו ציעגען. א פרייע מדינה. שבת געהען אידען מיט שטריימלעך פראַנק און פריי אויף אַלע גאסען, און קיינער זאָגט זיי ניט א וואָרט. הייגט די מענ־ טשען? גאָלד און זילבער! מיין מאמע זאָגט, אז פון בראָד ביז לעמבערג איז אזא חילוק, ווי פון טאָג צו נאכט. מיין ברודער אליהו זאָגט, אז עס טהוט איהם באַנג, וואָס ביי דער גרעניץ שטעהט פריהער בראָד און נאָכדעם לעמבערג. עס וואָלט באַ־ דאַרפט, זאָגט ער, זיין פאַרקעהרט. גיט איהם אונזער חבר פּיני צו פאַרשטעהן, אז דערפאַר איז לעמבערג בעסער פון בראָד, ווייל עס שטעהט ווייטער פון דער גרעניץ און נעהענטער צו אמעריקע. זאָגט איהם אליהו: „א פּאָלג מיך א גאַנג! וואו איז לעמבערג

און ו'או איז אמעריקע !" זאגט איהם פיני, אז וואס ס'איז שייך צו שטעדט, מעג ער זיך נאך דערוויילע לערנען ביי איהם, ווארום ער האט געלערענט געאגראפיע. זאגט איהם מיין ברודער אליהו: „אז דו האסט געלערענט געאגראפיע, זאג זשע מיר, וואו איז דער קאמיטעט ?" — „וואסער קאמיטעט ?" — „דער עמיגראנטען־קאמיטעט !" — „א סמיכות־הפרשה ! וואס געהער זיך עס אן מיט געאגראפיע ?" — „דער וואס ווייסט געאגראפיע, דער דארף וויסען אלסדינגג".

אזוי זאגט צו איהם מיין ברודער אליהו, און מיר פרעגען זיך נאך אויפ'ן קאמיטעט. ווען מיר פרעגען, ווייסט קיינער ניט. א מאדנע שטאדט.

— זיי ווייסען, נאר זיי ווילען ניט זאגען !

אזוי פסק'ענט מיין שווענערין ברכה. איהר געפעלט קיין זאך ניט. אויף לעמבערג האט זי אויך א חסרון : צו ברייטע גאסען. א חסרון — די כלה איז צו שען. אונזער חבר פיני'ס ווייב טייבעל האט איין אנדער חסרון אויף לעמבערג. דהיינו ? למאי זאגט מען ביי אונז „קראקע מיט לעמבערג" ? אז מען עסט א זויערע זאך, זאגט מען : „ס'איז אזוי זויער, אז מע קאן דער־זעהען קראקע מיט לעמבערג". אדער אז מע דערלאנגט איינעם א גוטען פאטש, זאגט מען, אז „ער האט דערזעהען קראקע מיט לעמבערג".

בקיצור, די ווייבער האבען שוין אזא טבע. זעלטען זיי זאל עפּיס געפעלען !...

ב.

מיר האבען זיך שוין דערפרעגט צום קאמיטעט. א חויכע שטוב מיט א רויטען דאך. פריהער דארף מען שטעהן א ביסעל אין דרויסען. דאס הייסט, ניט א ביסעל, נאר א סך. נאכדעם

עפענט מען די טהיר. דאַרף מען געהן אויף טרעפּ. אַז מע קומט אַרויף, טרעפט מען אַ סך מענטשען. צום מיינסטען, אונזערע רוסישע, עמיגראַנטען רופט מען זיי. כמעט אַלע זענען זיי הונגעריג און אַלע האָבען קליינע זויגעדיגע קינדער. די וואָס האָבען ניט קיין זויגעדיגע קינדער זענען אויך הונגעריג. מע הייסט זיי קומען מאָרגען. מאָרגען זאָגט מען זיי ווידער אַ מאָל, זיי זאָלען קומען מאָרגען. מיין מאַמע באַקענט זיך מיט אַ סך ווייבער. איטליכע פון זיי האָט אויף זיך איין אַנדער אומגליק. פאַרגלייכען, זאָגט זי, איהר אומליק מיט זייערע אומגליקען, קומט־אויס, אַז זי איז נאָך איינע אַ גליקליכע! אַ סך פון זיי זענען אַנטלאָפענע פון פּאָגראָמען. וואָס זיי דערצעהלען זיך אָן איז אַ גוואַלד! אַלע פאָהרען זיי קיין אַמעריקע, און קיינער האָט ניט מיט וואָס. אַ סך פון זיי האָט מען אָפּגעשיקט צוריק. איינינגע גיט מען אַרבייט. איינינגע שיקט מען אָפּ קיין קראָקע. דאָרט איז, זאָגט מען, דער אמת'ער קאָמיטעט. וואָס זשע איז דאָ? — זיי ווייסען אַליין ניט. מע הייסט זיי קומען מאָרגען, קומען זיי. וואו איז דער קאָמיטעט? אָט דאָס איז דאָך דער קאָמיטעט. ווער איז דער קאָמיטעט? זיי זאָלען אַזוי וויסען פון בייז! עס קומט אַריין אַ הויכער פאַרשוין מיט אַ געשטופּעלט פּנים און מיט גוטע לאַכענדיגע אויגען.

— אָט דאָס איז איינער פונ'ם קאָמיטעט. ער איז אַ דאָקטאָר.

דער דאָקטאָר מיט די גוטע לאַכענדיגע אויגען זעצט זיך אוועק אויף אַ שטוהל. אַלע מינוט געהט־צו צו איהם איין אַנדער עמיגראַנט און טענה'ט עפּיס, מאַכט מיט די הענט. דער דאָקטאָר הערט איהם אויס און ענטפערט איהם, אַז ער איז איין מענטש אַליין. ער קאָן גאָרנישט העלפען. פאַרהאַן, זאָגט ער, ביי אונז אַ קאָמיטעט פון עטליכע און דרייסיג פאַרשוין, נאָר קיינער וויל ניט קומען. וואָס קאָן איך, איין מענטש אַליין, טהון?

די עמיגראַנטען ווילען ניט וויסען, וואָס ער איז איין מענטש אליין. זיי קאָנען דאָ מעהר ניט זיצען. זיי האָבען שוין אויפ־געגעסען פון זיך וואָס זיי האָבען געהאַט. זיי זאָגען, אָדער מע זאָל זיי געבען בילעטען קיין אַמעריקע, אָדער מע זאָל זיי אָפּ־שיקען צוריק. דער דאָקטאָר טענה'ט, אַז ער קאָן זיי נאָר שיקען קיין קראָקע, אויב זיי ווילען. דאָרט איז דאָ אַ קאָמיטעט. אפשר וועט זיי יענער קאָמיטעט עפּיס קאָנען העלפען. די עמיגראַנטען הערען דאָס אויס און זאָגען, אַז זיי האָבען ניט דערווייל פון וואַנען אַ טאָג איבערצולעבען. דער דאָקטאָר נעמט־אַרויס דאָס בייטעלע און שענקט זיי אַ מטבע. די עמיגראַנטען באַטראַכטען די מטבע און געהען אַוועק. עס קומען אָן נייע עמיגראַנטען. זיי פאַלען, זאָגען זיי, מיט'ן פּנים צו דער ערד.

— וואָס ווילט איהר? — טענה'ט נעבאַך דער דאָקטאָר.

— מיר ווילען עסען! — זאָגען די עמיגראַנטען.

— אָט האָט מען מיר געבראַכט עסען, עסט.

אַזוי זאָגט זיי דער דאָקטאָר מיט די גוטע לאַכענדיגע אויגען און ער ווייזט זיי אויפ'ן אָנבייסען, וואָס מע האָט איהם געבראַכט: קאַווע מיט ווייסע בולקעלעך. ער זאָגט, אַז ער מיינט דאָס ערנסט. ער גיט זיי אַוועק זיין אָנבייסען. וואָס זאָל ער טהון, איין מענטש אליין? די עמיגראַנטען באַדאַנקען איהם. זיי זאָגען, אַז ניט פאַר זיך בעטען זיי, פאַר זייערע קינדער נעבאַך.

— נו, ברענגט אהער די קינדער! — זאָגט דער דאָקטאָר און טהוט אַ וואונק צו אונז מיט זייטע גוטע לאַכענדיגע אויגען.

— וואָס ווילט איהר?

ב.

טרעט־אַרויס די מאַמע צום גוטען דאָקטאָר מיט די לאַכענ־דיגע אויגען און הויבט איהם אָן דערצעהלען אַ מעשה פונ'ם אָנ־הויב, ווי אַזוי זי האָט געהאַט אַ מאַן. דער מאַן איז געווען אַ

חזן און האָט געקרענקט און געקרענקט. נאָכדעם איז ער גע־שטאָרבען, איבערגעלאָזט זי איין אלמנה מיט צוויי קינדער, איי־נעם איין עלטערען און איינס נאָך כמעט איין עופה'לע (דאָס מיינט מען מיך). הגט זי דעם עלטערען חתונה געמאכט, ארייג־געגעבען איהם אין א שמאלץ־גרוב. די שמאלץ איז אויסגערונען, די גרוב איז געבליבען. דער שוועהר האָט זיך געשטעלט, און דער זוהן דארף שטעהן צום פּריזיוו...

— מאמע, וואוהין ביזט דו פאָרפאָהרען?

אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו און שטעלט זיך אוועק דער־צעהלען די אייגענע מעשה, נאָר אין איין אנדער אופן. ער הויבט אָן אזוי:

— יאָ פּריזיוו, ניט פּריזיוו — מיר פאָהרען, הייסט עס, קיין אמעריקע. דאָס הייסט, איך, און מיין מאמע, און מיין ווייב, און א קליין ברודערל (דאָס מיינט מען מיך), און אָט דער יונגערמאַן (ער וויזט אויף פּיני'ן) פאָהרט אויך, הייסט עס, מיט אונז. האָבען מיר באַדאַרפט אריבער די גרעניץ. זענען מיר, הייסט עס, גע־קומען צו דער גרעניץ. און אזוי ווי קיין פּעסער, הייסט עס, האָבען מיר ניט, וואָרום מיר דארפעןביידע שטעהן צום פּריזיוו...

— אָט דאָ לאָז מיך! — רופט זיך אָן אונזער חבר פּיני און שטופּט אָפּ מיין ברודער אליהו און דערצעהלט די אייגענע מעשה, נאָר א ביסעל אנדערש. חאָטש אליהו איז מיר א ברודער, פון דעסטוועגען מוז איך מודה זיין, אז פּיני רעדט א סך שענער פון איהם. ערשטענס, איז ביי איהם נישטאָ קיין „הייסט עס", ווי ביי מיין ברודער אליהו. היינט קען ער רוסיש זעהר גוט. א סך ווערטער זענען ביי איהם רוסישע, און גלאַט שענע ווערטער, מחיה'דיגע. א סך פון זיי פארשטעה איך ניט וואָס ער מיינט, נאָר זיי זענען שען. אָט ווי אזוי אונזער חבר פּיני האָט אָנ־געהויבען:

— איך וועל אייך געבען אין קורצען א ווזגליאַד אויף דער גאַנצער פּאָלאָזשעניע, וועט איהר האָבען א טאָטשקע זרעניע.

מיר פֿאַהרען קיין אַמעריקע ניט אַזוי צוליעב וואַינסקי פֿאָווינ־
נאָסט, ווי צוליעב סאָמאָסטאָיאַטעלנאָסט און ציוויליזאַציע, וואָ־
רום מיר זענען דאָרט זעהר סטיעסניטעלני נישט נאָר אין פּראָ־
גרעס, נאָר אפילו אין וואָזדוך, ווי טורגעניעוו זאָגט — און וואָ־
ווטאָריך, זינט עס האָט זיך אָנגעהויבען ביי אונז דער יעווריייסקי
וואָפּראָס מיט די פּאָגראָמען, קאָנסטיטוציע און טאָמו פּאָדאָבנע,
ווי באָקל זאָגט אין זיין היסטאָריאַ ציוויליזאַציאַ...

איין עבירה! דאָ האָבען ערשט אָנגעהויבען געהן די שענע
ווערטער. אונזער חבר פּיני האָט זיך ערשט רעכט צעשאָקעלט.
ער האָט זיך ערשט פּארקאָטשעט רעדען און רעדען — צום סוף
האַקט איהם איבער דער דאָקטאָר סאַמע אין מיטען, טהוט אַ זופּ
די קאַווע און רופט זיך אָן צו איהם מיט אַ שמייכעל:

— זאָגט: וואָס ווילט איהר?

טרעט־ארוים ווידער מיין ברודער אליהו און מאַכט צו
פּיני'ן:

— למאי זאָלסט דו האָבען אַ טבע רעדען נישט צו דער זאַך?

דאָס פּארדריסט, אפּנים, אונזער חבר פּיני'ן, מחמת ער טרעט־
אָפּ אויף אַ זייט, פּארטשעפּעט זיך פֿאַר זיינע אייגענע פּיס, און
רופט זיך אָן ברוגז'ליך:

— דו רעדסט בעסער? רעד דו!

און מיין ברודער אליהו געהט־צו צום טיש און דערצעהלט
נאָך אַ מאָל די מעשה בקיצור.

ד.

— זענען מיר, הייסט עס, געקומען צו דער גרעניץ. געקומען
צו דער גרעניץ, האָבען מיר אָנגעהויבען האַנדלען, הייסט עס,
מיט די אַגענטען. און די אַגענטען, ווייסט איהר דאָך, זענען
גרויסע ממזרים. האָבען זיי אָנגעהויבען לויפען איינער איבער'ן

אנדערע, גראָבען, מסר'ען, יאבעדען, ביז ס'האָט זיך אונטערגע־
חאפט איינע א אידינע, הייסט עס, א לייטישע, איין עהרליכע,
א פרומע, א כשר'ע, און האָט זיך אויסגעגלייכט מיט אונז פאר'ן
מקח, הייסט עס, זיך אונטערגענומען אונז אלעמען אריבערפעקלען,
פריהער אונז, און נאָכדעם די זאכען. האָט זי אונז געגעבען, די
אידינע, הייסט עס, צוויי ערלים, שומרים, הייסט עס...

— אָט אזוי ניך? זעה נאָר! ער איז שוין פארטיג מיט די
ערלים.

אזוי שפרינגט־ארויס מיין שווענערין ברכה, שטופט־אָפּ מיין
ברודער אליהו און דערצעהלט בעסער אליין די מעשה. טאקי
די אייגענע מעשה, נאָר א ביסעל אנדערש: ווי אזוי די אידינע
האָט אונז געהייסען געהן און געהן, ביז מיר וועלען דערזעהען א
בערגעל. פונ'ם בערגעל זאָלען מיר זיך נעמען רעכטס און געהן
און געהן, ביז מיר וועלען קומען צו נאָך א בערגעל. זאָלען מיר
זיך פון יענעם בערגעל נעמען לינקס און געהן און געהן, ביז מיר
וועלען קומען צו א שענקעל. זאָל ארייננעהן איינער פון אונז אין
שענקעל, וועט ער טרעפען צוויי ערלים טרינקען בראָנפען. זאָל
מען צוגעהן צו די ערלים און זאָגען זיי נאָר איין וואָרט „חיימאָ־
ווא", וועלען זיי שוין וויסען און וועלען אונז פיהרען איבער א
וועלדעל. א גליק, וואָס איך האָב א טבע פון חלש'ען...

רופט זיך אָן דער דאָקטאָר:

— ווייסט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען, מיינע ליעבע
ווייבער? איך האָב אויך א טבע פון חלש'ען. זאָגט מיר אין
קורצען, וואָס ווילט איהר?

טרעט־ארויס די מאמע ווידער א מאָל, און עס קומט־פאָר
צווישען איהר און צווישען דאָקטאָר אזא מין געשפרעך:

מאמע: איהר ווילט אין קורצען? מע האָט ביי אונז צר־
גענומען די זאכען.

דאָקטאָר: וואָסערע זאַכען?

מאַמע: דאָס בעטגעוואַנט: צוויי איבערבעטען, פיער קי־שענס גרויסע, און נאָך צוויי גרויסע קישענס, און דריי קלייניטשקע ממזורים'לעך איבערגעשאָטען.

דאָקטאָר: דאָס איז גאָר?

מאַמע: און קאָלדרעס דריי, צוויי אַלטע, איינע אַ נייע. און מלבושים אַ פּאָר, און אַ פּאַטשיילע אַ זיידענע, און...

דאָקטאָר: נישט דאָס פרעג איך. מעהר קיין אומגליק האָט איהר ניט געהאַט?

מאַמע: וואָסער איין אומגליק ווילט איהר נאָך?

דאָקטאָר: איך מיין, וואָס פעהלט אייך?

מאַמע: בעטגעוואַנט.

דאָקטאָר: דאָס איז גאָר?

מאַמע: ס'איז אייך קאַרג?

דאָקטאָר: און בילעטען האָט איהר? געלט האָט איהר?

מאַמע: נישט צו פאַרזינדיגען. מיר האָבען שיפסקאַרטען, מיר האָבען אויף בילעטען.

דאָקטאָר: זענט איהר דאָך, דאַנקען גאָט! איך בין אייך מסנא. לאָמיר זיך בייטען. מיינט ניט, איך שפּאַס. איך זאָג עס אייך אָהן ליצנות. נאָט אייך מיין אָנבייסען, נאָט אייך מיינע עמיגראַנטען, נאָט אייך מיין קאָמיטעט, און גיט מיר אייערע שיפּס־קאַרטען מיט אייערע בילעטען, פאָהר איך אוועק קיין אַמעריקע היינטיגען טאָג. וואָס קאָן איך דאָ טהון, איין מענטש אַליין, מיט קיין עין־הרע אַזוי פיעל אָרעמע לייט?

דער דאָקטאָר איז עפּיס — מיר ווייסען אַליין ניט וואָס! — אַזוי האָבען מיר אָפּגע'פּסק'ענט, און מיר ווילען נישט מאַכען דאָ קיין לאַנגע שהיות. מיין ברודער אליהו זאָגט: איין עבירה די הוצאות. לאָמיר בעסער פאָהרען קיין קראָקע. אַ סך עמיגראַנטען

פאַהרען קיין קראַקע, לאָז זיך אונז דאכטען, עלעהיי מיר זענען אויך עמיגראנטען.

— אז מיר זענען אין לעמבערג, מוזען מיר שוין זיין אין קראַקע אויך. — זאָגט אונזער חבר פיני.

— בכדי ס'זאָל אויסקומען, אפּנים, קראַקע מיט לעמבערג? — חאַפּט אונטער זיין ווייב טייבעל.

זייט געזונט, מיר פאָהרען קיין קראַקע.

XVI

מיט די עמיגראנטען

XVI

מיט די עמיגראַנטען

א.

אז איהר ווילט פאָהרען קיין אַמעריקע, זאָלט איהר פאָהרען נאָר מיט עמיגראַנטען. אז איהר פאָהרט מיט עמיגראַנטען, איז אייך גוט. קומט איהר אין א שטאָדט, פאַרשפּאָרט איהר זוכען איין אכסניה. מע האָט אייך אָנגעגרייט איין אכסניה פון פריהער. דערויף איז דאָך געמאַכט געוואָרען א קאָמיטעט. א קאָמיטעט זעהט, אז איהר זאָלט האָבען אַלסדינג גרייט. מיר, אז מיר זענען אָנגעקומען די ערשטע נאַכט קיין קראָקע, האָט מען אונז באַלד פאַרטריבען אין אזא מין שטוב, אָדער א קאַמער, אָדער א שטאַל. דאָרט האָבען מיר אָפּגעוואַרט ביז אין דער פריה. אין דער פריה איז מען געקומען צו אונז פונ'ם קאָמיטעט און מע האָט אונז פאַר־שריבען אַלע ביי די נעמען. די מאַמע האָט אפילו ניט געוואָלט זאָגען אונזערע נעמען. זי האָט מורא געהאַט פאַר'ן פּריזיוו. א קשיא אויף א מעשה? האָבען די עמיגראַנטען זי אויסגעלאַכט: וואָס געהט־אָן קירע־דייטש אונזער רוסישער פּריזיוו? נאָכדעם האָט מען אונז געבראַכט אַלעמען אויף א גרויסער אכסניה. א גאַנצע שטוב מיט א סך בעטלעך מיט אָהן א שיעור עמיגראַנטען. „עס זעהט דאָ אויס ווי ביי אונז א הקדש". אזוי געפינט מיין

מאמע. און מיין שוועגערין ברכה זאָגט: „שוויגער, לאָמיר בעסער פאָהרען ווייטער". איך האָב אייך שוין געזאָגט אמאָל, אז די ווייבער האָבען א טבע — עס געפעלט זיי ניט קיין זאך. אויף אַלסדינג מאכען זיי אייך א חסרון. אויף דער שטאָדט קראָקע האָבען זיי גלאַט געוואָרפען איין אומחן פון דער ערשטער מינוט. אפילו מיין ברודער אליהו איז אויך אין כעס אויף קראָקע. קראָקע, זאָגט ער, איז ניט לעמבערג. אין לעמבערג איז חאָטש דאָ אידען, און אין קראָקע איז ניטאָ קיין אידען. דאָס הייסט, ס'איז דאָ אידען, נאָר משונה־מאָדנע אידען — אינדרוגינוסען, האַלב איד האַלב פליאקע, פארדרעהט די וואָנסים און „פּראָשע פּאַני!"... אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. נאָר אונזער חבר פּיני וויל איהם איבערשפּאַרען. ער זאָגט, אז דאָ איז פאַרהאַן מעהר „ציוויליזאציע". איך וואָלט וועלען וויסען, וואָס איז דאָס אזעלכעס „ציוויליזאציע", וואָס אונזער חבר פּיני קאָן זיך גאָהן דעם ניט באַגעהן?

ב.

אויף דער אכסניה, וואָס מע האָט אונז אָנגעגרייט פון'ם קאָמיטעט, איז אויסגעצייכענט גוט. דאָס הייסט, עס איז ניט אזוי גוט, ווי פריילין. מע באַקענט זיך אַלע מאָל מיט נייע עמיגראַנטען. מע זיצט אינאיינעם, מען עסט אינאיינעם, מע דערצעהלט מעשיות. אך, וואָסערע שענע מעשיות! נסים ונפלאות! נסים פון פּאָגראָם. נסים פון'ם פּריזיוו. נסים פון דער גרעניץ. איטליכער דערצעהלט איין אנדער מעשה פון זיין אגענט. איינער פרעגט ביי'ם אנדערען: „ווער איז געוועזען אייער אגענט ביי דער גרעניץ — א רויטער, צי א שווארצער?" ענטפערט איהם דער אנדערער: „ניט קיין רויטער, ניט קיין שווארצער, נאָר אזוי א גנב"...

געוויינטליך, דערצעהלען מיר אונזער נס אויך, ווי אזוי גאָט האָט מיט אונז געפיהרט, ווי אזוי מיר האָבען גע'גנב'עט די

גרענעץ, ווי אַזוי די אַגענטען האָבען אונז באַפאַלען, ווי אַזוי מיר האָבען זיך באַקענט מיט אַ אידינע, ווי אַזוי די אידינע האָט ביי אונז אויסגענאַרט די זאַכען, ווי אַזוי איהרע שומרים, צוויי ערלים, האָבען אונז פאַרפיהרט אין אַ וואַלד, געפּרעגט אונז, וויפיעל געלט מיר האָבען, און אַרויסגענומען מעסערס אויף צו קוילען. אַ גליק, וואָס אונזער ברכה האָט אַ טבע פון חלש'ען און וואָס די מאַמע האָט געמאַכט אַ גוואַלד, — האָט זיך דערהערט אַ שאָס, זענען די ערלים אַנטלאָפען און מיר זענען דערוויילע אַריבער אויף יענער זייט... אַלע הערען־אויס אונזער מעשה, שאָקלען מיט די קעפּ און שמוצערען מיט די ליפּען. איינער אַ הויכער עמיגראַנט מיט אַ בייזען קוק און מיט וואַטע אין די אויהערען טהוט אונז אַ פרעג:

— ווי אַזוי זעהט זי אויס, די אידינע? אַ פרומע, אַ כשר'ע, מיט אַ שייטעל אויפ'ן קאָפּ?

דערהערט, אַז אונזער אידינע איז אַ פרומע, אַ כשר'ע, מיט אַ שייטעל אויפ'ן קאָפּ, — טהוט דער הויכער עמיגראַנט מיט'ן בייזען קוק זיך אַ האַפּ־אויף און אַ זאָג צו זיין ווייב, וואָס זי הייסט שרה:

— שרה! דו האָרכסט? ס'איז דאָך די אייגענע אידינע!

— אַ חלירע זאָל קומען אויף איהר און אויף אַלע אַגענטען, רבונו של עולם!

אַזוי זאָגט זיין ווייב שרה, און זי דערצעהלט אונז אויך אַ שענע מעשה, ווי אַזוי די אייגענע אידינע מיט'ן שייטעל האָט זי אָפּגענאַרט, באַנומען פון קאָפּ ביז פיס און געוואָלט אַריינרוקען זיי שיפסקאַרטען קיין אַמעריקע.

דערהערט דאָס וואָרט „שיפסקאַרטען", חאַפּט זיך אויף איין עמיגראַנט, אַ שניידער, מיט שוואַרצע אויגען און מיט אַ בלאַס פּנים, און רופט זיך אָן:

— שיפסקאַרטען? לאָזט מיך, וועל איך אייך דערצעהלען אַ מעשה פון שיפסקאַרטען.

און דער שניידער מיט די שווארצע אויגען און מיט'ן בלאסען פנים וויל אנהויבען דערצעהלען א מעשה פון שיפסקארטע', שטעהט־אויף נאך איין עמיגראנט, וואס מע רופט איהם טאפאלינסקי. ער זאגט, אז ער האט א שענערע מעשה מיט שיפסקארטען, ווי אזוי אין שטעדטעל ביי זיי איז דא א קאמפאניע, וואס פאר־קויפען בלומרשט שיפסקארטען פון ליבאווע קיין אמעריקע, האבען זיי דערטאפט א יונגען מאן און האבען ביי איהם אויסגענארט עטליכע און זעכציג קארבען און האבען איהם ארייגגערוקט עפּיס א סוכה־שער מיט א רויטען אדלער. דער יונגערמאן קומט קיין ליבאווע, וויל זיך זעצען אויפ'ן שיף, נעמט־ארויס און באווייזט דעם סוכה־שער, מיט'ן רויטען אדלער. ווער? וואס? א נעב־טיגער טאג! ס'איז ניט קיין שיפסקארטע, ס'איז גאר א שיר־המעלות!

ג.

די מעשה מיט די שיפסקארטען הויבען מיר אן ווערען נמאס. איך האב ליעב עמיגראנטען. איך האב מיך בעסער באקענט, אין וואגאן זיצענדיג, מיט א יונגעל פון די עמיגראנטען אין מיינע יאהרען. מע רופט איהם קאפעל, און ער האט א צעשפאלטענע ליפּ. די ליפּ איז איהם געקומען פון א פאל. ער איז געקראכען אויף א לייטער און איז געפאלען אויף א שייט האלץ. ער שווערט, אז ס'האט איהם גאר ניט וועה געטהאן, נאר בלוט איז געגאנגען א סך. ניט גענוג, זאגט ער, ער האט זיך צעשפאלטען די ליפּ, האט ער נאך געחאפט קלעפּ פונ'ם טאטען. אט דער הויכער, וואס מיט'ן בייזען קוק און מיט וואטע אין די אויהערען, דאס איז טאקי זיין טאטע. און די אידינע, וואס מע רופט זי שרה, דאס איז זיין מאמע. זיי זענען געוועזן, זאגט ער, אמאל גרויסע נגידים. דאס הייסט, ניט אמאל, טאקי אט דא ניט לאנג, פאר'ן פאגראם. איך פרעג איהם, ווי אזוי איז דאס א פאגראם? איך

העך אלע פון די עמיגראַנטען, מע זאָגט: „פּאַגראָם", „פּאַגראָם", גאָר וואָס דאָס איז — ווייס איך ניט. רופט זיך אָן צו מיר קאָפּעל:

— אַ פּאַגראָם ווייסט דו ניט? עה! ביזט דו דאָך גאָר אַ ניונקעלע! אַ פּאַגראָם איז אַ זאַך, וואָס איז היינט אומעטום. הויבען הויבט זיך עס אָן כמעט פון גאָרניט, און אז עס הויבט זיך אָן, ציהט זיך עס אוועק דריי טעג...

— וואָס־זשע, זאָג איך, איז דאָס? אַ יאַריד?

— וואָסער יאַריד? אַ שענער יאַריד! מע שלאָגט פענס־טער! מע ברעכט מעבעל! מע טרענט קישענס! מע דערען פליהען, אזוי ווי שניי!

— אקעגען וואָס?

— נא דיר גאָר אקעגען וואָס! אקעגען שמערלען! אַ פּאַ־גראָם איז ניט נאָר אויף הייזער אליין. אַ פּאַגראָם איז אויף קלייטען. מע צעשלאָגט אלע קלייטען, און מע וואַרפט ארויס פון דאָרטען די סחורה אויף דער גאַס, און מע צעטראָגט, און מע צעראַבעוועט, און מע צעשיט, און מע באַגיסט מיט נאַז, און מע צינדט־אונטער, און מע ברענט.

— גענה שוין, גענה!

— וואָס דען מיינסט דו? איך וועל דיר אויסטראַכטען? נאָכדעם, אז ס'איז נישטאָ שוין וואָס צו ראַבעווען, געהט מען איבער די הייזער מיט העק, מיט אייזענס און מיט שטעקענס, און פּאָליציע געהט נאָך פון הינטען. מע זינגט און מע פייפט און מע שרייט: „עי, רעביאַטאַ, בעי זשידאָוו!" און מע שלאָגט, מע הרג'עט, מע קוילעט, מע שטעכט מיט שפּיזען...

— וועמען?

— וואָס הייסט וועמען? אידען!

— פאַר וואָס?

— נא דיר גאָר פּאַר וואָס! ס'איז דאָך אַ פּאָגראָם!

— און אַז אַ פּאָגראָם, איז וואָס?

— געה אוועק, דו ביזט אַ קעלבעל! איך וויל מיט דיר ניט רעדען!

אזוי זאָגט צו מיר קאָפּעל, שטופּט מיך אָפּ פון זיך און לעגט־אריין די הענט אין די קעשענעס, ווי אַ גרויסער. מיר שטעהט ניט אָן די מעשה. סע פארדריסט מיך אויף קאָפּלען, וואָס ער האַלט זיך אזוי גרויס אַקעגען מיר. נאָר איך מאַך אַ שוויג. „וואַרט־אויס, גדלניוק! וועסט אַמאָל אָנקומען צו מיר!"... אזוי טראַכט איך מיר, און לאָז דורך עטליכע מינוט. איך געה־צו ווידער אַ מאָל צו קאָפּלען און מאַך מיט איהם אַ שמועס. שוין נישט פון פּאָגראָמען — פון אַנדערע זאַכען. איך פרעג איהם, צי ער קאָן רעדען אויף דייטש. צעלאַכט ער זיך: „ווער קאָן דאָס ניט קיין דייטש? דייטש איז דאָך אידיש!"...

— אזוי? אַז דו קאָנסט יאָ דייטש, זאָג זשע מיר, ווי אזוי זאָגט מען תריין אויף דייטש?

צעלאַכט זיך קאָפּעל נאָך שטאַרקער, קוים וואָס ער קאָן אויס־רעדען אַ וואָרט.

— וואָס הייסט, ווי אזוי איז תריין? תריין איז תריין!

— אויב אזוי, זאָג איך, ווייסט דו טאַקי ניט!

— ווי אזוי זשע רעדען איז תריין?

אויף צו־להכעיס, האָב איך אַליין אויך פאַרגעסען, ווי אזוי מע זאָגט אויף דייטש תריין. איך האָב געוואוסט, נאָר איך האָב פאַרגעסען. געה איך צו צו מיין ברודער אליהו און פרעג איהם: ווי אזוי איז אויף דייטש תריין? זאָגט ער: ער וועט מיר געבען אַ תריין, וועט מיר פאַרגעהן אין די צייהן... מיין ברודער אליהו איז, אפנים, אין כעס. אַלע מאָל, ווען ער געהט צו דער קעשענע נעמען געלט, איז ער אין כעס. אונזער חבר פּיני לאַכט פון איהם. זיי ווערפלען זיך. איך זוך מיר אויס איין אָרט אויף דער ערד צווישען די פּעקלעך און לעג מיך שלאָפען.

ד.

מיר האָבען אין קראָקע נישט געמאַכט גאָר נישט ניט. אין קאָמיטעט זענען מיר ניט געווען. די עמיגראַנטען האָבען אונז געזאָגט, אז ס'איז ארויסגעוואָרפען. אז איהר קומט, זאָגען זיי, אין קאָמיטעט, הויבט זיך אָן א דולעניש. קודם פאַרשרייבט מען אייך די יאָהרען. נאָכדעם שיקט מען אייך אָפּ צו א דאָקטאָר, ער זאָל אייך באטראַכטען. נאָכדעם הייסט מען אייך ווארטען. נאָכדעם הייסט מען אייך קומען. קומט איהר צו געהן, פרעגט מען אייך: וואָס זענט איהר געקומען? זאָגט איהר, אז מע האָט אייך געהייסען קומען, זענט איהר געקומען. הויבט מען אייך אָן זאָגען מוסר, למאי איהר פאָהרט קיין אמעריקע. פרעגט איהר: וואוהין דען זאָלען מיר פאָהרען? זאָגט מען אייך: וואו שטעהט דאָס געשריבען, אז איהר דארפט פאָהרען? דערצעהלט איהר זיי א מעשה מיט א פּאָגראָם. זאָגען זיי: איהר זענט אליין שולדיג. א סימן, אט האָט נעכטען א יונגעל פון אייערע עמיגראַנטען אוועק־גע'גנב'עט א בולקע אין מיטען מארק. זאָגט איהר: אפשר איז ער געווען הונגעריג? זאָגען זיי: אט האָט זיך נעכטען צעשלאָגען פון אייערע עמיגראַנטען אין מיטען גאס א מאן מיט א ווייב, מע האָט געמוזט אראָפּברענגען זשאַנדארמען. זאָגט איהר: דאָס ווייבעל איז געווען גערעכט; זי האָט דערקענט איהר מאַן, וואָס האָט זי אוועקגעוואָרפען אין דער היים, געוואָלט אנטלויפען קיין אמעריקע. האָט זי איהם דערזעהן דאָ אומגעריכט און האָט איהם געפּאַקט. האָט ער זיך געוואָלט אויסרייסען און אנטלויפען. האָט זי געמאַכט א גוואלד... זאָגען זיי: למאי געהען אייערע עמיגראַנ־טען, צום מיינסטענס, אָפּגעריסען? זאָגט איהר: זיי זענען אָרעם; לאָז מען זיי געבען קליידער, וועלען זיי ניט געהן אָפּגעריסען. בקיצור, מוסר זאָגען זיי, און קיין געלט געבען זיי ניט.

אזוי קלאָגען זיך פאַר אונז די עמיגראַנטען. זיי זאָגען, אז מיר זענען גליקליכע מענטשען, וואָס מיר האָבען ביז אהער גיט

באַדאַרפט אָנקומען צו דער לאַסקע פּונ'ם קאָמיטעט. די מאַמע זאָגט: זי וואָלט איצטער אויך ניט אָנגעקומען צו זיי, ווען ניט דאָס בעטגעוואַנט. ווען מע נאַרט ניט אויס ביי אונז די זאַכען אויף דער גרעניץ, וואָלט זי איצטער געווען א „קייסערינע". איך דערמאַן מיך אָן דער מאַמע'ס זיידענע געלע פּאַטשיילע, וואָס זי פלעגט טאַקי אויסזעהען אין איהר ווי א „קייסערינע". די מאַמע זאָגט אָבער, אז קיין זאַך טהוט איהר ניט אזוי באַנג, ווי דאָס בעטגעוואַנט. וואָס וועלען מיר טהון אין אמעריקע אָהן בעט־געוואַנט?

אזוי זאָגט די מאַמע, ברעכט די הענט און צעוויינט זיך. דערהערט מיין ברודער אליהו, צעשרייט ער זיך אויף איהר:

— שוין? דו וויינסט שוין ווידער? האָסט פאַרגעסען, אפּנים, אז מיר זענען שוין נאָהענט צו אמעריקע, און מע דאַרף היטען די אויגען?

מיינט איהר אודאי, אז מיר זענען טאַקי נאָהענט צו אמע־ריקע? עס הויבט זיך גאַר ניט אָן! מיר דאַרפען נאָך פאָהרען און פאָהרען! וואוהין פאָהרען — ווייס איך נאָך ניט אקוראט. איך הער פון די עמיגראַנטען נעמען פון שטעדט: האַמבורג, וויען, פּאַריז, לאָנדאָן, ליווערפּול... אויף האַמבורג זאָגען אַלע, אז עס מעג זיך אָנצינדען הייניטיגען טאָג. האַמבורג, זאָגען זיי, איז סדום. דאָרטען טרייבט מען די עמיגראַנטען אין א באָד אריין, ערגער ווי ארעסטאַנטען. אזעלכע רשעים, ווי אין האַמבורג, איז נישטאָ אין ערגיץ.

אזוי זאָגען די עמיגראַנטען, און מיר קלייבען זיך דערווייל קיין וויען. דאָרטען, זאָגט מען, איז פאַרהאַן א קאָמיטעט, טאַקי וואָס א קאָמיטעט הייסט!

יאָ קאָמיטעט, ניט קאָמיטעט — איך ווייס דערווייל, אז מיר פאָהרען קיין וויען. איהר האָט אמאָל געהערט פון דער שטאָדט וויען? ווארט־צו אביסעל, אָט וועלען מיר קומען קיין וויען, וועל איך אייך דערצעהלען אַלסדינג, וואָס אין וויען טהוט זיך.

XVII

ווען איז אַ שטאָדט און גאָט איז אַ פאָטער

XVII

ווען איז אַ שטאָדט און גאָט איז אַ פאָטער

א.

— ווען איז אַ שטאָדט!

אזוי האָט גע׳פסק׳ענט מיין ברודער אליהו, און אונזער חבר פיני האָט צוגעבאָמקעט:

— נאָך אַ מין שטאָדט! פון שטאָדטענלאַנד אַ שטאָדט!

אפילו די ווייבער, וואָס זיי געפעלט נישט קיין זאַך אין דער וועלט, האָבען אויך צוגעגעבען, אַז ווען איז אַ שטאָדט. צוליעב דער שטאָדט ווען האָט די מאַמע ארויסגענומען די שבת׳דיגע זיידענע פאַטשיילע. מיין שוועגערין ברכה האָט זיך אויסגעפוצט, ווי צו דער חתונה. זי האָט אָנגעטהאָן איהר שבת׳דיג מלבוש און האָט אויסגעזעהען אינ׳ם פאַריק מיט די לאַנגע באָמבעלדיגע אויהערינגלעך און מיט איהר רויט קלייענדיג פנים, אזוי ווי אַ רויטע קאַץ אין אַ שווארצען שלייער. איהר האָט אמאָל געזעהן אַ רויטע קאַץ אין אַ שווארצען שלייער? איך האָב שוין געזעהן. אונזער שכנה פעסי׳ס קינדער האָבען ליעב מאכען מיט דער קאַץ אלערליי אָנשטעלען און טהעאטער־שטיק. די קאַץ האָט ביי זיי, ווי איך האָב אייך שוין אמאָל דערצעהלט, אַ מאָדנעם צונעמעניש:

„פייגע־לאה די גבאי׳טע". זיי האָבען שוין אַמאָל אָנגעטהאָן „פייגע־לאה די גבאי׳טע" אַ יאַרמעלקע. עס פאַרשטעהט זיך, אַז זיי האָבען איהר די יאַרמעלקע אונטערגעבונדען מיט צוויי בענד־לעך און האָבען זי געלאָזט לויפען. אַ חוץ דעם, האָבען זיי איהר אָנ־געהאָנגען אויפ׳ן עק, אַפּנים, פון שענקייט וועגען, אַ פלעדערוויש. די יאַרמעלקע איז געווען פאַר איהר, ווייזט אויס, אַ ביסעל צו גרויס, האָט דאָס איהר פאַרשטעלט די אויגען, און דעם פלעדערוויש קאָן זי נישט ליידען. האָט זיך „פייגע־לאה די גבאי׳טע" געלאָזט לויפען משוגענערווייז, דראַפּען זיך אויף די גלייכע ווענט, און האָט אָנגעמאַכט ביי אַלע שכנים מורא׳דיגע שאָדענס. אֵי, האָט מען זיי דעמאָלט געקאַטעוועט! מעהר פון אַלע האָט געהאַט ושתי, הערשעל הייסט דאָס, אָט דער, וואָס מיט דער גאָלי אויפ׳ן שטערן. אַ מאָדנער יונג, אָט דער ושתי! וויפיעל מע זאָל איהם נישט שלאָגען, איז דאָס ווי אין אַ וואַנט. איך בענק נאָך איהם מעהר ווי נאָך אַלעמען! עס קאָן זיין, אַז מיר וועלען זיך אין גיכען זעהן מיט איהם אין אַמעריקע. מיר האָבען געהאַט אַ ידיעה, אַז אונזער שכנה פעסי מיט איהר מאַן משה דעם איינ־בינדער מיט דער גאַנצער תאַליאַסטרע פאָהרען היינט קיין אַמע־ריקע. פריהער האָט זי געלעגט קנויטלעך, וואָס מיר פאָהרען אין אַזאַ ווייט לאַנד, און איצט פאָהרט זי אַליין אויך אַהין. אַלע פאָה־רען היינט קיין אַמעריקע. אַזוי שרייבט אונז אונזער מחותן יונה דער בעקער. ער פאָהרט אויך קיין אַמעריקע. ער איז שוין אויף דער גרעניץ. נישט אויף דער גרעניץ, וואָס מיר האָבען גע׳גנב׳עט. אויף איין אַנדער גרעניץ. אונזער גרעניץ טויג נישט. אויף אונ־זער גרעניץ גנב׳עט מען אוועק דאָס בעטגעוואַנט. אויף אַנדערע גרעניצען גנב׳עט מען אויך בעטגעוואַנט, נאָר מע פאַלט נישט אָן אין מיטען וואַלד מיט שאַרפע מעסערס, ווי מען איז אָנגעפאַלען אויף אונז, למשל. עמיגראַנטען דערצעהלען, אַז ס׳איז פאַרהאַן אַזעלכע גרעניצען, וואו מע טהוט אויס נאַקעט און מע נעמט־צו וואָס מע האָט. נאָר שלאָגען שלאָגט מען נישט. אונז האָט מען

אויך נישט געשלאָגען, נאָר מע האָט אונז געוואָלט שלאָגען. מיר זענען שיער נישט געשטאָרבען פאר שרעק. אַ גליק, וואָס מע האָט אויסגעשאָסען פון אַ ביקס. איך האָב דאָך אייך שוין דער־צעהלט אַ מאָל, ווי אַזוי מיר האָבען גע'גנב'עט די גרעניץ. מיר האָבען עס שוין לאַנג פארגעסען. מיר האָבען פיינט געדענקען אַ זאַך. אמת, די ווייבער דערצעהלען נאָך היינט אויף די נסים, וואָס מיט אונז האָט געטראָפען בשעת גנב'ענען די גרעניץ. עס מישען זיך אָבער אריין די מאנסבילען, איך מיין דאָס מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פיני, און לאָזען נישט, אַז די ווייבער זאָלען דער־צעהלען. זיי ווילען דאָס אליין דערצעהלען אַ סך בעסער. אונזער חבר פיני זאָגט: ער מוז דאָס באשרייבען אויף די גאַזעטען. ער האָט שוין אפילו אָנגעהויבען דאָס צו באשרייבען אין אַ ליעדעל. איך האָב אייך, דאכט מיר, אמאָל דערצעהלט, אַז פיני שרייבט ליעדלעך. דאָס ליעדעל פון דער גרעניץ הויבט זיך אָן ביי איהם אַזוי:

רעדזיוויל איז נישט גרעסער ווי אַ געהניץ,
דאָרט גנב'עט מען די גרעניץ,
און מע ווערד באַ'גנב'עט פון קאָפּ ביז פּוּס,
און מע ווערד באהאנדעלט זעהר מיאוס;
מע גיט אוועק וואָס מע האָט,
און מע זאָגט נאָך דאנקען גאָט!
מען איז גליקליך, ווי די ראבע קעץ,
וואָס מען איז אריבער אָהן אַ זעץ,
און אָהן אַ קלאָפּ, און אָהן אַ שטורך,
און אָהן אַ מעסער דורך און דורך...

דאָס איז ערשט איין אָנהויב, זאָגט פיני. ווייטער געהט ביי איהם, זאָגט ער, נאָך פיעל שענער! ער האָט געמאכט, זאָגט ער, אַ באשרייבונג פון בראָד אויך. און פון קראָקע מיט לעמבערג אויך. און אלסדינג אין גראמען. פיני איז דערויף אַ מזיק.

אלסדינג גראמט זיך ביי איהם. אפילו אויף זיין אייגען ווייב טייבעל האט ער אויך געמאכט א ליעדעל. איך קען עס אויף אויסווענניג:

איך האב א ווייבעל,
הייסט זי טייבעל,
גוט און שען
און מלא חן,
קיין עין-הרע זאל נישט שאטען!
איין חסרון —
וויל נישט פאהרען
צוריק אהיים צום טאטען...

וואס זאגט איהר אויף דעם ליעדעל? זאלט איהר אבער זעהן, ווי טייבעל בלאזט זיך! (זי האט א טבע פון בלאזען זיך). מיין שווענערין ברכה נעמט זיך אן איהר קריוודע. זי רופט פיני'ן „שמד'ילניק". די מאמע רופט איהם „שלים-מזל". זיי קאנען נישט ליידען, למאי ער מאכט ליעדלעך. מיין ברודער אליהו, פארקעהרט, איז איהם מקנא. ער זאגט, אז אין אמעריקע איז גראמען און ליעדער א סחורה. מיין ברודער אליהו זאגט, אז אין אמעריקע וועט ער די סחורה פארצוקערען. מע וועט איהם אין אמעריקע, זאגט ער, אפגילטען. אין אמעריקע זענען דא א סך בלעטער מיט א סך אידישע גאזעטען. פיני זאגט, אז ער ווייסט אליין, אז אין אמעריקע וועט ער מאכען גוט. ער פיהלט, זאגט ער, אז ער איז באשאפען פאר אמעריקע און אמעריקע איז באשאפען פאר איהם. ער וואלט שוין געהרען, זאגט ער, מיר זאלען שוין זיצען אויפ'ן שיף און שווימען אויפ'ן ים. דערווייל זיצען מיר נאך אויף דער טרוקעניש און זענען אין וויען.

ב.

וואָס טהוען מיר אין וויען? גאָרנישט. מיר שפּאַציערען איבער די גאַסען. אי, גאַסען! אי, שטיבער! איהר זאָלט זעהן פענסטער! שפּיעגלען, נישט קיין פענסטער! היינט זאַכען! צאַצ־קעס! מלבושים! כלים! ציערונג! כמעט ביי יעדען פענסטער שטעלען מיר זיך אַוועק שאַצען, וויפיעל סע קאָן אָנטרעפען. מיר, מאַנסבילען, שאַצען, און די ווייבער ווינטשעווען זיך פאַרמאָגען חאָטש האַלב פון דעם, וואָס סע טרעפט אָן די שטאָדט וויען מיט די הייזער און מיט די געוועלבען און מיט די סחורות. צעלאַכט זיך פּיני און זאָגט:

— איהר מעגט זיך ווינטשען חאָטש אַ צעהנט־חלק, איז אויך גענוג.

— וואָס אַהרט דיך, אז האַלב? דו פאַרגינסט זיי נישט?

אַזוי זאָגט צו איהם מיין ברודער אליהו און דרעהט זיך דאָס בערדעל. אין דער צייט פון אונזער נסיעה קיין אַמעריקע האָט דאָס בערדעל ביי מיין ברודער אליהו שטאַרק אַ וואַכס געטהאָן. און מאָדנע אַ וואַכס געטהאָן. עפּיס ווי אַ בעזעם. איך בין אַ בעלן געווען איהם געבען אַ נעם־אַראָפּ אויף פּאַפּיער. איך האָב אַנומעלטען פּיני'ן אויך אָפּגעמאָהלט אויף אַ שטיקעל פּאַפּיער. און מיין שוועגערין ברכה האָב איך אַראָפּגעחאַפּט מיט אַ שטיקעל קרייד אויפ'ן טיש. האָב איך געחאַפּט אַ מיאוס'ען פּסק. זי אַליין, ברכה הייסט עס, האָט דערזעהן און האָט זיך דערקענט ווי אין אַ שפּיעגעל. האָט זי צוגערופען מיין ברודער אליהו. האָב איך פון איהם געהאַט! ווען נישט די מאַמע, וואָלט ער מיר געמאַכט דעם טוידט. ער שלאָגט מיך אַלע מאָל, ווען ער דערזעהט מיך מאָהלען. מאָהלען האָב איך ליעב פון קינדווייז אָן. פריהער פלעג איך מאָהלען מיט שוואַרצע קויל אויף די ווייסע ווענט, האָט מען מיך געשלאָגען. נאָכדעם — מיט קרייד אויף דער טהיר, האָט מען

מיך אויך געשלאָגן. איצט מאָהל איך שוין מיט אַ בליישטיפטעל אויף פאַפּיער — ווייל מען מיך ווייטער שלאָגען.

— האָסט שוין ווידער גענומען זיך צו די „מענטשעלעך"?...

פאַר מאַהלען שלאָגט מען מיך נישט אזוי, ווי פאַר קנעטען. איך האָב אַ טבע קנעטען ווייך ברויט און מאַכען פון דעם חזירים'־לעך. מיין ברודער אליהו אַז ער דערזעהט, גיט ער מיר איבער די פינגער. אונזער חבר פיני וויל זיך איינשטעלען פאַר מיר. ער זאָגט:

— וואָס האָסט דו צו איהם? לאָז ער קנעטען, לאָז ער מאָהלען! אפשר איז איהם באַשערט זיין אמאָל אַ מאָהלער!

מיין ברודער אליהו דערהערט און שיט מיט ווערטער:

— וואָס? אַ מאָהלער? אַ מולגעטש? ער וועט שמירגעווען קלויסטערס? וואָלגאָזשען ווענט? פליאַסקען רעבער? ארומגעהן מיט פאַרפּאַטשקעטע הענט, ווי אַ בעל־עגלה מיט סמאָלע? לאָז ער מיר בעסער זיין אַ זינגערעל ביי אַ חזן. אַז מיר וועלען קומען, אם ירצה השם, קיין אַמעריקע, באַשטעל איך איהם ביי אַ חזן. ער האָט אַ סאָפּראַנאָ־שטימע.

— פאַר וואָס נישט ביי אַ בעל־מלאכה? אין אַמעריקע זענען אַלע בעלי־מלאכות. אין אַמעריקע ארבייטען אַלע!

אזוי טהוט זיך אויף אַ מינוט אַ זאָג אונזער חבר פיני. חאַפּט זיך ארויף אויף איהם די מאַמע:

— אזוי? אַ בעל־מלאכה? מיינע שונאים וועלען נישט דער־לעבען, אַז פּייסי דעם חזנ'ס יונגעל זאָל זיין אַ בעל־מלאכה!

איך זעה, אַז די מאַמע וויל שוין אָנהויבען וויינען. פיני וויל זיך פאַרענטפערען. ער זאָגט:

— אַ מאָדנע אידינע איהר זענט! למאי אָט לערנען מיר אין דער גמרא, אַז דער תנא רב יוחנן איז געווען אַ שוסטער. דער תנא רב יצחק איז געווען אַ שמיעד. אָדער וואָס דאַרפט איהר אַ סך? אָט איז מיין פעטער אַ זייגערמאַכער און מיין טאַטע אַ מעכאַניק!

פיני מיינט, אז ער האָט פאררירכט. צום סוף האָט ער גע־מאכט א סך ערגער. די מאמע הערט נישט אויף צו וויינען:

— אודאי האָט מיין מאן באדארפט זיין א כשר'ער איד, א חזן, און געהן יונגערהייד פון דער וועלט, בכדי זיין מיזיניקעל זאָל זיין חלילה א שניידער אָדער א שוסטער, און נאָך אין אמעריקע דערצו?...

— שוין? דו וויינסט שוין ווידער? האָסט פארגעסען, אז אין אמעריקע דארף מען אויגען?

אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו, און די מאמע הערט באלד אויף צו וויינען.

ג.

וואָס איך זאָל נישט זיין אין אמעריקע — אבי איך זאָל שוין זיין. עס ציהט מיך אהין — סכנות. ביי זיך האָב איך אָפגע־מאכט, אז אין אמעריקע לערען איך מיך אויס דריי זאכען: שווי־מען, שרייבען און רויכערען ציגארען. די אלע דריי זאכען קען איך איצט אויך, נאָר נישט אזוי גוט, ווי מע קאָן עס קענען אין אמעריקע. אויף שווימען ווייס איך, אז איך וואָלט געווען א בריה, האָב איך נישט געהאַט וואו צו שווימען. ביי אונז אין טייך איז אוממעגליך. ביי אונז אין טייך, אז איהר לעגט זיך אוועק מיט'ן בויך אויף דער בלאָטע, זענען די פיס אין דרויסען. אויך מיר א טייך! אין אמעריקע, זאָגט מען, איז א ים. דאָרט, אז איהר לעגט זיך אויפ'ן וואסער מיט א פענחער, טראָגט דאָס אייך אוועק צו אלדי רוחות! שרייבען קען איך אויך, חאָטש קיינער האָט מיך נישט געלערענט. איך שרייב געדרוקטע אותיות פון סדור. איך שרייב אזוי, אז ס'איז שווער צו דערקענען. איך מאָהל נישט איך שרייב. איך וואָלט אָבער א בעלן געווען שרייבען גיך — קאָן איך נישט. אין אמעריקע, זאָגט מען, שרייבט מען גיך. אלסדינג ווערד דאָרטען געטהאָן, זאָגט מען, גיך און געשווינד.

האפענדיג. מע האט דארט קיין צייט נישט. אזוי האב איך גע־הערט דערצעהלען אונטערוועגענס פון די עמיגראנטען. איך ווייס כמעט אלסדינג, וואס אין אמעריקע טהוט זיך, נאך איידער איך בין דארט געווען. דארט פאהרט מען, זאגט מען, אונטער דער ערד און מע.מאכט א לעבען. ווי אזוי מע מאכט דאס — ווייס איך נאך נישט. נאר איך וועל דאס גיך וויסען. איך נעם־איבער א זאך זעהר גיך. אז איך זעה א מענטשען איין מאל, מאך איך איהם נאך מיט אלע פישטשעווקעס. איך האב אנומעלטען נאכ־געמאכט אונזער חבר פיני, ווי אזוי ער געהט מיט א טענצעל, און ווי ער קוקט מיט די קורצזיכטיגע אויגען, און ווי ער רעדט גיך, זופט הייסע לאקשען, האט זיך מיין שוועגערין ברכה געהאלטען ביי די זייטען, און די מאמע האט אזש אנגעהויבען וויינען פאר געלעכטער. מיין ברודער אליהו אבער האט דאס פיינט. ער לאזט מיך נישט א קאפ אויפהויבען. א מאדנע זאך מיט מיין ברודער אליהו! ער האט מיך ליעב — און שלאגט מיך, מאכט מיר דעם טוידט . די מאמע דערלאזט איהם נישט, ער זאל מיך שלאגען. זי זאגט צו איהם:

— האב פריהער אייגענע קינדער, וועסט דו זיי נאכדעם שלאגען...

לאז אבער פרובען א פרעמדער מיך אנריהרען מיט א פינגער, וועט ער יענעם די אויגען ארויסנעמען. אנומעלטען האט איין עמיגראנט'ס א יונגעל מיר געשטעלט א גובערנאטאר. איהר ווייסט, וואס הייסט שטעלען א גובערנאטאר? אט וועל איך אייך אויס־לערנען, ווי אזוי: מע טהוט א נעץ־איין דעם גראבען פינגער אין מויל און מע דערלאנגט אייך אין זייט צווישען די ריפען און צווישען בויך, דערזעהט איהר זיך מיט'ן מלאך־המות. דאס יונגעל, וואס האט מיר געשטעלט א גובערנאטאר, איז א יונגאטש פון א יאהר עלף מיט געשוואלענע באקען. האט ער א פאר ידים — מעגען זיי איהם אפדארען! ער האט זיך געוואלט מיט מיר באקענען, איז ער צוגעגאנגען צו מיר און האט מיך א פרעג געטהאן, ווי אזוי

היים איך? זאָג איך: מאָטעל. זאָגט ער: מאָטעל קאָפּאָטעל, דראָבעל דראָטעל, יוסף סאָטעל, ארץ קאַנאָטעל. זאָג איך: וואָס הייסט דאָס? זאָגט ער: דאָס הייסט, אַז דו ביזט אַ יאָלד, חאָטש איך אַליין היים אויך מאָטעל. אפשר ביזט דו אַ בעלן אויף אַ גובערנאַטאָר? זאָג איך: פאַר וואָס נישט? זאָגט ער: קום אַהער אַ ביסעל נעהענטער, וועל איך דיר ווייזען. בין איך צוגעגאַנגען. האָט ער מיר געוויזען. בין איך אַנידערגעפאַלען. האָט דערזעהען די מאַמע און געמאַכט אַ גוואַלד. איז געקומען צו לויפען מיין ברודער אליהו און האָט איהם געגעבען!

פון דעמאָלט אָן זענען מיר געוואָרען מיט איהם חבר. ער האָט מיך אויסגעלעהרענט, אַ חוץ דעם „גובערנאַטאָר", נאָך אַ סך זאַכען. אַשטייגער, בויכרעדעריי. איהר קענט דאָס? אויסלעהר־נען אייך איז אוממעגליך. דערצו דאַרף מען זיין געבאָרען. מע דאַרף האַלטען דאָס מויל צו, נישט ריהרען מיט קיין אבר, און בילען ווי אַ הונט, אָדער חרוקען ווי אַ חזיר, אַזוי, אַז אַלע זאָלען זוכען אונטער'ן טיש. איך האָב גענוג איבערגעשראָקען אונזערע לייט. מיין שווענערין ברכה, ווייסט איהר דאָך, האָט אַ טבע פון חלש'ען. אַלע האָבען זיך אַ וואָרף געטהאָן אונטער'ן טיש און אונטער די בעטען. איך האָב מיך אויך אָנגעבויגען זוכען דעם הונט און האָב נישט אויפגעהערט צו בילען. עס איז געווען, זאָג איך אייך, אַ ריינע קאָמעדיע! מיין ברודער אליהו האָט זיך אָבער סוף־כל־סוף געחאַפּט, אַז דאָס וואַכסט פון מיר. האָט ער מיר איינגעטיילט! פון דעמאָלט אָן האָב איך אוועקגעוואָרפען די קונץ פון בויכרעדעריי.

ד.

מיר וואָלטען פון וויען שוין לאַנג אוועקגעפאָהרען, ווען נישט דער „אַליאַנץ". וועד איז דאָס דער „אַליאַנץ" — קאָן איך אייך ריכטיג נישט זאָגען. איך הער נאָר, אַז מע רעדט פונ'ם „אַליאַנץ".

אַליאַנץ! אַליאַנץ! אַלע עמיגראַנטען זענען אויפ'ן „אַליאַנץ" בייז! זיי זאָגען, אַז דער „אַליאַנץ" טהוט גאָר נישט ניט. דער „אַליאַנץ", זאָגען זיי, האָט קיין רחמנות נישט אויף אַ מענטשען. דער „אַליאַנץ" האָט פיינט אַ אידען. אַלע טאָג געהען צום „אַליאַנץ" מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פּיני. און קומען צו געהן פון דאָרטען אַלע מאָל ווי פון אַ שוויץ־באָד.

— לאָז ער זיך אָנצינדען! — זאָגט אליהו.

— לאָז ער ברענען, ווי אַ ליכט! — זאָגט פּיני.

— לאָזט בעסער מיך זיך אויסשמועסען מיט'ן „אַליאַנץ"! — זאָגט די מאַמע און זי נעמט מיך פאַר אַ האַנט.

מיר געהען אַלע צום „אַליאַנץ": די מאַמע און איך, און אליהו, און פּיני, און ברכה, און טייבעל. מיר שטעלט זיך פאַר דער „אַליאַנץ" מיט אַ באָרד און מיט אַ גאַרטעל און מיט אַ רויטער נאָז. פאַר וואָס עפּיס מיט אַ רויטער נאָז — ווייס איך אַליין נישט. למאי דער „ונתנה־תוקף"? דעם „ונתנה־תוקף" האָב איך דען געזעהן אמאָל? פון דעסטוועגען, מאַהלט זיך מיר אויס, אַז איך קען איהם: ער האָט בייזע גלאַנצענדיגע אויגען, טראָגט אַ ברייטען דאַשעק און האַלט אַ קאַנטשיק אין דער האַנט.

אוי, זענען מיר זיך אָנגעגאַנגען! מיין שוועגערין ברכה האָט געווינטשעוועט דעם „אַליאַנץ", ס'זאָל איהם אַזוי שטעכען אין דער רעכטער זייט, ווי עס שטעכט איהר אין דער לינקער, וואָלט ער זיך נישט פאַרקליבען צו אַלדי שוואַרצע יאָהר אין עק שטאָדט! קוים מיט צרות זענען מיר געקומען צום „אַליאַנץ". ער זיצט אין אַ שטוב — „אויף אַלע אידען געזאָגט געוואָרען". נאָר אָהן אַ הויף. וויען האַלט נישט פון קיין הויפען. וויען האָט ליעב משונה־ברייטע פענסטער מיט אומגעלומפּערטע טהירען. נאָר זיי האַלטען די טהירען פאַרשלאָסען. „זיי האָבען מורא, אפנים, מע זאָל זיי נישט אוועק'גנב'ענען?" אַזוי זאָגט מיין שוועגערין ברכה. שוין, זי האָט שוין געוואָרפען איין אומחן אויף וויען אויך! עס

געפעלט איהר נישט, וואָס אַז מע קומט־צו צו אַ שטוב, דאַרף מען פריהער קלינגען. וואָס אַהרט מיך, אַז מע קלינגט? אַבי מע זאָל עפענען. דער „אַליאַנץ" אָבער עפענט נישט אַזוי גיך. איהר מעגט קלינגען צעזעצטערהייד — ער האָט צייט. איהר מיינט, מיר זענען די איינציגע? אַ חוץ אונז שטעהען דאָ נאָך עמיגראַנטען. זיי דאַרפען אויך צום „אַליאַנץ". די עמיגראַנטען קוקען אויף אונז, ווי מיר קלינגען. „קלינגט נאָך אַביסעל, אפשר וועט מען אייך עפענען, אפשר האָט איהר מעהר גליק?"... אַזוי זאָגען זיי, די עמיגראַנטען, און לאַכען. אפנים, ס'איז זיי גוט אויפ'ן האַרצען. אַלע מאָל קומען־צו נייע עמיגראַנטען. עס שטעהען אויף דער גאַס שוין אַ היבש ביסעל עמיגראַנטען: אידען און ווייבער און קליינע קינדער. איך האָב ליעב, אַז ס'איז אַ סך מענטשען. די קליינע קינדער זאָלען נישט איבערשלאָגען מיט זייער געוויין, און די מאַמעס זאָלען זיי נישט שעלטען און פאַרשטופען די מיילער, וואָלט דאָ געווען גאַנץ פריילין. דאַנקען גאָט, מע האָט געעפענט די טהיר. אַלע האָבען זיך געגעבען אַ לאָז־אַריין אויף דערשטיקט צו ווערען. אַ גליק, וואָס אויף דער טהיר האָט זיך באַוויזען אַ נפש אָהן אַ היטעל, מיט אַ רויט פנים און מיט אַ געגאָלטער מאָרדע, און האָט אונז גענומען שליידערען איינציגווייז אין דרויסען אַרויס, אַזוי ווי די האָלעשקעס. איינע, אַ ווייבעל מיט אַ קינד, האָט ער דערלאַנגט אַזאַ וואָרף־אַרויס, אַז ווען נישט איך מיט מיין ברודער אליהו, וואָלט זי געקליבען די ציינער. זי האָט זיך אַזוי אויך איבערגעקעהרט דריי מאָל. עס האָט לאַנג געדויערט, ביז מיר זענען אַריין אַלע איינציגווייז איינוועניג אין שטוב אַריין. און ערשט דאָ האָט זיך אָנגעהויבען אַ חתונה — טאַטעניו! אַלע ווילען רעדען פריהער. אַלע קריכען גלייך צו די טישען. ביי די טישען זיצען מענטשען מיט נאַקעטע קעפּ און מיט געגאָלטע בערד און לאַכען, און רויכערען ציגאַרען. ווער פון זיי איז דער „אַליאַנץ" — ווייס איך נישט. מיין מאַמע ווייסט אויך נישט. זי שטעהט און טענה'ט צו זיי:

— זאָגט מיר, ווער פון אייך איז דאָ דער „אַליאַנץ״? איך האָב געהאַט אַ שאָדען, דאָס גאַנצע בעטגעוואַנט האָט מען ביי מיר צוגענומען אויף דער גרעניץ, און שיער נישט אומגעבראַכט מיך מיט מיינע קינדער, אָט דאָס זענען זיי, יתומים נעבאַך, מיין מאַן איז געשטאָרבען יונגערהייד, געווען אַ חזן כל ימיו...

און ווייטער לאָזט מען זי נישט רעדען אַ וואָרט. איינער ציהט זי ביי דער שאַל און ווייזט איהר צו דער טהיר. ער רעדט אויף אַ לשון, וואָס סע שווער צו פאַרשטעהן. די מאַמע וויל נישט אָפּטרעטען ביז זי וועט נישט באַקומען איהר רעכט. זי זאָגט:

— וואָס רעדט איהר צו מיר אויף דייטש? איהר רעדט בעסער מיט מיר אויף אונזער אייגען לשון, וועל איך אייך אויסדערצעהלען מיין ביטער הארץ... איהר זאָגט מיר נאָר, ווער פון אייך איז דאָ דער „אַליאַנץ״?...

— שוויעגער! פאָלגט מיך, קומט לאָמיר געהן. דער אויבער־שטער האָט אונז אויסגעפיהרט ביז אהער אָהן דעם „אַליאַנץ״, און אָהן דער שטאָדט וויען, וועט ער אונז ווייטער אויך מסתמא אויס־פיהרען. גאָט איז אַ פאָטער.

אזוי זאָגט מיין שוועגערין ברכה צו דער מאַמע, און די מאַמע ענטפערט איהר:

— ביזט גערעכט, מיין קינד! קומט לאָמיר געהן! וויען איז אַ שטאָדט און גאָט איז אַ פאָטער...

XVIII

וואונדער פון אַנטווערפּען

XVIII

וואונדער פון אנטווערפען

א.

איהר האָט געהערט אמאָל, א שטאָדט זאָל הייסען אנטווערפען? פארהאַן אזא שטאָדט אויף דער וועלט, פאָהרען מיר אהינצוצו. ווי קומען מיר קיין אנטווערפען? ווייל אונזער מחותן, מיין ברודער אליהו'ס שוועהר, יונה דער בעקער, פאָהרט קיין אמעריקע אויף אנטווערפען. דערהערט, אז איהר טאטע איז אין אנטווערפען, האָט מיין שוועגערין ברכה גענומען שלאָגען האלז און נאקען, מיר זאָלען אויך פאָהרען אויף אנטווערפען. פריהער האָט זי פון דער שטאָדט נישט געוואָלט הערען אפילו. דער נאָמען איז איהר נישט געפעלען. איצט האָט זי זיך פארליעבט אין אנטווערפען! אונזער חבר פיני זאָגט, אז ער וועט זיך מוזען אפטיילען פון אונז. ער וויל בעסער פאָהרען פון וויען גלייך קיין לאָנדאָן. עס ציהט איהם, זאָגט ער, קיין לאָנדאָן. לאָנדאָן, זאָגט ער, שמעקט שוין מיט אמעריקע: איינגלענדער... געלע האָר... קעסטעלדיגע הויזען... ס'איז גאָר איין אנדער וועלט!

— פאָהר־זשע דיר געזונטערהייד צו דיינע איינגלענדער מיט די קעסטעלדיגע האָר און מיט די געלע הויזען, און מיר וועלען זיך פאָהרען קיין אמעריקע אויף אנטווערפען.

אזוי זאָגט מיין שווענערין ברכה, און פיני'ס ווייב טייבעל בלאָזט זיך אָן, ווי איין אינדיטשקע. איך האָב דאָך אייך געזאָגט, אז זי האָט א טבע, באלד עפּים — בלאָזט זי זיך אָן און רעדט נישט. פרעגט ביי איהר פיני: וואָס ביזט דו ברוגז? זאָגט זי, אז זי האָט פיינט איינגלענדער. זאָגט צו איהר פיני: דו קענסט זיי דען? וואו האָסט דו געזעהן איין איינגלענדער? זאָגט זי: נו, און דו, וואו האָסט דו געזעהן איין איינגלענדער?

בקיצור, עס בלייבט, אז מיר פאָהרען אלע קיין אמעריקע אויף אנטווערפּען. ביי מיר מאכט נישט אויס, מע זאָל פאָהרען אפילו איבער האָצעפּלאָץ — אבי קיין אמעריקע. איך און אונזער חבר פיני — מיר ביידע רייסען זיך קיין אמעריקע מעהר פון אלע־מען. מיר פיהלען, אז אונז וועט דאָרטען זיין גוט, ווי די וועלט. פיני האָט טענות צו מיין ברודער אליהו. ער זאָגט: מיר פאָהרען און פאָהרען — און שטעהען אויף איין אָרט. זאָגט איהם אליהו: נו, ווער האלט דיך צו? פאָהר! פליה! לויף! זאָגט פיני: ווי קאָן איך פליהען, אז דיין מאמע וויל זיך באקענען מיט אלע קאָמי־טעטען פון דער גאנצער וועלט?... דערהערט די מאמע און זאָגט צו פיני'ן: אז דו ביזט יאָ אזא חכם, טאָ געב מיר איין עצה, ווי אזוי זאָלען מיר קומען קיין אמעריקע אָהן בעטגעוואנט?... דאָ בלייבט שוין פיני אָהן לשון, און מע ווערד ווידער חבר. אונזער חבר פיני קאָן זיך מיט אונז נישט צעשיידען. די ווייבער קאָנען אויך נישט לעבען איינע אָהן דער אנדערער. דאָס הייסט, מע קריעגט זיך אפילו גאנץ אָפט, מע זאָגט זיך שטעכווערטלעך. עס דערגעהט אמאָל כמעט צו פעטש אויך. מע בעט זיך אָבער באלד איבער. ווען נישט די מאמע, וואָלט מיין שווענערין ברכה מיט פיני'ס ווייב טייבעל קיין לאנגע גוטפריינדשאפט נישט אויסגע־האלטען. עס וואָלט ביי זיי געווען אלע טאָג צוויי שלייערס א גראָשען. איבערהויפּט, מיין שווענערין. זי זאָגט אליין אויף זיך, אז זי איז א שוועבעלע. איהר אז עס קומט אָן די שלעכטע מינוט, וועט זי אייך מאכען מיט דער בלאָטע. אין א ווײלע ארום ווערד

זי ווייך, חאַטש לעגט זי צו צו אַ מכה. מיט מיר „וואַיעוועט" זי פון דער ערשטער מינוט נאָך דער חתונה. זי ווייסט, אַז איך האָב זי נישט ליעב. ערגער פון אַלסדינג איז ביי איהר, למאַי איך לאַך פון איהר. עס ווייזט זיך איהר רק, אַז איך לאַך זי אויס. אַז איך קוק אויף איהר, הייסט ביי איהר, אַז איך לאַך. איך האָב אייך שוין דערצעהלט, אַז איך האָב ליעב מאָהלען, און אַז מיין ברודער אליהו שלאָגט מיך דערפאַר. האָב איך אַנומעלטען אויסגעמאָהלט אַ פּוס. אַ מורא'דיג גרויסען פּוס. מיט קרייד אויף דער ערד האָב איך איהם אויסגעמאָהלט. האָט איהר באַדאַרפט זעהן וואָס ס'האָט זיך געטהאָן! זי, ברכה הייסט עס, האָט זיך אָנגעטשעפּעט, אַז דאָס האָב איך אויסגעמאָהלט איהר פּוס. פאַר וואָס עפּיס איהר פּוס? ווייל קיינער האָט נישט אַזעלכע גרויסע פיס, ווי ברכה. קאַלאָשען טראָגט זי נומער דרייצעהן. איהר זאָלט זעהן אַ פּאָר קאַלאָשען!... האָט זי מיר צוגעשטעלט אַ בענקעלע צו מיין ברודער אליהו. האָט זיך מיין ברודער אליהו אויף מיר צעשריען, ווי געוויינטליך:

— מענטשעלעך? האָסט זיך שוין ווידער גענומען צו דיינע אַלטע שטיק, מאָהלען מענטשעלעך?...

שוין! פון אַ פוס איז שוין ביי איהם געוואָרען אַ מענטש! און פון אַ מענטש — „מענטשעלעך"!... מע קאָן פון זיי משוגע ווערען!... איך מוז מיך מודה זיין, אַז וואָס ווייטער ווערד ביי מיר דאָס חולאת פון מאָהלען מענטשעלעך גרעסער און שטאַרקער. איך האָב דערטאַפּט אַ פאַרביג בליישטיפטעל. מיר האָט דאָס אוועקגעשענקט איין עמיגראַנט'ס אַ יונגעל. אָט דער אייגענער, וואָס האָט מיר באַוויזען, ווי אַזוי מע שטעלט אַ „גובערנאַטאָר", און אויסגעלעהרענט מיך די קונץ פון בויכרעדעריי. איך האָב אייך שוין דערצעהלט פון איהם. ער הייסט אויך מאָטעל. רופען מיר איהם מאָטעל דער גרויסער, און מיך רופט מען מאָטעל דער קליינער. מיר זענען געוואָרען חבר גאָר אויף איין אַנדער אופן! דערפאַר, וואָס ער האָט מיר אוועקגעשענקט דאָס פאַרביגע בליי-

שטיפטעל, האָב איך, פאַהרענדיג אין וואַגאָן, איהם אָפּגעמאָהלט אויף פּאַפּיער, אינגאַנצען זיין געשטאַלט מיט די געשוואָלענע באַקען. איך האָב איהם באַשוואָרען, ער זאָל דאָס קיינעם נישט ווייזען, וואָרום טאָמער דערוויסט זיך מיין ברודער אליהו, וועל איך האָבען אַ וויסטען סוף. ווי מיינט איהר? אודאי האָט ער דאָס גלייך אָפּגעטראָגען צו מיין ברודער אליהו און האָט איהם געגעבען אַ טהור־אַ־וויז דאָס געמאָהלעכטס גלייך אין פּנים אריין.

— דאָס דאַרף זיין מאָטעל'ס ארבייט! וואו איז ער ערגיץ, דער מוגלעטש מיט די „מענטשעלעך"?

אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו און זוכט מיך און קאָן מיך נישט געפינען. איך זיץ אונטער דער מאמע'ס פּלייצעס און ווער שיער נישט דערשטיקט פאַר געלעכטער. קיין בעסערער אָרט אויף צו באַהאַלטען זיך, ווי ביי דער מאַמען, איז נישטאָ אין דער גאַנצער וועלט!

ב.

דאַנקען גאָט, מיר זענען שוין אין אַנטווערפּען. מיר האָבען זיך גוט אָנגעהעצקעט, גענוג אויסגעריסען געוואָרען, אָבער מיר זענען געקומען! וואָס זאָל איך אייך זאָגען — איז דאָס אַ שטאָדט! דאָס הייסט, צו ווין קומט דאָס נישט. מע דאַרף זאָגען „להבדיל"! וואָרום וויען איז פיעל גרעסער, און אפשר שענער אויך. און מענטשען אויך מעהרער. דערפאַר איז אָבער דאָ אין אַנטווערפּען ריין, אזוי ווי גאָלד. וואָס איז דאָס חדוש? אז די גאַסען וואַשט מען, די טראָטואַרען פּוצט מען, און די הייזער צוואָגט מען. איך האָב אליין געזעהן, ווי מע צוואָגט זיי און מע זייפט זיי מיט זייף. דאָס הייסט, נישט אומעדום. למשל, דאָרט, אויף די אכסניות, וואו מיר שטעהען מיט אַלע עמיגראַנטען, איז אזוי ווי עס דאַרף צו זיין. דאָס הייסט: בלאָטיג, און רויכיג, און נאַס, און גליטשיג, און ענג, און אַ יאַריד מיט אַ טומעל מיט אַ האַרמידער. פּרייליך.

אויסגעצייכענט. אַזוי ווי איך האָב ליעב. אונזער מחותן יונה דער בעקער איז נאָך נישטאָ. אונזער שכנה פּעסי מיט דער חאַליאַסטרע — אויך נישט. זיי פאָהרען נאָך. שלעפּען זיך ערגיץ איבער דייטשלאַנד. „דייטשלאַנד איז סדום!" אַזוי זאָגען די עמיגראַנטען און דערצעהלען זיך אָן מורא'דיגע מעשיות! אונזער אומגליק מיט'ן בעטגעוואַנט, וואָס מע האָט ביי אונז אוועקגעלקח'ענט אויף דער גרעניץ, איז אַ הונט אַקעגען די אומגליקען, וואָס מע הערט זיך אָן פון די עמיגראַנטען. מיר האָבען זיך באַקענט דאָ אויף דער סטאַנציע מיט אַ אידינע פון מעזשביזש, דוקא נישט קיין אלמנה. זי האָט דוקא אַ מאַן, און דוקא אין אַמעריקע שוין. זי פאָהרט אָט דאָס צו איהר מאַן. שוין באַלד אַ יאָהר, אַז זי שלעפּט זיך מיט צוויי קינדער. זי איז אויסגעווען וואו די וועלט האָט איין עק. נישטאָ איין שטאָדט, זי זאָל דאָרט נישט זיין. זי האָט זיך איבערגעקריעגט מיט אַלע קאָמיטעטען. קוים מיט צרות האָט זי זיך פאַרשלעפּט אַהער, קיין אַנטווערפּען, און וויל זיך זעצען אויפ'ן שיף, לאָזט מען זי נישט. איהר מיינט, זי האָט קאַלידיגע אויגען? חלילה! געזונט און שטאַרק. נאָר זי איז אַ ביסעל גערירהרט פונ'ם זינען. דאָס הייסט, אַזוי, אַז איהר וועט מיט איהר רעדען, רעדט זי אַלסדינג, ווי אַ מענטש. נאָר אַמאָל טהוט זי אייך אַ זאָג אַ וואָרט, קאָן מען בלייבען אָהן אַ בויך לאַכענדיג. למשל, איהר פרעגט ביי איהר: וואו איז אייער מאַן? זאָגט זי: אין אַמעריקע. וואָס טהוט ער דאָרטען? זאָגט זי: ער איז דאָרט קייסער... זאָגט איהר דאָך איהר: ווי קאָן אַ איד זיין אַ קייסער? ענטפערט זי אייך, אַז אין אַמעריקע מעג מען... נו, האָט איהר עפּיס צו איהר?... נאָך אַ זאַך האָט זי זיך אריינגענומען אין קאָפּ אריין: זי עסט נישט! אונז הייסט זי אויך נישט עסען. זי זאָגט אונז אָן, מיר זאָלען זיך נישט צוריהרען צו קיין מילכיגס, מחמת דאָס מילכיגס איז דאָ פליישיג. פרעגט ביי איהר די מאַמע: נו, און דאָס פלייש? זאָגט זי: דאָס פלייש איז דאָ נישט פליישיג, נישט מילכיג, נאָר פּאַרעווע... שיסען מיר־

ארויס א געלעכטער אלע. אלע, אויסער די מאמע. די מאמע וויל נישט לאכען. די מאמע וויל בעסער וויינען. זי זאגט: „אז אך און וועה איז צום געלעכטער!" — און זי צעוויינט זיך טאקי.

— שוין? האסט שוין לאנג נישט געוויינט? דו ווילסט, אז פון אנטווערפען שוין זאל מען אונז אפשיקען צוריק אהיים איבער דיינע אויגען?...

אזוי זאגט צו איהר מיין ברודער אליהו — און ביי דער מאמע ווערען אין איין מינוט די אויגען טרוקען. מעהר ווי אויף דער אידינע אליין האט די מאמע רחמנות אויף איהרע צוויי קינדער נעבאך. איך וויים נישט, וואס די מאמע באוויינט אזוי די קינ־דער? די קינדער זענען, דאכט זיך, גאנץ פריילך! אז זייער מאמע הויבט אן רעדען נארישקייטען, צעלאכען זיי זיך. איך האב מיך מיט זיי גיך באקענט. זיי האבען מיר דערצעהלט, אז מע שיקט זיי צוריק אהיים, נאר זייער מוטער וויל נישט פאהרען. זי וויל קיין אמעריקע, צו זייער פאטער, צום קייסער (חי־חי־חי!). נארט מען זי אפ און מע זאגט איהר, אז מע שיקט זי מיט דער באהן קיין אמעריקע (חי־חי־חי!). מע האט איהר איינגערעדט, אז עס געהט א באהן פון דאנען גלייך קיין אמעריקע (חי־חי־חי!).

ג.

די חדושים, וואס מע זעהט זיך אן אין דעם אנטווערפען, איז גאר נישט צום באשרייבען! אלע טאג קומען־צו נייע פארשוינען. צום מיינסטען, מיט קאלידיגע אויגען. „טראכאמעס" רופט מען דאס. אמעריקע לאזט נישט אריין קיין „טראכאמעס". איהר מעגט אייך האבען טויזענד שלאפקייטען, איהר קאנט אייך זיין קרום און שטום און וואס איהר ווילט, אבי נישט קיין „טראכאמעס" אויף די אויגען. פון וואנען נעמען זיך „טראכאמעס"? פון דעם, וואס מע נעמט זיך אן. אמאל מאכט זיך, אז מע ווייסט אליין נישט,

פון וואנען עס האָט זיך גענומען. אזוי האָב איך געהערט טאקי דאָ אין אנטווערפען. פון א מיידעל האָב איך עס געהערט. גאָלדעלע הייסט דאָס מיידעל. זי איז אין מיינע יאָהרען, אפשר עלטער פון מיר מיט א יאָהר. מיט דער גאָלדעלע איז א שענע געשיכטע. זאָל איך אייך דערצעהלען? באקענט האָב איך מיך מיט איהר אין דער „עזרה". נאָר איהר ווייסט דאָך נישט וואָס איז „עזרה". דארף מען אייך קלאָר מאכען. די „עזרה" אין אנטווערפען איז דאָס אייגענע, וואָס דער „אָליאנץ" אין וויען. געמאכט געוואָרען פון אונזערטוועגען, פאר די עמיגראנטען. דער חילוק איז, וואָס דער „אָליאנץ" איז א זכר און די „עזרה" א נקבה. איהר הערט דאָך, אז מע זאָגט ד ע ר אָליאנץ, ד י עזרה. דארפט איהר שוין אליין פארשטעהען דעם אונטערשיעד... הכלל, וויבאלד מיר זענען אנגעקומען קיין אנטווערפען, זענען מיר געגאנגען גלייך אין דער „עזרה". די „עזרה" איז נישט דאָס, וואָס דער „אָליאנץ". דער „אָליאנץ" ווארפט מענטשען, אזוי ווי האָלעשקעס, און די „עזרה" טרייבט אייך נישט. איהר קאָנט קומען צו איהר ווען איהר ווילט און קאָנט זיך אויסרעדען פאר איהר דאָס הארץ וויפיעל איהר ווילט. אלסדינג, וואָס איהר רעדט, ווערד אריינגעטראָגען אין א בוך. סע זיצט א מיידעל, וואָס מע רופט זי פרייליין זייטשיק, און פארשרייבט. זעהר א וואָהל מיידעל. זי האָט מיך געפרעגט, ווי אזוי איך הייס, און האָט מיר געשענקט א צוקערקע. נאָר פון דער פרייליין זייטשיק וועל איך אייך דערצעהלען איין אנדערש מאָל. איצט דארף איך אייך זאָגען, ווער איז גאָלדעלע. זי איז פון קוטנע. געקומען איז זי אהער פאר־א־יאָהרען מיט איהר טאטע־מאמע, שוועסטער און ברידער. סוכות־צייט איז דאָס געוועזען. האָבען זיי געהאט, זאָגט זי, א יום־טוב — אויף אלע אידען געזאָגט געוואָרען. דאָס הייסט, קיין גליקען האָבען זיי נישט געזוכט, און קיין האָניג האָבען זיי נישט געלעקט. געוואלגערט זיך גלייך מיט אלע עמיגראנטען. נאָר דערפאר האָבען זיי געהאט שיפסקארטען ביז אמעריקע אויף דער גאנצער משפחה, און אויסגעקליידט איז

מען געווען בגדי־מלכות. אלע האָבן געהאַט צו צוויי העמדער און גאַנצע שיך. היינט איז זי געבליבן אינגאַנצן מיט איין העמד און אָהן שיך. ווען נישט דאָס פרייליין זייטשיק, זאָגט זי, וואָלט זי גאָר געגאַנגען באָרוויס. דאָס פרייליין זייטשיק האָט איהר אַוועקגעשענקט, זאָגט זי, אַ פּאָר שיך פון איהרע אייגענע פיס. נאָך גאַנץ גוטע שיך. אַזוי האָט מיר דערצעהלט גאָל־דעלע און האָט מיר באַוויזען די שיך, וואָס דאָס פרייליין זייטשיק האָט איהר אַוועקגעשענקט. גאַנץ שענע שיך, נאָר אַ ביסעל צו גרויס אויף איהר... בקיצור, ס'איז אַוועקגעגאַנגען די ערשטע טעג סוכות און שמחת־תורה, ס'איז געקומען די צייט, וואָס מע דאַרף זיך זעצען אויפ'ן שיף. זאָגט מען צו זיי, אַז זיי זאָלען זיך דורכ־געהן צום דאָקטאָר. זענען זיי געגאַנגען צום דאָקטאָר. האָט זיי דער דאָקטאָר באַטראַכט און געפונען, אַז זיי זענען אַלע געזונט און שטאַרק און קאָנען פאָהרען קיין אַמעריקע. נאָר זי, גאָלדעלע הייסט עס, קאָן נישט פאָהרען, ווייל זי האָט „טראַכאָמעס" אויף די אויגען. פריהער האָבען זיי גאָר נישט פאַרשטאַנען, מיט וואָס מען עסט דאָס. ערשט שפּעטער האָבען זיי דאָס רעכט צעקייט. דאָס האָט געהייסען, אַז אַלע פאָהרען אַוועק קיין אַמעריקע, נאָר זי, גאָלדעלע, בלייבט איבער דאָ, אין אַנטווערפּען. איז געוואָרען אַ געוויין, אַ יאָמער, אַ קלאָג. די מאַמע האָט גע'חלש'ט דריי מאָל. דער טאַטע האָט געוואָלט בלייבען דאָ, האָט מען נישט געקאָנט. די גאַנצע שיפסקאַרטע וואָלט געגאַנגען פאַרלאָרען. איז געבליבען, אַז זיי פאָהרען אַוועק קיין אַמעריקע, און זי, גאָלדעלע, בלייבט איבער דאָ ביז עס וועלען זיך אויסשטעהן די „טראַכאָמעס" פון איהרע אויגען... און אָט אַזוי, שוין באַלד אַ יאָהר, אַז זי היילט זיך און האָט זיך נאָך נישט אויסגעהיילט. דאָס פרייליין זייטשיק זאָגט, אַז דערפאַר היילען זיך נישט אויס איהרע אויגען, ווייל זי וויינט כסדר. נאָר זי, גאָלדעלע, זאָגט, אַז איבער איין אַנדער זאַך היילען זיך איהר נישט אויס די אויגען. איבער'ן בלווישטיין! אַלע מאָל, ווען זי קומט צום דאָקטאָר, שמירט ער איהר די אויגען,

זאָגט זי, מיט'ן זעלבען בלווישטיין, וואָס ער שמירט אַלע איבעריגע קראַנקע. ווען זי, גאָלדעלע, פּאַרמאָגט צו קויפען איין אייגענעם בלווישטיין, וואָלט זי זיך שוין לאַנג, זאָגט זי, אויסגעהיילט.

— נו, און דיינע טאַטע־מאַמע? — פרעג איך זי.

— זענען אין אַמעריקע. זיי מאַכען דאָרט אַ לעבען. איך האָב פון זיי בריעף. אַלע חודש כמעט האָב איך פון זיי אַ בריוועל. נאַ זעה, קאָנסט לייענען? לייען מיר!

און זי נעמט־אַרויס פון בוזעם אַ גאַנצען פּאַק מיט בריוולעך און גיט מיר, איך זאָל זיי איהר לייענען הויך אויף אַ קול. איך וואָלט דאָס איהר געווים געטהאָן. קאָן איך אָבער נישט לייענען קיין געשריבענעס. ס'זאָל זיין געדרוקט, וואָלט איך עס געלייענט. לאַכט זי פון מיר און זאָגט, אַז אַ יונגעל איז נישט קיין מיידעל. אַ יונגעל דאַרף קאָנען אַלץ אויף דער וועלט! איך האָב מורא, אַז זי איז גערעכט. אַי, וואָלט איך אַ בעלן זיין קאָנען לייענען געשריבענעס! אַי, בין איך מקנא מיין חבר מאָטעל דעם גרויסען, וואָס ער קאָן לייענען און שרייבען (איך האָב אייך שוין דערצעהלט פון איהם)! האָט איהם גאָלדעלע געגעבען איבערלייענען די בריוולעך, וואָס מע שרייבט איהר פון אַמעריקע. האָט זיי מאָטעל דער גרויסער געלייענט ווי אַ וואַסער. די בריוולעך זענען כמעט אַלע געשריבען מיט איין לשון און מיט די זעלביגע ווערטער:

„טהייערע גאָלדעלע, חארציגע גאָלדעלע, לעבען זאָלסט דו! אַז מיר דערמאָנען זיך דאָ, אין דעם אַמעריקע, אַז אונזער קינד האָט מען אַרויסגעריסען פון אונזערע הענט און דו וואַלגערסט זיך דאָרטען אין דער פרעמד צווישען אומבאַקאַנטע מענטשען, געהט אונז נישט איין דאָ דער ביסען. טאָג ווי נאַכט טהוען מיר דאָ קלאָגען און וויינען אויף אונזער ליכטיגען שטערן, וואָס איז צו־גענומען געוואָרען פון אונזערע אויגען...״ און אַזוי ווייטער.

מאָטעל דער גרויסער לייענט און לייענט, און גאָלדעלע וויינט, ווישט זיך די אויגען. דערזעהט דאָס פרייליין זייטשיק, הויבט זי אָן זיך בייזערען אויף אונז, וואָס מיר מאַכען זי וויינענדיג.

און צו גאָלדעלען זאָגט זי, אַז זי האָט קיין רחמנות נישט אויף זיך אַליין. זי מאַכט זיך אַ תל פון דעם איבעריגען ביסעל אויגען! ענטפערט איהר דערויף גאָלדעלע מיט אַ געלעכטער, און טרערען גיהען זיך איהר פון די אויגען:

— אַ תל פון די אויגען מאַכט מיר דער דאָקטאָר מיט זיין בלוישטיין, ערגער ווי איך מיט מיין געוויין...

מיר געזעגענען זיך מיט גאָלדעלען, און איך זאָג איהר צו, אַז מאָרגען אין דער צייט וועלען מיר זיך דאָ ווידער אַ מאָל זעהן.

— אם ירצה השם! — ענטפערט גאָלדעלע מיט אַ פרום פנים, ווי איין אַלטע. און מיר ביידע, מאָטעל דער קליינער און מאָטעל דער גרויסער, לאָזען זיך געהן שפּאַציערען איבער אַנט־ווערפּען.

ד.

מיר, דאָס הייסט, איך מאָטעל דער קליינער, און מיין חבר מאָטעל דער גרויסער, זענען נישט אַליין. מיר האָבען דאָ נאָך אַ חבר. ער איז אַ יונגעל פון אַ יאָהר דרייצעהן און הייסט מענ־דעל. ער איז אויך פאַרבליבען אין אַנטווערפּען, פאָהרענדיג קיין אַמעריקע. נישט איבער די אויגען, נאָר איבער איין אַנדער זאַך. איהם האָט מען פאַרלוירען אויף'ן וועג, ערגיץ אין דייטשלאַנד. אַ גאַנץ וועג, דערצעהלט ער, האָבען זיי זיך דערהאַלטען די נשמה נאָר מיט חערינג. האָט איהם געברענט אויף'ן האַרצען. האָט ער זיך אַראָפּגעכאַפּט אויף אַ סטאַנציע כאַפּען אַ טרונק וואַסער, און איז געבליבען שטעקען אָהן אַ בילעט און אָהן אַ קאָפּיקע געלט און אָהן אַ חעמד אויף'ן לייב. און מחמת ער האָט נישט געקענט זייער שפּראַך, האָט ער זיך פאַרשטעלט פאַר אַ שטומען. האָט מען איהם אויסגעפיהרט וואו די וועלט האָט איין עק, ביז ער האָט דערזעהן אַ פּאַרטיע עמיגראַנטען, אידען. איז ער צוגעגאַנ־גען צו זיי און האָט זיי דערצעהלט די גאַנצע מעשה. האָבען זיי

אויף איהם רחמנות געהאַט און האָבען איהם גענומען מיט זיך און געבראַכט צו פיהרען אהער, קיין אַנטווערפּען. דאָ האָט ער זיך דערשלאָגען צו דער „עזרה”. האָט די „עזרה” אוועקגעשריבען אַ בריעף קיין אַמעריקע, טאָמער וועט מען אויפזוכען זיינע עלטערען. ווארט ער דאָס אויף איין ענטפער און אויף אַ שיפסקאַרטע. דאָס הייסט, אויף אַ האַלבע שיפסקאַרטע, מחמת ער איז נאָך אַ קלייִנער. דאָס הייסט, ער איז נישט אַזוי קליין, ווי ער האַלט זיך קליין. ס'איז אַ סברא, אַז ער איז שוין בר־מצוה, חאָטש קיין תפילין לעגט ער נישט. ער האָט נישט. זענען געוואָהר געוואָרען עמיגראַנטען, אַז מענדעל איז אַ בר־מצוה־בחור'על און האָט נישט קיין תפילין, איז געוואָרען אַ גוואַלד: פאַר וואָס זעהט מען איהם נישט קיין תפילין? זאָגט מענדעל: „פאַר וואָס זעהט מען מיר נישט קיין שטיוועל?”... רופט זיך אָן צו איהם איינער איין עמיגראַנט מיט שאַרפע אויגען: „אַ דו, שייגעץ! נישט גענוגמע זאָרגט זיך פאַר דיר, ביזט דו נאָך איין עזות־פּנים?”... דער עמיגראַנט מיט די שאַרפע אויגען האָט אַזוי לאַנג געאַרבייט, ביז די איבעריגע עמיגראַנטען האָבען זיך צונויפגעלעגט און האָבען איהם געקויפט אַ פּאָר תפילין. אַלסדינג איז צו קריגען אין דעם אַנטווערפּען. אפשר מיינט איהר, ס'איז נישטאָ קיין בתי־מדרשים מיט קיין שוהלען? אָהאָ, נאָך וואָסערע שוהלען! איין שוהל איז דאָ אַ טערקישע. איהר מיינט, דאָרטען דאַווענען טערקען? ניין! דאָרטען דאַווענען אידען, די אייגענע אידען, וואָס מיר, נאָר אויף טערקיש. דאָס הייסט, פאַרקעהרט. מע פאַרשטעהט נישט איין וואָרט! געפיהרט האָט אונז אַהינצו אונזער נייער חבר מענדעל. מיר אַלע דריי, איך און מאָטעל דער גרויסער און מענדעל, זענען געוואָרען חבר. גאַנצע טעג געהען מיר אַרום איבער דער שטאָדט. דאָרט, אין בראָד, אין קראָקע מיט לעמבערג, אָדער אין וויען, פלעגט מיך די מאַמע מורא האָבען אַפּלאָזען פון זיך אויף אַ טריט. דאָ אין אַנטווערפּען האָט זי קיין מורא נישט. דאָרט, זאָגט זי, זענען מאַמע דייטשען, און דאָ, אין אַנטווערפּען, זענען מיר, זאָגט זי,

צווישען מענטשען, צווישען אייגענע. מע הערט רעדען אַ אידיש וואָרט. דאָס מיינט זיי די עמיגראַנטען. לעבען זאָלען די עמי־גראַנטען! צווישען עמיגראַנטען פיהלען מיר זיך טאַקי היימיש. ובפרט צווישען אייגענע! אַט באַלד וועלען מיר האָבען געסט. אם ירצה השם, נאָך שבת קומט אונזער מחותן, יונה דער בעקער, מיט זיין הויזגעזינד. מיר וואַרטען, היינט־מאָרגען זאָל קומען אונזער שכנה פעסי מיט איהר חאַליאַסטרע. אַט דאָ וועט ערשט ווערען אַ שמחה. איך וועל אייך, אם ירצה השם, באַשרייבען אַלסדינג.

XIX

די חאַליאַסטרע

XIX
די חאַליאַסטרע

א.

איהר זענט דאָך שוין באַקאַנט מיט דער חאַליאַסטרע. דאָס איז אונזער שכנה פּעסי מיט איהר מאַן דעם איינבינדער (ער הייסט משה), מיט זייערע אַכט קינדערלעך, וואָס יעדער האָט ביי זיי, ווי איך האָב אייך שוין אַמאָל דערצעהלט, איין אַנדער צונעמעניש. דער קלענערער פון אַלע איז אין מיינע יאָהרען (נייען, דאָס צעהנ־טע). מע רופט איהם „ושתי". דאָס הייסט, דער אמת'ער נאָמען זיינער איז הערשעל, נאָר מחמת ער האָט אַ גאָלי אויפ'ן שטערן, האָבען איהם די עלטערע אַ נאָמען געגעבען „ושתי". איך האַלט פון „ושתי'ן". איך האָב איהם ליעב דערפאַר, וואָס ער וויינט נישט. וויפיעל איהר זאָלט איהם נישט שלאָגען, נעמט ער צו ווי אַ שוואָם. עס נעמט איהם נישט קיין קויל. איינמאָל האָט ער צעריסען אַ פרעמדען סדור, האָט איהם זיין טאַטע, משה דער איינבינדער, געשלאָגען מיט'ן ברעטעל, וואָס מע שניידט אויף דעם פּאַפּיער. „ושתי" האָט נאָך דעם גוט געקרענקט צוויי טאָג כסדר. איהר קאָנט פאַרשטעהן, אז ער האָט זיך אָפּגעזאָגט פון בולקע. מע האָט שוין נישט געהאַלטען פון זיין לעבען. די מאַמע זיינע, אונזער שכנה פּעסי, האָט איהם שוין באַוויינט, און דער פּאָטער

איז אַרומגעגאַנגען אָהן אַ קאָפּ. אַלע האָבען געמיינט, אַז ס'איז איין עק, אויס „ושתי"! צום סוף — גאָר נישט. אויפ'ן דריטען טאָג האָט „ושתי" געבעטען ברויט און געגעסען ווי נאָך אַ תענית. עסען האָבען זיי ליעב אַלע, זיי האַלטען פון דער אכילה. „די הונגעריגע טשערערע" — אַזוי רופט זיי די מוטער אַליין, פּעסי הייסט עס. פּעסי איז אַ אידינע זעהר אַ וואָהלע, נאָר אַביסעל צו דיק. זי האָט דריי גיידערס. איך האָב זי שוין עטליכע מאָל אַראָפּגעכאַפּט אויף פּאַפּיער. האָט איינמאָל דערזעהן „ושתי", האָט ער אַרויסגעכאַפּט ביי מיר דאָס געמאָהלעכטס און האָט דאָס באַוויזען אויף אַ ציקאַוועסט דער מאַמע זיינער. האָט זי געלאַכט. איז געוואָהר געוואָרען מיין ברודער אליהו, האָט ער מיר געוואָלט איינטיילען פאַר די „מענטשעלעך", ווי זיין שטייגער איז. אַ גליק, וואָס פּעסי אַליין האָט זיך איינגעשטעלט פאַר מיר. „אַ קינד, זאָגט זי, מאַכט זיך נאַריש, נישט כדאי זיך אָפּעסען דאָס האַרץ". לאַנג לעבען זאָל זי, פּעסי. איך האָב זי ליעב. איך האָב נאָר פיינט, אַז זי קושט זיך. אַז זי איז געקומען קיין אַנטווערפּען, האָט זי מיך אַרומגעכאַפּט קושען, ווי איין אייגען קינד. מיט אַלעמען האָט זי זיך געקושט. מעהר פון אַלע, געוויינטליך, מיט דער מאַמע. די מאַמע אַז זי האָט זי דערזעהן, איז גלייך ווי דעם טאַטען פון יענער וועלט: זי האָט זיך אַזוי צעוויינט, אַז מיין ברודער אליהו איז אַנגעפאַלען אויף פּעסי'ן, אַז איבער איהר מאַכט די מאַמע אַ תל פון די אויגען און קאָן נישט געהן צום דאָקטאָר... געהן צום דאָקטאָר — דאָס מוז יעדער, ווער עס קומט אַהער קיין אַנטווערפּען. דאָס ערשטע, וואָס איינער פרעגט ביי'ם אַנדערען, איז: „זענט איהר שוין געוועזען ביי'ם דאָקטאָר?"... „וואָס האָט אייך געזאָגט דער דאָקטאָר?"... אפילו די „עזרה", אַז מע קומט צו איהר צו געהן, שיקט זי באַלד אָפּ צום דאָקטאָר. אַז מיר זענען געקומען אַהין דאָס ערשטע מאָל, האָט די מאַמע נאָר־וואָס געוואָלט אָנהויבען דערצעהלען די מעשה: ווי אַזוי איהר מאַן איז געוועזען כל ימיו אַ חזן אין דער קצב'ישער שוהל... ווי אַזוי ער האָט זיך

פארקיהלט און קראנק געוואָרען... ווי אזוי זי האָט אלסדינג פאר־קויפט, אבי ראטעווען דעם טאטען... ווי אזוי דער טאטע איז גע־שטאָרבען און זי איז געבליבען איין אלמנה מיט צוויי קינדער יתומים... איינעם האָט זי, ברוך השם, חתונה געמאכט, אריינגע־געבען אין א שמאלץ־גרוב... די שמאלץ איז אויסגערונען, די גרוב איז געבליבען... נאָכדעם, ווי אזוי מיר האָבען פארקויפט דאָס לעצטע שטיקעל חיות, אונזער האלבע שטוב, און געלאָזט זיך קיין אמעריקע... נאָכדעם, ווי אזוי מיר האָבען גע'גנב'עט די גרעניץ הינטער בראָד, שיער נישט גע'הרג'עט געוואָרען אין א פינסטערער נאכט, און האָבען פארלאָרען דאָס גאנצע ביסעל גוטס, דאָס בעט־געוואנט — וואָס ווילען מיר טהון איצט אָהן בעטגעוואנט אין אזא ווייט לאנד?...

אזוי טענה'ט די מאמע פאר דער „עזרה", און די „עזרה" הערט, און דאָס מיידעל, וואָס זיצט ביי'ם טיש (פרייליין זייטשיק הייסט דאָס מיידעל), פארשרייבט איטליכס וואָרט, וואָס די מאמע זאָגט, אין א בוך אריין. די מאמע האָט נאָך צו דערצעהלען און צו דערצעהלען, רופט זיך אָן צו איהר איינער פון דער „עזרה":

— אלזאָ, פאָהרט איהר קיין אמעריקע?

זאָגען מיר:

— פארשטעהט זיך, נישט קיין יעהופּעץ, קיין אמעריקע.

רופט זיך אָן צו אונז יענער, וואָס פון דער „עזרה":

— זענט איהר שוין געוועזן ביי'ם דאָקטאָר?

זאָגען מיר:

— וואָסער דאָקטאָר?

רופט זיך אָן צו אונז יענער, וואָס פון דער „עזרה":

— אָט האָט איהר איין אדרעס. געהט זיך דורך, ראשית חכמה, צום דאָקטאָר, וועט ער באטראכטען אייערע אויגען.

דערהערט דאָס וואָרט „אויגען", טהוט מיין ברודער אליהו א קוק אויף דער מאמען און ווערד טוידט ווי די וואנט...

וואָס האָט ער זיך אזוי דערשראָקען?...

כ.

שוין, דאנקען גאָט. מיר זענען שוין אַלע געווען ביי'ם דאָק־טאָר, נאָר די מאַמע נאָך נישט. די מאַמע וועט זיין שפּעטער. מיין ברודער אליהו האָט מורא. זי האָט די לעצטע צייט צופיעל געוויינט... דער דאָקטאָר האָט אונז אריינגעקוקט אין די אויגען אריין און אָנגעשריבען אונז עפּיס אויף פּאַפּיער און פּאַר'חתמ'עט אין א קאָנווערט. האָבען מיר זיך תחילת זעהר דערשראָקען. מיר האָבען געמיינט, אַז דאָס האָט ער אונז פארשריבען א רפואה צו די אויגען. פרעגען מיר איהם: וואָס האָט ער אונז פארשריבען? ווייזט ער אונז מיט דער האַנט אויף דער טהיר. שטויסען מיר זיך, אַז מע הייסט אונז געהן... קומען מיר צו דער „עזרה" און ווייזען איהר דאָס געשריפטס פונ'ם דאָקטאָר. נעמט דאָס מיידעל (פרייליין זייטשיק) און עפענט אויף דאָס קאָנווערטעל און לייענט־איבער און מאַכט צו אונז:

— איך קאָן אייך אָנזאָגען א בשורה: דער דאָקטאָר זאָגט, אַז איהר האָט געזונטע אויגען.

אודאי איז דאָס פאַר אונז א בשורה! וואָס טהוט מען אָבער מיט דער מאַמע? זי הערט נישט אויף צו וויינען. טענה'ן מיר מיט איהר:

— וואָס טהוסט דו? טאָמער חלילה וועט דער דאָקטאָר פּאַר־בראַקעווען דיר די אויגען?

— הערסט דו? אָט דאָס וויין איך דאָך!...

אזוי ענטפערט די מאַמע און לעגט־צו צו די אויגען א פלעס־טערעל. דאָס פלעסטערעל האָט איהר געגעבען איין עמיגראַנט א פעלדשער. ער איז זעהר נישט קיין שענער. ער האָט משונה־מאָדנע צייהן, נאָר ער בחור'ט זיך. ער טראָגט א מעשענעם זייגער מיט א זילבערנער קייט מיט א רוקער, און א גאָלדען רינגעל אויף דער האַנט. ער הייסט נישט קיין שענעם נאָמען: „ביבער!" געקומען איז ער אהער קיין אַנטווערפּען מיט דער חאָליאַסטרע.

אויפ'ן וועג האָט ער זיך מיט זיי באַקענט. זיי האָבען אינאיינעם גע'גנב'עט די גרעניץ. קיין נסים ונפלאות, ווי מיט אונז, האָט זיך זיי נישט געטראָפען. הרג'ענען האָט מען זיי נישט געוואָלט, קיין בעטגעוואַנט האָט מען ביי זיי נישט צוגענומען, נאָר זיי זענען גלאַט אַזוי פאַרשוואַרצט געוואָרען. זיי האָבען געהאַט, זאָגען זיי, צו זינגען און צו זאָגען. זיי זענען דורכגעגאַנגען, זאָגען זיי, אַ שוויץ־באָד, אין האַמבורג. וואָס זיי דערצעהלען זיך אָן פון דעם האַמבורג! די האָר שטעלען זיך קאַפויר! סדום איז אַ הונט אַקעגען האַמבורג! מע באַגעהט זיך דאָרטען, זאָגען זיי, מיט די עמיגראַנטען אַ סך ערגער ווי ביי אונז מיט אַרעסטאַנטען. ווען נישט אָט דער פעלדשער (ביבער), וואָלטען זיי דאָרטען אומגעקומען. ער איז זיי געשטאַנען אין זייערע נויטען. ער, ביבער, איז אַ גרויסער עזות־פּנים. ער דערצעהלט, ווי אַזוי ער האָט זיך גערעכענט מיט די דייטשען, איז אַ שרעק! ער האָט זיך, זאָגט ער, אויסגעשמועסט מיט זיי דווקא אויף רוסיש. רוסיש, זאָגט ער, קאָן ער גוט. אַ סברא, אַז נאָך בעסער פון אונזער פיני'ן. פיני דרינגט, אַז אַלסדינג, וואָס דער ביבער דערצעהלט אונז, וואָלט געווען זעהר שען, ווען ס'זאָל זיין אמת. אונזער חבר פיני האָט פון דער ערשטער מינוט אָן געוואָרפען איין אומחן אויף דעם פעלדשער ביבער. ער האָט געמאַכט אויף איהם אַ ליעדעל. אַז פיני האָט נישט ליעב אַ מענטשען, מאַכט ער אויף איהם אַ ליעדעל. אויב איהר ווילט, קאָן איך עס אייך איבערזאָגען:

אונזער פעלדשער ביבער
איז אַ גרויסער גבור
אויף דערצעהלען זאַכען.
ס'קאָן זיך אַמאָל מאַכען
(פופציג מאָל אַ טאָג),
טהוט ער זיך אַ זאָג
אַ גרויסען ליגען
פון דרך־שלום וועגען.

ג.

ביבער, אַט דער פעלדשער, וואָס איך דערצעהל אייך, האָט זיך אונטערגענומען צו־רעכט מאַכען דער מאַמע די אויגען. ער זאָגט, אַז קיין דאָקטאָר אין דער וועלט וועט נישט געפינען אויף זיי קיין חסרון. ערשטענס, ווייס ער די קונץ נאָך פון דער היים. ער איז אַ פעלדשער, און אַ פעלדשער איז דאָך אַ האַלבער דאָקטאָר. און חוץ לזה, איז ער געווען אין „דייטשענלאַנד" און האָט זיך צוגעקוקט, וואָס מע טהוט מיט די עמיגראַנטען, זיי זאָלען האָבען געזונטע אויגען. ער זאָגט, אַז מע מאַכט ממש פון בלינד זעהענדיג. פרעגט איהם פיני: „אפשר פאַרקעהרט?"... ווערד ער אין כעס (ביבער איז אַ גרויסער כעסן). ער שיט־אָפּ פיני'ן מיט ווערטער. ער זאָגט, אַז ער איז צו אַ גרויסער חכם! צו קלוג פאַר אַמעריקע! אין אַמעריקע, זאָגט ער, האָט מען פיינט חיטראַקעס! אַמעריקע איז אַ לאַנד, וואו מע ווייסט נישט פון קיין חכמות. אין אַמעריקע איז געזאָגט — געמיינט, געמיינט — געזאָגט. אין אַמעריקע איז אַ וואָרט אַ וואָרט. אַמעריקע איז, זאָגט ער, געבויעט אויף אמת, און אויף יושר, און אויף גערעכטיג־קייט, און אויף כבוד, און אויף עהרליכקייט, און אויף סאָוועסט, און אויף מענטשליכקייט, און אויף נאמנות, און אויף רחמנות... פרעגט איהם פיני: „און אויף וואָס נאָך?"... ווערד ביבער נאָך מעהר אין כעס! איין עבירה, וואָס מע האָט זיי איבערגעשלאָגען סאַמע אין מיטען שמועס! מען איז אונז געקומען זאָגען, אַז עמיצער פרעגט זיך נאָך אויף אונז אין דרויסען. ווער קאָן עס זיין? מיר געהען ארויס — געסט! געסט! געסט! אונזערע מחותנים זענען געקומען! יונה דער בעקער מיט דער גאַנצער משפחה. אַ נייע חאַליאַסטרע! וויעדער אַ מאָל אַ גדולה: מיין שוועגערין ברכה קושט זיך מיט טאַטע־מאַמע, מיין ברודער אליהו קושט זיך מיט זיין שוועהר און מיט די שוואָגערס. אויף איהם קוקענדיג, האַפּט זיך פיני אויך קושען מיט אונזערע מחותנים, און

אויף איהם קוקענדיג, קושט זיך מיט זיי דער פעלדשער אויך. פרעגען זיי: ווער איז דאָס? זאָגט ער: איך בין ביבער. שיסט־אויס פיני א געלעכטער... און די מאַמע מיינע? די מאַמע טהוט זיך איהרם: זי וויינט!... מיין ברודער אליהו עקט זיך. ער קוקט אויף איהר און צופּט זיך ביי׳ם בערדעל. ער קאָן איהר אָבער איצטער גאָר נישט זאָגען: ס׳איז דאָך אייגענע, נישט קיין פרעמדע, מחותנים, און פון איין שטאָדט. פאַר וואָס זאָל מען זי נישט לאָזען א ביסעל זיך אויסוויינען?...

— ווי אַזוי האָט איהר גע׳גנב׳עט די גרעניץ און וואו האָט מען אייך באַנומען?

דאָס איז געווען דאָס ערשטע, וואָס מיר האָבען געפרעגט ביי אונזערע מחותנים. און אונזערע מחותנים האָבען פון דעם צו דער־צעהלען גאַנצע פּעק! מיר קריכען אָבער נישט אין קאָפּ אריין זייערע מעשיות. איך האָב מיך פאַרקליבען אין א ווינקעלע מיט מיין שוועגערינ׳ס א שוועסטערעל. איך האָב אייך אמאָל דער־צעהלט פון איהר. זי הייסט אַלטע און טראָגט צוויי צעפּלעך, פון אונטען צונויפגעדרעהט, ווי א בייגעל. איהר דאַרפט געדענ־קען, אַז מע האָט זי מיר אמאָל גערעדט פאַר א כלה (ביי מיין ברודער אליהו אויף דער חתונה). דעמאָלט איז זי אַלט געווען נייען יאָהר. איצט איז זי שוין אַלט צעהן, דאָס עלפטע. אין איינע יאָהרען מיט גאָלדעלען, מיט דער מיידעל, וואָס איז נעבאַך געבליבען זיצען אין אַנטווערפּען איבער די אויגען. איך דערצעהל אַלטען פון גאָלדעלען, און פון איהרע קראַנקע אויגען נעבאַך, און פון מיין חבר מאָטעל דעם גרויסען, און פון מיין חבר מענדלען, און פון דער „עזרה״, און פון דעם פרייליין זייטשיק, וואָס שרייבט אין א בוך, און פונ׳ם דאָקטאָר, וואָס קוקט אין די אויגען. און פון וויען דערצעהל איך איהר, פונ׳ם „אַליאַנץ״, וואָס האָט פיינט א אידען, און פון קראָקע מיט לעמבערג דערצעהל איך איהר. און פון דער גרעניץ, ווי אַזוי מיר האָבען גע׳גנב׳עט, און ווי אַזוי מיר זענען קוים אַרויס מיט׳ן לעבען. איך לאָז נישט דורך קיין זאַך.

אַלטע הערט מיך אויס מיט גרויסע אויגען. נאָכדעם דערצעהלט זי מיר, וואָס זיי האָבען געהאַט. ווי אַזוי איהר טאַטע האָט שוין לאַנג געוואָלט פאָהרען קיין אַמעריקע, האָט איהר מאַמע נישט געוואָלט. און נישט אַזוי די מאַמע, ווי די משפחה. די משפחה זאָגט, אַז אין אַמעריקע דאַרף מען האָרעווען, און איהר מאַמע איז דערצו נישט געוואָהנט געוואָרען. איהר מאַמע האָט אַ רעטאָנדע. די רעטאָנדע האָט איהר דער טאַטע געמאַכט נאָך אין די גוטע יאָהרען, אַז זיי האָבען נאָך געהאַט אַ סך געלט. איצט, אַז ס'איז זיי געוואָרען שלעכט, און די בעלי־חובות האָבען אָנגעהויבען צו דעקוטשען, איז געבליבען, מע זאָל פאַרקויפען אַלסדינג און פאָהרען קיין אַמעריקע. אַז ס'איז געקומען צו דער רעטאָנדע, מע זאָל פאַרקויפען די רעטאָנדע, זאָגט די מאַמע: אַלסדינג וועט זי פאַר־קויפען, נאָר נישט די רעטאָנדע. פרעגט זי דער טאַטע: אויף וואָס דאַרפסט דו די רעטאָנדע? אין אַמעריקע דאַרף מען נישט קיין רעטאָנדע! זאָגט איהם די מאַמע: וואָס הייסט, אויף וואָס דאַרף איך די רעטאָנדע? וויפיעל יאָהר האָב איך, זאָגט זי, גע־בעטען גאָט, איך זאָל מיך דערשלאָגען צו אַ רעטאָנדע, קוים דער־לעבט אַ רעטאָנדע, זאָל איך איצט נעמען און פאַרקויפען די רע־טאָנדע? טאָג ווי נאַכט האָט מען געהערט ביי אונז נאָר רעטאָנדע און רעטאָנדע! די גאַנצע משפחה (פון דער מאַמע'ס צד) זענען זיך צונויפגעקומען. מע האָט זיך געקריעגט און געזידעלט. עס האָט שוין געהאַלטען כמעט ביי צעגעהן זיך, דאָס הייסט, דער טאַטע זאָל זיך גט'ען מיט דער מאַמע, אַלץ איבער דער רעטאָנדע. ווער האָט אויסגעפיהרט? געוויינטליך, די מאַמע! מע האָט די רעטאָנדע נישט פאַרקויפט! מע האָט מיטגענומען די רעטאָנדע, איינגעפּאַקעוועט די רעטאָנדע באַזונדער אין אַ פּעקעל, און ביז מיר זענען געקומען צו דער גרעניץ איז שוין נישט געווען קיין רעטאָנדע...

אַזוי דערצעהלט מיר אַלטע, און ווייטער וויל איך שוין נישט הערען. מיר איז נאָר געגאַנגען צו וויסען, אויב ס'איז נאָך דאָ אַ

רעטאָנדרע? דערהערט, אַז ס'איז שוין נישטאָ קיין רעטאָנדרע, בין איך צופריעדען. איך נעם אַלטען און געה מיט איהר שפּאַציערען. איך באַווייז איהר די שטאָדט אַנטווערפּען. זי ווערד נישט נתפּעל. זי האָט, זאָגט זי, געזעהן גרעסערע שטעדט. וואָס זאָגט איהר אויף איהר טאַטען? איך פיהר זי אויף די סטאַנציעס, וואו סע שטעהען עמיגראַנטען. איך מאַך זי באַקאַנט מיט מיינע חברים. אַלטע ווערד נישט נתפּעל פון קיין זאַך. זי האַלט זיך גרויס. זי איז אַ גדלנ'טע. זי איז פון תמיד אָן אַזוי... שפּעטער געהען מיר אַלע אינאיינעם, אונזער חאַליאַסטרע און זייער חאַליאַסטרע, אין דער „עזרה". דאָרט באַגעגענען מיר זיך מיט אונזער שכנח פּעסי און מיט איהר חאַליאַסטרע. אויך גאָלדעלען זעהען מיר דאָרטען. גאָלדעלע וויל זיך באַקענען נעהענטער מיט אַלטען. אַלטע חאַלט זיך מיט איהר פון דער ווייטען. גאָלדעלע פיהרט מיך אָפּ אויף אַ זייט און פרעגט מיך, וואָס איז מיט דעם מיידעל אַזוי דער יחוס, וואָס סע שטעהט איהר נישט אָן מיט איהר צו רעדען? דערצעהל איך איהר, אַז מע האָט מיר פאַר־אַ־יאָהרען ביי מיין ברודער אויף דער חתונה גערעדט אַלטען פאַר אַ כלה. ווערד זי רויט, אַזוי ווי פייער, און קערעוועט זיך אָפּ אויף אַ זייט און ווישט זיך די אויגען...

ד.

וואָס זאָגט איהר אויף דעם אומגליק, וואָס אונז האָט געטראָפען? מיר זענען געוועזן מיט דער מאַמע ביי'ם דאָקטאָר, ער זאָל איהר באַטראַכטען די אויגען. האָט ער איהר באַטראַכט די אויגען און נישט געזאָגט גאָרנישט. ער האָט נאָר אָנגעשריבען אַ צעטעלע און אַריינגעלעגט אין אַ קאָנווערט. האָבען מיר דעם קאָנווערט אַוועקגעטראָגען צו דער „עזרה". געקומען צו דער „עזרה", האָבען מיר דאָרט נישט געטראָפען קיינעם נאָך, נאָר איין פריילין זייטשיק, אָט די, וואָס זי פאַרשרייבט אַלע עמיגראַנטען

אין בוך אריין. האָט זי מיך באַגעגענט מיט אַ געלעכטער. תמיד לאַכט זי, ווען זי זעהט מיך. אַלע מאָל גיט זי מיר איבער אַ גרוס פון גאָלדעלען און לאַכט. עפענט זי אויף דאָס קאָנווערטעל, טהוט אַ קוק אין צעטעל אריין און הערט אויף צו לאַכען, און פאַרברעכט די הענט. פרעגט ביי איהר די מאַמע: וואָס הערט זיך? זאָגט זי: וואָס זאָל זיך הערען, מיין ליעבע אידינע? ס'איז שלעכט! דער דאָקטאָר זאָגט, אַז איהר קאָנט נישט פאָהרען קיין אַמעריקע... מיין שוועגערין ברכה, ווייסט איהר דאָך, האָט אַ טבע פון חלש'ען, איז זי באַלד געפאַלען חלשות. מיין ברודער אליהו איז געבליבען שטעהן אָהן אַ טראָפּען בלוט אין פּנים. די מאַמע אַליין איז גע־בליבען אַ פאַרשטיינערטע. זי קאָן שוין אפילו נישט וויינען... דאָס מיידעל (פרייליין זייטשיק) האָט זיך אַ וואָרף געטהאָן נאָך וואַסער. זי האָט אָפּגעמינטערט ברכה'ן, געטרייסט אליהו'ן, אויס־גערעדט דאָס הארץ דער מאַמע און געהייסען קומען מאָרגען. אויפ'ן וועג זאָגט איהר מיין ברודער אליהו מוסר, למאי זי האָט געוויינט די גאַנצע צייט, און ער דערמאַנט איהר, וויפיעל מאָל ער האָט איהר געזאָגט, זי זאָל נישט וויינען!... די מאַמע וויל איהם ענט־פערען, האָט זי נישט קיין ווערטער... זי קוקט אַרויף און בעט גאָט: „טהו מיט מיר, רבונו של עולם, אַ חסד און מיט מיינע קינדער, און נעם מיך צו פון דער וועלט!”... אונזער חבר פּיני דרינגט, אַז אינגאַנצען איז דאָ שולדיג אָט דער ליגנער, אָט דער פעלדשער ביבער. אַ גאַנצען טאָג מיט אַ גאַנצע נאַכט הערט מען נישט אויף צו עסען איינס דאָס אַנדערע, ביז עס קומט מאָרגען. אויף מאָרגען געהען מיר ווידער צו דער „עזרה”. גיט אונז די „עזרה” איין עצה, אַז מיר זאָלען זיך פּרובען פאָהרען איבער לאָנ־דאָן. אפשר וועט לאָנדאָן דורכלאָזען די מאַמע מיט איהרע פאַר־ווינטע אויגען קיין אַמעריקע. אָדער אויב נישט קיין אַמעריקע, איז חאָטש קיין קאַנאַדע... וואו איז קאַנאַדע — ווייסען מיר נישט. מע זאָגט, אַז ס'איז נאָך ווייטער פון אַמעריקע... מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פּיני האָבען דערוויל איבער וואָס צו קריעגען

זיך. אליהו פרעגט איהם: „פיני! זאָג נאָר, וואו איז דאָס אָט דאָס קאַנאַדע? ביזט דאָך עפּיס אַמאָל געווען אַ מענטש פון געאָגראַפיע"... זאָגט איהם פיני, אַז קאַנאַדע איז אין קאַנאַדע, דאָס הייסט, נישט אין קאַנאַדע, נאָר אין אַמעריקע. דאָס הייסט, ער וויל זאָגען, אַז קאַנאַדע איז טאַקי דאָס אייגענע וואָס אַמעריקע, נאָר פאָרט נישט אַמעריקע. פרעגט איהם אליהו: „ווי קאָן דאָס זיין?" זאָגט איהם פיני: „נו, זעהסט דו דאָך!"... דערווייל דאַרף מען געהן צום שיף באַגלייטען גוטע פריינד, אונזער שכנה פּעסי מיט איהר מאַן דעם איינבינדער (משה הייסט ער) מיט איהר גאַנצער חאָליאַסטרע. וועה־וועה, וואָס סע טהוט זיך ביי'ם שיף! אידען, ווייבער, קינדער, קלומקעס, פּעקלעך, קישענס, זעק מיט בעטגעוואַנט. דער לויפט. דער שרייט. דער וויינט. דער שוויצט. דער עסט. דער שעלט. פּלוצים הערט זיך אַ קול פון אַ ווילדע חיה, פון אַ וויזעלטיר: ה־ה־ה־ה־ה־ו־ו־ו!!!...

דאָס הודעט מען פון שיף, מע זאָל זיך שוין געזעגענען. עס ווערד אַ לויפעריי מיט אַ קושעריי מיט אַ געוויין — אַ טהעאַטער און גענוג! אַלע געזעגענען זיך. מיר געזעגענען זיך אויך. אַלע קושען זיך. מיר קושען זיך אויך. מיר קושען זיך מיט דער חאַליאַסטרע. די מאַמע קושט זיך מיט אונזער שכנה פּעסי. פּעסי רעדט איהר אויס דאָס האַרץ, בעט, זי זאָל גאָר נישט זאָרגען, זיי וועלען זיך, אם ירצה השם, זעהען אין גיכען אין אַמעריקע... די מאַמע מאַכט מיט דער האַנט און שלינגט די טרערען... די לעצטע צייט וויינט זי אַ סך ווינציגער, ווי פריהער. זי האָט עפּיס איינגענומען אַזעלכעס אויף נישט וויינען... דער גאַנצער עולם איז שוין אויפ'ן שיף. מיר זענען אין דרויסען. אַי, זענען מיר זיי מקנא! אַי, בין איך מקנא „ושתי'ן"! אַמאָל האָט ער מיר מקנא געווען. היינט בין איך איהם מקנא!... און „ושתי" שטעהט מיט אַ צעריסען מיצעל אויפ'ן שיף. ער האַלט די הענט אַרונטער און וויזט מיר אַ צונג. דאָס הייסט, ער וויל מיר געבען אַנצוהערעניש, אַז ער פאָהרט און איך נישט. פאַרדריסט דאָס מיך זעהר, נאָר

איך נעם מיך אָן מיט הארץ און שטעל איהם אַרוים א פייג: „נאַ דיר!”... דאָס הייסט אַזוי גרוים, ווי איך וואָלט איהם זאָגען: „ושתי! אַזאַ מכּה דיר און אַזאַ שטיק גאָלד מיר, ווי איך וועל אין גיכען זיין אין אַמעריקע!”...

אָ! איהר זאָלט נאָר נישט זאָרגען — איך וועל אין גיכען זיין אין אַמעריקע!

XX

די חאליאסטרע ווערד צעקראַכע

XX

די חאַליאַסטרע ווערד צעטראַכען

א.

וואָס אַ טאָג, וואָס אַ טאָג ווערד די חאַליאַסטרע עמיגראַנטען קלענער, און אַנטוואָרפען ווערד אַ פּוסטקע. שבת מיט'ן שיף פאָהרען־פּאָס אַ גוזמא עמיגראַנטען, אַלע קיין אַמעריקע. מיט זיי פאָהרט אַוועק אויך מיין חבר מאָטעל, דאָס איז מאָטעל דער גרויסער, אָט דער, וואָס האָט מיך אויסגעלעהרענט שטעלען אַ גובערנאַטאָר, די קונץ פון בויכרעדעריי און נאָך אַזעלכע זאַכען. איך ווייס נישט, וואָס האָט אין איהם דערזעהן אַזעלכעס מיין ברודער אליהו, וואָס ער האָט איהם פיינט. איך מיין, אַז דאָס וואַכסט פון ברכה'ן. מיין שוועגערין ברכה האָט אַ טבע זיך אונטערהערען, וואָס מע רעדט, און צוקוקען זיך, וואָס מע לאַכט. ס'איז איהר עסק, וואָס מיר לאַכען. אפשר לאַכען מיר פון אונזער פּיני'ן, אליהו'ס חבר, וואָס ער שלעפּט לעקאַך פון די קעשענעס מיט צוקערקעס און עסט? אָדער אפשר גאָר פון ביבער דעם פעלדשער, ווי אַזוי ער באַריהמט זיך פאַר דער חאַליאַסטרע עמיגראַנטען, האַקט אַזעלכע שקרים, אַז מע קאָן בלייבען אָהן אַ בויך לאַכענדיג?

מאָהלט אייך, איצטיגעס מאָל איז זי געוועבט געווען. מיר האָבען געמאַכט אַ גאַנצע קאָמעדיע פון איהר מאַמע, ריוועלע די

בעקערין מיט דער רעטאָנדע. טאָג ווי נאכט רעדט זי פון דער רעטאָנדע, וואָס מע האָט ביי איהר אוועקגע'גנב'עט אויף דער גרעניץ, דאָס מויל מאכט זיך איהר נישט צו!

מאָהלט אייך, אז מיין מאמע קאָן זיך שוין נישט איינהאַלטען און זאָגט צו איהר:

— אוי, מחותנת'טע! ווען איך זאָל וועלען אזוי פיעל רעדען פון מיין בעטגעוואנט, פון מיינע קישענס, וואָס מע האָט ביי מיר צוגענומען אויף דער גרעניץ, ווי איהר פון אייער רעטאָנדע!...

זאָגט ריוועלע די בעקערין מיט איהר מאַנסבילשער שטים:

— זאָגט חאָטש להבדיל!

זאָגט איהר די מאמע:

— ביי מיר איז דען גנבה'שע קישענס?

זאָגט ריוועלע די בעקערין:

— גנבה'שע נישט גנבה'שע, איך בין צוקאָפּענס נישט נע־שטאנען.

זאָגט איהר די מאמע:

— איך פארשטעה נישט, מחותנת'טע, וואָס איז ביי אייך פאר א לשון?

זאָגט ריוועלע די בעקערין:

— וואָסער א גוט־מאָרגען, אזא גוט־יאָהר.

זאָגט איהר די מאמע:

— מחותנת'טע! מיט וואָס האָב איך דען אָנגעריהרט אייער האָנאָר?

זאָגט ריוועלע די בעקערין:

— ווער זאָגט דען, אז איהר האָט מיר אָנגעריהרט דעם האָנאָר?

זאָגט איהר די מאמע:

— וואָס זשע זאָגט איהר „להבדיל"?

זאָגט ריוועלע די בעקערין:

— פאַרשטעהט זיך, להבדיל! אז איך רעד פון מיין רעטאָנדע, פאָהרט איהר מיר אריין מיט אייער בעטגעוואַנט, מיט אייערע קישענס!

זאָגט איהר די מאמע:

— ביי מיר איז דען גנבה'שע קישענס?

זאָגט ריוועלע די בעקערין:

— גנבה'שע נישט גנבה'שע, איך בין צוקאָפּענס נישט געשטאַנען.

און ווידער אַ מאָל דאָס אייגענע און אָבער אַ מאָל דאָס אייגענע!

דאַרף מען טהעאַטער?

ב.

פאַרשטעהט זיך, אז מיר ביידע, דאָס הייסט, איך מאָטעל דער קליינער, און מיין חבר מאָטעל דער גרויסער, האָבען זיך דעם זעלבען אויפדערנאַכט אוועקגעזעצט און האָבען געמאַכט אזא מין אָנשטעל: ווייסט דו וואָס? איך וועל זיין ריוועלע די בעקערין, און דו וועסט זיין די מאמע דיינע, און לאָמיר מאַכען די אייגענע שפּיעל, וואָס זיי. נאָר וואָס דען? מיט'ן אייגענעם לשון און מיט'ן אייגענעם קול: איך וועל רעדען גראָב, ווי ריוועלע די בעקערין, און דו — מיט אַ וויינענדיג קול, ווי די מאמע דיינע.

און ביידע מאָטלעך האָבען זיך פאַרשטעלט. איינער האָט אָנגעטהאָן אַ פּאַריק, דער אַנדערער אַ פאַטשיילע. צונויפגערופען חברה: מענדעל דאָס בר־מצוה־יונגעל, אונזער מחותנ'ס טעכטערעל אַלטע, גאָלדעלע מיט די קאָלי אויגען, און נאָך יונגלעך און מיידלעך פון דער חאַליאַסטרע עמיגראַנטען. און מיר האָבען זיך גענומען צו דער אַרבייט:

מ אָ ט ע ל ד ע ר ק ל י י נ ע ר (מיט אַ וויינענדיג קול): אוי, מחותנת'טע! ווען איך זאָל וועלען אזוי פיעל רעדען פון מיין

בעטגעוואנט און פון מיינע קישענס, וואס מע האט ביי מיר צוגע־נומען אויף דער גרעניץ, ווי איהר פון אייער רעטאנדע!...

מאטעל דער גרויסער (מיט א גראבער שטימע): זאגט חאטש „להבדיל".

מאטעל דער קליינער: ביי מיר איז דען גנבה'שע קישענס?

מאטעל דער גרויסער: גנבה'שע נישט גנבה'שע, איך בין צוקאפענס נישט געשטאנען.

מאטעל דער קליינער: איך פארשטעה נישט, מחותנת'טע, וואס איז ביי אייך פאר א לשון?

מאטעל דער גרויסער: וואסער א גוט־מארגען, אזא גוט־יאהר.

מאטעל דער קליינער: מחותנת'טע! מיט וואס האב איך אנגעריהרט אייער האנאר?

מאטעל דער גרויסער: ווער זאגט דען, אז איהר האט מיר אנגעריהרט דעם האנאר?

מאטעל דער קליינער: וואס זשע זאגט איהר „להבדיל"?

מאטעל דער גרויסער: פארשטעהט זיך, להבדיל! אז איך רעד פון מיין רעטאנדע, פאהרט איהר מיר אריין מיט אייער בעטגעוואנט!

מאטעל דער קליינער: ביי מיר איז דען גנבה'שע קישענס?

מאטעל דער גרויסער: גנבה'שע נישט גנבה'שע, איך בין צוקאפענס...

ג.

געה ריכט זיך, אז אקוראט אויפ'ן ווארט „צוקאפענס" וועט זיך עפענען די טהיר און עס וועלען זיך באווייזען געסט: מיין שוועגערין ברכה מיט איהר מאמע ריוועלע די בעקערין, מיט איהר

טאטען יונה דעם בעקער, מיט זייערע „בנים", מיין מאמע, מיין ברודער אליהו, אונזער חבר פיני מיט זיין ווייב טייבעל, ביבער דער פעלדשער מיט די געלע צייהן און נאך אידען און ווייבער — א גאנצע חאליאסטרע! דאס ערשטע האט מיין שווענערין ברכה מיר צוגעשטעלט א בענקעלע פאר אלעמען, אז איך מאך־נאך דער גאנצער וועלט. זי האט געוואלט, אז די גאנצע וועלט זאל זיך אין מיר נוקם זיין. די גאנצע וועלט האט זיך אבער נישט געוואלט נוקם זיין אין מיר. פאר מיר איז געווען געגנוג מיין ברודער אליהו אליין. מיין ברודער אליהו האט א טרוקענע האנט מיט דארע פינגער. אז ער ווארפט אייך אויף א פאטש היינט פאר־נאכט, בלייבט ביי אייך א סימן אויף דער באק ביז איבערמארגען אין דער פריה.

„מע דארף אט די צוויי מאטעלס צעשיידען!" — אזוי האט גע'פסק'עט ברכה, און מיין ברודער אליהו האט מיר אנגעזאגט מיט'ן הארבען ווארט, אז טאמער דערזעהט ער אונז אינצווייען, מאכט ער פון מיר א מאצינקע! איך וואלט וועלען זעהן, ווי אזוי ער וועט דאס מאכען פון מיר א מאצינקע? ער פארגעסט, אז ס'איז דא א מאמע אויף דער וועלט, וואס וועט גיכער לאזען זיך ארויסנעמען די קאלי אויגען, איידער דערלאזען, מע זאל פון מיר מאכען א מאצינקע.

ד.

מיט דער מאמע'ס אויגען איז נישט אין בעסטען. דאס הייסט, נישט גוט. זעהר נישט גוט! מע זאגט, אז מע וועט זי נישט ארויפלאזען אויפ'ן שיף פאר קיין מיליאן אפילו. מע דארף אנט־לויפען פון אנטווערפען. אין אנטווערפען זענען דאקטוירים רשעים! זיי קוקען אין די אויגען אריין. וויבאלד זיי געפינען ביי אייך אויף די אויגען „טראכאמעס", אזוי חאפט זיי אוועק דער רוח. נישטא ביי זיי נישט קיין כבוד, נישט קיין רחמנות! מיר וועלען מוזען פאהרען קיין אמעריקע דורך איין אנדער וועג.

דורך וואַסער אַ וועג — ווייסען מיר נאָך נישט. ס׳איז דאָ וועגען געננוג. הלואי וואָלט נאָר געווען מיט וואָס צו פאָהרען. ס׳איז אַ סברא, אַז ביי מיין ברודער אליהו אין קעשענע טאָגט שוין. דער גאַנצער מאַיאָנטעק פון אונזער האַלבער דירה איז ביי אַוועק אויף די דאָקטוירים מיט די פעלדשערעס — אַלץ צוליעב דער מאַמע׳ס אויגען. איך האָב געחאַפּט אַ וואָרט פון מיין ברודער אליהו און פון זיין חבר פיני: „הלואי מיר זאָלען זיך חאָטש דער־שלעפּען ביז לאָנדאָן!"... אודאי וואָלט איך בעסער וועלען גלייך קיין אַמעריקע, איידער קיין לאָנדאָן. אונזער שכנה פּעסי די גראָבע מיט איהר גאַנצער חאַליאַסטרע איז שוין לאַנג אין אַמעריקע. זיי מאַכען שוין דאָרט אַ לעבען. ושתי (הערשעל מיט דער גאָלי) בעהט שוין דאָרט אַרום שפּאַציערען מיט די הענט אין די קעשענעס איבער אַלע גאַסען און קנאַקט ניסלעך. אונזערע מחותנים — יונה דער בעקער, ריוועלע די בעקערין, מיט די „בנים", מיט מיין כלה אַלטע — האָבען זיך נישט געקאָנט דערוואַרטען אויף מיין מאַמע׳ס אויגען און זענען אוועקגעפאָהרען קיין אַמעריקע אָהן אונז. אוי, אוי, אוי, וואָס סע האָט זיך אָפּגעטהאָן יענעם טאָג אין אַנט־ווערפען! מיר האָבען נישט געלאָזט די מאַמע, זי זאָל זיין ביי׳ם שיף, וואָרום אַז זי וועט זיך דאַרפען געזעגענען מיט די מחותנים, וועט זי וויינען און דערוויייל באַגראָבען דאָס איבעריגע ביסעל אויגען. וואָס האָבען מיר גע׳פּועל׳ט? האָט זי נאָך מעהר גע־וויינט. זי טענה׳ט, אַז מע נעמט צו ביי איהר דאָס איינציגע שטיקעל חיות — חאָטש אויסוויינען זיך די צרות, גרינגער מאַכען דאָס האַרץ!... נאָר ווער הערט זי?

ח.

ווייסט איהר, ווער ס׳איז צופריעדען מיט׳ן אָפּפאָהרען פון אונזערע מחותנים? איהר וועט קיינמאָל נישט טרעפען — גאָל־דעלע! אָט דאָס מיידעל, וואָס מיט די קאַלי אויגען, וואָס איהר

פאטער און מוטער זענען אין אמעריקע שוין העכער א יאהר און זי זיצט דא, אין אנטווערפען, צוליעב די אויגען. דערהערט, אז אונזערע מחותנים פאהרען־אוועק, האט זי געוואלט געהן טאנצען. וואס איז די מעשה? זי האט פיינט אלטען, אט די, וואס מע האט זי מיר גערעדט אמאל פאר א כלה. זי האט זי פיינט פאר איהר גדלות. גאלדעלע האט פיינט א מענטשען, וואס בלאזט פון זיך.

— דיין כלה מיט די רויטע צעפעלעך קאן איך נישט אנקוקען: זי איז א גדלנ׳טע!

אזוי זאגט צו מיר איינמאל גאלדעלע, און דאס פנים בוענט איהר ווי אַיין אויווען.

— פון וואנען האבען זיך גענומען ביי אלטען רויטע צעפעלעך, אז זי האט גאר שווארצע?

אזוי זאג איך צו גאלדעלען. ווערד זי נאך מעהר אין כעס, וויינט און זאגט צו מיר:

— רויטע! רויטע! רויטע!...

גאלדעלע, אז זי איז בייז, דארף מען זי לאזען צו־רוה, ביז עס געהט איהר אפ דער כעס. און אז עס געהט איהר אפ דער כעס — איז זי גאלד און זילבער! מיט מיר איז זי טאקי נאר ווי א שוועסטער. אלסדינג דערצעהלט זי מיר: ווי אזוי זי הארעוועט אויף דער סטאנציע, קעהרט די שטובען, האדעוועט די עופות, פארוויגט די קינדער (די בעל־הבית׳טע, וואו זי שטעהט, האט א צייט נישט געהאט קיין קינדער; איצט האט זי גאט געבענטשט מיט א צווילינג). היינט דערצעהלט זי מיר, ווי אזוי זי געהט צום דאקטאר אלע טאג זיך קורירען די אויגען; ווי אזוי דער דאקטאר שמירט זי מיט׳ן זעלבען בלוישטיין, וואס ער שמירט אלע איבעריגע קראנקע.

— אוי, ווען גאט העלפט מיר איין אייגענעם בלוישטיין, וואלט איך אפשר קאנען אמאל זעהן מיין טאטע־מאמע...

אזוי זאגט גאלדעלע מיט טרערען אויף איהרע קראנקע אויגען. עס רייסט מיר אוים א שטיק הארץ. איך קאן נישט הערען, ווי

זי רעדט פון טאטע־מאמע. איך קאָן נישט זעהען, ווי זי וויינט. איך זאָג צו איהר:

— ווייסט דו וואָס, גאָלדעלע? אָט פאָהר איך קיין אמעריקע. איך וועל מאַכען דאָרט א לעבען, וועל איך דיר צושיקען פון דאָרט א בלווישטיין.

— דו נארסט מיך נישט אָפּ? שוועהר מיר ביי דיין הייליגע נאמנות.

אזוי זאָגט צו מיר גאָלדעלע, און איך שוועהר איהר ביי מיין הייליגע נאמנות, אז איך וועל זי נישט פארגעסען. אז גאָט וועט מיר העלפען, איך וועל נאָר אָנהויבען מאכען א לעבען אין אמעריקע, אזוי שיק איך איהר באַלד ארויס א בלווישטיין.

ו.

איך ווייס שוין פאר געווים, אז מיר פאָהרען שבת אין דער פריה קיין לאָנדאָן. מיר גרייטען זיך שוין אין וועג אריין. מיין מאַמע מיט מיין שוועגערין ברכה מיט אונזער חבר פיני׳ס ווייב טייבעל געהען פון איין סטאַנציע אין דער אנדערער זיך געזעגענען מיט דער חאַליאַסטרע עמיגראַנטען. נישט אזוי דאָס געזעגענען, ווי אויסרעדען זיך דאָס הארץ פאר מענטשען. וואָס לאָזט זיך אויס? מיר זענען גאָר מאַנאַרכען קעגען אנדערע עמיגראַנטען. ס׳איז פאַרהאַן אין דער חאַליאַסטרע אזעלכע מאָדנע שלים־מזל׳ען, וואָס זענען אונז מקנא. זייערע צרות איז גאָר נישט איבערצו־דערצעהלען. אלע זענען געווען אין דער היים שענע בעלי־בתים. אלע האָבען פארמאָגט אלדאָס גוטס. אלע האָבען געהאט שטענדיג א טיש פאר אָרעמע לייט. אלע ווינטשען זיך פארמאָגען, וואָס מענטשען האָבען ביי זיי צוגענומען. אלע האָבען געטהאָן די שענסטע שדוכים. היינט זענען זיי אלע שלעפּערס. מאָדנע ברואים! מיר האָבען זיך שוין צוגעגעסען זייערע מעשיות. פריי־ער, אז איך פלעג הערען, מע דערצעהלט פון א פּאָגראָם, האָב

איך אַנגעשטעלט מאָל און אויהערען. היינט, אז איך דערהער דאָס וואָרט פּאָגראָם, — אַנטלויף איך. איך האָב בעסער ליעב פריילּיכע מעשיות. איז אָבער נישטאָ ווער ס'זאָל דערצעהלען עפּיס פריילּיכעס. געווען איין פעלדשער ביבער אַ פריילּיכער פּארשוין, אפילו אַ גרויסער ליגנער, איז ער שוין אויך אין אמעריקע.

— ער האַקט דאָרט שקרים אויפ'ן פּוד! — אַזוי זאָגט אונזער חבר פּיני.

— מע וועט איהם דאָרט לאַנג נישט לאָזען האַקען שקרים. האָב קיין מורא נישט. אין אמעריקע האָט מען פיינט אַזעלכע... אין אמעריקע איז אַ ליגנער ערגער פון אַ משומד!...

אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו, און ברכה פרעגט איהם: פון וואַנען ווייסט דו? הויבט זיך אָן ביי אונז אַ חתונה: איך און פּיני האַלטען מיט אליהו'ן, טייבעל האַלט מיט ברכה'ן. וואָס איי־נער זאָגט, דרינגט דער אַנדערער קאַפּויר.

מיר מאַנסבילען: אמעריקע איז אַ לאַנד פון גאָלע אמת!

זיי, די ווייבער: אמעריקע איז אַ מדינה פון סאַמע ליגנערס!...

מיר מאַנסבילען: אמעריקע איז געבויט אויף אמת, יושר און רחמנות!...

זיי, די ווייבער: גנבה, גזילה, שאַרלאַטאַנעס!...

אַ גליק, וואָס סע מישט זיך אריין די מאַמע. זי זאָגט:

— קינדערלעך, וואָס דאַרפט איהר זיך קריגען איבער אמע־ריקע, אַז מיר זענען נאָך אין אַנטווערפּען?

זי איז זעהר גערעכט. מיר זענען נאָך אין אַנטווערפּען. אָבער נישט אויף לאַנג. אָט־אָט פאָהרען מיר אוועק קיין לאָנדאָן. אַלע צעפאָהרען זיך פון דאַנען, אַלע עמיגראַנטען, די גאַנצע חאַליאַסטרע.

וואָס וועט זיין מיט אַנטווערפּען ?!?

XXI

זײַ געזונט, אַנטװערפּען!

XXI

זיי געזונט, אַנטווערפּען!

א.

קיין שטאָדט האָט מיר אזוי נישט באַנג געטהאָן אוועקצו־וואָרפען, ווי די שטאָדט אַנטווערפּען. און נישט אזוי די שטאָדט ווי די מענטשען. און נישט אזוי די מענטשען פון אַנטווערפּען, ווי די חאַליאַסטרע עמיגראַנטען. און נישט אזוי די חאַליאַסטרע אליין, ווי מיינע חברים און חבר'טעס. א סך זענען זיך צעפאָהרען פריהער. ושתי, אַלטע, מאָטעל דער גרויסער — די זענען שוין לאַנג אין אמעריקע, מאַכען אַלע א לעבען. געבליבען איז נאָר מענדעל דער בר־מצוה־בחור (ברכה האָט איהם געשענקט א צונעמעניש „דער לאָשעק"). און גאָלדעלע דאָס מיידעל מיט די קאַלי אויגען איז געבליבען. ווייטער קיינער נישט. וואָס ווערט טהון די „עזרה", די וואָס העלפט די עמיגראַנטען? וועמען וועט זי העלפען? עס טהוט מיר באַנג אַנטווערפּען. איך וועל בענקען נאָך אַנטווערפּען. א וואָהלע שטאָדט, וואָהלע מענטשען. אַלע האַנדלען מיט בריליאַנטען. אַלע טראָגען זיך ארום מיט שטיינער. אַלע קענען די מלאכה: שניידען, קליווען, שלייפען שטיינער. וועמען איהר באַגעגענט, איז ער אָדער א שטיינשניידער, אָדער א קליווער, אָדער א שלייפער. א סך יונגלעך פון אונזער חאַליאַסטרע

זענען דאָ פאַרבליבען, געוואָרען שטיינשניידער. מיר זאָלען זיך אַזוי נישט רייסען קיין אַמעריקע, וואָלט מען מיך אויך אוועקגעגעבען צו דער אַרבייט, געמאַכט פון מיר אַ שטיינשניידער. מיין ברודער אליהו׳ן איז געפעלען די מלאכה. אונזער חבר פיני׳ן אויך. זיי זאָלען זיין, זאָגען זיי, אַ ביסעלע יונגער, וואָלטען זיי אליין גענומען זיך צו דער אַרבייט — שלייפען שטיינער. ברכה לאַכט פון זיי. זי זאָגט, אַז שטיינער איז גוט צו טראָגען, נישט צו שלייפען. פיני׳ס ווייב טייבעל האַלט מיט איהר. טייבעל איז אויך אַ בעלן אויף צו אָנטהון שטיינער. זיי געהען אַלע טאָג קוקען אין די פענסטער און קאָנען זיך נישט אָפּלויבען פון די בריליאַנטען מיט די דימענטען, וואָס וואַלגערען זיך, אַזוי ווי מיסט. עס דרעהט זיך אַזש דער קאָפּ. עס שעמערירט זיי אין די אויגען. זיי זענען אוים מענטש. פיני לאַכט פון זיי. ער זאָגט, אַז די אַלע שטיינער האָבען ביי איהם אַ פּנים פון חוזק, און די, וואָס געבען זיך אָפּ דערמיט, זעהען־אוים ביי איהם ווי משוגעים. איהר מיינט, ער האָט נישט געמאַכט אויף זיי קיין ליעדעל? אַזוי הויבט זיך אָן דאָס ליעדעל:

אַנטווערפּען איז אַ לאַנד
פון די בעסטע שטיינער,
מיליאָנערען אַלערהאַנד —
קיין אָרעמאַן נישט איינער.
דימענטען ווי מיסט,
העכער האַלב אומזיסט!
בריליאַנטען האָבען זיי אַ סך! אַ סך!
ציערונג? — פאַר דער גאַנצער וועלט!
עס פעהלט זיי נאָר איין זאַך:
— — — — — — — מזומן געלט...

און ווייטער געדענק איך נישט.

ב.

אנגעדענקען זיך אלע ליעדלעך, וואס פיני מאכט, דארף מען האבען א קאפ פון א מיניסטער. מיין ברודער אליהו קוילעט זיך מיט איהם דערפאר. אליהו זאגט, טאמער ווערד מען געוואהר אין דער „עזרה", אז מיר מאכען ליעדלעך אויף אנטווערפען, טרייבט מען אונז ארויס פון דארטען. און מיר קוקען־ארויס אויף דער „עזרה" פאר אונזער אוועקפאהרען, זי זאל אונז עפּיס העלפען. מיר געהען צו איהר אלע טאג. מיר זענען דארט היימישע מענ־טשען. דאס מיידעל, וואס שרייבט אין בוך, דאס פרייליין זיי־משיק, קען אונז אלע ביי די נעמען. מיך האט זי ליעב, ווי א קינד. מיט דער מאמע איז זי ווי א שוועסטער. איהר קאנט פארשטעהן, אז אפילו ברכה זאגט, אז פרייליין זייטשיק איז א גלגול פון א אידיש מיידעל מיט א אידישער נשמה. די גאנצע חאליאסטרע עמיגראנטען האבען זיך פארליעבט אין איהר. און נאר דערפאר, וואס זי רעדט צו זיי אויף אידיש, נישט אויף דייטש. ווייטער רעדען זיי אין אנטווערפען אלע דייטש, חאטש גיב זיי א קרענק! פיני זאגט אפילו, אז דאס לאנד געהער נישט צו קיין דייטשען, און די אידען וואלטען געמעגט רעדען אידיש. נישקשה, עס וואלט זיי גארנישט געשאדט. אלע אידען פון דער זייט גרעניץ האבען פיינט אידיש, האבען ליעב דייטש. אפילו די קבצנים זייערע רעדען דא אויך אויף דייטש. ער וועט אייך פגר'ען פון הונגער, אבי אויף דייטש! אזוי זאגט ברכה און טרייבט אונז אונטער, מיר זאלען שוין פאהרען קיין לאנדאן. ס'איז איהר שוין נמאס געווארען דאס אנטווערפען מיט זייער לשון. אז וואו מע געהט און וואו מע שטעהט, הערט מען נאר: בריליאנטען! דימענ־טען! אלע טראגען זיך ארום מיט פולע קעשענעס, מיט גאנצע פעק בריליאנטען. עס זאל זיך דאס אפילו צוקלעפען צו אונז א בריליאנטעל! עמיצער פון זיי זאל חאטש וועלען פארלירען א פאר דימענטלעך, און איך זאל זיי געפינען! אזוי זאגט ברכה,

און די אויגען איהרע ברענען. איך ווייס נישט, וואָס ברכה איז אַזוי פאַרקאָכט אין דימענטען מיט בריליאַנטען. איך וואָלט אייך אוועקגעגעבען אַלע שטיינער פון דער גאַנצער וועלט פאַר איין קעסטעל פאַרבען מיט אַ בערשטעלע אויף צו מאָהלען. איך האָב אויסגעמאָהלט אַ שיף נישט לאַנג מיט אַ שטיפטעל אויף פאַפּיער, אַ שיף מיט אַ חאַליאַסטרע עמיגראַנטען, קעפ אויף קעפ. איך האָב דאָס מאָהלעכטס אוועקגעשענקט גאַלדעלען, דעם מיידעל, וואָס מיט די קאָלי אויגען. גאַלדעלע האָט דאָס געוויזען דעם פרייליין זייטשיק. יענע האָט דאָס באַוויזען אין דער „עזרה״ פאַר דער גאַנצער וועלט. האָט דערזעהן אויך מיין ברודער אליהו, האָב איך געהאַט פון איהם: „מענטשעלעך! וועסט אויפהערען אַמאָל מאָה־לען מענטשעלעך, צי ניין?״ מיין ברודער אליהו האָט מיך שוין לאַנג אַזוי נישט געשלאָגען. איך האָב עס דערצעהלט גאַלדעלען. האָט דאָס גאַלדעלע דערצעהלט דעם פרייליין זייטשיק. האָט דאָס פרייליין זייטשיק פירגעהאַלטען מיין ברודער אליהו, פאַר וואָס ער שלאָגט מיך. זי האָט איהם באַוויזען דאָס מאָהלעכטס און האָט איבער איהם גע׳טענה׳ט און גע׳טענה׳ט. מיין ברודער אליהו האָט זי אויסגעהערט, און אַז ער איז געקומען אהיים, האָב איך ערשט דערמאָלט פון איהם געהאַט. מיין ברודער אליהו זאָגט, אַז ער מוז מיר ארויסשלאָגען דעם שגעון פון מאָהלען מענטשעלעך...

ג.

היינט זענען מיר געווען דאָס לעצטע מאָל ביי דער „עזרה״. וואָס מיר האָבען דאָרט געטהאָן — ווייס איך נישט. מיין ברודער אליהו האָט עפּיס גע׳טענה׳ט. פּיני האָט געמאַכט מיט די הענט. ברכה האָט זיך אריינגעמישט אין מיטען. די מאַמע האָט גע־וויינט. די וואָס זיצען אין דער „עזרה״ האָבען עפּיס גערעדט צו אונז, געוויינטליך, אויף דייטש. דריי זענען דאָרטען געזעסען, און אַלע דריי האָבען זיך פאַרהערט, ווער קאָן בעסער רעדען

דייטש... פרעגט מיך בחרם, וואָס זיי האָבען דאָרטען גערעדט? אז מיין קאָפּ איז מיר גאָר דאָרטען, אויפ'ן שיף, אויפ'ן ים, אין לאָנדאָן, אין אמעריקע. און דאָ קומט צו לויפען גאָלדעלע אין איין אָטהעם:

— דו פאָהרסט שוין טאַטי?

— איך פאָהר.

— ווען?

— מאָרגען.

— וואוהין?

— קיין לאָנדאָן.

— און פון דאָרטען?

— קיין אמעריקע.

— און איך בלייב דאָ מיט מיינע קאַלי אויגען, און מיין טאַטע־מאַמע — גאָט ווייסט, ווען איך וועל זיי זעהן!

אזוי זאָגט גאָלדעלע און וויינט מיר אָפּ דעם קאָפּ. עס טהוט מיר וועה דאָס הארץ. איך וויל זי טרייסטען, האָב איך נישט קיין ווערטער. איך קוק אויף איהר און טראַכט מיר: „רבונו של עולם! וואָס האָסט דו צו אָט דעם מיידעל? וואָס האָט זי דיר געטהאָן?"... איך נעם זי ביי דער האַנט. איך גלעט זי:

— וויין נישט, גאָלדעלע. אָט וועסט דו זעהן, איך וועל קומען קיין אמעריקע און וועל מאכען א לעבען, איז דאָס ערשטע — שיק איך דיר ארויס א בלוישטיינדעל אויף צו שמירען די אויגען. נאָכדעם וועל איך דיר שיקען א שיפס־קארטע, א האלבע שיפס־קארטע, ביזט דאָך נאָך נישט אַלט קיין צעהן יאָהר. וועסט דו קומען צו פאָהרען קיין אמעריקע. דאָרט וועט אויף דיר וואַרטען אין „קעסטעל־גארטעל" דיין טאַטע מיט דיין מאַמע. איך וועל אויך זיין אין „קעסטעל־גארטעל". אז דו וועסט צופאָהרען מיט'ן שיף קיין אמעריקע, זאָלסט דו קוקען אין „קעסטעל־גארטעל" און זאָלסט מיך זוכען מיט די אויגען. איך וועל האלטען אָט דאָס בליישטיפטעל אין די הענט — זעהסט דו? אז דו וועסט דערזעהן

אין אמעריקע א יונגעל מיט אַט אַזאַ בלייַשטיפֿטעל — זאָלסט דו וויסען, אַז דאָס בין איך, מאָטעל פּייסים. נאָכדעם, אַז דו וועסט אַראָפּ פון שיף, וועסט דו זיך צעקושען מיט דיין טאַטע־מאַמע. אהיים וועסט דו נישט געהן מיט זיי. דו וועסט זיי נאָר איבער־געבען די זאַכען דיינע און בעסער געהן אַנקוקען מיט מיר אַמע־ריקע. איך וועל דיר וויַיזען גאַנץ אַמעריקע, מחמת איך וועל דאָך שוין זיין קלאָר אין דעם אויף אויסווענינג. נאָכדעם וועל איך דיך ברענגען אהיים צו דיין טאַטע־מאַמע, וועסט דו עסען מיט זיי וועטשערע, א פרישע יויך...

גאָלדעלע האָט נישט געוואָלט הערען ווייטער. זי איז מיר געפֿאַלען אויפ׳ן האַלז און געקושט מיך. איך זי אויך.

ד.

אָט די ברכה, הערט איהר, האָט א טבע: וואו מע פּאַרזייעט זי נישט, דאָרט וואַכסט זי אויס. זי דאַרף אָנקומען אַקוראַט אין דער מינוט, ווען איך געזעגען זיך מיט גאָלדעלען! געזאָגט האָט זי מיר גאָרנישט. קיין האַלב וואָרט אפילו. זי האָט נאָר אויסגע־צווינגען מיט איהר מאַנסבילשער שטים אפשר אויף דריי קלאַפטער: „אַז־ווי־ווי־ווי ?..."

נאָכדעם האָט זי עפּיס מאָדנע צונויפגענומען די ליפּען, פאַר־דרעהט די נאָז. א הוסט האָט זי אויך געטהאָן בשעת מעשה: „ע־העם !" און איז אַוועק גלייך צו מיין ברודער אליהו. וואָס זי האָט איהם געזאָגט, ווייס איך נישט. איך ווייס נאָר, אַז איך בין אַרויסגעגאַנגען פון דער „עזרה", האָט מיר אליהו אָפּגעשמעקט א געשמאַקען פּאַטש. עס האָט מיר געקלונגען אין ביידע אויהערען.

— פאַר וואָס ? — פרעגט איהם די מאַמע. — פאַר ווען ?

— ער ווייסט שוין, פאַר וואָס !... — ענטפערט איהר מיין ברודער אליהו, און מיר געהען אַלע אויף דער סטאַנציע. דאָרט איז א מהומה, א טאַרעראַם. מע דאַרף זיך פּאַקען. איך האָב

ליעב זעהן, ווי מע פּאַקט זיך. אויף פּאַקען זיך איז מיין ברודער אליהו איין בריה. אז עס קומט צו פּאַקען זיך, וואַרפט ער אראָפּ די קאַפּאָטע און הויבט־אָן קאָמאַנדעווען: „גיט אהער דאָס קויטיגע גרעט!... מאַמע, דעם טשייניק!... דאָס היטעלע, ברכה, דאָס היטעלע, גיכער!... די קאַלאָשען, פּיני, דו בלינדער יאַצקאָ, דו סליפּאַק איינער, דו זעהסט נישט? אָט שטעהען די קאַלאָשען ביי דיר אונטער דער נאָז!... מאָטעל, וואָס שטעהסט דו, ווי אַ לעהמענער גולם? העלף עפּיס טהון! ער ווייסט נאָר מאַהלען מענטשעלעך! מענטשעלעך!...”

דאָס מיינט ער שוין מיך. איך טהו מיך אַ וואַרף און הויב אָן העלפען טראָגען און וואַרפען וואָס עס קומט מיר אין די הענט. ווערד מיין ברודער אליהו אין כעס, למאי איך וואַרף, און וויל מיך שלאָגען. שטעלט זיך איין פאַר מיר די מאַמע: „וואָס ווילסט דו האָבען פון׳ם קינד?”... געפעלט נישט ברכה׳ן, למאי די מאַמע רופט מיך „קינד”, און צעקריעגט זיך מיט דער מאַמע. דערמאַנט איהר די מאַמע, אז איך בין אַ יתום, און וויל אָנהויבען וויינען. זאָגט איהר אליהו: וויין, וויין! וויין אוים דאָס לעצטע ביסעל אויגען!...

אָט באַלד פאַרלאָזען מיר אנטווערפּען.
זײַ געזונט, אנטווערפּען!

XXII

לאַנדאָן, פאַר וואָס ברענסט דו נישט ?

XXII

לאָנדאָן, פאַר וואָס ברענסט דו נישט?

א.

זינט איך לעב, בין איך נישט געווען אויף אזא יריד, ווי אין לאָנדאָן. נישט אין לאָנדאָן איז א יריד, נאָר לאָנדאָן אליין איז א יריד. סע קלאפט און סע קלינגט און סע פייפט און סע טראַסקעט, און מענטשען — מענטשען אזוי ווי מאָהן, אזוי ווי מערעשקעס! פון וואנען נעמען זיך אזוי פיעל מענטשען, און וואוהין לויפען זיי? אפנים, זיי זענען הונגעריג, אָדער זיי האלטען ביי אוועקפאָהרען. אניט, וואָס דארף מען זיך אזוי שטופען, שלאָגען זיך מיט די עלענבויגענס, אומווארפען א מענטשען און טרעטען איהם מיט די פיס? איך רעד פון פיני'ן. אונזער חבר פיני, אויב איהר געדענקט, האָט א נידעריגע ראיה. דערצו האָט ער א טבע, ער האלט דעם קאָפּ ארויף און פלאָנטעט מיט די פיס. א פאַרטראַכטענער מלאך. דער קאָפּ פליהט ביי איהם. דעם ערשטען ברוך־הבא האָט ער געחאפּט אויף דער באהן. מיר זענען נאָר ארויסגעקראָכען פון וואגאָן, האָט זיך שוין געטראָפען איין אומגליק. דער ערשטער איז ארויסגעפלויגען פיני. איין הויז פארקאָטשעט, איין זאָק אראָפּגעלאָזט, דעם האלזטיכעל פון יענער זייט — אזוי ווי תמיד. איך האָב נאָך פיני'ן קיינמאָל נישט געזעהען אזוי האָפּערדיג. ער האָט געברענט, ווי אויף פּאָקען. ער האָט אָנגעהויבען שיטען מיט מאָדנע ווערטער, ווי זיין שטייגער איז: „לאָנדאָן! ענגלאַנד! דיזראעלי! באָקל! היסטאָריע ציוויליזאציע!...“ עס

איז אוממעגליך געווען איהם איינצושטילען. עס האָט נישט געדויערט קיין צוויי מינוט, און אונזער חבר פיני שוין געלעגען אויף דער ערד, און מענטשען האָבען געשפּאַנט איבער איהם, ווי מע שפּאַנט איבער א שייט האָלץ. א גליק, וואָס זיין ווייב טייבעל האָט געמאַכט א גוואַלד: „פיני, וואו ביזט דו?‟ האָט זיך מיין ברודער אליהו געגעבען א וואָרף און האָט איהם ארויסגעשלעפּט א צעקנייטשטען און איין אָפּגעבליאַקעוועטען, ווי איין אַלטען קאַפּעליש. דאָס איז געווען נומער איינס. דעם צווייטען פּסק האָט ער געכאַפּט דעם זעלבען טאָג אין שטאָדט, און דוקא אויף דער אידישער גאַס, וואָס מע רופט זי מיט א מאָדנעם נאָמען „ווייטשעפּעל‟, דאָרט וואו מע פאַרקויפט פיש און פלייש, סדורים, ציצית, עפּעל, קוואַס, טאָרט מיט צוקערלעקאַך, מיט אָנגעשניטענע שטיקלעך הערינג, טליתים, לימענעס, וולוטשקע, אייער, גלעזלעך, טעפּ, קאַלאָשען, לאָקשען, בעזעמער, פּייפּעלעך, פּעפּער, שטריק — פּונקט דאָס אייגענע, וואָס ביי אונז. ס'זאָל פעהלען א האָר. אפילו בלאָטע אויך, ווי ביי אונז. און שמעקען שמעקט אויך ווי ביי אונז. אמאָל נאָך ערגער. מיר האָבען זיך דערפרעהט, אז מיר האָבען דערזעהען דעם ווייטשעפּעל. פיני האָט זיך שוין צופיעל דערפרעהט. „באַרדיטשעוו! — האָט ער זיך צעשריגען. — גוואַלד, אידישע קינדער! מיר זענען נישט אין לאָנדאָן, מיר זענען אין באַרדיטשעוו!‟ אוי, האָט ער געכאַפּט א באַרדיטשעוו! איך האָב געמיינט, מע וועט איהם דאַרפען אוועקפיהרען אין שפּיטאָל. פון דעמאָלט אָן לאָזט איהם טייבעל אליין נישט געהן איבער לאָנדאָן אפילו א טריט. איך קוק אויף דעם ווייטשעפּעל און טראַכט מיר: רבונו של עולם, אז אין לאָנדאָן איז אזוי, היינט וואָס קאָן שוין זיין אין אמעריקע?!...

רערט־זשע אָבער מיט ברכה'ן, זאָגט זי, אז לאָנדאָן וואָלט געמענט פאַרברענט ווערען נאָך איידער מיר זענען געקומען. פון דער ערשטער מינוט, וואָס מיר זענען געקומען קיין לאָנדאָן, האָט מיין שוועגערין ברכה געוואָרפען איין אוים־חן אויף דער שטאָדט —

סכנות! ס׳איז דען אַ שטאָדט? — זאָגט זי. — ס׳איז נישט קיין שטאָדט, ס׳איז אַ גיהנם! עס וואָלט געמעגט קומען אויף איהר אַ שרפה נאָך פֿאַר־אַ־יאָהרען! אַזוי זאָגט ברכה, און מיין ברודער אליהו פּרובט זיך פֿאַרענטפֿערען די שטאָדט, זוכען מעלות. נאָר עס העלפֿט איהם, ווי אַ טוידטען באַנקעס. ברכה הערט נישט אויף צו שיטען פּעך און שוועבעל אויף דער שטאָדט און ווינטשעווען, זי זאָל אָפּברענען. קיין אַנדער שטראָף ווינטשט זי איהר נישט, נאָר ברענען. פּיני׳ס ווייב טייבעל האַלט זי אונטער. די מאַמע זאָגט: „אֶפשר וועט גאָט רחמנות האָבען און דאָס לאָנדאָן וועט זיין אונזער לעצט אָפּקומעניש?“ נאָר מיר אין דרייען: איך און אליהו און פּיני האַלטען פֿון לאָנדאָן איין עולם ומלואו. אונז איז דוקא געפֿעלען אָט דער טומעל, וואָס סע טומעלט, מיט דעם קאָכעניש, וואָס סע קאָכט.

וואָס אַהרט עס אונז, אַז סע קאָכט? לאָז קאָכען. אונז געפֿעלט נאָר נישט, וואָס מיר גערען אַרום אָהן אַרבייט. מיר זוכען אַ קאָמיטעט און קאָנען נישט געפֿינען. ווען מיר פֿרעגען, איז אָדער מע ווייסט נישט, אָדער מע וויל נישט ענטפֿערען. מע האָט קיין צייט נישט. מע איז פֿאַרטראָגען. מע לויפֿט! מיר מוזען אָבער האָבען אַ קאָמיטעט. מיר קאָנען זיך אָהן אַ קאָמיטעט נישט באַגעהן. נישט מחמת קיין זאַך, נאָר מחמת דעם, וואָס מיר האָבען נישט מיט וואָס צו דערשלעפּען זיך קיין אַמעריקע. מיין ברודער אליהו׳ס קעשענע האָט זיך אויסגעלעדיגט. דאָס געלט, וואָס מיר האָבען אָפּגעלייזט פֿאַר אונזער האַלבע דירה, איז אַוועק ווי אַ רויך. פּיני לאַכט פֿון אליהו׳ן: „וואָס וועסט דו טהון מיט דער קעשענע?“... אליהו איז אין כעס. ער האָט פֿיינט, אַז מע טרייבט קאַטאָוועס. ער איז פּונקט דער היפּך פֿון זיין חבר פּיני. ער איז אַ פֿאַרוויינטע נשמה. פּיני רופֿט איהם: דאָס פֿאַרזאָרגטע בעל־הבית׳על“... איך האָב פּיני׳ן ליעב נאָר דערפֿאַר, וואָס ער איז תמיד פֿריילך. זינט מיר זענען געקומען קיין לאָנדאָן איז ער נאָך געוואָרען פֿריילכער. ער זאָגט, אַז דאָרט, אין קראָקע, לעמבערג,

בראָד, אַנטווערפּען, וויען, מוז מען רעדען דייטש. דאָ אין לאָנדאָן איז אַ מחיה. מע קאָן רעדען אידיש, ווי אין דערהיים. דאָס הייסט: האַלב אידיש, האַלב־רוסיש.

דאָס לשון זייערס איז ערגער נאָך פון דייטש. ברכה זאָגט, אַז דריי ענגלענדער מעגען זיין אַ כפרה פאַר איין דייטש. זי זאָגט: וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אין דער וועלט, אַז אַ גאַס זאָל הייסען ווייטשעפּעל, און געלט זאָל הייסען „אייפּעני", „טאַ־פּעני", „טריפּעני"? ס'איז דאָ נאָך אַ וואָרט, וואָס געהער זיך אָן מיט געלט, הייסט עס „פייף". מיט דעם דאָזיגען „פייף" האָט זיך געטראָפען ביי אונז אַ גאַנצע מעשה. אויב איהר ווילט, קאָן איך זי אייך דערצעהלען.

ב.

איהר ווייסט דאָך שוין, אַז מיר זוכען אַ קאָמיטעט אין לאָנ־דאָן. געפינען אין לאָנדאָן אַ קאָמיטעט — איז פּונקט, ווי אין אַ וואַגען שטרוי אַ נאָדעל. נאָר ס'איז דאָך אָבער דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט, געהען מיר איינמאָל אַזוי איבער'ן ווייטשעפּעל. פאַר־נאַכטליך איז דאָס געוועזען. דאָס הייסט, נישט פאַרנאַכט, נאָר בייטאָג. אין לאָנדאָן איז נישטאָ נישט קיין בייטאָג, נישט קיין אינדערפריה. אין לאָנדאָן איז שטענדיג פאַרנאַכט. באַגעגענט אונז אַ איד מיט אַ קורץ ווייטיקעל, מיט אַ טשודנעם קאַפּעליש און מיט זוכענדיגע אויגען.

— איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז איהר זענט אידען...

אַזוי זאָגט צו אונז דער איד מיט'ן קורצען ווייטיקעל, און פּיני ענטפערט איהם:

— קאָניעטשנאָ! נאָך וואָסערע אידען! פון אידענלאַנד!...

— ווילט איהר אפשר פאַרדיענען אַ מצוה?

אַזוי מאַכט ווייטער דער איד, און פּיני ענטפערט איהם:

— למשל־נאַפּרימער?

— איך האָב יאָהרצייט, און קאָן נישט אוועקגעהן פון דער־

היים. עס פעהלט מיר אוים נאך א פאר מענטשען צו א מנין... אם בחור'על איז שוין בר־מצוה, צי נאך נישט?

דאס מיינט ער מיך. מיר איז דאס דוקא געפעלען, וואס ער רופט מיך „בחור'על" און מיינט, אז איך בין שוין בר־מצוה.

ארויפגעדראפעט זיך מיט איהם אין דער פינסטער אויף די טרעפ, זענען מיר אריין אין א פינסטער חדר'על, אנגעפאקט מיט קליינע פארמורזעטע קינדער און אנגעפילט מיט א געדיכטען ריח פון „געפרייטע" פיש. קיין מנין איז נאך נישט געווען. עס האבען נאך געפעהלט זיעבען. דער איד האט אונז געבעטען זיצען, און אליין האט ער געגעבען א שפרונג אויף דער גאס, טאמער וועט ער חאפען נאך א צוויי אידען. ער האט געגעבען עטליכע שפרונג, ביז ער האט צונויפגעשלאגען א מנין. איך האב מיך דערווייל באקענט מיט די פארמורזעטע קינדערלעך און געחאפט א קוק אין אויווען. דארט האבען זיך „געפרייט" פיש. ביי אונז אין דער היים זאגט מען „געפרעגעלט". דא דארף מען זאגען „געפרייט". איך ווייס נישט, פאר וואס? אפשר דערפאר, ווייל ס'איז א פריי לאנד, הייסט דאס געפרייטע פיש? אדער דערפאר, ווייל די פיש פרעהען זיך בשעת מע פרעגעלט זיי? סאי ווי סאי זענען געפרייטע פיש גאר נישט אזוי שלעכט, ווי מיין שוועגערין ברכה מאכט דעם אנשטעל. ווען מע גיט מיר איצטער א שטיקעל געפרייטע פיש, וואלט איך זיך מחיה געווען. איך מיין, אז ברכה אליין וואלט זיך אויך נישט אפגעזאגט. מיר האבען אלע א גאנצען טאג כמעט געפאסט. מיר לעבען שוין עטליכע טאג מיט א שטיקעל הערינג און מיט רעטאך. אין ווייטשעפעל קריגט איהר גוטע שווארצע רעטאכער. דער איד וואלט געטהאן א שכל, ווען ער בעט אונז, מיר זאלען בלייבען מיט איהם עפיס נעמען אין מויל אריין. אפנים, ער הויבט נישט אן צו פיהלען, אז מיר ווילען עסען. פון וואנען ווייס איך דאס? מחמת, וויבאלד מיר האבען אפגעדאווענט מנחה און ער האט אפגעחאפט דעם קדיש, האט ער אונז באלד אפגעדאנקט פאר דער טרחה און האט אונז געזאגט, אז מיר

קאָנען געהן. מיין ברודער אליהו חאָט אָבער געוואָלט האָבען דורך איהם אַ שטיקעל טובה. האָט ער געמאַכט אַ שמועס מיט איהם וועגען קאָמיטעט, און געחאַפּט אַ קוק בשעת מעשה אויף די גע־פּרייטע פּיש און געגעבען אַ שלונג־אַראָפּ. דער איד האָט מיט איין האַנט געהאַלטען ביי דער קליאַמקע פון דער טהיר, און מיט דער אַנדערער האַנט האָט ער אונז דערצעהלט פונ'ם קאָמיטעט עפּיס זעהר נישט קיין פריילּיכע מעשיות. ערשטענס, האָט דער איד געזאָגט, אַז עס הויבט זיך גאָר נישט אָן — גאָר נישטאָ קיין קאָמיטעט. דאָס הייסט, ס'איז דאָ אַ קאָמיטעט, עטליכע קאָמי־טעטען, נאָר די לאָנדאָנער קאָמיטעטען געבען נישט אַזוי גיך קיין געלט. אויב איהר ווילט באַהילפיג זיין פון אַ לאָנדאָנער קאָמיטעט, מוזט איהר פריהער זיך גוט אָנלויפען, ברענגען פּאַפּיערען און עדות, אַז איהר זענט איין עמיגראַנט און פאָהרט קיין אַמעריקע. מחמת ס'איז דאָ אַ סך עמיגראַנטען, וואָס זאָגען נאָר, אַז זיי פאָה־רען קיין אַמעריקע. נאָכדעם, אַז איהר ברענגט שוין אַלסדינג, קאָן מען אייך פון קאָמיטעט געבען צושטייער נאָר אויף צוריק־וועגס, דאָס הייסט, איהר זאָלט פאָהרען צוריק אַהיים. מחמת די לאָנדאָנער קאָמיטעטען האַלטען נישט פון אַמעריקע. דערהערט אַזעלכע דבורים, איז מיין ברודער אליהו באַלד געוואָרען אין כעס איהר ווייסט דאָך, אַז ער איז אַ כעסן). און פיני איז דאָך אַודאי אַ היציגער פאַרשוין, האָט ער אָנגעהויבען צו פייערען אויף זיין לשון:

— קאַק מאָזשנע — ווי אַזוי איז דאָס מעגליך? קאַקאָי פאָלנע פראַוו — ווי האָבען זיי דאָס רעכט אונז הייסען פאָהרען צוריק? קאַק אים נע סטידנאָ — ווי שעמען זיי זיך נישט אין אַ לאַנד פון ציוויליזאַציע?

שלאָגט איהם איבער דער איד פונ'ם מנין, האַלט אָפען די טהיר און זאָגט צו אים:

— רעד אַהער. רעד אַהין! אָט האָב איך אייך געגעבן איין אַדרעס פון אַ קאָמיטעט, פאָהרט זיך דורך. אַליין צום קאָמיטעט. וועט איהר זעהן, אַז ס'איז אָללרייט.

ג.

אַרויסגעגאַנגען פון׳ם יאָהרצייט, איז אונז נאָכגעלאָפען דער ריח פון די געפּרייטע פיש. מיר אַלע האָבען געקלערט וועגען זיי, נאָר רעדען האָט קיינער נישט גערעדט פון זיי, אַחוץ ברכה. זי האָט זיי אָנגעבענטשט אַ פולען קאָפּ. זי האָט זיי געווינטשעוועט, זיי זאָלען זיך דערווערגען, רבונו של עולם, מיט זייערע געפּרייטע פיש, וואָס זיי אויר׳ען אויף אַ מייל. מיין מאַמע קאָן נישט ליידען:

— וואָס האָסט דו צו זיי? נעבאַך עהרליכע מענטשען! זיצען אין אַזאַ גיהנם — פון דעסטוועגען, אַז עס קומט צו אַ יאָהר־צייט, זוכט מען אַ מנין...

דערויף ענטפערט איהר ברכה:

— שוויגער! לאָזען זיי אייך ברענגען אינאיינעם מיט זייערע יאָהרצייטען און מיט זייערע געפּרייטע פיש! מע שטעלט־אָפּ פרעמדע מענטשען, מע רופט זיי אריין צו זיך אין שטוב אריין, — נעם גיב דעם קינד אַ שטיקעל געפּרייטע פיש חאַטש פון יוצא וועגען...

דאָס מיינט זי מיך. אָט ערשט בין איך געווען ביי׳ם אידען אַ „בר־מצוה־בחור׳על״, איצט בין איך שוין געוואָרען ביי ברכה׳ן אַ „קינד״... גוטע יאָהרען, אַז ברכה נעמט זיך אָן מיין קריוודע! אַזוי טראַכט איך. מיר לאָזען זיך אַלע זאַלבעזעכסט צום קאָמי־טעט. איין עצה האָט אונז דער איד געגעבען, אַ דאַנק איהם, אַז מיר זאָלען נישט געהן צו־פוס — מיר זאָלען בעסער זיך אויפזעצען אויפ׳ן טראַמוויי און פאָהרען גלייך. האָט אָבער דער לאָנדאָנער טראַמוויי אַ טבע — ער האָט פיינט זיך אָפּשטעלען. וויפיעל מע זאָל צו איהם נישט מאַכען מיט די הענט, ער טהוט זיך זיינם — ער לויפט. נאָכלויפען איהם וועט אייך נישט העלפען — איהר וועט איהם נישט חאַפּען. אַ גליק, וואָס איינער האָט זיך אויף אונז דערבאַרעמט, און דווקא איין איינגלענדער מיט אָפּגעגאָלטע וואַנ־

סעם (טאמער זעהט איהר א מענטשען מיט געגאלטע וואנסעס, זאלט איהר וויסען, אז ס'איז איין אייגגלענדער). דער אייגגלענ־דער האט געזעהען, אז מיר מאכען מיט די הענט צו די טראמווייען, און די טראמווייען לויפען, האט ער אונז צוגעפיהרט צו א קלויס־טער און האט אונז אנגעוויזען מיט די הענט, אז דא זאלען מיר שטעהן. כך הוה. עס האט נישט געדויערט קיין מינוט, איז אנ־געלאפען א טראמוויי און האט זיך אפגעשטעלט. זענען מיר אלע אריין — איך, און מיין ברודער אליהו, און אונזער חבר פיני, און די מאמע, און ברכה, און טייבעל — און מיר פאהרען. געהט־צו דער קאנדוקטאר און הייסט זיך, מע זאל נעמען בילעטען. שטעלט זיך ארויס פיני און פרעגט איהם: סקאלקא־וויפיעל? זאגט איהם דער קאנדוקטאר: „פייף". פרעגט איהם פיני נאך א מאל: סקאלקא־וויפיעל? זאגט איהם דער קאנדוקטאר ווידער א מאל, שוין מיט כעס: „פייף". דרעהט זיך אוים צו אונז פיני און זאגט: טשטא טאקאיע, איהר הערט? ער הייסט מיר פייפען! געהט צו מיין ברודער אליהו און פרעגט איהם מיט די הענט: וויפיעל קאסט א פאהר? זאגט איהם דער קאנדוקטאר, שוין רעכט אין כעס: „פייף!" צעלאכט זיך פיני, און אליהו רופט זיך אן צום קאנדוקטאר שוין אויך מיט כעס: „פייף אליין!"... ווערד דער קאנדוקטאר מלא גזלן, טהוט א ציה ביי א שטריק, שטעלט־צפ דעם טראמוויי און ווארפט אונז ארויס מיט אזא רציחה, גלייך ווי מיר האבען איהם געוואלט קוילען און צונעמען זיין רייזע־טאש מיט'ן געלט. צום סוף לאזט זיך אויס, אז דאס, וואס דער קאנ־דוקטאר האט „געפייפט", האט ער דאס געמיינט פינף.

— נו? זאל נישט קומען א שרפה אויף לאנדאן?

אזוי זאגט ברכה, און מיר געהען אין קאמיטעט אריין צו־פוס.

ד.

אין לאנדאנער קאמיטעט איז פרייליך, ווי אין אלע קאמי־טעטען. אין הויף וואלגערען זיך עמיגראנטען, אזוי ווי מיסט,

און איגוועניג אין שטוב זיצען מענטשען און רויכערען ציגאַרען און זאָגען זיך איינס דאָס אַנדערע: אָללרייט. דער חלוק איז, וו"ס די דייטשע קאָמיטעטשיקעס טראָגען די וואָנסעס פֿאַרדרעהט אַרויף און רעדען אויף דייטש, און די לאָנדאָנער קאָמיטעטשיקעס האָבען זיך אָפּגעגאָלט די בערד מיט די וואָנסעס אינגאַנצען און רעדען: „אָללרייט!" א טהעאַטער מיט זיי. די מאַנסבילען געהען געגאָלט, און די ווייבער טראָגען אַלע פּאַריקען אויף די קעפּ. און נישט נאָר די ווייבער — אַפּילו די מיידלעך טראָגען צוגעקלעפּטע האָר מיט אויסגעגרייזעלטע בוקלעס, האָבען אַלע גרויסע ציינער און זענען אַזוי מיאוס, אַז סע שלאָגט צו דער גאַל. פֿון דעסטוועגען, לאָבען זיי פֿון אונז אין די אויגען, טייטען מיט די פֿינגער, און קוויטשען אַזוי, אַז ס'איז אַ בזיון פֿאַר לייטען. צוויי מיידלעך האָבען אונז אָפּגעשטעלט אין מיטען גאַס און האָבען זיך צוגעטשעפּעט צו מיין ברודער אליהו, ער זאָל געהן אין „באַרבער־שאָפּ". פֿריהער האָבען מיר נישט פֿאַרשטאַנען, וואָס דאָס באַדייט. איצט ווייסען מיר שוין: געהן אין באַרבער־שאָפּ הייסט אָפּשערען זיך און אָפּגאָלען זיך. מאָדנע ברואים. אליין געהען זיי פֿאַרדריפּעט ביז'ן האַלז, פֿרעסען אין מיטען גאַס געפּרייטע פֿיש, וואָס לאָזען זיך הערען פֿאַר אַ מייל, און האָבען פֿיינט האָר. שכורים זענען זיי אויך גאַנץ נישקשה'דיגע, נאָר זיי וואַלגערען זיך נישט אויף דער גאַס, אַזוי ווי ביי אונז. מע לאָזט זיי נישט. אַ לאַנד איז דאָס זעהר אַ וואָהלס, זאָגט ברכה, נאָר עס וויל נישט ברענען.

— וואָס וועט דיר אַרויסקומען, אַז ס'וועט ברענען?

אַזוי פֿרעגט ביי איהר מיין ברודער אליהו, און חאַפּט פֿון איהר אַ מיאוסען פּסק. ברכה אַז זי וויל, קאָן זי. אַמאָל, מאַכט זיך, זאָל זי אייך שווייגען, נישט רעדען אַ וואָרט צו קיינעם, און אַמאָל עפֿענט זיך אויף ביי איהר אַ קוואַל פֿון ווערטער, איז צו פֿאַרשטעלען זיך די אויהערען מיט וואַטע, אָדער לויפֿען אין דער וועלט אַריין. איך גיב אייך איבער איהרע רייד, וואָרט ביי וואָרט:

— וואָס שטעלסט דו זיך אַזוי איין פאַר דעם געבענטשטען לאָנדאָן מיט'ן שוואַרצען הימעל, מיט די געגאָלטע מאָרדעס, מיט דעם שענעם ווייטשעפּעל, מיט די געפּרייטע פיש, מיט די אַלטע מוידען, מיט די געדרעהטע בוקלעס, מיט די פאַרדריפּעטע קליידלעך, מיט די קבצנים וואָס טרינקען דזשינדזשער־ביער, מיט די קאָנ־דוקטאָרען, וואָס הייסען פּייפּען, מיט די אידען, וואָס האָבען יאָהר־צייט און זשאַלעווען אַ טרונק וואַסער? אַזאַ שטאָדט מוז ברענען!

אַזוי זאָגט ברכה אין איין אָטהעם, ווי די עשרת בני המן און לאָזט־אויס מיט צונויפגעלעגטע הענט:

לאנדאן, פאר וואס ברענסט דו ניט?